

BOSNYÁKORSZÁG TÖRTÉNELME

A LEGRÉGIBB IDŐTŐL A MAGYAR FENNHATÓSÁG
ALATT (1102—1527.)

IRTA:
IFJ. GEBÉ ANDOR.

SZERZŐ TULAJDONA.

1908.
NYOMATOTT AZ „UNIO KÖNYVNYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG” KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
UNGVÁROTT.

ELŐSZÓ.

A történelem egyike a legrégibb tudományoknak. Már az ősrégi népek, melyek írni és olvasni nem tudtak, különféle emlékjelekkel örökitették meg koruk nevezetesebb eseményeit az utódok részére. Az írás feltalálása után a régi népek felírásokkal származtatták át a hajdankor eseményeit az utókor számára. Mennél jobban művelődött az emberiség, annál jobban virágzott a történet-tudomány. Aegyptomiak, babyloniaiak, assyriaiak, perzsák és tyrusiak évkönyveikben hagyták hátra a multak eseményeit. A régiek szorgalma folytán a jelen korban a történelem a virágzás legmagasabb fokán álló tudomány. Történeti forrásokban bővelkedünk. Hisz' egy kis ország, mint Bosnyákország történelmének megírásához annyi történeti kútfő áll rendelkezésünkre, amennyi szükséges.

Ilyen források, amelyekből a történeti adatokat merítettem művem megírása alkalmával, a következők: *Spicilegium observationum historico-geographicarum de Bosniae regno hungarici quandam juris. Lugduni Batavorum. MDCCXXXVII. (1737.)* Fejér György: *Codex diplom.* Katona István: *Historia critic. reg. Hung.* Farlatus Dániel: *Illiricum sacr.* Lucius János: *De regno Dalmatiae et Croa-*

tiae. Kercselich Ádám: De regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae notitiae praeliminares. Horváth Mihály: Magyarország történelme. Ribáry Ferencz: Világtörténelem. Orbinus Mór: De regno Slavorum. Pray György: Annales Reg. Hung. Raynaldus: Continuatio annalium Caesari Baronii. Carolus du Fresne: Illiric. vet. et nov. Strausz Adolf: Bosznia és Hercegovina történeti és néprajzi leírása. Dr. Komlóssy Ferencz: Bosnia és Hercegovina története a legrégibb időktől napjainkig. Komlóssy Ferencz: Bosnia és Hercegovina jogviszonya Magyarországhoz a középkorban 1103—1528. Dr. Hodinka Antal: „Egyházunk küzdelme a bosnyák bogumilokkal“. Thallóczy Lajos: Tanulmányok a bosnyák bánság kezdetéről főtekintettel a körmendi levéltár okleveleire. Azonfelül ezen szakhoz tartozó más forrásokat is felhasználtam.

Azon reményben irtam meg e történelmi művem, hogy tájékozást fogok nyújtani az olvasónak arra nézve, *minő jogviszony volt négyszáz és huszonöt éven át (1102—1527.) Magyarország és Bosnyákország között* és e jogviszonyból kiki levonhassa a consequentiát annál is inkább, mert Bosnyákország hosszú időn át védbástyája volt Magyarországnak a törökök ellen. Kezdetben magyar királyainkat a keresztény szellem vezérelte Bosnyákországba, hol a patarénok (bogumilok) voltak felette nagy ártalmára az egyházi és a társadalmi életnek. Magyar királyaink meg voltak győződve, hogy, ha Bosnyákországban a patarén szellem lesz uralkodóvá, Magyarország sem menekül meg ezen mind egyházi, mind pedig társadalmi szempontból felette káros szellem behatásától: épen azért a római pápákkal együtt minden erővel igyekeztek Bosnyákországban a patarénokat megtéríteni.

Később, midőn a tizennegyedik század második felében a törökök Európába jöttek és a roskatag byzanci birodalomnak, Bulgáriának és Szerbiának megadták a haláldöfést, Bosnyákország meghódítására indultak, mely nekik

nyílt kapu volt Magyarország felé, de magyar királyaink mindenkor dicsőségesen megmentették Bosnyákországot a törököktől, mert meg voltak győződve, hogy Bosnyákország védbástyája Magyarországnak a törökök ellen.

Mily fokban értem el a kitűzött célt, azt a szíves olvasó ítéletére bízom.

Hazafias üdvözlettel vagyok Ungvárott 1908. december 31.

a szerző.

ELSŐ RÉSZ.

Bosnyákország történelme az Árpádházból származott magyar királyok fennhatósága alatt.

ELSŐ FEJEZET.

I.

Horvát- és dalmátországi események.

Bosnyákországnak a magyar korona alá jutását csak kevéssel előzte meg Horvátország és Dalmátország s az akkori események egy láncolatot képeztek a nevezett országokra, bevezetésül Bosnyákország elfoglalásának történelméhez előbb vessünk pár futó pillantást Horvát- és Dalmátországra.

Zvoimir (más néven Demeter) előbb Horvátország bánja 1076-ban Rómába ment VII. Gergely pápához, kitől koronát és királyi címet kért és nyert, melyet tizenkét évig békésen viselt. Az új királynak minden törekvése oda irányult, hogy magát a görög császárok befolyása alól felszabadítsa, mi sikerült is, miután az azon időben uralkodó görög császár gyávasága és hanyagsága folytán kínálkozó alkalmat ügyesen megragadta, a görög igát lerázta és ezen időtől fogva mint független király kormányozta országát. Eddig ugyanis a legfőbb befolyással bírtak Horvátországban a görög császárok, akiktől a királyi fejéket kapták ezen tartomány uralkodói; sőt meghitt egyéneket tartottak a görög császárok a horvát fejedelmek kormányügyeinek ellenőrzésére, hogy ezek a konstantinápolyi császárok jogait valamiképen meg ne sértsék.

1076.

1089.

1089.

Zvoimir, Horvátország független királya, nőül vette I. Béla, magyar király, László atyja, Ilona leányát, kivel hozományúl kapta Tótországot, mely a Dráva és Száva közt terült el; azonban neje őt magzattal nem áldotta meg, minélfogva magtalanul halt el.

Horvátország
elfoglalása.

Zvoimir halála után nagy zavarok támadtak Horvátországban. Bizonyos István nevű úr, ki magát Crescimir utódának mondta, pártja segedelmével két évig bitorolta a királyi trónt, Ilona királynét, László magyar király testvérét, kit a horvát okmányok *Lepa*, azaz *szép* melléknévvel is hínak, az ország egy részének birtokára szorította. Az özvegy királyné két évig küzdött Istvánnal Horvátország birtokáért. Miután pedig István, a trónbitorló, meghalt, Ilona fítestvérét, László magyar királyt, hita meg a horvát főurak beleegyezésével a belzavarok lecsillapítására¹⁾. Egy másik vélemény szerint szent László, magyar király, Horvátországot ama házasság folytán nyerte el, melyet Crescimir, Horvátország uralkodójának, leányával kötött²⁾. Tamás, spalatói főesperes³⁾, állítása szerint: Zvoimir, Horvátország királyának, halála után, kiben a horvát uralkodóház utolsó sarjadéka kihalt, nem volt trónörökös, ki törvényesen követhette volna Zvoimirt az uralkodásban. Ily körülmények közt több trónkövetelő jogtalanul bitorolta a királyi címet; az ország a legnagyobb belzavarok színhelyévé lett, minek következtében egy horvát főúr, ki öveitől sok jogtalan bánásmódban részesült, Magyarországra jött és reábirta szent László magyar királyt, hogy menne be Horvátországba és a belzavarok elnyomása után foglalná el azt a maga részére. Mások szerint Zvoimir halála előtt, miután utódja nem volt, a királyi trónt nejére, Ilonára hagyta; ez pedig örökösödési jogait fítestvére, szent László magyar királyra

1) Turóczy: I. 2. c. 7. 56.; Bonfin: Dec. 2. I. 3. 4.

2) Orbinus Mór.

3) Tamás, spalatói főesperes: Histor. Salonit. c. 17.

ruházta át. Legvalószínűbb Turóczy és Bonfin állítása. 1089. Szent László tehát jogosan felhasználta az alkalmat, hogy érvényesítse a magyar korona jogait nemcsak az Ilonával jegybérül adott Tótországra, de Horvátországra is, mely a magyar vezérek alatt hasonlóképen meghódolt a magyar fegyvernek, de a 955-iki augsburgi ütközet után elszakadt és részint a görög császárok, részint (a tengerpart és szigetek) Velence felsősége alatt saját fejedelmei által kormányoztatott. László ez adott alkalommal összeszedte seregét és Álmos herceg unokaöccse kíséretében átkelt a Dráván és elfoglalta Tótországot; majd pedig átlépte a vashavasokat, a horvátokat több csatában megverte, váraikat és erődítményeiket bevette és így 1091-ben 1091. Kyri Elek, görög császár, uralkodása alatt a tulajdonképeni Horvátország meghódolt a győzőnek¹⁾.

László ez alkalommal győzedelmes fegyvereit nem vihette be a tengerparti vidékre, Dalmátiába, mivel, midőn erre készült volna, hírért vette, hogy rabló hadak törtek be Magyarországba, miértis seregét ezek ellen kellett vezetnie; vagy pedig azért, mivel időközben Kyri Elek, konstantinápolyi császárral békét kötött, Comnen János görög császárnak pedig nőül adta leányát, Piroskát, kit a görög írók Irene néven hírnak. A győzedelmes király, mielőtt visszatért volna, Horvátország vezérévé Álmost, a maga unokaöccsét, tette meg, ki azt 1091. évtől birta osztályrészül és László életében békésen kormányozta. Azonban László király halála után csakhamar Péter nevű 1095. horvát főúr pártot ütött és pártja által magát Horvátország királyának kiáltatta ki. Álmos vezér képtelen volt ellenállani, minélfogva segélyért folyamodott bátyjához, Kál-

¹⁾ Joannis Lucii: De regno Dalmatiae et Croatiae lib. 3. c. 1. Ex antiquo registro Mon. S. Mariae Jadren. „Anno Incarnationis Jesu Christi D. N. 1091. Kyri Alexio Constantinopoleos imperante, tempore, quo Vladislaus Pannoniarum Rex, Croatiae invadens regnum, Dominum Almum, suum nepotem in illo statuit regem, Jadrensi vero Cathedrae Domino Andrea venerabiliter praesulante, neque Drago Domini Prestantii Episcopi Nepote jam tertio priorante“.

1095. mánhoz, kinek erélyes föllépése folytán sikerült a rendet Horvátországban helyreállítani, miután a lázadók a Gvordenszki hegyeknél szétverettek, hol maga a lázangók feje is elesett. Horvátország újra hódolt a magyar koronának. Midőn Kálmán e tartományokban időzött, hírt vette, hogy a szentföld elfoglalására induló keresztes hadak Magyarországon fognak átkelni, hogy pedig ez alkalommal valami veszély ne fejlődjék ki, Kálmán azonnal hazavezetése seregét.

1096. A keresztes hadak átvonulása után Kálmán király mindent igyekezett elkövetni, hogy egy régibb eszméje megvalósuljon. Ez eszme nem más volt, mint az, hogy elfoglalni egész Dalmátországot és ez által birodalmát tengeri hatalommá tenni. E terv megvalósítására végre sok fáradság után előállott a kívánt alkalom. Ugyanis

1102. 1102-ben ismét zavarok kényszerítették Kálmánt Horvátországban fegyveres erővel megjelenni, mely alkalommal, miután Horvátországban elvégezte ügyét, csakhamar Dalmátország meghódításához fogott. Mindenek előtt Spalató alatt tábornok ült és a lakosságot felszólította, hogy önkényt adnák meg magukat; miután pedig ezt megtagadták a spalatóiak, Kálmán király ostromhoz készült; amint erről értesültek a város lakói és azt is megtudták, hogy keresztyén néppel van dolguk, mely népnek királya velök kegyesen akar elbánni azon esetben, ha hatalma alá önkényt alávetik magukat: ekkor a spalatóiak egymás között tanácsot tartottak és aztán Crescentius érseket Kálmán királyhoz küldték s békét kértek tőle. Az érsek igen kegyesen fogadtatott és a király a spalatóiakkal megkötötte a szerződést, melynek megtartására maga is ünnepélyes esküt mondott, valamint a táborában volt főbb urakat is megeskedtetette. Másnap, a spalatóiak hűséget esküdtek Kálmán királynak, először az öregebbek, azután az ifjabbak, végre pedig az egész nép megesküdött, hogy Kálmán királynak és az ő utó-

1102.
Dalmátország
elfoglalása

dainak, valamint Magyarországnak mindenkor hű alattvalói maradnak. Ezután Kálmán bement a városba, ahol az egyházi és világi értelmiség valamint a nép által teljes tisztelettel fogadtatott, miután pedig itt célját érte, Zára s a többi kulcsos városok meghódítására vezette seregét, melyek Spalató példáját követték és öntént meghódultak. Ezután bevonult Biogradba, mely a latin iróknál Alba, az olaszoknál Zara-Vecchia (Ó-Zára) nevet viselt s itt az egyházi és világi főúrak valamint a nép jelenlétében magát Horvát- és Dalmátország királyának koronáztatta 1102-ben¹⁾.

II.

Bosnyákország elfoglalása Kálmán magyar király által.

Horvát- és Dalmátország meghódítása után Kálmán király új szerzeményét kikerekítendő: Rámába, mely más néven Bosniának hivatik, vezette győzedelmes hadait s azt meghódoltatta a maga s a magyar korona iránti hűségére²⁾. S így Bosnia (Ráma) 1102-ben jutott a magyar korona alá³⁾. Kálmán valamint Horvát- és Dalmátországot 1102-ben, úgy Bosniát, vagyis Rámát 1103-ban már fölvette királyi címébe, mit tanusít Kálmánnak a spalatói érsekhez, Crescenczhez, adott diplomája⁴⁾, melyben magát

1102.

Bosnyákország.
meghódolása.

¹⁾ Kálmán Biogradban történt megkoronáztatásáról oklevelet állított ki, melyben magát Horvát- és Dalmátország koronázott királyának írta. Az okmányt lásd Fejér György: Codex. Dipl. t. 2. 31. lapon. Katona: Hist. critic. Reg. hungar. t. III. p. 161. Lucius J.: De Regno Dalmat. et Croat. Lib. III. c. III. p. 109. Pray Georg.: Annales Reg. Hung. in fol. pars I. et II. Lib. II. p. 103.

²⁾ Miről Virág Benedek a „Magyar századok“ I. kötet 200. lapján írja: „Arbát (Arbe) derék szigetét és várost hasztalan igyekezett Kálmán meghódítani; ellenben Rámát, mely más néven Bosnia . . . hatalmába vette“.

³⁾ Fejér György diplom. codexe. II. kötetének 39. lapján közli Kálmán királynak Crescencz spalatói érsekhez adott diplomáját, utána következő jegyzetben pedig ezeket mondja: Eadem, qua Dalmatiam jure regni Croatiae sibi subjecit Colomanus rex Hungariae, occasione, acquisivit etiam Moesiae inferioris partem, inter Drinum et Tilurum fluvios interceptam, a Ráma flumine Ramam vocatam, uti praesens prodit Diploma.

⁴⁾ Kálmán magyar királynak Crescencz spalatói érsekhez adott diplomája így hangzik: „In nomine Domini nostri Jesu Christi anno ab incarnatione

Kálmán Ráma (Bosnyákország) királyának nevezi s e név a mai napig megvan a magyar királyok címében. Ugyszintén 1105-ben kiadott törvényes és hiteles királyi, okmányában Kálmán magát *Bosnia* királyának mondja¹⁾.

ejus MCIII. die XV. Junii. Colomanus, dei gratia, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae *Ramaeque Rex*. Consideratis fidelibus ac devotis obsequiis ven. patris D. Crescentii, Spalatensis archiepiscopi, nobis per ipsum exhibitis, ejusque prece dignanter inducti, donationes ac confirmationes regum atque principum et aliorum dominorum, ad instar privilegiorum ecclesiae spalatensis, quae in privilegiis litteris, vel antiquis montaneis (id est codicibus) ipsius ecclesiae conscripta habentur, praesentis privilegii pagina confirmamus auctoritate regia; ac pleno jure subijcimus eidem archiepiscopo suisque successoribus et ecclesiae, spalatensi. Omnes vero episcopatus, quos ad praesens obtinet ipsa ecclesia per Dalmatiam et Croatiam, omnesque villas et possessiones et alia ad eandem ecclesiam spectantiam, praesertim villam S. Georgii de Putalo, ut ab olim donata fuit, cum omnibus hominibus, in ea residentibus, servis et ancillis et eorum omnibus bonis; villam Syreninae, Gese, Tugari, Assesi, similiter cum servis et ancillis et eorum posteris, ecclesias sanctae Mariae de Salona, et sancti Stephani et sancti Moysi et ecclesiam sancti Bartholomaei cum omnibus proventibus earundem; villam quoque Norizam, villam ostrog, villam Labenam et totum territorium de smina; villam in cleuna Sudumirizam, et villam in Lesina Stolez; decimas praeterea Cleunae, Zetinae, Clissiae et ejus districtus; Massari cum toto monte magno Politii, et decimas Almissii usque Mucarum. Quae omnia supra dicta volumus, quod teneat, possideat, regat, atque gubernet perpetuo spalatensis ecclesia ac ejus praesules, sine alicujus perturbatione, seu molestatione, pacifice et quiete. Si quis autem in praemissis, vel quolibet praemissorum dictam Spalatensem ecclesiam, vel ipsum archiepiscopum et ejus successores molestaverit, vel turbaverit; iram Dei et nostram indignationem incurrat. Et ad robur omnium praedictorum praesens privilegium nostro sigillo authentico communiri mandavimus." *Lásd ez okmányt* Fejér György: Codex. diplom. t. 2. 39. lap.

Farlatius: Illiricum sacr. t. III. 164.

Katona Steph. tom. III. 169. lapon. Historia critic. reg. hung.

Kercselich Adamus: Balth. de Corb. De regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, notitiae praeliminares 137. lap.

¹⁾ Ez okmány így hangzik: Nos Colomanus Dalmatiae, *Bosniae* et Magnus Hungariae Rex; maris Adriatici, et aliarum amplarum Provinciarum Dominus. Significamus omnibus, singulariter autem populo nostro gloriosae Nationis Slavonico: Quod coram nobis, nostrique praesentia, Martini Lapsanovich de Jobagonov, Comitis de Karina, Domini Lamoczkensis, et Vaivodae nostri Dalmatici, Avus Radula Haeros, ternis vicibus Zvonimiri Regis Dalmatiae, caput seu vitam conservaverit, et quod ipse fuerit terror Bulgarini, et gloria gentis suae. Quodve septemdecim vicibus debellavisset Bulgarinum, et post haec cum suis Coruczonibus, in Cossoro campo conflixisset, ubi etiam cum septem suis fratribus occubuit. Quorum consideratione, Nos, Martino dedimus, et donavimus Comitatum Cettinae, lege et conditione ea, ut is, Nobis nostrisque haeredibus et successoribus, una cum suis haeredibus et posterioritatibus, suo cum milite,

Valamint Kálmán királynak 1102-ben kiadott okmányából kitűnik, hogy a most említett évben ő már nemcsak Horvát-, hanem Dalmátországnak is koronázott királya volt, úgy hasonlóképen az 1103-ik évben Crescencz spalatói érsekhez adott hiteles királyi okmányával és az 1105-ik évben kiadott diplomájával törvényesen bizonyittatik, hogy ő már ez időben Ráma, mely más néven Bosnia, királya volt. Nem is lehet föltételezni Kálmánról, hogy ő két éven át az adriai tenger mellékén tétlenül időzött volna; hanem ez idő alatt győzedelmes fegyverével, kiterjeszté a magyar korona határait a Narone folyóig. Ennek ellenében egyáltalán nem lehet állítani: „*mivel Kálmán 1103-ik év előtt kiadott okmányaiban Rámát vagy Bosniát nem vette föl királyi címébe, épen azért az imént közlött két okmányba az írók tollhibája folytán csuszott be Ráma vagy Bosnia, melyet csak II. (vak) Béla először vett föl királyi címébe*“¹⁾. Hogy Kálmán az 1103. előtt adott okmányaiban nem nevezi magát Ráma vagy Bosnia királyának, jele annak, hogy ő az előtt Ráma vagy Bosnia birtokában nem volt. Nem róhatni pedig fel tollhibául az íróknak, hogy Ráma vagy Bosnia az említett okmányokban Kálmán királyi

et glorioso suo populo, fidelis sit ac subjectus. Hanc nostram Regiam resolutionem confirmavimus corum comitibus Dalmatiae, videlicet Nob. Georgio Chachitorovich, Nob. Chitorovich, Paulo Nob. Gussich, Nob. Obrad Cazmichitorovich, Nob. Jammetnotorovich. Qui omnes, reddiderunt nobis gratias, super hac donatione Martino Magno Comiti de Carina facta. Scriptum hoc est Jadrae, per Cancellarium Dalmatiae Petrum Beriszlavich Comitem de Bochki. Anno Incarnationis Salvatoris Nostri 1105. Quae donatio, ejusdemque justitia Budae confirmabitur. Colomanus M. P. Locus Sigilli. Lásd ez okmányt Kercselich Balthasar. Adam. de Corbava: De regnis Dalmatiae, Croatiae notitiae praeliminares 114-ik lapon, ahol Kercselich az okmány közlése előtt ezeket mondja: Est nobis Colomani Regis de anno 1105. instrumentum, per eminens Dicasterium Aulicum recognitum, ac pro legitimo acceptum, autenticatumque vulgari nobis Croatica dialecto scriptum, expeditumque, quod a me translatum exhibeo. Kercselich: Notitiae prael. 114. p. és Katona: Hist. Critic. tom. III. p. 210.

¹⁾ Lucius Joannes: De regno Dalmatiae et Croatiae, (libri sex, editio nova atque emendata) című műve III. könyvének 123. lapján ezeket mondja: „Belam II. Ung. Regem, titulis Dalmatiae et Croatiae Ramae quoque (quae

1103.

cimébe fölvétetett, mert senki sem fogja azt könnyen elhinni, hogy ők tollhibaként a nevezett okmányokba oly címet vettek volna föl, mely ezelőtt magyar királyaink által sohasem használtatott. Tollhibaként ugyanis csak olyasmi eszszhatott volna be, amit ők gyakrabban használtak.

1104.

Hogy pedig úgy Kálmán az 1103. és 1105-ik évben adott két okmányán kívül valamint fiutódja István, Rámát vagy Bosniát nem vették föl királyi címeikbe¹⁾, ennek oka abban rejlik, hogy Kálmán Bosniát mint hűbér tartományt átengedte Boricsnak, ki második nejétől született. Miután ugyanis Kálmán Buzila nejét a dalmát hadjárat alatt elvesztette, előbbi szövetségesének, Szvatopolk kiewi nagyfejedelemlnek leányával, Predszlavával lépett második házasságra 1104. augusztus havában; azonban e nő rövid idő elmúltával gyanút keltett maga ellen életének tisztasága iránt királyi férjében; miután pedig Kálmán gyanúját igazoltnak tapasztalá, visszaküldé atyjához a jó reményben lévő orosz hölgyet, Predszlavát, ki atyja házánál életet

Serviae pars est) addidisse, constat ex Priv. Ecclesiae Spal. concessio 1138. quod tempore Bellorum evenisse debuit, quamvis Colomanum etiam Ramae titulo usum supra in exemplo Privilegii eidem Ecclesiae Spalat. concessio 1103. appareat, tamen cum anteriora et posteriora ejusdem Regis Privilegia supra posita Ramam non memorent, ideo in dicto exemplo Privilegii Colomani ex scriptorum errore Rámam irrepsisse dicendum est, et Belám II. (coecum) primum Ramae titulum addidisse."

¹⁾ Pray György *Annales Regum Hungar. pars I. lib. II. 104. pag.* Kálmánról ezeket mondja: „Neque intra solius Croatiae limites expeditionis fructus constitit. Sequenti enim anno, ut quivusdam placet, et diploma fidem videtur facere, Ramae provincia Hungarico itidem juri asserta fuit, armisne, an deditione, exploratum non est. Erat Rama Serviae occidentalis, qua maritima est, pars, ab fluvio cognomine, qui in Naronem illabitur, nuncupata Mihi tamen ii rectius sentire videntur, qui Ramae titulum ad Belae coeci tempore rejiciunt. Etsi enim diploma anni hujus (1103.) ab Colomano datum id nomen (Ramaeque Rex) referat, tamen scribentis potius errorem, quam regis eo nomine utentis auctoritatem fuisse, ex eo verosimiliter arguitur, quod nec Kolomanum deinceps, nec filium ejus Stephanum in diplomatibus eo titulo usos esse certum sit. Tam autem ambitiosos fuisse, ut nomine, non subacta provincia, uterentur, aut ita leves, ut eo uti sine causa desisterent suaderi probabiliter non potest, nisi ea regione interea privati fuerint; sed a quo, aut quando, nullus scriptorum omnino memorat“.

adott Boricsnak¹⁾. Más vélemény szerint Borics Kálmán^{1104.} király által meghódított Horvát-, Dalmát- és Bosnyák-tartományokban lakó szláv népfajhoz tartozó nőtől született, amely nővel Kálmán az ezen tartományokban folytatott hadjáratai alatt titkos házasságban (*matrimonium clandestinum*) élt. Minthogy pedig Kálmán 1102-ben foglalta el Horvátországot és 1103-ik évben már Rámát is felvette királyi címébe, nyilván való, hogy ez időben létezett e titkos házasság. Azonban Kálmán rövid idő múlva e nőt mint hűtlenségben bűnrészeszt magától elutasította és eme titkos házasság folytán 1105. született Boricsnak,^{1105.} valamint anyjának Rámát Bosniát hűbérül engedé át²⁾.

¹⁾ Turóczy: P. II. cap. 61. Horvát Mihály: Magyarország történelme I. köt. 362. lapon.

²⁾ Kerceselich Balth. Adam: De regnis Dalm. Croat. Slavon. notitiae praeliminares, p. 157. és 497.

MÁSODIK FEJEZET.

II. István (1114—1131), II. (vak) Béla (1131—1141.) és II. Géza (1141—1161.) magyar királyok fenn- hatósága alatt.

I.

II. István.
1114—1131.

Kálmán halála 1114-ben Borics 9 éves gyermek volt s mint ilyen részint gyermekkora miatt, részint pedig azért, mivel a 13 éves Istvánt, Kálmán fiát, törvényes utódnak elismerte, István megkoronáztatása elé akadályokat nem gördített. Viszont pedig István mint koronázott király részint Boricsnak eme magatartása miatt, részint pedig atyja, Kálmán iránti tekintetből Boricsot továbbra is elismerte Ráma (Bosnia) királyának. Ime ez annak oka, hogy István sem vette fel Rámát (Bosniát) királyi címébe. Egyébiránt azon állítással is találkozunk, hogy II. István, első lett volna a magyar királyok között, ki Rámát királyi címébe fölvette¹⁾. Azonban ez állítás teljesen alaptalan és semmiféle érvekkel, sem okmányokkal be nem bizonyítható.

II.

II. (vak) Béla
1131—1141.

II. István, magyar király, halála után Borics, Predslava fia, ki akkor már 27 éves férfi volt, jöllehet

¹⁾ Ganóczy: Epp. Varad. P. 1. p. 24. „Stephanus II. primus regum Hung. usus est titulo Ramae, quae est pars Serviae. Videtur eam jure armorum occupasse“.

a magyar közvélemény őt fattyu gyermeknek vélte, magát Kálmán igaz fiának és István halála után az ország örökösének tartotta. Miután pedig külösszeköttetések által magának segínyt szerzett, szövetségesei és pártja élén igényeinek kivivására fegyvert ragadott, az oroszokból és lengyelekből álló seregét a Szepességbe vezette; a királyi had is ide tartott. Mielőtt azonban ütközetre került a dolog, krónikásunk szerint a magyar főurak követeket küldtek a lengyel és orosz hadvezérekhez és kérték őket, hogy ne fogják pártját egy törvénytelen ágyból származott egyénnek, kit egyáltalán nem hajlandó a magyar nemzet királyának elismerni. A lengyel és orosz főurak e kérelemnek helyt adtak, Boricsot cserben hagyták és hazatértek¹⁾.

1132.

Biztosabb ennél az, hogy míg Boleszláv hadával a magyar földön járt Borics védelmére, azalatt 1132. évi október 28-án Szobieszláv, cseh herceg, Béla szövetségese, Lengyelországba tört és azt tüzzel vassal pusztította. Miután pedig Boleszláv erről értesült, seregét saját hazájának védelmére visszavezetni kényszerült²⁾. Borics tehát elhagyatva kénytelen volt ez alkalommal gyalazattal visszatérni, de már a következő 1133-iki évben lengyel segítséggel újra megkezdte a háborút. Béla viszont az osztrák hercegtől nyert segítséget és Boricsot mindjárt az első ütközetben megverte. A háborúnak tulajdonképpen csak 1137. évben lett vége, midőn Borics az orosz

1133.

1137.

császár udvarába menekült. Immár a győztes Béla király Rámát (Bosniát) is felvette királyi címébe és ezzel bebizonyította, hogy Boricsot, a magyar közvélemény szerint törvénytelen ágyból született fattyut, a királyi címre méltónak nem tartja. Béla

¹⁾ Turóczy: II. cap. 64.

²⁾ Contin. Cosmae Pragensi: per Canonic Wissegrad. Pertznél IX. 138. Otto Frisingens, lib. VII. cap. XXI. Urstisiusnál I. 151.

1137.

tehát magyar királyi jogainál fogva vette fel királyi címébe (Rámát) Bosniát, mely már Kálmán korától fogva a magyar korona melléktartományai közé tartozott, melyet azonban Borics az említett oknál fogva ez ideig királyi címmel hűbérül birt. Nem juthatott pedig Béla (Ráma) Bosnia birtokába háboruban aratott győzedelmei folytán, mivel e tartományokban háborút sohasem viselt. Egyéb-iránt valamely történeti igazság bebizonyítására nincsenek biztosabb érvek mint a királyi okmányok. Minthogy pedig Kálmánnak királyi okmányai tanúskodnak a mellett, hogy ő már Rámát felvette címébe: ennél fogva könnyebben és hamarabb bevallanók, hogy nem tudjuk annak okát, miért nem vette fel Kálmán királyi címébe Rámát (Bosniát) a későbbi okmányaiban valamint fia II. István sem, de azt még sem engedjük meg, hogy „Ráma királya“ cím Kálmánnak említett két okmányába az írók tollhibája folytán csuszott be. Továbbá II. (vak) Béla király az 1135. évben kelt okmányában¹⁾, melylyel Lambert főispán és neje Zsófia, szent László király testvére által alapított bozoki premontrei prépostságot megerősíté, Rámát (Bosniát) felvette királyi címébe; míg ellenben 1137. és 1138. évben kelt okmányaiban²⁾, melyekben a Sz. Mártonról nevezett pannonhegyi apátságot részint királyi kegyével elhalmozza, majd az utóbbiban az apátság jogait megállapítja, „Ráma királya“ címmel nem élt; végre 1138-ban kelt okmányában³⁾, melylyel a spalatoí egyház jogait részint megerősíté, részint növelé, Rámát (Bosniát) ismét felvette királyi címébe. Ime, ki állítaná azt, hogy Béla, a vak király, annyiszor elvesztette Rámát (Bosniát) és ismét visszanyerte volna? Miért tehát nem lehetne így gondolkodnunk Kálmánról és Istvánról is? Sőt mi

1138

¹⁾ Lásd ez okmányt Fejér György: Codex diplom. II. 82. és Katona Steph. Hist. Critic. reg. Hung. tom. III. p. 493.

²⁾ Lásd ez okmányt Fejér György: Codex diplom. II. 86. 110. és 94. Katona Steph. Hist. critic. reg. Hung. tom. III. p. 511. és 519.

³⁾ Fejér: Codex dipl. II. 109. és Katona: Hist. critic. tom. III. p. 522.

több, vannak, kik állítják, hogy II. (jerusalemi) Endre, 1131—1141.
magyar király, lett volna az első, ki a szentföldön tett
zarándoklata alatt megszerezte a magyar királyok részére
„Ráma királya“ címét, mely tartomány vagy város a
szentföldön terül el Jerusalemmel szomszédságában¹⁾. E
vélemény azonban a képtelenség netovábbja, mert II.
Endre kora előtt uralkodó magyar királyaink oly számos
okmányai bizonyítják, hogy „Ráma (Bosnia) királya“
címmel Kálmán idejétől fogva királyaink éltek.

Minő tartomány neveztetik a magyarok által Rámának,
erre Turóczy e szavakkal felel: „Bosnyákország, mely
más néven Rámának is hivatik. Királyaink ez utóbbi
nevet vették fel címeikbe, azonban a „Bosnia királya“
cím is némely okmányokban előfordul: így Kálmánnak
1105-ben kelt²⁾ és I. Ferdinánd által 1529-ben a jászói
prépostságnak adott okmányában stb. és ez utóbbi ok-
mányon mind „Bosnia“ mind pedig „Ráma királya“,
cím olvasható.

Ugyszintén nem adhatunk hitelt azoknak sem, akik
állítják, hogy II. (vak) Béla Bosnyákországot hozományúl
kapta volna Ilonával, Uroz szerb fejedelem leányával³⁾.

¹⁾ III. Petrus Reuarius: ap. Schwandtn. tom. II. p. 832.: „An non Andreas
II. militiae Christianae ad recuperandam terram sanctam imperator creatus,
indeque postea Hierosolymitanus dictus, Ramae vocabulo regum Hungariae
compellationem et titulum auxerit. Est enim Rama terrae sanctae civitas,
vicina civitati Jerusalem, quam Christianis sub ductu Andreae recipere animus
fuit. Quid igitur absurdi, si Andreas, gratis Christianorum acclamationibus
Hierosolymitanus dictus, repudiato, veluti inani, non possessae urbis titulo, . . .
hunc humiliorem a Rama, sive urbe, sive provincia sumptum, in aeternam
praeclari sui conatus et faventis in eo fortunae memoriam, titulo Hungariae
regum inserere voluisse dicatur“.

²⁾ Lásd ez okmányt Kercselich Balt. Adam. de Corbava notitiae praeli-
minares p. 114. és Katona hist. critic. reg. Hung. tom. III. p. 210. s így kezdő-
dik: „Nos Colomanus Dalmatiae, Bosniae et magnus Hungariae Rex, maris
Adriatici et aliarum ampliarum provinciarum dominus. Significamus omnibus,
singulariter autem populo nostro gloriosae nationis Szlavonico“. . . . etc.

³⁾ Pray Georg. Annales regum Hung. pars I. p. 127. ezeket mondja:
„Sunt qui ad eundem annum 1133. Ramae titulum a Béla usurpatum referant,
sed iurene armorum, an haereditate, in dubio ponunt. Armis subactam hanc
Serviae partem fuisse, dum Stephanus cum Joanne Comneno bellum gereret,

Ez állítás képtelensége onnan tűnik ki, hogy Uroz, szerb fejedelemnek három fia volt életben, minél fogva senki sem tételezheti fel, hogy a szerb fejedelem fiainak mellőztével az örökösödési jogot leányára ruházta volna át. Miután pedig II. (vak) Béla „Bosnyákország királya“ címét újból fölvette, legsürgősebb teendőjének tartotta, hogy a ker. kath. hitet Bosnyákországban terjeszsze. Ugyanis már majdnem az apostolok idejében Dalmátiával és Pannoniával egyetemben Bosnia is felvette a keresztény hitet, melyet e tartományokban az apostolok tanítványai hirdettek. Azonban valamint a szomszéd keresztény tartományok, úgy Bosnia is a ker. hit miatt különféle üldözéseknek és viszontagságoknak volt kitéve és főképen a ker. vallás ellenségeitől és a tévtanhirdetőktől sokat szenvedett. Azon időben pedig, midőn a görögök Fócius tévtana folytán a római egyháztól elszakadtak, Bosnia a görög császárok legfőbb kegyuri joghatósága alatt a szerb királyoknak volt alárendelve, ennél fogva a bosnyákok is a nevezett tévely által beszennyezve lettek. II. (vak) Béla legfőbb törekvése odairányult tehát, hogy e tartományt az apostoli szentszék iránt engedelmességre bírja. Miután eme törekvését nagy részben siker koronázta, Béle e tartományban egy latin szertartásu kath. püspökséget alapított s azt a ragusai érsekség joghatósága alá helyezte. Az új egyházmegye első püspöke Ulászló (Uladislavs) volt¹⁾. A püspöki székhely Kresevóban állott

locum habere, ut nonnulli existimant, non potest; alioquin nihil causae est, cur Stephanus asserta ea provincia illius titulo non fuerit usus. Neque haereditate possessionem esse aditam a Bela satis verisimile sit. Etsi enim Helenam Urosii, Serviae principis, itaque Ramae etiam Domini filiam in conjugio habuerit, tamen quod Urosius tres filios supersites, Prinislau, Belusem, et Dessam reliquisset, quem in modum vivis fratribus haereditatis jura ad sororem devolvi potuerint, haud sane facile intelligitur: nisi forte dum Prinislao et Dessae male convenirent alterutrum ex fratribus Hungariae regi clientelari jure se obnoxium fecisse arbitremur. Verum haec quinto abhinc anno evenisse, cum Bela spal. Ecclesiae privilegia confirmaret, ex diplomate, quod Ramae titulum praefert, extra omne dubium est.

¹⁾ Orbinius Mór: De regno Slavorum 247. japon.

egy várral, melyet később a Manicheusok elpusztítottak 1131—1141.
és, megtagadván a római pápa felsőbbbségét, itt magoknak
pápát választottak; a kath. püspököt pedig a kanonokokkal
s a polgárok nagyobb részével együtt meggyilkolták s
házaikat földig lerombolták. Azok, kik a vérengzők elől
menekülhettek, előbb a „Bosna“ forrásához, azután
ama helyre, hol most „Serajevó“ áll (akkor szt. Péternek
neveztetett), futottak. Innét tétetett át később a püspöki
szék Diakovárra, honnét 1701-ig kormányozták a bosniai
megyét, azóta mint „vicarii Apostolici“ Boszniában laktak.

III.

II. (vak) Béla halála után a magyar rendeknek fiát, II. Gejza
1141—1161.
a tizenkét éves Gejzát, koronázták meg Székesfehérvárott.
Hogy II. Gejza, magyar király, fennhatósága alá tartozott
Bosznia, onnét tűnik ki, mivel Borics, boszniai bán, II.
Gejza királynak segélyére sietett mint vasalus Comnen
Mánuel görög császár elleni háboruban. Borics bán, a
Zsupánok szeretetét és bizalmát birva, azok seregeit vezette
a magyarok segélyére¹⁾.

A hős Borics első tette az volt, hogy végleg meg-
szüntetett minden szerb és byzancz befolyást Boszniára
s azt teljesen a magyar királyok fennhatósága alá helyezte.

¹⁾ Joh. Cinnamus de reb. gestis Joh et Man. Comnen. lib. III. cap. 19.
pag. 75. edit. Reg.

III. István (1161—1173) és III. Béla (1173—1196) magyar királyok fennhatósága alatt.

1161—1196.

Kulin
boszniai bán

II. Gejza halála után utóda lett a magyar királyi trónon idősb fia István, ezt pedig 1173-ik évi május 3-ikán bekövetkezett halála után követé fivére III. Béla. Ezen időben tűnik fel Kulin, ki Borich halála után Bosznia bánjává lett; uralkodott 36 évig 1171—1208¹⁾. Kulin Boszniának tizedik bánja volt és magát „Fiduciarius regni Hungariae“ cimezte.

Kulin bán vitéz harcférfi volt, azonfelül mindazon jó tulajdonokkal rendelkezett, melyek egy ország jó kormányzásához szükségesek. Kormányja kezdetén megválasztá zsupányait, kiket szigoruan ellenőrizett, hogy a nép irányában igazságosak legyenek. A vadon erdőket, lakatlan vidékeket megnépesíté. Kereskedőket, kézműveseket és főképen bányászokat hívott be Boszniába Dalmátiából és Ragusa környékéről. Az ügyes raguzaiak csakhamar felismerték Bosznia fémdus vidékeit és Szerajevótól mintegy 2 kilométer távolságban Vares vidékén nagszerű arany-, ezüst- és vasbányákat nyitottak. Még mai

¹⁾ Carolus du Fresne: Illyric. vet. et nov. 117. pag. — Orbinus Mór.

nap is fennállanak Dubrovnik várának romjai, mely várat ^{1171—1196.} a raguzaiak esetleges ellenséges támadások ellen a bányák biztosítására emeltek. A többi bevándorlottak hasznos iparos telepet képeztek, mely által Bosznia jólétben nagyon emelkedett. Kulin bölcs uralkodása alatt Bosznia a béke s a nyugalom gyümölcsét élvezé. A magyar korona fennhatóságát teljesen elismerte.

Kulin bán volt az első, ki Boszniában saját pénzt veretett és ki minden tekintetben népe boldogságát hathatósan előmozdította.

Kulin bán eleinte igen jámbor, istenfélő, vallásos, a római apostoli székeknek igen hű alattvalója, a keresztény hit buzgó védelmezője volt. Miről tanubizonyságot nyújt Theobaldnak, a római egyház alszerpapjának, Kulin bánhoz intézett levele. Theobald ugyanis, III. Sándor pápa által kiküldve, 1180. évben mint apostoli követ Dalmátiában és Szlavóniában működött. A levél magyar fordításban így hangzik: „Nemes és hatalmas férfiunak, Kulinnak, Bosznia bánjának. Theobald, Isten kegyelméből a római egyház alszerpapja, az apostoli szék követe. Üdvöt és apostoli áldást. Sokszor kívántuk személyiségét látni s a pápa urunk áldását és levelét átadni. Most pedig, mivel önmagunk nem tehetjük azt, eme levél vívője által küldjük és átadjuk a pápa urunk áldását és levelét, kérve magasságotat, hogy szent Péter apostol és a pápa urunk iránti tiszteletből és saját lelkének üdvéért küldjön nekünk két szolgát és menyét-bőröket és, ha tetszik bölcseségének általunk a Pápa urunknak tudomására juttatni valamit, tudja meg, hogy szívesen és hiven meghallgatjuk¹⁾).

Theobald,
pápai követ,
levele Kulin
bánhoz.
1180.

Nem sokára Kulin bán Bernát raguzai érseket küldé Romába III. Coelösztin pápához, hogy hűségét és ragaszkodását tolmácsolja a pápának; egyuttal pedig általa aján-

1) Farlatus: Illyric. sacr. tom. IV. pag. 44.

dékokat is küldött a szent Atyának. Miután pedig Bernát érsek 1194-ben Rómából visszatért, Kulin tiszteletteljesen fogadta őt és felkérte, hogy szentelné fel ama két templomot, melyeket ő saját költségén építtetett Boszniában. Kulinnak eme kérését Bernát érsek készséggel teljesíté.

Ámde Kulin rövid idő multával a patarén-eretnekek tévelyébe süllyedt, mint az a következőkből kitűnik.

NEGVEDIK FEJEZET.

— — —

Imre magyar király fennhatósága alatt 1196—1204.

Imrének, dacára annak, hogy már atyja, III. Béla, 1197.
életében megkoronáztatott, testvére Endrében veszélyes versenytársa volt. Endre ugyanis igen sajnosan vette, hogy Horvát- és Dalmátországot nem nyerte osztályrészül, miértis főtörekvése volt eme tartományokat bátyjától, Imre királytól kicsikarni. Eme cél elérése véggett atyja által hagyott kincseket nem a végrendelet értelmében keresztes had fogadására használta, hanem pazar kézzel szétszórta, hogy így magának pártot szerezzen; miután pedig ez sikerült, hadait Horvát- és Dalmátország elfoglalására vezette. Imre sem késett öcscsét eme tervének keresztülvitelében megakadályozni, azonban a csekély had, melyet 1197-ben öcsce ellen küldött, vereséget szenvedett¹⁾. A király eme szorult helyzetben III. Ince pápához azon kéréssel fordult, hogy bírná reá Endre öcscsét a keresztfogadalom teljesítésére; a pápa, helyt adva e kérelemnek²⁾, egyházi átok fenyegetése alatt hagyta meg 1198-ban 1198.
Endrének, hogy eme kötelességének multhatatlanul eleget tegyen. Endre erre mitsem adott, hanem Horvát- s Dal-

1) Chron. Admonteus. Peznél II. 193. Pertznél: Scriptores IX. Imre levele Fejérmél: Cod. Dipl. II. 308.

2) III. Ince levelei Imréhez, Endréhez s az esztergomi érsekhez: Cod. Dipl. II. 311.

1198. mátországot fegyveres kézzel elfoglalta s azután győztes fegyvereit Ráma (Bosznia) és Chulmia (mai Hercegovina) meghódítására vezette és, miután e tartományokat hatalma alá hajtá, magát azontul Dalmát- és Horvátország, Ráma (Bosznia) és Chulmia (Hercegovina) vezérének címezte).

1199. Miután Endre magát Horvát- s Dalmátország birtokába erőhatalommal behelyezte, Imre király bizonyos ideig tűrte öcsce bitorlását; midőn pedig elég erős pártot szerzett, 1199-ben Endrét megtámadta, ki is ez alkalommal legyőzetett és futásban keresett menedéket. Végre Crescentio György, bibornok s pápai követ, megszerezte a békét a királyi testvérek között, mely szerint Imre király öccsének, Endrének, önként átálta Horvát- és Dalmátországot. „Szlavonia vezére“ címmel együtt ehhez kapcsolva a chelmi (Chulmia, Hercegovina) tartományrészt is, mely felső Boszniának aztán részét képezé).

II.

Patarén-eretnekek elszaporodása Boszniában.

Imre országlása alatt szaporodtak el Boszniában a patarén-eretnekek, kiknek tévelyt hirdető felekezetével utóbb annyi baja lett királyainknak és ezen felekezet egyik fő oka volt, hogy a magyar uralom Boszniában (Rámában) végleg meg nem gyökerezhetett. Ez eretnekek Boszniában és Olaszországban patarénoknak nevezettek, mely el-

1) Fejér György: Cod. diplom. 319. és Lucius „de regno Dalm. és Croat.“ c. műve 4. k. 3. f. 155. lapján ezt mondja: „1198. 6. Maji post felicem et gloriosum victoriosae dominationis ingressum Illustrissimi Andreae tertii Regis Belae filii Triumphum, quem sibi omnipotens Ducatus sui protector et auctor de Dalmatia et Croatia magnifice conferre dignatus est, atque post habitum tam Chulmiae quam Rasciae laudabilem victoriam, cum ad Jadertinam Civitatem Victor rediret, Ducatus sui jura disponens“.

2) 1200 végén már ismét több okmányt adott ki Endre Dalmátiában. Ilyen p. o. Kerchelichnél: Hist Epp. Zágráb. 324. egy másik Farlatusnál: V. 356. Ilyen a sz. Kozma és Demjén számára kiadott okmány, melyben Endre ezen címmel él: „Andreas Dei gratia Dalm. Croat. Chulmiaeque Dux. Farlatusnál IV. 8. A testvérek közti béke megkötését bizonyítják Chron. Austriae. Claustro-Neoburgense Peznél I. 449. 720. Pertznél IX. Chron. Australe, Frehernél I. 440. Arenpeck Vitus a békét pünkösdkor (május 28.) mondja megkötöttnek. Leibnitz: Scriptor. Brunsv. III.

nevezésöket némely történetírók szerint a latin „patior“ (szenvedek, tünök) igeszótól nyerték, mivel azt vallották, hogy inkább készek mindent eltűrni és elszenvedni, sem hogy a felvett tévelyöktől egy hajszálra is eltérnének; mások szerint pedig a „Pater noster“ imádkozása miatt neveztettek el így. Franciaországban pedig „albigiaiak“-nak, sőt színlelt alázatosságuk miatt „jó emberek“-nek is hivattak; azonfelül „bolgároknak“ (országukról), sőt „publicánusoknak“ (talán a pauliciánusoktól). Ők magok közönségesen katharoknak (tisztáknak) nevezték magokat, állítólag a minden bűnökkel szennyezett kath. egyház ellenében. Azonfelül sok más és más névvel neveztettek el a tévtanhirdetők nevei és tévelyei szerint. Ez eretnek felekezet keletkezését bizonyos örmény származásu Bazilnak tulajdonítják, aki látszólag szerzetes és orvos volt. A görög császár, Komnen Elek, éppen azon fáradozott és pedig nem minden siker nélkül, hogy a Filippopoliszba szorított (tévtanhirdetőket) eretnekeket, a pauliciánusokat megtérítse, midőn 1111. év derekán tudomására jött, hogy fővárosában hasonló eretnekfelekezet támadt. A császárnak ez eretnekfelekezet főnökét, Bazilt, sikerült hatalmába keríteni. Azonban Bazil tartózkodó maradt mindaddig, míg a császár csellel — kíváncsi tanuló szerepét véve fel — tanának magyarázatát kicsalta tőle. Ezen tan nem volt egyéb, mint a régi gnoszticus és manicheus esztelenségnek kalandos változtatása, követői pedig különleg szigorú, de titkon legkicsapongóbb életet éltek. Bazil, midőn hazudni és színlelni már nem tudott, késznek nyilatkozott tanának igazságaért minden kint eltűrni. Minthogy a megtérítési kísérlet többszöri ismétlés után is hajótörést szenvedett, a császár ítélete folytán Bazil meg is égettetett. Követői pedig számkivetésbe küldettek és mint ilyenek Bolgárországba vették magokat, ahol a keresztény lakosok hitét téves hitcikkelyekkel beszennyezték. Itt magokat „bogumiloknak“ nevezték el a bolgár sza-

vaktól: „Bogumiloj“, mi annyit tesz a magyarban, mint Isten előtt kedves; vagy mások szerint: „Bog miluj“, mely kifejezésnek a magyarban ez az értelme: könyörülj Isten, melyet gyakran mondogattak.

Ez eretnekek Bolgárországból Franciaországba vándoroltak át, hol e tévtant különösen felkarolta és terjesztette Bruis Péter, ki déli Franciaországban tanított a gyermekek keresztelese és a szent mise ellen; elégette a kereszteket s a népet a templomok feldulására izgatta, mert, mint mondá, az Isten a korcsmában vagy istállóban épen úgy meghallgatja kérelmünket, mint a templomban. Miután több veszélyes lázadást idézett elő, egy összezsúfolt néptömeg szt. Gileszben Arle mellett megégette. Ennek tanítványa Henrik, szerzetes, méltóság teljes külsővel és tüzes szónoki tehetséggel birt, amit arra használt fel, hogy a népet a szerinte istentelen papok kiirtására ingerelje. Még a keresztény egyházi énekekben is megütkezött, 1148. évben egy kolostorba történt bezáratása véget vetett lázításainak.

Utána Váldó Péter, lyoni gazdag kereskedő, terjesztette ez eretnektant. Ezen férfit, 1170-ben egy barátjának rögtöni halála által megrettenve, üdvéről gondolkodni kezdett, azonban egyik szélsőségből a másikba esett. Miután lefordította magának a sz. írást és azt szorgalmasan olvasgatta, nem sokára azon őrvjögésbe esett, hogy a föltétlen szegénység elkerülhetlenül szükséges annak, ki boldog akar lenni. Mindenét eladta, pénzét a koldusok lábai elé dobta, kik ennek folytán barátjaivá lettek, ő maga is alamizsnából élt és a szegénységet hirdette. Igen sok követőre talált, kik igen sok esztelenséget követtek el. A lyoni püspök e miatt a valdensisek tanítását betiltotta, de ők fellebbeztek a római pápához, miután pedig itt is megbuktak, a sz. írás szavait félremagyarázva és magokra alkalmazva mondták: „Inkább kell engedelmesskedni az Istennek, mint az embereknek“ (t. i. sze-

rintők a római pápáknak). Ez eretnekek főnököktől „Váldó“-tól valdensiseknek neveztettek el; külsőleg szerényen és egyszerűen éltek, sőt némelyeket közölök valódi jámboroknak lehetett mondani, de a katharokkal vagy patarénokkal történt egyesülések által végkép elromlottak. Mindezen említett eretnek felekezetek együttesen „albigaiak“-nak neveztettek, mely nevöket Franciaországban fekvő „Albi“ várostól nyerték, melynek környékén az eretnekek ellen indított háboru idején közölök legtöbben találtattak. Emez eretnekek Franciaországból Olaszországba mentek, hol „patarénok“ nevezete alatt szerepeltek.

A patarénok eretnek tanának lényege a következő pontokban foglaltatik, melyekben a különböző elnevezések alatt szerepelt mind a patarén-eretnekek megegyeztek: szerintök t. i. más a világosság és más a sötétség istene, ki, mint az ó-szövetség jehovája, a látható világot és az emberek legnagyobb részét is alkotta, kiken kívül azonban a megesett angyalok lelkeit magokban záró magasabb emberek lelkei is léteznek; a közönséges emberek nem lévén a megváltásra alkalmasak, a magasabb rendűeknek a világ fejedelmének hatalma alóli felszabadítása végett a világosság istene mindig hű maradt angyalát, Jézust küldötte, ki is az által váltotta meg őket, hogy magasabb rendűekkel megismertette. Ezen minden külsőségeket a világ fejedelmétől származtató rendszerök következtében a patarénok nemcsak a keresztény cél valamennyi hitágazatait tagadták, hanem az egyház létezését, az isteni szolgálatot, a szentségeket és ezek között különösen a házasságot is kárhóztatták, a keresztség szentségét illetőleg azt tanították, hogy a gyermekeket, kik eszökkel még nem élnek, nem kell megkeresztelni; az ó-szövetségi szentírást elvetették, annak szerzőjéül az ördögöt állították. Továbbá tagadták, hogy Krisztus Urunk testének és vérének állaga (valója, lényege) valóban jelen van az oltári áldozatban a kenyér és bor

színe (esetleges részei) alatt. A keresztény hierarchiát elvetették, a püspökökről és papokról azt mondták, hogy azok mindnyájan rossz leílek, miértis tőlök minden hatalmat megtagadtak. A megváltásra való előkészületet és, ami náluk ezzel azonos, az emberi tökély alsóbb fokaiból a magasabbakra való előléptetést bizonyos szertartáshoz kötötték, amely kéz-feltétellel járt s consolamentumnak (vigasztalásnak) neveztetett, valamint az ez által felavatottaktól szigorú erény gyakorlatokkal páros életet követeltek, úgy az alsóbb osztályuaknak mindenféle kicsapongásokat megengedtek, hacsak a „convenentá“-nak nevezett többnyire csak a halálos ágyon teljesített az iránti fogadalmat letették, hogy a consolamentumot felvenni óhajtsák¹⁾.

Eme minden képtelenséget magában foglaló felekezetet III. Sándor és III. Ince pápák átokkal sújtották.

A patarénok Olaszországból vagy inkább Bolgárországból Boszniába jöttek át, hol a báni méltóságot Imre magyar király fennhatósága alatt Kulin viselte²⁾, aki nemcsak kedvezően fogadta őket, hanem maga is nejével és nővérével, ki I. Neemán István szerb fejedelem fivérének, Miroszlav chelmi grófnak, özvegye volt³⁾ s férje halála után nála tartózkodott, a patarén eretnek-felekezet hive lett. Ez eretnekek rövid idő alatt Boszniában tízezerre szaporodtak, azért III. Ince pápa kényszerítve érzé magát felkérni Imre magyar királyt, hogy üzze ki birodalmából emez eretnekeket s magát Kulin bánt is, ha nekik kedvezni meg nem szünik, királyi hatalmánál fogva erősen fenytse meg⁴⁾. Imre a bánt Rómába küldé, hogy az apostoli szék előtt téves elveit vonja vissza. Kulin kénytelen volt engedelmeskedni királya parancsának és Rómába ment, hol a pápa előtt magát hű

¹⁾ Farlatusnál: *Illyricum sacrum*, tom. IV. p. 45. és Török J. egyetemes m. encyclopaedia, II. kötet. 1860. 527. és 528. lapon.

²⁾ Orbini *Regno degli Slavi* p. 350.

³⁾ Nicet. lib. 5. n. 4. Luccari I. 1. p. 26.

⁴⁾ Magyar századok I. k. 318. l.

ker. katolikusnak vallotta és váltig erősítette, hogy a patarén eretnek felekezetnek nem hive. Miután pedig Rómából hazájába visszatért, még erősebben mint valaha terjesztette és védelmezte a téves felekezet elveit¹⁾.

Kulin bán emez eljárásáról jelentést tett a pápánál Vuk, Dalmátia és diocliai tartomány fejedelme, ki I. Neemán István szerb fejedelemnek unokája volt. Vuk ugyanis rövid idővel ez előtt a görög szakadár felekezettől a keresztény katolikus egyház kebelébe jött át; hogy pedig az apostoli szék előtt mennél nagyobb kegyben részesüljön, amelytől királyi címet és jelvényeket óhajtott magának kieszközölni, levelet intézett III. Ince pápához 1199-ben, melyben kéri a pápát, hogy akadályozza meg a patarén eretnekek terjeszkedését, mivel ez eretnek tan napról-napra terjedten terjed s rövid idő múlva az egész Boszniát a tévely örvényébe süllyeszti: A levél egyik részének ez a tartalma: „Végre nem akarjuk eltitkolni Szentséges Atyánk előtt, hogy amaz eretnek tan Magyarország királyának földjén t. i. Boszniában annyira elterjedt, hogy maga Kulin, bosniai bán, nejével s több rokonával, valamint több mint tizezer keresztény katolikus hívővel amaz eretnektan örvényébe sodortatott. E miatt Magyarország királya megharagudott s őket Szentséges Atya színe elé járulni kényszeríté. Ők pedig visszatérve Rómából azt mondták, hogy Szentséges Atyánktól engedelmet nyertek. Miértis kérjük Szentséges Atyánkat, miszerint Magyarország királyánál közreműködnék, hogy őket országából távolítsa el, mint a konkolyt a buzából“. ²⁾

III.

A patarén eretnekekre nézve kedvező körülmény volt az, hogy a XII-ik század végével meghalt Rhodagasztus, azon bosniai püspökök sorában a negyedik, kiknek nevei és emlékei föl vannak jegyezve, aki minden erejéből ez eretnekek kiirtására törekedett, utódja azonban

1200.

Imre magyar királynak Boszniában elterjedt patarénok megterítésére irányzott törekvései.

¹⁾ Farlatius Dániel: Illyricum sacr. tom. 4. p. 45. — ²⁾ Vulcus, diocliai fejedelem levele III. Incéhez. Katonánál: IV. 576. Fejér cod. dipl. II. 370.

1200.

Dániel püspöki méltóságának gyalázatára nemcsak Boszniában lévő eretnekeket, hanem Bernát spalatói érsek által a spalatói és a traguri egyházmegyékből a világi hatalom segítségével száműzött patarénokat, kik eretnek tanaikkal egyáltalán nem akartak felhagyni, Kulin boszniai bánnal együtt pártfogásába vette. Miután pedig III. Ince, pápa mindezekről értesült, Imréhez levelet intézett, melyben szigoruan meghagyta a királynak, hogy Kulin bánnak hivatal és javai vesztese alatt parancsolja meg a patarénok kiűzetését. A levél tartalma ez: „Értesültünk, hogy, miután kedvelt Fiunk, a spalatói érsek, nem kevés számú eretneket a spalatói és a traguri egyházmegyékből száműzött, Kulin, boszniai bán, nemcsak menedékhelyet adott nekik, hanem még pártfogásába is vette; eretnektanaiknak saját földjét és önmagát feláldozta, őket katolikusokként, sőt a katolikusok felett tisztelte és keresztény névvel illette. Hogy pedig az ily ragályos betegség, ha annak elejét nem vesszük, a szomszéd tartományokat be ne szennyezze és, ami távol legyen, nehogy Magyarországra is átszármaazzék, királyi Felségedet kérjük, intjük és buzdítjuk az Urban, hozzákötve büneid megbocsátását, amennyiben Krisztus és a keresztények elleni jogtalanság megboszulásához hatalmasan és királyi módon hozzájárulsz; és ha a nevezett bán a hatalma alatt lévő földön összes eretnekeket, vagyonvesztetteknek nem nyilvánítja ki, elkobozván összes birtokaikat, akkor (te magad) a bánt és az eretnekeket nemcsak az ő (bán) földjén, hanem az egész Magyarországon vagyonvesztetteknek hirdesd ki; és az ilyeneknek vagyonát, bárhol is birják azt országod és a hozzá tartozó tartományok földjén, kobozd el; szemed ne kiméljen magának a nevezett bánnak sem, sőt ellene ideiglenes joghatóságodat gyakorold, ha másképen a helyes útra vissza nem vezethető¹⁾).

¹⁾ III. Ince levele 1200. október 12., Fejérről: Codex diplom. II. 378. és Raynald. an. 1200. n. 46.

Imre király a pápa akaratát teljesítette, súlyos büntetés terhe alatt megparancsolta Kulin bánnak, hogy a patarén eretnekek tanával hagyjon fel és azokat Boszniából kergesse ki. A királyi parancsot Kulin bán tulajdon fia, ki épen ekkor Imre udvarában tartózkodott, vitte el atyjának²⁾.

Azonfelül III. Ince pápa ugyanez évben Bernát, spalatói érseknek megparancsolta, hogy vásárnapokon és ünnepeken a metropolitai székesegyházban a népnek nyilvánosan és ünnepélyesen hirdesse ki, miszerint Dániel, boszniai püspök, az egyházi szent ténykedésektől eltiltatott, mivel a spalatói és a traguri egyházmegyékből száműzött patarén eretnekeket pártfogásába vette; ha pedig a nevezett püspök egy hónap lefolyása alatt az eretnekeket egyházmegyéjéből ki nem tiltja, minden egyházi méltóságától megfosztatik és szerzetbe lépni kényszerítettetik. Egyébiránt Dániel püspök makacssága miatt a királyi hatalom által számkivetésbe küldetett, hol három évi időköz alatt megszünt élni 1203. Ezen időtől fogva a boszniai püspöki szék 35 éven keresztül üresedésben volt.

Dániel püspök halála után Casemario János, a pápa udvari káplánja, ki még 1202-ben mint pápai követ a patarén eretnekek megtérítésére Boszniába küldetett, oly sikerrel működött, hogy Kulin bán a sz. Bazil-rendhez tartozó szerzetesekkel, kiknek a nép előtt nagy tekintélye volt és a boszniai papság főbbjeivel a ker. kath. egyház kebelébe visszatért és a megtértek ünnepélyes esküt tettek a ker. katolikus egyház tanainak megtartására. A követ ennél még nagyobb biztositást kívánt s a gyülekezet által két szerzetes papot választatott, kik vele Imre magyar királyhoz mennének; mi meg is történt és a boszniai egyház e követei Magyarországra jöttek, hol Imre király, a kalocsai érsek, a pécsi püspök s több

²⁾ Innoc. III. 1. 5. ep. 110. 1. 6. ep. 140. 1. 7. ep. 112.

1203.

— más egyházi s világi urak előtt ünnepélyes esküvel fogadták ama vallástételök megtartását s engedelmességet a pápa iránt.

Eme vallástétel így hangzik:

„Az örök Istennek, a mindenek Teremtőjének és az emberi nem Megváltójának nevében, az Ő megtestesülésétől 1203. III. Ince pápa uralkodásának 6. évében. Mi előljárói (képviselői) azon embereknek, akik eddig különös kiváltsággal keresztény néven hivatunk Bosznia területén, mindazok helyett és mindazok nevében, akik a mi szerzetünkben vannak, Casemario János, a pápa udvari káplánja és a római egyház boszniai követe, valamint a mi pártfogónk, Kulin bán, Bosznia urának jelenlétében Isten és az Ő szentjei előtt igérjük, hogy a római egyház rendelkezését és parancsait megtartjuk, neki mindenben engedelmeskedni fogunk és életmódunkat és társalgásunkat annak szabályai szerint folytatandjuk, kötelezzük pedig magunkat mindazok nevében, akik szerzetünkben vannak és (eme kötelezettség megtartásának biztositékaúl) lekötjük minden birtokunkat és vagyonunkat, ha netalán valamikor eme eretnokséget követnők. Legelőször ellene mondunk a szakadárságnak, mely által rossz hirbe hozatunk és a római anyaszentegyházat és az egész egyházi egység fejét elismerjük és mindazon helyeinken, ahol (szerzetes) testvéreink együtt fognak tartózkodni, imádkozó helyiségeink lesznek, amelyekbe reggeli és nappali imák végzésére összejövünk. Összes egyházainkban oltárok és keresztek lesznek, ugyszintén az új és ó szövetség könyveit olvasni fogjuk, mint azt a római egyház teszi. Egyes helyeken papjaink lesznek, akik vasárnapokon és ünnepeken az előirt egyházi rend szerint szent miséket mondani, ugyszintén a bűnbánók gyónásait kihallgatni és az elégtételi cselekményeket megszabni kötelesek lesznek. Imádkozó helyeink mellett lesznek temetők, ahová az elhalt (szerzetes) testvérek fognak eltakaríttatni. Legalább

kétszer egy évben az Ur testét a pap kezéből magunkhoz vesszük t. i. Urunk születésekor, Húsvétkor, Pünkösd ünnepén, Péter és Pál apostolok napján, N. B. Asszony ünnepén, Kisasszony napján és Mindszentek ünnepén. Az egyház által rendelt böjtöket megtartjuk és azokat, amiket őseink előrelátólag megparancsoltak (elrendeltek), megőrizzük, a nők pedig, kik vallásunkbeliek lesznek, a férfiaktól el lesznek választva úgy az alvó szobákban, mint az éttermekben és a (szerzetes) testvérek közül senki sem fog egyedül egy nővel társalogni, ahonnan balvélemény (gyanu) keletkezhetnék. Továbbá nem fogadunk be sem valamely nős férfit, sem valamely férjes nőt, kivévn, ha mindketten kölcsönös megegyezéssel megígérik az önmegtartóztatást és mindketten egyaránt megtérnek. A szenteknek a sz. Atyák által rendelt ünnepeit meg fogjuk ünnepelni, továbbá senkit sem fogunk befogadni a velünk való együttlakásra, aki biztos tudomás szerint manichaeus (patarén), vagy más eretnek. Valamint pedig elkülönítettünk a többi világiaktól életmódra és társalgásra, úgy hasonlóképen az öltözetben is; öltözetünk ugyanis olyanok lesznek, melyek az egész testet körülveszik, nem színesek és egészen a bokáig érők. Mi továbbá nem keresztényeknek fogjuk magunkat nevezni mint eddig, hanem (szerzetes) testvéreknek, nehogy eme közös elnevezés miatt a többi keresztényeken igazságtalanság követtessék el. A szerzet főnökének (Magister) halála után a szerzet előljárói (priores) új főnököt (praelatus) választanak, aki a római pápa által lesz megerősítendő. És, ha a római egyház valamit hozzá fog akarni adni vagy elvenni, mi kegyelettel elfogadjuk és megtartjuk. Ami, hogy állandó érvénnyel birjon, aláírásunkkal megerősítjük. (kelt stb. követk. az aláírások¹⁾).

1) Actum apud Bosnam juxta flumen, loco, qui vocatur Bolino Poili VI. Id. Aprilis, Dragite Lubin, Drageta Presbyteris, Luben Rados, Bladosius Banus Culinus, Marinus Archidiaconus Ragusii subscripsimus.

1203.

Végre mi Lubin és Trageda Boszniában lakó összes (szerzetes) testvéreinknek és Kulin bánnak akarata folytán Casemario János a pápa udvari káplánjával, Imre, Magyarország királya, Ő Felségéhez jöven, a király, a kalocsai érsek, a pécsi püspök s több más egyén jelenlétében megesküdtünk arra, hogy mindezeket, valamint a római egyház egyéb rendelkezéseit és intézkedéseit megtartjuk. Kelt stb¹⁾.

Néhány hitcikkelyekre nézve mindazonáltal a pápai követ előbb nem volt képes kieszközölni a boszniai papság megegyezését; most Imre király kérte meg, parancsolná meg Kulin bánnak, hogy ezeket is fogadtassa el papságával. A király hajlott a kérelemre, ama hitcikkelyeket írásba tétetvén, királyi pecsét alatt küldte át Kulinnak, ennek épen a királyi udvarnál tartózkodó fia által, mely alkalommal megparancsolta a bánnak, hogy azokat maga fogadja el, mind pedig papságával fogadtassa el. Kulin engedelmeskedett királya parancsszavának s arra is megesküdtött, hogy, ha még ezentul az eretnekek pártolása miatt bűnösnek találtatnék, vagy azokat tartományában tudva türné, bündijül ezer ezüst girát fizessen, melynek fele a pápai, fele pedig a királyi kincstárt illesse, miről Imre III. Ince pápát a hozzá 1204. évben intézett levelében értesíté²⁾ s ez volt egyszersmind a boszniai ügyekre vonatkozó utolsó intézkedése.

1204.

Miután pedig Imre király életerejét egyre fogyni érzi, László fiát 1204-ben aug. 26. megkoronáztatta. De még a koronázás által sem tartá eléggé biztosítottnak fia jogát, előre látta, hogy halála után Endre, kit 1203-ban, miután ellene föllázadt, Kheene várába záratta, fogságából

¹⁾ „Actum in insula regia II. Kal. Maji.“

Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. IV. p. 677. és Pray. Georg. Specimen Hierarch. hung. pars II. p. 397. ugyszintén Regist. Innocentii III. epist. 141.

²⁾ Katona Steph. hist. critic. reg. hung. t. IV. p. 681.

Pray Georg. Specimen hierarch. hung. pars II. p. 401.

Farlatus: Illyricum sacr. t. IV. p. 46.

Krisztusban tiszteltetle méltó Atyának, Incének, Isten kegyelméből a római szent-egyház legfőbb Papjának — Imre Isten kegyelméből Magyar-.

ki fog szabadulni. Nehogy tehát aztán bosszuját fián töltse, azért Endrét a fogságból az udvarhoz vezettette s fia gyámjává valamint nagykorúságáig az ország kormányzójává nevezé ki, gondolva, hogy a herceg ez által kiengesztelődik. Imre meghalt 1204. nov. 30. azonban fia László sem élte túl sokáig, mivel 1205. május 7. ő is elköltözött az élők sorából.

Dalmát-, Bosnyák- és Szerbországek királya stb. Miután szentségednek alá-
zatos és hű káplánja, (Casemario) János, hozzánk jött s két főbb egyént hozott
magával azok közül, akik Kulin bán földjén az elítélt eretnek felekezetet
pártolták, mi, — szemügyre véve az igaz hit cikkelyeit, melyeket (Casemario)
János buzdítására azok, akikhez küldetett, nem fogadtak el, — ama szakaszokat
(írásba tétetvén) királyi pecsétünk alatt küldtük el ama tartomány urának
(Kulinnak) a nálunk éppen akkor tartózkodó fia által, szigorúan megparancsolva,
hogy azokat valamint a római sz.-szék más rendeleteit a maga földjén (tar-
tományában) mindenki által tartassa meg. Ő (Kulin) pedig, miután ebbe ami
akaratumk szerint beegyezett, előttünk és a kalocsai érsek előtt arra is lekö-
telezte magát, hogy, ha a nevezett vagy más eretnekeket a maga földjén
tudva tünné vagy védelmezné, ezer márkát ezüstben fizet, melynek fele szent-
ségednek (vobis), fele pedig kincstárunk (fisco nostro) részére jusson.
Azonfelül ama két előkelő egyén (előljáró), kik a nevezett káplánnyal, Case-
mario Jánossal, jöttek, úgy a magok valamint (szerzetes) testvéreik nevében,
akiktől küldettek, jelenlétünkben megesküdtek, hogy a nevezett követ által
kihirdetett és nekik átadott rendeleteket (constitutiones) erősen meg fogják
tartani.

ÖTÖDIK FEJEZET.

II. Endre, magyar király, fennhatósága alatt 1205—1235.

I.

1205.

Iminár a magyar korona Endrének, melyre ő, vagy inkább neje, Gertrud, oly rég vágyott, 1205-iki május 29-én végre fejére tétetett. A koronázási ünnepélyre Endre valamint a magyar főpapokat, úgy Bernát spalatói érseket is meghívta, hogy így mennél ünnepélyesebb szertartással koronáztassék meg; de, mert Imre fia, László, halála felől Magyarországból biztos tudósítás Dalmátiába nem jött, hanem csak különböző és egymással ellenkező hírek keringtek, Bernát érsek attól tartott, hogy Endre, ki fivérét, Imrét, trónjától megfosztani törekedett, hasonlóképen László kezéből is a koronát ki akarja venni; mértis amaz elhatározása mellett maradt, hogy a koronázásra mindaddig el nem megy, míg Imre fiának haláláról biztos hirt nem kap, hogy ellenkező esetben ne kockáztassa ama hűséget, melylyel Imre és fia iránt viseltetett¹⁾.

Endre a boszniai egyházat a spalatói érsek joghatósága alá helyezi.

Jóllehet Endrére nagyon kellemetlenül hatott az, hogy Bernát érsek a király meghívása dacára sem jelent meg a koronázásra, mindazonáltal, amint értesült arról, hogy az érsek nem az ő személye iránti gyűlöletből maradt távol a koronázási ünnepélytől, hanem, mert az elhalt

¹⁾ Thomae Archidiaconi spalatensis, Historia Salonitanorum Pontificum atque Spalatensium Capite XXIV.

fivére, Imre és ennek fia, László, iránt állhatatos hűségü maradt, hibáját könnyen elnézte s nem is kételkedett többé, hogy Bernát érsek hasonló érzülettel lesz irányában, mint a minővel fivére és ennek fia iránt viseltetett. Endre tehát Bernát érseket királyi kegyébe fogadta, melyet nem is késett vele éreztetni. Miután pedig Bernát Endre királyt arra kérte fel, hogy a spalatói érsekség joghatóságát és mindazon javait és kiváltságait, melyekkel ez érsekséget a királyok és a pápák elhalmozták, saját királyi okmányával is megerősitse, a király eme kérelemnek szívesen helyt adott és 1207-iki évben kiadott királyi okmányában a boszniai ker. katolikus egyházat, mely eddig a ragusai metropolita joghatósága alatt volt, a spalatói érsek fennhatósága alá helyezte¹⁾.

E közben Kulin, ki Boszniában a báni méltóságot 36 éven keresztül viselte, az élők sorából elköltözött. Bán-sága alatt Boszniában oly termékenység és bőség volt, hogy a bosnyákok, ha bő termés van, még most is e közmondást hangoztatják: „Idemo u vreme Kulinovo“ (Kulin korszaka ismétlődik. Jam ad Culini tempora rediimus²⁾).

Kulin halála után Boszniában a báni méltóságot II. Endre királytól hűbéri joggal elnyerte Zibiszlav³⁾ 1208. Az új bán uralkodása kezdetén a katolikusokkal tartott-e, vagy az eretnekek pártján volt-e, erről biztos tudomással nem birunk, később azonban a keresztény katolikus hit egyik legnagyobb védője volt, mint azt IX. Gergely pápának 1236. évben hozzá intézett levele bizonyítja⁴⁾.

¹⁾ Katonánál: Hist. critic. reg. hung. t. V. p. 59. és Farlatusnál: Illyr. sacr. t. IV. p. 47: Eidem ecclesiae (Spalatensi) plenijure subijcimus ad instar privilegii Romanae Ecclesiae Signiensem, Nonensem, Scardonensem, Traguriensem, Corbaviensem, Tinnensem, Farensem, Bozonensem (Bosnensem) Episcopatum stb.

²⁾ Orbini Regno degli Slavi. (Orbinus Mór: De Regno Slavorum.)

³⁾ Raynaldus: an. 1236. n. 67.

⁴⁾ Gregor. IX. lib. 10. epist. 183.

Aconcio pápai
követ boszniai
működése.

1222.

Zibiszlav bán alatt a patarén eretnekek ismét elhatalmasodtak, miértis III. Honor pápa Aconcio alszerpapot, kit 1216. mint követet Dalmatiába küldé, 1222-ben Boszniába utasította, hogy az e tartományban elterjedt eretnekek tulhatalmaskodását korlátozza¹⁾. A pápai követ, mielőtt Boszniába ment volna, Ragusába összehívta Dalmátország összes püspökeit, kikkel tanácskozott arról, hogyan kellene a boszniai eretnekeket a helyes utra visszavezetni²⁾. Ezután Boszniába ment, hol a legnagyobb buzgósággal hozzálátott a térítés nagy munkájához, azonban három évi fáradozás után sem volt képes eleget tenni küldetésének, mivel a patarén-eretnekek már oly nagy tért foglaltak el, hogy a térítők minden fáradozása nem nagy sikerrel járt; a folytonos munka pedig annyira kimeríté erejét, hogy a különben is gyenge testalkatu férfi erenyedetlen szorgalommal folytatott működése közepette 1225-ben megszűnt élni³⁾.

1223.

Boszniai ellen-
pápa és annak
franciaországi
helynöke.

A patarénok pedig elbizakodottságukban annyira mentek, hogy magoknak ellenpápát választottak, aki Olasz- és Franciaországban, valamint az Illyr-földön elszórt összes albígiai és patarén eretnekek feje legyen. Az ellenpápa franciaországi helynökeül Bertalan nevű eretneket tevő meg, aki ellen Konrád, portói püspök és franciaországi apostoli követ, a roueni⁴⁾ érseknek és suffraganeus püspökeinek következőképen irt: „Főtisztelendő atyáknak, Isten kegyelneiből roueni érseknek és suffraganeus püspökeinek üdv az Ur Jézus Krisz-

¹⁾ Thomas Archidiacon. spat. Histor. Salonit. cap. XVII. . . . „Legatus Aconcius in Bosniam contra haereticos profectus multo ibi tempore pro statu fidei catholicae laboravit.“

²⁾ Jacobus Luccari: Annal. Ragusin.

³⁾ Thomas Archidiacon. Spal. histor. Salon. cap. XXIX. „Erat autem corpore imbecillus (Aconcius) sed zelo catholicae fidei validus propugnator; cum ergo forti fuisset languore correptus, ad extrema perveniens totum se commendavit Domino, ibique vitae cursum feliciter peregit a. D. MCCXXII.“ Azonban Aconcio 1225-ben halt meg (lásd Farlatusnál tom. IV. p. 47.).

⁴⁾ Rouen latin neve Rothomagus, Rudomum, város Franciaországban

tusban. Midőn a felfeszített igazság jegyesének nevében töletek szükségképen segílyt kell kérnünk, még inkább zokogással gyötörtetni és sirni kényszerítettünk. Ime, amit láttunk, arról beszélünk és amit tudunk, azt bizonyítjuk. Amaz elvetemült ember hitetlenségének, aki mind a felett magasztaltatik, ami tiszteltetik, vagy Istennek mondatik, van már előljárója, eretnekfeje, akit az albigiai eretnekek pápának neveznek s aki Bulgária, Dalmátia és Horvátország határszélein a magyar nemzet közelében lakik, azaz Boszniában, mely a nevezett tartományok közepette fekszik. Hozzá (az ellenpápához) özőnlenek az albigiai eretnekek, hogy tanácsát kikérjék. A „carcassone“-i¹⁾ eredetű Bertalan, az eretnekek püspöke és ama ellenpápának helyettese pedig, hogy tiszteletet tanusítson irányában (az ellenpápa iránt), „Parlos“ nevű lakhelyét engedé át részére, maga pedig „Toulouse“-be²⁾ költözött. Ama Bertalan nevű eretnek a mindenfelé elterjedt leveleiben magát következőképen cimezi: „Bertalan a szent hit szolgáinak szolgája“³⁾).

Az ellenpápa nem sokára megszűnt létezni, azonban a patarén eretnekség terjedten terjedt úgy annyira, hogy, ha Endre király kellő óvszerhez nem nyul, Magyarországot is bemételyezi. Endre tehát Ugrin kalocsai érseket Boszniába küldé, hogy a patrénokat megtérítse. Ugrin nem csak a hittudományokban birt oly képzettséggel, hogy az eretnekek, hitcikkelyeit könnyen megcáfoltatta, hanem a hadtudományokban is oly jártas volt, hogy a patarénokkal fegyverrel is megmérkőzni képes

1224.

II. Endre, magyar király Ugrin kalocsai érseket Boszniába küldi a patarén eretnekek megtérítésére.

¹⁾ Carcassone latin neve Carcasso, Carcasona, Carcasum volcarum, város Franciaországban.

²⁾ Toulouse, latin neve Tolosanae, arum, Tolosa, atium város Franciaországban.

³⁾ Matheus Parisius: Historia Majore ad an. 1223. pag. 267. editionis Londensis, a. 1684.

Katonánál: hist. critic. reg. hung. tom. V. p. 416.

Pray Georg. Specimen hierarch. hung. pars. II. pag. 403.

Farlatusnál: Illyric. sacr. tom. IV. p. 47.

1224.

volt. Mielőtt pedig az érsek Boszniába ment volna, a király ünnepélyesen megígérte neki, hogy a nevezett tartományban, mindazon helyeket, amelyeket az eretnokségtől felszabadít, az ő hatalma alá helyezi. Ugrin nem annyira a király ígéretével kecsegtetve, mint inkább a keresztény katolikus hit védelméért a reá bízott tartományt a legnagyobb gyorsasággal megtámadta s rövid idő múlva a legkitünőbb erősségeket, amelyekben a patarénok laktak, részint az evangélium hirdetése által, részint pedig fegyverrel meghódította. Endre király nem késett ígétét beváltani, III. Honor pápához intézett levelében sürgette, hogy a pápa Boszniának azon helyeit, amelyeket Ugrin a patarén eretnokségtől megmentett, az érsek joghatósága alá helyezné; miután pedig Ugrin érsek is ezt kérte a pápától, III. Honor e kérelmet teljesítette, mint azt az 1225. évben kelt okmánya bizonyítja:

1225.

„Honor, — főtisztelendő testvérnek, Ugrin kalocsai érseknek. Midőn tőlünk azt kérük, ami igazságos és becsületes, úgy a méltányosság, valamint a helyes észjárás követeli, hogy azt teljesítsük. Miután ugyanis Krisztusban igen kedves fiunk, Endre, Magyarország dicső királya, bizonyos földeket, tudniillik boszniai, sói és ózori részeket, mint amelyeket leginkább beszennyezett a patarén eretnokség, neked átengedte, hogy e helyeket a méltóságtól megtisztítsd és (miután ezt teljesítetted) azokat a te egyházadnak örökre adományozta, mint ezt a nevezett királynak hozzánk intézett levele bővebben magában foglalja, te azon kérelemmel fordultál hozzánk, hogy ez adományozást apostoli biztosítékunkkal megerősíteni méltóztassunk, amely ügyben a király is felterjeszté hozzánk kérelmét. Mi tehát, úgy a király kérelmét, valamint a te esedezéseidet figyelembe véve, ama földeket, amint azok neked és általad a te egyházadnak kegyesen adományoztattak, a jövedelmek és azok szokásos számadásaiban érvényben tartva a királyi jogot, apostoli te-

kintéllyel megerősítjük és a jelen irat oltalma alatt hat-
hatósbbá tesszük. Kelt Tivoliban¹⁾ május hónap 15. pápa-
ságunk 9. évében²⁾).

A most említett év és hó ugyanaz napján kelt egy
más levélben III. Honor pápa inti a kalocsai érseket, hogy
a keresztény katolikus hit megvédésében eddig kifejtett
működésével ne hagyjon fel, hanem folytassa azt ezen-
tul is hasonló kitartással; sőt hatalmat adott neki, ha a
szükség úgy kívánja, keresztes hadjáratot szervezni a
patarének ellen: „Honor . . . kedves és kellemes reánk
nézve, hogy te a keresztény katolikus hit szeretetétől
vezéreltetve, az eretnekeknek a boszniai, sói és ozorai ré-
szekből való kiirtására, ahol mint a boszorkányok mez-
telen emlőikkel nyilvánosan édesgetik magokhoz kölykei-
ket, a jó emlékezetű tanító, Aconcio, római alszerpap,
udvari káplánunk és az apostoli szék követének és
más jó férfiaknak buzdítása folytán férfiasan reá adad
magadat. Amiértis, midőn őszinte buzgóságodat az Ur-
ban nagyrabecsüljük és méltóan megdicsérjük, kedveltsé-
gedet kérjük és intjük és emez apostoli irat által meg-
hagyjuk, hogy, kegyünkbe bízva és tekintélyünkre
támaszkodva, lelkesülten folytassad Krisztus ügyét, a
katolikus tisztaság beszennyezőit hatalmasan üldözve
ugy, hogy az Istennek dicsőségére, nekünk örömünkre
és neked hasznodra legyen. Hogy pedig a reád bízott
ügyet ama helyeken mennél tökéletesebben elvégezhessed:
hirdesd a kereszt igéjét, a hívőket a hitetlenek ellen hat-
hatósan (erélyesen) buzdítsd. Kelt Tivoliban május hó-
nap 15. pápaságunk 9. évében³⁾). Ugrin,⁴⁾ miután enge-

Pápai engedély
keresztes had-
járat szervezé-
sére a boszniai
patarének ellen.

¹⁾ „Tivoli“ latin neve Tibur, város Olaszországban és pedig az az előtti pápai birtokban.

²⁾ Pray Georgii: Specimen Hierarch. hung. pars II. 405. Ex reg. an. IX. ep. 329.

Katona: tom. V. 466. Fejér: Codex dipl. tom. III. vol. II. 32.

³⁾ Raynald. ad an. 1225. nro. XXI. Ex reg. an. IX. ep. 328. Katona Steph. hist. critic. tom. V. 467. Pray Georgii specimen hierarch hung. pars. II. 406. Fejér: Codex. dipl. tom. III. vol. II. 33.

⁴⁾ Bzovius Ábrahám — Annales Ecclesiasticae ad annum 1222. eze-

1227.

délyt nyert keresztes hadjárat szervezésére a boszniai patarénok ellen, lelkesülten hozzálátott a nagy munkához. Azonban már mindjárt a keresztes hadjárat kezdetén némi nehézséggel kellett megküzdnie. Ugyanis János, Szirmia ura, fogadalmat tett, hogy keresztes hadat fog vezetni a boszniai patarénok ellen, mely célra a kalocsai érsektől 200 márkát kapott. Azonban János ez ígéretet beváltani vonakodott, az érsek pedig, miután hasztalan igyekezett őt reábirni, hogy az átvett keresztfogadalmat teljesítse, ez esetet feljelenté a pápának, ki egyházi átok fenyegetése alatt hagyta meg 1227-ben Jánosnak, hogy a hadjáratra mulhatatlanul meginduljon, mint az a következő okmányból kitűnik: „Honor — szeretett fiunknak, János nemes férfiunak, Margit, a nemes asszonyság és néhai konstantinápolyi királyné fiának — üdv és apostoli áldás. Tiszteletre méltó testvérünk, a kalocsai érsek tudatta velünk, hogy te, miután kétszáz márkát kaptál tőle, a kereszt jelével megjelelted magadat azon szándékkal, hogy a boszniai eretnekek ellen fogsz harcolni. Azonban, nem figyelve arra, hogy csalatkozik az, ki Istenben hisz, ígéretét pedig nem tartja meg, mivel az apostol szerint Isten legkevesébbé neveltetik ki, sőt kigunyolóit ő maga neveti ki, a nevezett eretnekek ellen eddig nem igyekeztél föllépni, jóllehet a nevezett érsek által ez ügyben többször felkerestettél; neked egyébiránt még azon esetben is, ha

ket mondja: „Honor, kölni (Coloniensis) főpap az eretnekség által beszenyvezett Dalmátiába és Boszniába küldetett, hogy e tartományokat eme szennytől tisztítsa meg“. Farlatus Dániel pedig ez állítást megcáfolja és ezt mondja: „Honor, kölni (coloniensis) érseknek boszniai követségéről semmi említést sem tesznek Bzovius Ábráhámnál régibb történetírók; sőt attól tartok, hogy Bzovius Aconcióra ruházott boszniai követséget tévesen Honornak tulajdonítja; vagy, ami valószínűbb, amit a kalocsai érsek (Ugrin v. Hugrin) a boszniai patarénok megtérítésében véghezvitt, azt Bzovius a kölni (coloniensis) érseknek tulajdonítja“. (Farlatus Dániel, *Illyricum sacr.* tom. IV. 47.) Pray György pedig ehhez még ezt jegyzi meg: „Mi köze volt a kölni érseknek Boszniához? . . . „Colociensis“ (kalocsai) szónak hibás olvasásából keletkezett „coloniensis“ (kölni) és Hugrinus tulajdonnévből Honorius.“ (Pray György. *Specimen hierarch.* pars II. 406.)

semmit sem kaptál volna e célra (a keresztes had szervezésére), lelkesülten kellene üldöznöd a hitetleneket, hogy hited igazsága mennél világosabban kitűnjék. Mivel pedig a hűtlen (meg nem tartott) ígéret Istennek nem tetszik, sőt nem is tételeztetik fel, hogy az embereknek adott szavát meg fogja tartani az, ki magával a valósággal szemben sem lehet igazságos; azért nemességedet (*nobilitatem tuam*) kérjük, intjük és komolyan buzdítjuk, az apostoli iratok által meghagyva, hogy ígéretedet hiven teljesítve, az előbb említett eretnekek ellen a nevezett érsekkel együtt férfiasan és hatalmasan lépj föl; Krisztus ügyét oly lelkesülten folytassad, hogy a jelenben kegyelmet, a jövőben pedig dicsőséget érdemelj ki. Egyébiránt, nehogy neked üdvösséged ellen ártsunk, szeretett fiainknak, Veszprém egyházmegyéhez tartozó székesfehérvári Prépostnak és Üpolit mester-kanonoknak levelünkben meghagyjuk, hogy téged ígéreted beváltására, melyet megtartani súlyos bűn nélkül el nem mulaszthatsz, egyházi átok (fenyegetése) alatt kényszerítsenek, kizárva a fellebbezést, miután az igazság felismertetett. Kelt Lateránban január hó 15. pápaságunk 11. évében 1227¹⁾.

Később azonban sokkal szerencsésebben működhetett Ugrin a boszniai patarénok ellen, miután Kálmán, előbb Halics királya, majd 1226 óta Horvát- és Dalmátország vezére, nagy hadsereggel hozzácsatlakozott. Az eretnekek téves elveikkel felhagyni kényszerítették, kik pedig azokhoz

¹⁾ E reg. Honorii III. anni XI. epist. 466. — Pray Georg. Specimen hierarch. hung. pars II. 407. — Fejér Georg. Codex diplom. tom. III. vol. II. 101. Katona Steph. histor. critic. tom. V. 501., ahol hazánk nagy történetírója Margitról és fiáról, Jánosról, kikről az idézett pápai levélben szó van, ezeket mondja: „Margit III. Béla, magyar király leánya volt, aki először Isacus Angelus görög császárhoz ment nőül, majd pedig első férjének halála után Bonifác, monteforratói gróffal lépett újabb házasságra, az előbbi házasságból János (Mánuel) fia született, kivel második férjének halála után hazájába, Magyarországra jött és fivérétől, II. Endre magyar királytól, bizonyos tartományt kapott, mely „Sirmia“-nak nevezetik, mint azt IX. Gergely pápa beszéli.” (Katona, hist. crit. tom. I. 256.)

1227.

tovább is makacsul ragaszkodtak, számkivetésbe küldettek. Ezen időben III. Honor, majd pedig ennek utódja IX. Gergely pápa Ugrin érsek segélyére a sz. Domonkos rendű (predikátor-rend) és a szent Ferenc-rendű szerzetesek közül segélycsapatokat küldöttek a boszniai patarénok megtérítésére. E két szerzet eme század kezdetén alakult, előbbinek szerzője Domonkos, spanyolországi kanonok, utóbbinak Szeráfi szent Ferenc. E két rendnek igen sokat köszönhet ugy az egyetemes, valamint főképen a boszniai egyház. Ugyanis mindkét rendből igen tudományos és szent életű férfiak küldettek Boszniába, hogy e tartományt a patarén eretnekségtől megtisztítsák, a népet pedig a ker. kath. elvek és dogmák szellemében oktassák; igen sokan közülük üdvös működésök közepette részint az eretnekek, részint a törökök, részint pedig a szakadárok által ölettek meg és így Krisztusért vértanúi halállal multak ki. Minthogy pedig az ima és türelem békés fegyvereivel s ihletett tanításaikkal az eretnekek megtérítésében igen nagy diadalt arattak, a bosnyák nép annyira megkedvelte e szerzeteseket, hogy közülök sokan Boszniában letelepítették. S ime egyedül a szent Ferenc-rendű szerzeteseknek köszönhetni, hogy Boszniában a ker. kath. vallás annyi üldözések között sem nyomatott el. Mily virágzó volt e szerzet a magyar főnnhatóság alatt a török foglalások előtt, tanusítja a 30-nál több zárdának feldulatása, melyeknek sűrű romjai gyászolják hajdani fényüket. A régi zárdákból csak három maradt fenn, t. i. a sudiskai, fojnicai és kresevói. Az egyházi munkásság s hitbuzgalom, melyet a Ferenc-rendiek felmutattak, már a XIV. század elején megszerzé számukra nemcsak a közméltánylást, bizalmat, de a püspöki méltóságot is, melyet azóta szakadatlanul viseltek.

II.

A bosnyák püspök eretnekség miatt a pápai követ által felfüggesztetett.

Mennél jobban buzgólkodott Ugrin a szerzetesekkel egyetemben a patarénok megtérítésében, annál nagyobb

veszély fenyegette a boszniai ker. kath. egyházat ama egyén részéről, ki a boszniai püsköpi székből észrevétlenül feltolakodott és, miután a patarének fortélyai által hálába került, nekik oly engedményeket adott, melyek sem a püsköpi méltósággal, sem pedig az igaz hit szentségével nem voltak összeegyeztethetők. Minthogy pedig ez a ker. kath. hiveknek igen rossz példaként szolgált, azért IX. Gergely pápa, értesülve az ügy mibenlétéről, Praenestei Jakab bibornoknak s az apostoli szék követének meghagyta, hogy az eretnek püspököt függeszsze fel és helyébe oly egyént avasson fel boszniai püspökké, ki az egyház romlását megakadályozni tudná; sőt, ha a boszniai egyház hiveinek üdve úgy kívánná, belátása szerint három vagy négy férfit avasson fel püspökökké, kik tanításuk és a tökéletes élet példája által e föld népeit szorgalmasan műveljék, mint ezt az alatt közölt pápai levél bizonyítja¹⁾.

Mig a püsköpi trón felől jövő vészfellegek tornyosulnak Bosznia felett, azalatt a Domonkos rendű szerzetesek legnagyobb buzgalommal folytatják a térítés nagy munkáját és pedig oly eredménnyel, hogy Miklós, boszniai vezér, lemond az eretnekségről és esküvel erősítve meg-

A pápa Miklós boszniai vezért az apostoli szék oltalma alá veszi, miután az eretnekségről esküvel lemondott.

¹⁾ „Gergely — szeretett fiúknak, Praenestei Jakabnak, az apostoli szék választott követének — üdv és apostoli áldás. Az emberi állapot nyomorúságát a vége felé (öregség felé) hajló világi állapot kicsapongása a tévelyek annyi bilincseivel szüntelenül keresztülszötte, a rossz szenvedélyek annyi ragyával beszenyeyezte, hogy nemcsak a tövisbokrok és tövisek, tudniillik az alsóbbak és alárendelték, hanem még mintegy a libanoni cédrusok, tudniillik némelyek, kik másoknak élén (előjárók) tartoztak lenni, a feslettség alkalmául szolgálnak; mivel, ha a felkent (felszentelt) pap vétkezik, eszközli azt, hogy a nép is vétkezik; és ha a vak a vaknak ajánlja fel a vezetést, mindketten a mélységbe esnek. Valóban fájdalommal írjuk ezt és szomoruan adjuk elő, hogy, jóllehet a föld minden része felé elhangzott az Isten szava, midőn az egek az ő dicsőségét hirdették és még most is a helyenkinti főpapok által, kik a gondban való részvétellel hivatvák és némely mások által kikre az evangelium hirdetése van bízva, kiöntetik az evangeliumi igazság zápora: — a boszniai püspök azonban, amint azt, vizsgálatod folyamát szorgalmasan megvizsgálva, kitudtuk, aki mások vezére tartozott lenni, kárhóztató módon áthágyva Krisztus törvényét, az esztelen tan keserőségbe esett, hóllyag mások

igéri, hogy állhatatos hive marad a ker. kath. egyháznak, miértis IX. Gergely pápa őt az apostoli szék oltalma alá veszi, mint ez a következő levélből kitűnik: „Gergely szeretett fiunknak, Miklós boszniai vezérnek, üdv és apostoli áldás. Kiket az Úr kegyelmének bőségevel eláraszt, őket a halálból az életre és a sötétségből a világosságra visszavezetve, azokat az apostoli szék kegyével szívesen melengetjük, hogy annak oltalma alatt annál szabadabban művelhessék az erényes cselekedeteket. Téged tehát az őszinte szeretet karjaival átölelve, személyedet és boszniai tartományodat az összes birtokokkal, melyeket a jelenben észszerűen bírsz, Péter apostol és a mi pártfogásunk alá vesszük és a jelen irat oltalma alatt megerősítjük, szigorúan megtiltva, hogy valaki téged, ki a ker. kath. hitben állhatatos vagy, ama tartományban, melyet mint véled, őseid, kik az eretnokség bűnével voltak beszennyezve, ősrégi időktől birtak, illetéktelenül bántalmazni merészeljen, mindenkor fenntartva Krisztus-

szolgálatában (*papula in ministrando aliis*), nem izelve meg a menyeyei ékesszólást és az ártatlanoknak (tudatlanoknak) gondjára bizott lelkei feloldhatlan bilincsek közé fogva. Jóllehet ama püspök azt véli, hogy tudatlanságból vétkezett, mivel pedig nincs különbség a között, hogy valaki az ilyen bűnben csal, vagy megcsalathatik; mi, kiket a lelkek iránt való buzgalom emészt, akarva a veszélyt megakadályozni, meghagyjuk, hogy ama püspöknek a boszniai egyház kormányzásától való elmozdítása után úgy ama egyházban, valamint a nagy kiterjedésű boszniai egyházmegye más helyein saját belátásod szerint az Úr törvényében (járta) tudós két-három vagy négy férfit, kiket erre alkalmasnak ismernél, avass fel püspökké, nem sértve (fenntartva) a metropolita-érsek jogát; őket bűneik alól oly feltétel alatt oldozd fel, hogy, miután ama tartomány lakói vagyonra nézve szegényeknek, a gonoszságban pedig gazdagoknak mondatnak, mint akik nagy részt az eretnokség által vannak beszennyezve, a szegény Krisztus példáját követve, nagy lelkesültséggel járulni a megvetettekhez ne vonakodjanak; hogy úgy a jó példa és a beszéd hathatossága által őket a tévelytől az úr segélyével visszavezetve, számot adandók a családapának (Istennek) a nekik adott talentomról, az elvetett magból örömmel hozhassanak vissza kévéket. Kelt Lateránban május hó 30-ik napján pápaságunk hetedik évében.“ Lib. VII. epist. 164. Gregorii PP. — Katona Steph. hist. critic. tom. V. 657. — Fejér György: codex diplom. tom. III. vol. II. 341. — Pray György: Specimen hierarch. hung. pars II. 408. és 409.

ban igen kedvss fiunknak, Magyarország királya Ő Felségének jogát. Senkinek tehát az emberek közül nem szabad eme megerősítésünket megszegni vagy az ellen vakmerően véteni, ha pedig valaki ezt megkísérteni merésznél, tudja meg, hogy a Mindenható Isten és Péter s Pál apostolok haragját vonja magára. Kelt Anagni-ban október hó 10-ik napján pápaságunk hetedik évében¹⁾.

Egyuttal IX. Gergely pápa Miklós vezért Kálmánnak, II. Endre magyar király fiának, kegyébe ajánlja a következő levélben: Gergely — Krisztusban igen kedves fiunknak, Kálmán király ő felségének²⁾ üdv és apostoli áldás. Szeretett fiunknak, a nemes férfinak, Miklós boszniai vezérnek előadása folytán tudomásunkra jött, hogy, miután ősei régi szokás folytán bérbirtokokat (comitatus)³⁾ és tartományuk más helyeit némelyeknek saját szabad akaratuk szerint átengedtek és azokat ismét elvették tőlük, miután pedig ő (Miklós vezér) minap az eretnokségtől áttért a ker. kath. hitre és üldözi az eretnekeket, ama bérbirtokoknak és más földeknek bérbirtokosai az említett szokásnak ellenszegülnek, amidőn a bérbirtokokat (comitatus) és más földeket az ő akara-
talan esedezett előttünk, hogy kegyesen segélyére lenni méltóztassunk, minthogy ő nem tartozik lenni alárendel-

A pápa Miklós
vezért Kálmán
király kegyébe
ajánlja

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. III. vol. II. 342. — Katona Steph. hist. critic. tom. V. 661. — Regest. anni VII. epist. 292.

²⁾ 1226. óta Dalmát- és Horvátország kormányán találjuk Kálmán herceget, aki ily címet használ a trau egyháznak adott 1226. levelében: „Colomanus Ruthenorum rex et largitate gloriosi patris nostri Andreae Hung. regis Dux Dalmatiae atque Croatiae. (Farlatus Dániel: Illyric. sacr. tom. IV. 337. Thomás Archid. Hist. Salonit. cap. 31.)

³⁾ A „comitatus“ szó nemcsak vármegyét, főispánságot, hanem azon bérbirtokokat is jelenti, melyek hadi szolgálatért (vagy más érdem folytán) adattak a királyoktól s egészen különbözők voltak az örökbirtokoktól. Ezért a „comes“ nevezet, mint számtalan okmány bizonyítja, nemcsak fő- s alispánt, vagy más kir. tisztviselőt s néha bírót is, hanem egyszerű bérbirtokost is illet stb. (Lásd Horvát Mihály, Magyarország történelme. Pest, 1871. I. köt. 520. l. 2) jegyzet.

tebb föltételű, mint ősei, kik az eretnekség bűnével voltak beszennyezve. Ennélfogva királyi Felségedet kérjük, intjük és buzdítjuk az Úrban, hogy eszközöld azt, miszerint ama szokás, amint ősrégi időktől helybenhagyatott, a hit hasznára és az eretnekség kárára erősen megtartassék, hogy így királyi Felségedet méltó dicséretekkel elhalmozzuk. Kelt „Anagni“-ban október hó 10-ik napján, pápaságunk hetedik évében¹⁾.

A most idézett két okmányból kiviláglik, hogy Bosznia a maga vezérével együtt hűbéri joggal volt alávetve Magyarország királyainak, miről Bzovius Ábrahám így szól: „Miklós, Bosznia vezére a predikátorok által (Domonkos rendű szerzetesek) ezen időben megtérítettett és az eretnekségről esküvel lemondott, egyuttal megígérte, hogy az ősi hitben állhatatos fog maradni, ugyszintén a predikátorok kezébe kezesül fiát adá, mivel nagyon félt attól, hogy *Magyarország királya által a kapott jószággra vonatkozó jogaitól megfosztatik*. Ugyanis az volt szokásban a tartományban (Boszniában), hogy Magyarország királya az ily jogokat az eretnekektől megtagadta és azokkal az ujonnan áttérteket felruházta. Miután pedig Miklós sok bizonyítékkal megerősíté hitét, IX. Gergely pápa levélben felkérte a királyt, hogy az említett szokásnál fogva iránta (Miklós iránt) és fia iránt kegyesen viseltessék, meghagyva őket (előbbi) jogaikban; a predikátor-rendű szerzeteseknek pedig meghagyta, hogy a kezesül adott fiút az atyának visszaadják, minthogy hite iránt semmi kétség nem forog fenn többé“²⁾.

A pápa meghagyja a predikátoroknak, hogy Priesda Orbánnak adják vissza az általa kezesül adott fiát.

A most idézett történetíró szavaira nézve csak az az ellenvetésünk, hogy ama kezes, kiről ő említést tesz, nem Miklós boszniai vezérnek, hanem az ő rokonának a fia, mint ezt a következő levél bizonyítja, melyben IX.

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. III. vol. II. 343. — Katona Steph. hist. critic. tom. V. 661—2. — Regest. anni VII. epist. 293.

²⁾ Bzovius Ábrahám: 1233. évhez.

Gergely pápa meghagyja a predikátoroknak, hogy, miután Priesda Orbánnak, Miklós boszniai vezér rokonának, a ker. kath. hitben való állhatatossága iránt nincs többé kétség, az általa kezesül adott fiát adják vissza: „Gergely — szeretett fiainknak, a boszniai predikátor-rendü szerzeteseknek, üdv és apostoli áldás. Szeretett fiunk, a nemes férfiú, Miklós boszniai vezér előadta nekünk és mi őt szívesen meghallgattuk és örülünk, hogy a ti törekvéstek folytán a nemes férfiú, Priesda Orbán, az ő rokona, minap az eretnekségből áttért a ker. kath. hitre s hogy abban állhatatos maradjon, a nevezett vezér rábeszélése folytán fiát nektek kezesül jelölte ki. Minthogy pedig hite iránt többé nem kell kételkedni, mint ama vezér véli, minthogy a szentegyház iránt való tiszta és őszinte buzgalmát már nem érvek, hanem a tapasztalás bizonyítja, midőn az eretnekek üldözésében hiven közreműködik; előttünk alázatosan esedezett, hogy eszközöljük ki azt, miszerint a nevezett kezes visszaadassék, azért meghagyjuk, miszerint ha tudomástok van arról, hogy az említett Orbán teljesen áttért a hitre, az ő kívánságának e részben eleget tenni iparkodjatok, előre látva azt, hogy az ily elégtétel által a hit kárára semmi sem fog történni. Kelt „Anagni“-ban október hó 10-ik napján papaságunk hetedik évében“¹⁾.

Jóllehet Bosznia főbbjei közül is többen már áttértek a ker. kath. hitre, mindazonáltal az eretnekek terjedten terjedtek, miértis IX. Gergely pápa azok ellen a kartausi rendhez tartozó Szent Bertalan nevet viselő kolostor perjelét (prior) az apostoli szék követeül teljes joghatósággal Boszniába küldé. Egyuttal tudtára adatott az összes katolikusoknak, hogy mindazoknak, kik a nevezett perjel felhívására a kereszt jelével megjelölik magokat azon szándékkal, hogy az eretnekek ellen fognak

A pápa a kartausi rendhez tartozó szent Bertalan nevezetű kolostor perjelét az apostoli szék követeül Boszniába küldé.

¹⁾ Regest. anni VII. epist. 294. — Katona Steph. hist. critic. tom. V. 665. Fejér György: Codex diplom. tom. III. vol. II. 345. — Bullar. ord. Praed. tom. I. 63.

harcolni, azon búcsu és ama kiváltság engedélyeztetik, melyekben részesíttetnek azok, kik a szent föld segélyére mennek mint ezt az alatt közölt okmány mutatja¹⁾.

¹⁾ „Gergely — Dalmátia-, Bosznia-, Horvátország- és Szerbiában, valamint Szlavoniamás részeiben lakó érsekeknek, püspököknek, apátoknak és praelatusoknak. A nyomorúságot és viszontagságot, a szorongatást és nyomást, melyekkel az egyház egész teste tetőtől talpig szánandó módon gyengítették és nyugtalanították, igen komolyan megfontolva, isszonyu szív-fájdalomtól gyötörtetünk és annál inkább szorongattatunk, minél jobban tartozunk követni (utánozni) annak nyomdokait, aki a szenvedő testvérekkel együtt szenvedett és mások megbotránkoztatása miatt égett. Mert a vége felé hajló világi állapot kicsapongása a tévelyek annyi bilincseivel szötte keresztül az emberi állapot nyomorúságát és az ellenséges indulatok (szenvedélyek) annyi ragályával szennyezte be, hogy sokan megvetve Sion határait, Szamária magasságaira fölmenve saját hallgatóikat az eretnek-tévely hitcikkelyeinek gyantárával kenik meg, nem félve attól, hogy magokra vonják eme átkot: „Jaj azoknak, kik megvetik Siont és bizakodnak Szamária hegységében, mondván: Nincs nekünk részünk az Istenben, sem örökségünk Izáias fiában“.

S jóllehet a föld minden része felé elhangzott az Isten szava, midőn az egek az ő dicsőségét hirdették és még most is a helyenkinti főpapok és a családapának (Istennek) más munkásai által kiöntetik az evangéliumi igazság zápora; mindazonáltal, mint a növekedő egyház kezdetén a tudós bevallja, kell, hogy legyenek eretnekek, hogy, akik megpróbáltattak, nyilvánvalókká legyenek, a jelenben igen sokan a vétkek súlyától nyomtatnak és szíveik elhomályosíttatnak, hogy a helyes utra vissza ne tereljék azok, akiket követnek, hanem amint az ellenszegülő és Krisztus törvényét megvető nép (Izrael nép) az esztelen tan keserűségébe essenek. Amint ugyanis tudomásunkra jött, Boszniában és a szomszéd tartományokban annyira nőtt a hitetlenek száma, hogy már az egész föld mint elhagyatott és járatlan hever, csalánnal és tövisekkel benőve és a sárkányok lakhelyévé, valamint a strucok (strucmadarak) legelőjévé lett. Miértis minket a lelkek iránt való buzgalom emészt, akarva a szenvedőkkel együtt szenvedni és atyai tanácsokat adni, melyekkel gyógyszer nyujtassék a sebhelyekre, hogy amennyire tőlünk függ, gondozásban részesüljön a gyantár föld. Ime szeretett fiunkat, a Kartausi rendhez tartozó szt. Bertalan-kolostor perjelét, különösen szívünk szerinti férfit, Isten barátját, tettben és beszédben egyaránt hatalmas egyént, ki a szegény Krisztus szegénységét utánozva nem fog félni szegényes öltözetben és lángoló buzgalommal menni az ördögi csel által félrevezetett lelkek megszabadítására, elhatároztuk ama vidékekre küldeni, reá ruházva az egész követségi hivatalt, hogy az Úr segélyével mint az ő földjének szorgalmas művelője gyomláljon és irtson, rontson és romboljon, építsen és ültessen, amint az Úr fogja rendelni. Intjük tehát mindnyájatokat komolyan és buzdítunk benneteket az Úrban, az apostoli iratok által szigoruan meghagyva, hogy a nevezett perjelt, mint az apostoli szék követét, sőt mint ami személyiünket ő benne örömmel elfogadva s mint ilyen iránt tisztelettel viseltetve, az ő intelmeinek és parancsainak készségesen engedelmeskedjete és, amiket köztetek elrendelne, azokat ti, mint buzgó fiaink, erősen tartásotok meg; kinek bölcs meggondolása ama

Még a mult évben Praenestei Jakab bibornok, pápai követ által felfüggesztett boszniai eretnek püspök helyébe Teutonicus János, predikátor-rendü szerzetes, tétetett meg boszniai püspökké¹⁾, kinek ez évben IX. Gergely pápa hatalmat adott, hogy mindazoknak, kik az ő tanítására egy hétben legalább egyszer mennek, a megszabott bünbánati elégtételből tiz napot engedjen el, mi kitünik eme pápai levélből: „Gergely — tisztelendő testvérünknek, a boszniai püspöknek, Szlavonia eretnekei ellen tanítónak, üdv és apostoli áldás. Mi lehet nagyobb kívánságunk, mint az, hogy az összes hivek a mennyei hazába vezettesenek. Mivel pedig a bűnöknek előleges megbocsátása által jutni el a boldogok öröméhez, mi megengedjük, hogy mindazoknak, kik a te ünnepélyes tanításodra egyszer egy héten mennek, a megszabott bünbánati elégtételből tiz napot elengedhess. Kelt „Perugia“-ban október hó 16. napján, pápaságunk nyolcadik évében²⁾.

A pápa a boszniai püspöknek hatalmat ad búcsuk engedélyezésére.

Miután Teutonicus János, boszniai püspök, erélyesen közreműködött a patarénok ellen, IX. Gergely pápa eme buzgalmaért méltóan megdicsérte, sőt Magyarország és annak fennhatósága alatt lévő tartományok összes katolikusanak, kik a boszniai püspök felhívása folytán magokat a kereszt jelével megjelölve az eretnekek üldözéséhez hozzájárultak, a pápa által azon búcsu és ama kiváltság

A pápa a boszniai püspököt az eretnekek elleni erélyes buzgalmaért dícsérettel halmozza el.

reményre jogosít, hogy az ő föllépése folytán az Úr segélyével az elvetett magból örömmel fogja visszahozhatni az örök gyümölcsök kéveit; egyébiránt mi amaz ítéletet, melyet ő a lázangókra törvényesen hoz, érvényesnek fogjuk tartani és rajta leszünk, hogy az sértetlenül megtartassék, nem szolgálva akadályúl az, hogy némelyek közöleték kivetettek. Hogy pedig az oly szent ügy keresztülvitelére semmi se hiányozzék, az összes katolikusoknak, kik ama perjel felhívása folytán a kereszt jelével megjelölve magokat az eretnekek üldözéséhez hozzájárulnak, azokat ama (engedményben) búcsuban és ama kiváltságban részesítjük, melyek a szent föld segélyére menőknek engedélyeztetnek. Kelt Lateránben február hó 13. napján pápaságunk hetedik évében“. E libro VII. nro CXLVII. Fejér György: codex diplom. tom. III. vol. II. 381.

¹⁾ Pray György: Specimen hierarch. hung. pars II. 411. a) jegyzet.

²⁾ Regest. Gregorii IX. anni VIII. epist. 254. Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. V. 716. Fejér György: codex diplom. tom. III. vol. II. 396.

1284.

engedélyeztetett, melyekben a szent föld felszabadítására menők részesítették, mint ezt az alatt közölt pápai levél bizonyítja¹⁾.

1235.

Miután II. Endre király fiának, Kálmánnak, átengedte Bosznia tartománya jóvedelmét, IX. Gergely pápa az átengedést megerősíti.

Kálmán, II. Endre fia, Horvátország, Dalmátia, Bosznia stb. Szlavonországek kormányzója, volt a vezére azoknak, kik a boszniai eretnekek ellen harcoltak, miértis IX. Gergely pápa őt a hit bajnokaival együtt különösen pártfogásába vette²⁾; sőt, miután apja, II. Endre magyar király, Bosnyákország jóvedelmét Kálmánnak átengedte, IX. Gergely pápa emez átengedést következő okmányával megerősítette: „Gergely — Krisztusban igen kedves fiunknak, Kálmán király ő felségének, Krisztusban igen kedves fiunk, Endre Magyarország felséges királya, fiának üdv. Jóllehet az apostoli szék jósága, melyen Isten kegyelméből elnökölünk, mint egyetemes anya mindenki előtt feltárja a kegyesség rejtekeit; mindazon-

¹⁾ „Gergely — tisztelendő testvérünknek, a boszniai püspöknek. Örvezdünk az Úrban és hálát adunk neki, hogy a mi szeretett fiunk Prenestei Jakab, az apostoli széknak a boszniai tartomány megtisztítására választott követe, amely föld mintegy elhagyatott és járatlan sokáig hevert, megtelve tövisekkel és csalánnal továbbá a sárkányok lakhelyévé és a stucok legelőjévé lett, ugyszintén majdnem egészen a sötétségben és a halál árnyában feküdt, okosan meggondolva a mi meghagyásunk folytán az egykori boszniai püspöknek saját bünei folytán történt elmozdítása után téged, kiben az Úr iránt őszinte lelkiismeretet találunk, a mi befolyásunk folytán ama tartomány népének élére püspökkül és pásztortúl tett meg. Mi tehát ezt érvényesnek tartva és remélve, hogy általad, mint az Úr által választott edény által, ugy a püspökségemben, mint a szomszédos helyeken az eretnokség ki fog irtatni, kedveltségedet intjük és buzditjuk az Úrban, az apostoli iratok által meghagyva, miszerint elszájtítva az állhatatosság erényét és a bátorság szellemével megerősítve e célra oly erélyesen és ügyesen törekedjél, hogy az elvetett magból az örök gyümölcsök kévéit hozhassad vissza. Hogy pedig hivatalod kötelességét emez eretnekek ellen szívesebben és hathatósabban végezzed, Magyarországbán lakó (ideértve a melléktartományokat is) összes katolikusoknak, kik felszólításodra magokat a kereszt jelével megjelölve az eretnekek elűzéséhez hozzájárulnak, ama búcsut (engedményt) és ama kiváltságot engedélyezzük melyekben a szent föld segélyére menők részesítettnek. Kelt „Perugia“-ban október hó 17. napján, pápaságunk nyolcadik évében“. Bullar. ord. Praed. tom. I. 70. Regest. Gregorii IX. anni VIII. epist. 256. Pray György: Specimen hierarch. hung. pars II. 411. Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. V. 711. Fejér György: Codex. diplom. tom. III. vol. II. 399.

²⁾ Regestum IX. Gregorii anni VIII. epist. 251. és 252.

által nem mindenki iránt egyenlő indulattal viseltetik, hanem azokat jobban szereti és tiszteli, kiket a maga iránt való tiszteletben készségesebbeknek tapasztal. Innen van az, hogy mi ama tiszteletet, melylyel a római anyaszentegyház és személyünk iránt tudomás szerint viseltetel, figyelembe véve, pásztori hivatalunk rendes kötelességén kívül, melylyel egyesek gondját viselni tartozunk, irányodban kiváló kegyünket tanúsítandók, a boszniai tartományra vonatkozó átengedést, amely tudomás szerint a nevezett király, atyád, bőkezűsége folytán törvényesen és bölcsen történt, apostoli tekintélyünkkel megerősítjük és a jelen irat erejénél fogva hathatósabbá tesszük. Senkinek tehát az emberek közül nem szabad eme megerősítésünket megszegni vagy az ellen vakmerően véteni; ha pedig azt valaki megkísérteni merészelné, tudja meg, hogy a mindenható Isten és Péter s Pál apostolok haragját vonja magára. Kelt „Perugiá“-ban augusztus hó 9-ik napján, pápaságunk kilencedik évében¹⁾.

Kálmánnal együtt az eretnekek ellen Teutonicus János, boszniai püspök is oly erélyesen működött, hogy nemcsak a köznép legnagyobb részét, hanem az előkelő osztályból is a főbbeket az eretnek tévelytől a ker. kath. egyház kebelébe visszavezette. Noha nem sok hja volt, hogy az oly szerencsésen megkezdett ügy már a kezdetben majd megingott, mivel a püspök bizonytalan oknál fogva elbocsáttatását igen sürgette. Mindazonáltal IX. Gergely ezt megtagadta tőle, sőt alant közölt igen komoly levélben buzdította őt, hogy a megkezdett ügytől el ne álljon, hanem folytassa azt ezentul is hasonló sikerrel a boszniai egyház érdekében²⁾.

boszniai püspököt buzdítja, hogy püspöki hivatalát továbbra is viselje.

¹⁾ Regestum IX. Gregorii anni IX. epist. 189. Katona Steph. tom. V. 733. Fejér György: Codex. diplom. tom. III. vol. II. 449.

²⁾ „Gergely — tisztelendő testvérnek, a boszniai püspöknek, üdv. — Jézus Krisztus hadseregéhez tartozó a megkezdett harcnak folyamatját bevégezni tartozik; mivel az Úr nem a harcnak, hanem a győzelemnek adja meg a dicsőséget s nem a kezdeményezőket, hanem azokat, kik állhatatosak ma-

Ime, ha csak pár futópillantást vetünk Bosznia történetére II. Endre, magyar király, fennhatósága alatt, csakhamar szemeinkbe ötlenek III. Honor és IX. Gergelynek, valamint Endrének és fiának, Kálmánnak, nagy tettei, melyeket ők Bosznia érdekében véghezvittek, kiknek egyedül köszönhetni, hogy e tartomány emez időtájban a lázangó patarének pusztításai folytán tönkre nem tétetett.

Hogy pedig II. Endre Boszniára teljes fennhatósági jogot gyakorolt, bizonyítják a most idézett és Boszniára vonatkozó pápai okmányok, melyek eme záradékkal végződnek: „Fentartva mindenkor (nem sértve) Magyaror-

radnak, övezi körül koronával. Erre ugyanis figyelemmel van az apostol, azokról pedig, melyek hátra vannak, teljesen megfedkezve, a magasságbeli jutalomért törekszik és, véve magáról, hogy jó harcot harcolt, miután győzelmi jelvénye van, biztosan várja az igazság koronáját, melyet Isten az őt szeretőknél előre készít; világosan bizonyítva ezzel azt, miszerint hasztalan sarkantyúzni a lovat, hogy fusson a pályában, ha az, mielőtt a futást bevégezte volna, kiáll (teljesen elfárad), az óhajtott győzelmet nem éri el. Tehát testvér nem illik hozzád hivataltól való felmentést követelni; jőllehet te, elhánnya Péterrel a hálókat, az Urat követnéd, ha a főpapi hivatal keresztjét felvéve és Isten fegyverét felöltve, a felfeszítettnek ellenségeit férfiasan üldöznéd, ha téged a hadi fáradoalmak elnyomnának, ha a hit védelmére felkelő harcok téged visszalépésre vezetnek: Isten iránti szeretet azonban azt kívánja, lelkednek és a reád bízott egyháznak üdvéért azt követeli, hogy Isten által reád bízott hivatal fáradoalmai alól legkevésbé se vond ki magadat, hatalmad karját az Úr harcától ne vond vissza mindaddig, míg téged, tested börtönéből kiszabadítottat, az, akiért most harcolsz, az igazi nyughelyre nem visz el és fejedre a drága koronából való koronát téve, hadi fáradoalmaidat a szende vigasztalás kezével letörli. Halottad ugyanis, hogy, mint Ezekiel jóvendölésének kezdetén olvashatni, a szárnyas állatok, midőn mennek, vissza nem térnek; és Martinus az Úr dicsérője, kiről tudjuk, hogy életének minden pillanatában Krisztus nevéért harcolt, nem félt meghalni és Isten népéért fáradoalmakat elvállalni és élni nem vonakodott. Innen van az, hogy kedveltségedet kérjük és komolyan intjük, az apostoli irattal meghagyva, hogy a hivatal alóli felmentés kérelmével felhagyva és egyházadat nem szünve üdvösen kormányozni, az eretnekeket és a ker. kath. hit más üldözőit oly hatalmasan és férfiasan ostromold, hogy, midőn te Krisztusért harcolsz, az anyagi polgárok magok között méltóan készíthessenek neked helyet, amely mennyei kastélyba, miután testedből kivetkőztél, téged befogadhassanak. Kelt „Assisi“-ben szeptember hó 20-ik napján, pápaságunk kilencedik évében“. Regestum. IX. Gregorii PP. anni IX. epist. 229. Fejér György: Codex diplom. tom. III. vol. II. 457. Katona Steph. histor. critic. regum hungarorum tom. V. 740. — Pray György: Specimen hierarch. hungar. pars II. 413.

szág felséges királyának (Boszniára vonatkozó) jogát“; ^{1235.} _____
ehhez járul, hogy II. Endre magyar király fiának, Kálmánnak, Bosznia évi jövedelmét átengedte, mint azt az imént idézett pápai megerősítő levél bizonyítja, mi Endrének e tartományra vonatkozó fennhatósági joga fényes bizonyítékát képezi. II. Endre meghalt 1235-ik év vége felé.

HATODIK FEJEZET.

IV. Béla, magyar király, fennhatósága alatt 1235–1270.

1235.

Endre utódja 1235-ik évben idősb fia, Béla, lett, ki atyja halálakor huszonkilenc éves volt; jóllehet pedig már gyermekkorában meg volt koronázva, mindazonáltal, trónraléptekor újra megkoronázta ő magát. A koronázási ünnepélynél a királyi kardott öcsce, Kálmán vezér, vette.

1236.

IV. Béla magyar király Boszniára vonatkozó fennhatási jogának fényes bizonyítékát adá azáltal, hogy IX. Gergely pápa rábeszélése folytán a boszniai eretnekek kiirtására minden követ megmozdított. Zibislau, ki Boszniának azon időben bánja volt, a patarén eretnekségtől tiszta volt, miről tanuskodik IX. Gergely pápának 1236-ik évben hozzá intézett következő levele, melyben a pápa dicséretekkel halmozza el és pártfogásába veszi a bánt, mivel az eretnység terjeszkedése közepette erős maradt ker. kath. hitében: „Gergely — szeretett fiunknak, a nemes férfinak, Uzorai (ozorai) nemesnek (kenesio=knyez), István, néhai boszniai bán, fiának, üdv és apospoli áldás. Téged, — aki, mint örömmel hallottuk, a boszniai tartománynak az eretnység szennyével bemocskolt fejedelmei között úgy állsz, mint lilium a tövisek között, a jól megkezdettet gondosan folytatva, aki által a keresztény névnek növekedése az Úr segélyével elérhető legyen, az őszinte szeretet karjaival átölelve személyedet és földeidet min-

A pápa Zibislau bánt pártfogásába veszi.

den jószágaidal, melyeket a jelenben észszerűen birsz, Péter apostol oltalma alá vesszük és a jelen irat erejénél fogva megerősítjük; szigorúan megtiltva, nehogy valaki téged, ki a római egyház iránt való tiszteletben állhatalos vagy, a nevezett tartományban és jószágokban vakmerően bántani merészeljen; Krisztusban igen kedves fiunk — Magyarország felséges királya jogát mindenkor fenntartva (nem sértve). Senkinek tehát az emberek közül, nem szabad eme megerősítésünket megszegni; ha pedig azt valaki megkísérteni merészezi, tudja meg, hogy a mindenható Isten és Péter s Pál apostolok haragját vonja magára. Kelt „Rieti“-ben¹⁾ augusztus 8-ik napján²⁾.

Zibiszlau bán nemcsak ker. kath. hitében volt állhatatos, hanem Kálmán vezérrel, Béla király öcsésével, valamint a Domonkos rendű szerzetesekkel együtt a patarenok ellen oly eredménnyel működött, hogy a ker. kath. vallás Boszniában ismét felemelkedni látszott. Miről Kálmán vezér értesíté IX. Gergely pápát, mihez egyuttal azon kérését is csatolta, hogy, miután Teutonicus János, boszniai püspök, hivataláról önként lemondott, nevezze ki e tartomány részére új püspököt, nehogy a boszniai egyház főpásztor nélkül eme válságos időben kárt valjon. A pápa eme méltányos kérésnek helyt adott és, miután Teutonicus János püspöknek lemondását végre elfogadta, Tódornak (Theodoricus), a kúnok püspökének, meghagyta, hogy helyébe boszniai püspökké Pousát, predikátor-rendű szerzetest, nevezze ki; ha pedig ő a püspöki széket elfogadni vonakodnék, minden erőből igyekezzék őt annak

A pápa a hivataláról önként lemondott Teutonicus János, boszniai püspök, helyébe Pousát predikátor rendű szerzetest helyezi.

¹⁾ Rieti régi neve „Reate“ város Olaszországban.

²⁾ Regestum IX. Gregorii PP. anni X. epist. 183. — Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. V. 772. Farlatus Daniel: Illyricum sacrum, tom IV. 48. Fejér György: Codex diplom. tom. IV. 36. és 37. Raynaldi continuat. Annal. Caesari Baronii: 1236-ik évhez n. 67., ahol Raynald még ezeket mondja: „IX. Gergely Zibiszlau bán anyját is hasonló kegyben részesíté, (Regestum IX. Gregorii PP. anni X. epist. 185.) mikről az esztergomi érsek és az ő suffraganeus püspökei tudósítottak“. (Regestum IX. Gregorii PP. anni X. epist. 184. 186.)

elfoglalására birni, ha ez sem sikerülne, akkor válaszszon e hivatalra más alkalmas egyént¹⁾.

A pápa Pousa püspökre az apostoli követ-séget is átruházta.¹²³⁸

Pousa, jóllehet eleinte eme megtiszteltetéstől nagyon vonakodott, végre a pápa akaratának engedelmeskedve a

¹⁾ A pápai okmány így hangzik: „Gergely — tisztelendő testvérnek — a kunok püspökének, üdv. Az isteni ihletés kegyelmével, melynek erejével eszközöltetik, hogy az ősi hit dicsősége a világ tájain terjesztetik, Krisztusban igen kedves fiunk, Kálmán, a szlávok felséges királya, amint az ő jelentése folytán tudomásul vettük, a boszniai tartományt, miután ott az eretnek tévely szennyeit eltörölte, nem sok fáradság nélkül a katolikus tisztaság világosságára átvette. Minthogy pedig igen szükséges, hogy oda újból beültetett keresztény vallás alkalmas pásztor kormányzása alatt isteni félelemben és szeretetben növekedjék s minthogy erre igen alkalmasnak ajánltatik Pousa, predikátor-rendü szerzetes-testvér, kiről mondatik, hogy az erényeket szereti s hogy a szellemiekben és ideiglenes dolgokban figyelmes meggondolás adományaival bír: meghagyjuk tehát, hogy őt a mi tekintélyünknel fogva a nevezett tartomány püspökövé és pásztorává tedd meg, ha valami canoni ok nem szolgálna akadályul; reá bízva a szellemiekben való kormányzást és eszközölve azt, hogy a papság és a nép kellő engedmességet és tiszteletet tanúsítson irányában, az ellenszegülőket korlátozd egyházi átok alatt, a föllebbezést kizárva. Ha pedig ama szerzetes-testvér e részben neked engedelmeskedni vonakodnék, őt arra előleges figyelmeztetés után lelki szigorral kényszerítsd; miután pedig emez intést elfogadta, eszközölje magának a felszenteltetés jótéteményét, elfogadva tőle azután helyettünk az esküt ama minta szerint, melyet pecsétos levelünkbe zárva neked küldünk. Az általa teendő eskü formáját pedig szóról-szóra az ő pecsétos levelében követ által mielőbb küldesd el hozzánk. Azonkívül neki, ki akaratunk szerint az apostoli széknek lesz alávetve, amíg nekünk tetszik, hagyd meg, hogy Kulin tartományának, mely föld királyának szolgálata folytán az isteni hatalom intésére hasonló tévelytől megtisztított, a szellemiekben szorgalmasan gondját viselje, amíg az a római egyház által üdvösen kormányoztatik. A többiben, amint Isten szerint neked alkalmasnak fog látszani, előzetes kellő meggondolással határozd meg, hogy ő (Pousa püspök), miután ama helynek feje lett, valamint az általad megteendő prépost és a jövőndő székesegyház káptalanja ugyszinszén a tartomány papsága a tizedekből, a zsengekéből és máshonnan mit kapjanak. Ha pedig az előbb említett és a nevezett testvérről vonatkozó előre való gondoskodás eredményre nem vezethetne: Istent tartva szemeid előtt, gondoskodjál más egyénről, aki olynagy tehernek és tiszteletnek megfelelően; ki is megmagyarásnak olyképen tégy eleget, hogy a jelenben dicséretre méltó légy, a jövőben pedig az örök jutalmat elnyerhessed. Kelt Lateránban április hó 6. pápaságunk tizenkettedik évében. Regestum IX. Gregorii PP. anni XII. epist. 53. — Bullar. Ord. Praedicat. tom. I. 101. — Pray György: Specimen hierarch. hungar. pars II. 416. — Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. V. 836. — Fejér György: Codex diplomatic. tom. IV. 124. és 125. — Raynaldi continuat. Annal. Caesari Baronii 1238-ik évhez tom. XIII. 471. nro. 54. — Farlatus D. Illyr. sacr. tom. IV. 50.

püspöki méltóságot elfogadta s hivatalos kötelmeinek teljesítéséhez legnagyobb hévvel látott hozzá. Nemsokára ezután Gergely pápa az apostoli követségi tisztet is Pousa püspökre ruházta és egyszersmind, hogy Magyarországon a boszniai eretnekek kiirtására hadat gyűjtsön, következő levéllel hatalmazta fel: „Gergely — tisztelendő testvérnek — a boszniai püspököknek, üdv. Az apostoli széken elnöklőnek leginkább arra kell irányoznia törekvését, hogy mindenütt a föld kerektségén, miután az eretnek tévely szennyei letöröltettek, a katolikus tisztaság dicsősége fényeskedjék, melynek hatásával eszközöltetik, hogy a jelen életnek az Úr félelmében megtett pályafutása után a Megváltó kegyelmének segítségével az égiek örömét el lehet érni. Minthogy tehát Krisztusban igen kedves fiunknak, a felséges királynak, Szlavonia és a körülfekvő tartomány más hiveinek vezére ernyedetlen szorgalma folytán sikerült, hogy ott a teremtő jobbjának győzelmével a keresztény vallás emelkedik: mi, kik tekintettel a felválalt hivatalunkra leginkább óhajtjuk, hogy a lelkek üdvé szüntelenül előhaladjon, akarva előregondoskodni, hogy a dicsőség, mely, mint tudva van, a nevezett tartománynak eme részében szereztetett, még jobban szüntelenül nagyobbodjék, erre kell nekünk tehát nyújtani segélyeszközöket, amelyeket a nevezett királynak és más istenfélőknek buzgósága nekünk alkalmassakká tesz. Minthogy tehát biztos reményünk az, hogy a nevezett tartomány általad, akiről örömmel vettük tudomásul, hogy az Isten iránti félelemben éber és a hit előmozdításában szorgalmas vagy, a hitetlenség szennyfoltjaitól az isteni kegyelem segélyével egészen megtisztítattik: a követségi tisztet a boszniai egyházmegyében teljesen reád bizzuk, kedveltségedet kérve és buzdítva az Úr Jézus Krisztusban, bűneid alól feloldozva, hogy, eme gondot fiui tisztelettel magadra vállalva, Magyarországon lévő hiveinket Isten által neked adott okossággal buz-

ditsd, hogy, mint akikben Isten lelke van, az eretnek tévely maradványának a boszniai tartományból való teljes kiirtásához férfiasan és hatalmasan járuljanak. Mi ugyanis, hogy könnyű sikerrel teljesíttessék az, ami az örök királynak nevéért oly méltányosan kívántatik, mindazokat, kik ama országból (Magyarországból) a nevezett tartomány (Bosznia) eretnekei ellen, felvéve a keresztjelt, fognak menni, ugyszintén családjaikat és javaikat mindaddig, míg visszatértökről a legbiztosabb tudósítást nem kapjuk, az apostoli szék pártfogása és védelme alá helyezve, bűneik alól feloldozzuk. Azonkívül, hogy amaz ügynek, melyet igen sok segéd-eszközzel támogatni lehet, óhajtott előmenetele legyen, e végett reád ama hatalmat ruházzuk, melyet tudomás szerint szeretett fiunk, Teutonicus János testvér, a te elődöd az apostoli széktől birt, e felhatalmazás azonban három év lefolyása mulva érvényen kívül helyeztetik. Kelt Lateránban dec. hó 23. pápaságunk 12. évében¹⁾.

Ugyszintén IV. Béla magyar királyt is felszólítá a pápa, hogy az eretnekek kiirtására hadat vezessen Boszniába. Béla öcscse, Kálmán, Szlavonia vezére, Halics királya, 1238-ban vezetett is hadsereget e tartományba, ahonnan a patarénokat kiüzte ugyan, de egészen még sem irthatta ki. Miértis IX. Gergely méltó dicséretekkel halmazta el Kálmánt a következő levélben: „Gergely — örömmel nyilváníttuk a felett, hogy a magasságbeli királynak kegyelme folytán sikerült az, hogy te alázatosan elismerve, miszerint az Ő képére és hasonlatosságára vagy teremtvé és az ő drága vérével megváltva, fáradhatlanul működöl azon, hogy, Bosznia vidékein kiirtván az eretnekség gyalázatfoltjait, ott a katolikus tisztaság világossága fényeskedjék. Ezenfelül pedig áldott fiunk, midőn neked szívből kifejezzük köszönetünket, királyi felségedet a lehető

A pápa Kálmánt, Szlavonia vezérét, buzgósgáért méltó dicséretekkel halmazta el.

¹⁾ Regestum IX. Gregorii PP. anni XII. epist. 352. — Bullar. Ord. Praed. tom. I. 104. — Katona Steph. histor. critic. reg. hung. tom. V. 839. — Fejér György: Codex diplom. tom. IV. 127.

legkomolyabban buzdítjuk és bűneid alól feloldozzuk, a mennyiben leginkább téged vélünk nagynak abban, amiről tudomás szerint az isteni bölcsesség előre gondoskodott, hogy az ő neve a nevezett vidékeken a te szolgálatkészséged folytán megdicsőíttessék; e végett mint a múltban úgy a jövőben is serény és tevékeny légy, hogy te, ki Krisztust teljes szivedből szereted, tartományodból a hitetlenség gyalázatát eltávolítani jónak tartsad. Kelt Lateránban dec. hó 22. napján, pápaságunk tizenkettedik évében¹⁾. Hogy pedig a patarén-eretnekek elleni ügy mennél jobban előrehaladjon, XI. Gergely pápa Pécs egyházmegyei szent Benedek-rendü váradi apátnak meghagyta, hogy a magyarországi keresztesek fogadalmainak megváltásából összegyűjtött, vagy összegyűjtendő javakat a boszniai püspöknek s az apostoli szék követének adja át, ki azokat az eretnekek elleni ügy előmozdítására fordítsa, mint ezt a következő levél bizonyítja: „Gergely — szeretett fiunknak, Pécs egyházmegyei szent Benedek-rendü váradi apátnak üdv. — Kívánva, hogy az eretnek tévely szennye a boszniai tartományban az Úr segítségével kiirtassék, elhatároztuk a teljes követségi tisztséget ama tartományban tisztelendő testvérünkre, a boszniai püspökre, bizni. Hogy tehát ő ebben kívánságunk szerint nagy eredményt mutathasson fel, meghagyjuk, hogy ama javakat, melyek ama tartomány (Bosznia) eretnekei ellen beszegődött magyarországi keresztesek kereszt-fogadalmainak megváltásából begyültek, vagy a jövőben begyülnek, hiven összegyűjtve a nevezett püspöknek add át, hogy ő azokat ily célra fordítsa. Az ellenszegülőket egyházi átok alatt, kizárva a felebbezést, korlátozd. Kelt Lateránban december hó 22-ik napján, pápaságunk tizenkettedik évében²⁾.

¹⁾ Regestum IX. Gregorii anni XII. epist. 353. — Fejér György: codex diplom. tom. IV. vol. I. 128. — Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. V. 841. — Rajnaldi Continuat. annal. Caesari Baronii: tom. XIII. 471. 1238-ik évhez 53. sz. a.

²⁾ Regestum IX. Gregorii PP. anni VII. epist. 355. — Koller eppus Quinqueccles. tom. II. 109. — Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 128.

Hasonlóképen IX. Gergely pápa a pécsi predikátor-rend perjelének megparancsolta, hogy Julia bán által a boszniai egyházi célra felajánlott pénzüsszeget is a boszniai püspöknek adassa át, mi kitűnik a következő sorokból : „Szeretett fiainknak, a pécsi predikátor-rendű szerzeteseknél Julia bán által bizonyos pénzüsszeg tétetett le boszniai vallási célra. Minthogy pedig ott (Boszniában) a teljes követségi tisztséget tisztelendő testvérünkre, a boszniai püspökre bíztuk, meghagyjuk, miszerint ama pénzüsszeget, ha bizonyos, hogy az a nevezett ügy előmozdítására volt felajánlva, e célra az említett püspöknek ama szerzetes testvérek által adasd át. Kelt Lateránban dec. hó 22-ik napján, pápaságunk tizenkettedik évében¹⁾).

Továbbá elrendelte IX. Gergely pápa, hogy a predikátor-rendű szerzetesek azt a pénzüsszeget is adják át a boszniai püspöknek, melyet Miklós, (Nicoslau, v. Nicolaus), boszniai vezér, mielőtt visszaesett volna az eretnokségbe, a boszniai székesegyház építésére nálok tett le, mint ezt eme pápai levél bizonyítja : „Gergely — Bosznia vezére méltatlanná téve magát ama kegyre, melyben Isten kegyelme által részesítettett, midőn t. i. az eretnek tévelyt megvetve, a katolikus egységbe lépett, most amint értesültünk, kárhóztató módon a tévely örvényébe visszaesett. Minthogy pedig ő, míg buzgó hívünk volt, a boszniai székesegyház építésére nálatok bizonyos pénzüsszeget tett le, meghagyjuk, miszerint, ha ez így van, azt a pénzüsszeget hiány nélkül adjátok át tisztelendő testvérünknek, a boszniai püspöknek, hogy az eme és más alkalmas egyházi célra fordíttassék. Kelt Lateránban december hó 22-ik napján, pápaságunk tizenkettedik évében²⁾).

¹⁾ Regestum IX. Gregorii anni XII. epist. 356. — Koller tom. II. 110. — Fejér György : Codex diplom. tom. IV. vol. I. 129.

²⁾ Regestum IX. Gregorii anni XII. epist. 357. — Katona Steph. histor. critic. tom. V. 843. Pray Georg. specimen hierarch. hung. pars II. 415. — Fejér György : Codex diplom. tom. IV. vol. I. 130.

Vége IX. Gergely pápa az esztergomi érseket s a többi neki alárendelt magyarországi püspököket felszólítja, hogy a boszniai püspök és apostoli követ szükségén jövedelmeik némi részével segítsenek, hogy ezáltal ama püspök a boszniai egyháznak az eretnokség által elhomályosított fényét visszaadhassa, ők pedig a ker. kath. hit érdekeinek növelésére és előmozdítására irányzott törekvéseiknek jelét adják, mint ezt eme pápai levél bizonyítja: „Gergely — tisztelendő testvérünknek, az esztergomi érseknek és az ő suffragan püspökeinek üdv. Az egyházak kormányzóinak folytonosan arra kell törekedni, miszerint segítségeik folytán sikerülhessen az, hogy a katolikus tisztaság dicsősége, mindenütt ragyogjon. Minthogy tehát ezért a boszniai tartományban, mely a Megváltó megsértésével és a lelkek veszélyével az eretnek tévely gyalázatát eddig elszenvedte, tisztelendő testvérünkről, a boszniai püspökről, természetesen okos s előrelátó és az Úr parancsainak megtartására törekvő férfiről gondoskodtunk, hogy az ő példái és érdemei folytán ama tartomány Isten segítségével az Üdvözítő kegyelmének állapotába visszatérjen: kedveltségedet, amely komolyan csak tehetjük, intjük, az apostoli irat által meghagyva, hogy az igen nagy szegénységgel küzdőnek (boszniai püspöknek), kire a boszniai megyében a teljes követségi tisztséget bíztuk, Isten iránt s mi irántunk való tiszteletből jövedelmeitekből, mellőzve a nehézséget, segélyt nyujtsatok, mely által a reá bizott ügyben az óhajtott eredményt elérhesse, kérésünket olyképen teljesítsétek, hogy, megtudván az ügy eredményéből, miszerint a hit érdekeinek előmozdítása körül nektek különösen befolyástok van, ezért nem levelet hozzátok intézni, hanem inkább méltó köszönetünket nektek kifejezni tartozunk. Kelt Lateránban dec. hó 23. n., pápaságunk 12. évében“¹⁾.

¹⁾ Regestum IX. Gregorii XII, anni epist 354. — Bullar. ord. Praed. tom. III. 15. — Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. V. 845. — Fejér Ggyörgy: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 130.

Kálmán nak, IV.
Béla magyar
király öcsé-
nek, Boszniá-
ban a ker. kat.
vallás érdekei
előmozdítása
körüli kifejtett
törekvései.

Emez időben mit művelt Kálmán, Béla király öcsce, Boszniában a ker. kath. hit érdekében, főképen pedig mily erélyt fejtett ki az eretnekek ellen intézett támadásokban, mutatja IX. Gergely pápának hozzá intézett eme levele: „Gergely — Krisztusban igen kedves fiúknak, Kálmán királynak, Szlavonia vezérének, üdv. Leveledet kegyesen átvettük és amik abban foglaltak, jól megértettük; annak, ki minden jó cselekedetet ihletésével megelőz és segítézésével kísér, tehetségünkhöz képest hálánkat fejezve ki azért, hogy kebledet az égi erények azon nemével elárasztani, személyedet az erények amaz adományával megajándékozni méltóztatott, melyek folytán az embereknél örök dicséretre méltattatol, a földi hatalom koronája után pedig a mennyország örömét, boldogságát kiérdemled. Mert amint leveledből értesültünk, az eretnekségeket kiirtani és a hitet terjeszteni törekszel, az egyház felmagasztalását előkészited és annak (egyház) tetszése szerint üldözői üldözésére magadat (kitéve) ráadva, ama adományokat, melyeket az isteni hatalomtól nyertél, szóval és tettel elismered. Miértis felségedet komolyan intjük, hogy Isten és egyház iránt való buzgóságban folytonosan előrehaladj és erényről-erényre emelkedve, érdemeid halmazát az égben fáradhatlanul növelni törekedjél. Kelt Lateránban december hó 5-ik napján, pápaságunk tizenharmadik évében¹⁾).

IX. Gergely pápa méltányolva Kálmánnak a ker. kath. hit érdekében és az eretnekek ellen irányzott törekvéseit, a most idézett levél idejétől számítva két nap mulva meghagyta a magyarországi predikátor-rendü szerzetesek tartományi perjelének, hogy Boszniába ismét szerzeteseket küldjön, eme levéllel: „Gergely püspök, Isten

1) Regest. IX. Gregorii anni XIII. epist. 176. — Pray: Diatraba, 62. lap. Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. V, 871. — Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 175. — Raynaldi continuat. annal. Caesari Baronii tom. XIII. 487., 1239-ik évhez 69. sz. a.

szolgáinak szolgája, szeretett fiunknak, a magyarországi predikátor-rendü szerzetes-testvérek tartományi perjelének, üdv és apostoli áldás. Miután Krisztusban igen kedves fiunknak, Kálmán király ő felségének, Szlavonia vezérének, leveléből megértettük, hogy az isteni kegyelem segítségével és ama király (Kálmán) törekvése folytán a boszniai tartományban az eretnektévelyek kiirtatni és a katolikus hit kötelékei kiterjesztetni kezdetek: meg-hagyjuk, hogy rended néhány, tettben és beszédben erős szerzetesét, Isten igéjének hirdetésére és az isteni tisztelet gyorsabb terjesztésére a nevezett tartományba küld el; parancsolatunkat olyképen teljesítendő, hogy buzgóságodat az Úrban ajánlhassuk. Kelt Lateránban december hó 7-ik napján, pápaságunk tizenharmadik évében¹⁾.

Ugyane napon a pápa a boszniai püspökhöz is intézett levelet, melyben birtokait az apostoli szék oltalma alá helyezi, mely levél így szól: „Gergely tisztendő testvérnek, a boszniai püspöknek és szeretett fiainknak, Sz. Péterről nevezett káptalannak Boszniában, üdv — Meltányos, hogy a kérelmezők igazságos kívánalmaiba könnyen beleegyezzünk és a kérelmeket, melyek a józan észszel nem ellenkeznek, teljesítsük. Ennélfogva az Úrban igen kedves testvérünk és fiaink, igazságos kéréseitekre hajolva, birtokaitokat és más javaitokat, melyeket nektek Krisztusban igen kedves fiunk, Kálmán, felséges király, Szlavonia vezére és Kisztus más hivei kegyesen adományoztak, anint azokat igazságosan és békésen birtokotok, részesítve és általatok a ti egyházatok részére apostoli tekintélyünkkel megerősítjük és a jelen irat erejénél fogva hathatósbbá tesszük. Kelt Lateránban december hó 7-ik napján, pápaságunk tizenharmadik évében²⁾).

¹⁾ Regest. IX. Gregorii anni XIII. epist. 175. — Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. V. 872. — Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 176. — Bullar. ord. Praed. tom. I. 106.

²⁾ Regest. IX. Gregorii XIII. anni epist. 174. — Pray György: Specimen

Ime, mint a most idézett okmány bizonyítja, a boszniai székesegyház, mely Sz. Péter apostolnak lőn felajánlva, 1239-ik év végefelé fel lett építve, ugyszintén a székesegyházi káptalan is ekkor már fel lett állítva. Kálmán, IV. Béla magyar király öcscse, miután bátyjától a boszniai tartomány jövedelmét elnyerte, eme jövedelme nagy részét a boszniai székesegyházra, káptalanra és püspökségre fordította úgy, hogy eme püspökség évi jövedelme nyolc ezer márkára rugott¹⁾. Eme értelemben Kálmán vezér a boszniai egyház alapítójának méltán nevezhető. Azonban jogtalan, igazságtalan és méltánytalan állítás az, „hogy Kálmán, miután ily nagy alapítványokat tett, a patarén-eretnekség követője lett s a templomokat feldulatta, a papokat javadalmaiktól elmozdította, végre pedig tettét megbánta, a feldult templomok helyébe újakat építtetett, a papokat pedig visszahelyezte javadalmaikba²⁾”. Ez teljesen alaptalan állítás, az idézett sorok írója Kálmánt, Szlavonia vezérét, összevarja Miklós (Nicoslau, Nicolaus) boszniai vezérrel, mely utóbbi vezérről IX. Gergely pápa a következőképen nyilatkozik a boszniai predikátor-rendü szerzetesekhez intézett eme levelében: „Gergely — szeretett fiainknak, a boszniai predikátor-rendü perjelnek és szerzeteseknek, üdv és aposti áldás. Bosznia vezére méltatlanná téve magát ama kegyre, melyben Isten kegyelme által részesíttetett, midőn, t. i. az eretnek tévelyt megvetve, a katolikus egységbe lépett, most, mint értesültünk, a tévely örvényébe kárhóztató módon visszaesett. Minthogy pedig ő, míg buzgó hívünk volt, a boszniai székesegyház építésére nálatok bizonyos pénzösszeget tett le, meghagyjuk, miszerint azt, ha ez így van, hiány nélkül adjátok vissza hierarch. hung. pars II. 419. — Katona Steph. hist. critic. tom. V. 878. — Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 177. — Ganóczy Anton: Dissertatio historico-critica de S. Ladislao hung. rege: 93. lap.

¹⁾ Thomas Cantipratanus: Libr. II. cap. 57. nro. 15.

²⁾ Ganóczy Antonius: Dissertatio historico-critica de S. Ladislao 89. és 90. lapon.

tisztelendő testvérünknek, a boszniai püspöknek, mellőzve minden akadályt, hogy az eme és más alkalmas egyházi célra fordíttassék; egyébiránt ama püspöknek, kire a boszniai egyházmegyében a követségi tisztséget bíztuk, a reá bizott ügyben oly erélyesen segédkezzetek, hogy Isten kegyét (hajlandóságát) megnyerjétek és mi, nem kényszerülván ez ügyben másképen gondoskodni, iránymutatásban hála-cselekedetekre köteleztessünk. Kelt Lateránban — december hó 27-ik napján pápaságunk tizenharmadik évében⁽¹⁾).

Ime, hacsak pár futó pillantást vetünk a most idézett levélre, legazonnal észreveszszük, hogy Kálmán vezérnek adott királyi cím az itt felhozott vezértől megtagadtatott; ugyszintén egyéb jellegek, melyek Kálmánhoz intézett levelekben fellelhetők, az idézett levélben azonban hiányzanak: nyilvánvaló tehát, hogy e levél nem Kálmán vezérről szól, hanem egy más boszniai vezérről (t. i. Miklósról v. Nicoslau, v. Nicolaus) ki az eretnecségbe visszaesett s aki Kálmántól teljesen megkülönböztetendő.

Bosznia ezután Béla és öcscse, Kálmán, gondossága folytán már új virágzásnak kezdett indulni, midőn egy váratlan és súlyos csapás nehezedett ismét a már sokat szenvedett tartományra: a tatár-pusztítás.

1240.

Tatárpusztítás Magyar-, Horvát-, Dalmát- és Bosnyákországokban.

A tatár-csordák megszámlálhatlan sokaságban, mindent tüzzel vassal pusztítva, mit utjokban találtak, 1241-ben az egész Magyarországot előzönlették. — Több apró csatározások után az elhatározó ütközet a Sajónál volt, mely alkalommal a tatárok az éj homályában a magyar sereget meglepve szétverték és a legnagyobb részt lemészárolták. A halottak között volt a két érsek, három püspök és több más egyházi és világi főúr. Kálmán, Béla öcscse, Szlavonia vezére, ez ütközetből

1241.

¹⁾ Bullar. Ord. Praed. tom. I. 107. — Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. V. 877. — Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 174.

1242.

megmenekült ugyan, de útközben elhanyagolt súlyos sebeiben nem sokára meghalt. Béla király pedig a saját ütközetből való megmenekülése után családjával előbb Magyarország felső részében tartózkodott, innen az osztrák Frigyeshez ment, majd pedig Dalmát- s Horvát-országba menekült. Spalató város vendégszeretőleg fogadta Bélát kíséretével s többi bujdosókkal, de a király itt sem érezte magát biztonságban s a tatárok közeledtének hírére Tragurba ment. A tatárok, üldözőbe véve Bélát, Kajdán vezérok alatt Spalató előtt jelentek meg, miután pedig azt hitték, hogy a király Klissa bércevárába menekült, ezt ostrom alá vették, de itt az ostrommal felhagyni kényszerültek s Tragur alá szálltak; ekkor Béla nejét fiával s több úri nővel hajókra szállíttatá, maga pedig egy kisebb hajón várta be az eseményeket. A tatárok, miután itt is az ostrom sikertelenségéről meggyőződtek, lementek Ragusáig s Cattaróig, innen pedig Boszniába csaptak át¹⁾ s e tartományt gyujtogatással és öldökléssel pusztították. A vad csorda Boszniából Szerbországba, majd pedig innen, a Dunán átkelven, Moldvába vonult, mindenfelé romokat és pusztulást hagyva hátra. Béla király, miután kémei által a tatárok kitakarodásáról értesült, visszatért Magyarországra, nejét, Mária királynét, pedig István fiával Klissa bércevárában hagyta, hoi szeptember hónapig maradt a királyné, kinek igen nagy szomorúságot okozott két leányának, Katalinnak és Margitnak, Klissában bekövetkezett halála, kiknek földi maradványai márványkőkoporsóba téve Spalatóba szállíttattak s ott a metropolitai székesegyház ajtaja felett helyeztettek el.²⁾

Hasonlóképen Klissabán halt el 1242. évi április hó 20-ik napján Gulielm, III. Béla magyar király Margit leányának Bonifác monteferratói gróffal kötött második

1) Thomae Archidiaconi: Historia Salonitana, in capite 40.

2) Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 270. — Katona Steph. histor. critic. reg. hung. tom. V. 1071—2, Farlatus Dániel: Illyric. sacr. tom. IV. 341.

házasságából született fia, ki IV. Béla magyar király Margit leányának jezsese volt. Gulielm földi maradványai is márvány kőkoporsóba téve Spalatóba vitettek át, hol a metropolitai székesegyházban a főoltár előtt tétettek az örök nyugalomra.¹⁾

1242.

A tatárokkal folytatott küzdelmeknek áldozatává lett Zibiszláv, boszniai bán is, kinek utódja 1243-ban Ninoszláv lett. Ninoszláv, alig hogy elfoglalta Boszniában a báni hivatalt, már is a magyar királyt felbőszíté maga ellen, mivel a spatatói és traui (traguri) polgárok között kitört háborúban a spatatóiak segélyére tetemes hadsereget vezetett. E háborúra okot szolgáltatott ama kiváltság, melyet IV. Béla magyar király a traui polgároknak adott, kik eme kiváltság erejénél fogva az abban megjelelt határvonalak között foglalt és a spatatóiak ősi birtokát képező földekre kezeiket kiterjeszteni akarták, amely alkalommal a spatatóiak megtámadták a traui polgárokat s közölők mintegy ötvenet foglyokul ejtettek. Ekkor az életszenség hírében álló Girárd nevű minorita rendű szerzetes, kinek mind a traui mind pedig a spatatói polgárok között nagy tekintélye volt, közbelépett s a szomszédokat kérte, hogy egymással békés uton egyezzenek meg. Girárd fellépésének eredménye az lett, hogy iránta való tiszteletből mindkét fél hajlandó lett a békére, mely szerint a spatatói polgárok a foglyokat visszaadták volna; azonban, mielőtt a foglyok szabadon bocsáttattak, a spatatóiak csakhamar megbánták, hogy békét kötöttek, mely állításuk szerint Spalató tiszteletének és jogának rovására szereztetett. Ekkor Girárd ismét békebíróként lépett fel, mely alkalommal szintén eredményesen járt el s a foglyok a spatatóiak által szabadon bocsáttattak; távozása után azonban a spatatóiak elégedetlensége nőttön nőtt, mihez még több más ok is

1243.

Ninoszláv,
bosnyák-
országi bán.

1244.

¹⁾ Farlatus Daniel: Illyric. sacr. tom. IV. 341. — Katona Steph.: histor. critic. reg. hung. tom. V. 1071. Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. 1. 270.

járult, mindezekből pedig súlyos viszályok keletkeztek, melyek a spalatói és traui polgárok közt nyílt háborúvá fejlődtek.

Immár a szomszédokat a csatatéren találjuk, kik egymással hadakoznak, mely alkalommal a traui polgárok a spalatóiak közül hatvanat foglyokul ejtettek. Miután a spalatóiak nem biztak saját erejökbe, de igen nagy sulyt fektettek Ninoszláv boszniai bán hatalmára, miértis segítségül hívták őt és a közvagyonból jövedelmet is adtak neki, sőt a polgárok Spalató grófjává is megválasztották. Ninoszláv nagy számu s bátor seregével a spalatóiakhoz csatlakozott s velök a traui (traguri) mezőre ment, hol két hétig táborozott az egyesült hadsereg, mely alkalommal a szőlőkerteket teljesen haszonvehetetlenné tették, a fákat kivágdosták, a szántó földeket és a vetéseket egészen elpusztították. Ezután pedig Ninoszláv saját tartományába, Boszniába, visszatért, a spalatóiak segélyére hagyván seregét továbbra is, melynek vezérletét Rizárdo nevű rokonára bízta; azonfelül biztosítékul Spalatóban hagyta egy fiát a legjobb lovas csapattal. Mindezek dacára a traui polgárok a spalatóiak közül ejtett foglyokat kiadni nem akarták, hanem küldöttséget menesztettek IV. Béla magyar királyhoz, értesítve őt mindazokról, miket Ninoszláv boszniai bán a spalatóikkal együtt rajtuk elkövetett. Ezeknek hallatára Béla igen megharagudott s rögtön előhivatta Dénes vezért, Szlavonia és Dalmatia bánját s őt Bertalan pécsi püspökkel és több más főrangú magyar urral egy hadsereg élén Dalmátiába küldé, hogy a spalatóiakon kellő boszút vegyenek; egy más hadsereget pedig Kotromán vezérlete alatt Boszniába küldé, Ninoszláv bán vakmerő tetteinek megtorlására. Ez alkalommal az egész boszniai tartomány összes városaival ostrom állapotba helyeztetett, annak élére pedig, miután Ninoszláv a magyar király iránt tanúsított hűtlensége miatt báni méltóságától meg-

fosztatott, Kotromán vezér helyeztetett báni címmel és jelleggel. Ezen időtől fogva e tartomány Kotromán családjának birtokában maradt hűbéri joggal.

1244.
Kotromán
bosnyák-
országi bán.

Ezalatt Dénes vezér Bertalan pécsi püspökkel s több más főrangú magyar urral egy tekintélyes hadsereg élén a spalatóiakkal folytatták a háborút, melynek eredménye lett, hogy a spalatóiak békét kötni kényszerültek. A spalatói és trauai polgárok között kötött békeszerződést IV. Béla magyar király okmányával erősíté meg¹⁾.

Íme, mint a már előbb közlött számos okmány, úgy a jelen eset is világosan bizonyítja, hogy magyar királyaink teljes joghatóságot gyakoroltak Bosznia felett, melynek hűtlen bánjait önként letehették s helyökbe másokat nevezhettek ki.

III.

Bosznia nem menekülhetett meg bajaiból, alig vonult el a tatár csorda, következett a spalatói és a trauai polgárok közt kifejllett háborúnak Boszniára is kiható súlyos kellemetlensége, ennek elmúltával a patarén eretnekekkel gyűlt meg a baja. Jóllehet Kálmán, IV. Béla öcscse, Szlavonia vezére, 1238-ban kiűzte Boszniából az eretnekeket, mindazonáltal teljesen ki nem írhatta, kik most ismét terjeszkedni és napról-napra nagyobb tért elfoglalni kezdtek. Miután pedig ezekről IV. Ince pápa, ki 1243-ban IX. Gergelynek utóda lett, értesült, Benedeknek, a kalocsai érseknek meghagyta, hogy a boszniai eretnekek ellen keresztes hadjáratot szervezzen s evégett engedélyt is kapott az érsek katonák toborzására²⁾.

1245.

1246.

¹⁾ Lucius János: Monumenta traguriens. lib. II. cap. 47. pag. 54. Koller Epp. Quinqu. tom. II. 124. Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 319.

²⁾ Pray György: Specimen hierarch. hung. pars II. 61—62. — Katona Steph. hist. critic. reg. hung. tom. VI. pars I. 80. — Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 400—1. — Raynaldi continuat. annal. eccl. Caesari Baronii: tom. XIII. 560. nro. 37. 1246-ik évhez. — Farlati Daniel: Illyric. sacr. tom. IV. 53. — Regest. IV. Innocentii PP. lib. 4. epist. 55.

1246.

Benedek érsek tehát, megkapván a keresztes hadjárat szervezésére a pápai engedélyt, késedelem nélkül hozzálátott feladata teljesítéséhez és pedig oly eredménnyel, hogy a boszniai eretnekek közül sokan vagy isteni ihletés- vagy a büntetéstől való félelem folytán a paratér-elvekről lemondtak és a ker. kath. egyház kebelébe tértek vissza; a többiek pedig, kik eretnek elveikhez ma-kácsul ragaszkodtak, részint a csatában megölettek, részint önkényt elhagyták Boszniát, részint pedig fegyverhatalom által számkivetésbe küldettek.

1247.

IV. Béla magyar király érdeklődése Bosnyákország ügyei iránt.

Hasonlóképen IV. Béla magyar király is erélyesen hozzá fogott a boszniai eretnekek üldözéséhez, mire őt részint a ker. kath. hit iránt táplált buzgósága, részint pedig IV. Ince pápa levele ösztönözte. Béla az eretnekeket, kik makacsok voltak, bebörtönöztette, vagy pedig számkivetésbe küldötte. Miértis a pápa a magyar királyt buzgalmaért dicséretekkel halmozta el és megígérte neki, hogy az ő tudta és beleegyezése nélkül Boszniára vonatkozólag semmiféle határozatot nem fog hozni, miről az alant közölt pápai levél tanuskodik¹⁾.

A most idézett okmány végsoraiban biztosítja Ince pápa Bélát, a magyar királyt, hogy Boszniára vonatkozó ha-

¹⁾ Ince — Magyarország felséges királyának — A föld fejedelmei tartoznak hatalmukkal megfékezni és erélyökkel megszelidíteni azokat, kik Isten iránt kevélyek és akik a tévelynek a római szentegyház ellen a keresztény hit felforgatásában védbástyát emelnek. Minthogy pedig te, az örök király által fellelkesítve, a boszniai eretnekek elnyomására ráadtad magadat, lélekből és szívből folytassad emez ügyet, hogy így az isteni kegyelemre annál méltóbb légy, mennél jobban felkarolod emez ügyet: Felségedet kérjük, intjük és az Úr Jézus Krisztusban buzdítjuk, hogy a királyok királya iránt való tiszteletből, az egyház s a keresztény hit felmagasztaltatásáért az említett ügyet oly erélyességgel és állhatatossággal folytassad, hogy az örök jutalmon kívül, melyet ezért el fogsz nyerni, a dicséretre és tiszteletre való érdemeid halmaza Isten és az emberek előtt növekedjék. Biztosan tudva azt, hogy a boszniai tartomány ügyében egyáltalában semmit sem fogunk elrendelni, kivéven a te tanácsoddal és beleegyezéssel. Kelt Lyonban január hó 30-ik napján, pápaságunk negyedik évében“ (1247).

Regestum IV. Innocentii anni IV. epist. 38. — Katona Steph. histor. critic. reg. hung. tom. VI. pars I. 89. — Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 461.

tározatot csak az ő tudtával és beleegyezésével fog ezentul hozni, minek oka abban rejlik, hogy Benedek, kalocsai érsek, miután Boszniából a patarénokat kiüzte, fáradalmai jutalmául a boszniai püspökségnek a kalocsai érsek joghatósága alá való helyezését kérte a pápától, ki az érsek eme kérésére azzal válaszolt, hogy Béla magyar király beleegyezése nélkül ez ügyben nem intézkedhetik.

Miután pedig Béla király az említett pápai levélből erről értesült, nemcsak hogy beleegyezett, hanem még kérte a pápát, hogy a boszniai egyházmegyét a kalocsai érsek joghatósága alá helyezze, részint mivel a kalocsai érsek szomszédja ez egyházmegyének s így a patarénok fékentartására alkalmas volna, részint mert a kalocsai érsekek már II. Endre által adományozott és III. Honor pápa által megerősített boszniai, sói és ozorai birtoknak tulajdonosai Boszniában. Ekkor Ince pápa ezen ügy megvizsgálását a győri püspökre bizta, melléje adván még két társat t. i. a magyarországi cistércita-rend *apátját*, ugyszintén a székesfehérvári, csanádi és veszprémi predikátor-rendü szerzetesek *perjelét*¹⁾.

Továbbá IV. Béla magyar királynak a boszniai egyház iránti érdeklődéséről tanuskodik az a körülmény is, hogy 1264-ben ismét sürgette a pápánál, hogy a boszniai egyházmegyét a kalocsai érsek fennhatósága alá helyezze; sőt maga a boszniai püspök is személyesen ment fel IX. Orbán pápához ez ügyben. Orbán pápa e fontos ügyet Szent Mártonról címzett pannonhegyi apátnak adta ki véleményadás végett²⁾.

Hogy minő eredménye volt eme második mozgalomnak, semmi biztost nem lehet mondani; kivévn, hogy

¹⁾ Regestum IV. Innocentii, anni V. epist. 155. Pray György: Specimen hierarch. hung. pars II. 424. Katona István: hist. critic. reg. hung. tom. VI. pars I. 89. Fejér György: Codex diplom. tom. IV. vol. I. 467.

²⁾ Pray György: Specimen hierarch. hung. pars II. 425. Katona István: histor. critic. reg. hung. tom. VI. pars I. 431.

1264.

VIII. Bonifác pápának 1303-ban kelt levele¹⁾ szerint a boszniai püspök már a tizennegyedik század elején a kalocsai érsek joghatósága alá volt helyezve, mely körülmény valószínű érvet szolgáltat arra nézve, hogy a boszniai egyházmegye a tizenharmadik század vége felé a kalocsai érsekek joghatósága alá lett helyezve. Hogy pedig ez végre is megtörtént, nagyrészt IV. Béla magyar király érdeméül kell elismernünk.

1270.

Az előadottakat szem előtt tartva, kiki meggyőződik arról, hogy IV. Béla magyar király teljes fennhatósággal birt Bosznia felett. Béla 1270-ben május hónapban s nem sokára utána neje, Mária királyné is meghalt. Mindketten Esztegomban a minorita-szerzetesek részére a király által épített templomban temették el. Utóda fia, István lett.

¹⁾ Regestum Bonifacii VIII. anni IX. epist. 162., melynek itt e helyen következő részletét idézem: „Bonifac — tisztelendő testvérnek, Istvánnak, a kalocsai érseknek — Miután hiteles előterjesztés folytán kitudtuk, hogy a *boszniai bánságban és a kalocsai (érseki) tartomány más részeiben (vidékein)* eme tévely ismét csirázni kezd, stb. Kelt Anagninban május 30. pápaságunk 9. évében. (1303.)

HETEDIK FEJEZET.

I.

V. István (1270—1272) és IV. (Kún) László (1272—1290) magyar királyok fennhatósága alatt.

V. István atyja halála után mint harminc éves férfi a ^{1270—1272.} kormányt átvette és Székesfehérvárott másodszor is megkoronáztatott. Még IV. Béla hasonnevű fiának, István öcscsének, adományozta Kotromán után a boszniai vezérséget; Béla azonban, ki Bosznia, Macsó és Szlavonia vezérének neveztetik a régi okmányokban, atyja halála után nem sokára szintén elhalt: ekkor V. István, magyar király, Bosznia vezérévé fiát, Lászlót, nevezte ki¹⁾. Ez időben Boszniában az eretnekek ismét elhatalmasodtak s nem volt, ki őket megfékezze volna, minthogy Béla, majd pedig László, boszniai vezérek, távol voltak. István király két évi uralkodása után 1272. évi aug. 1-én megszűnt élni; kora halálát az okozta, hogy a lovaglásban tulságosan megerőltette magát akkor, amidőn üzőbe vette Pektári Joákimot, a horvátországi bánt, ki ifjabb fiát, Endrét, titkon elrabolta és azt Habsburgi Rudolphhoz vitte, ki utóbb nagynevű német császár és a jelenleg is uralkodó felséges császári háznak alapítója lett.

^{1270—1272.}
V. István.

¹⁾ Farlatus Dániel: Illyric. sacr. tom. IV. 54.

IV. (Kún) László
magyar király
1272—1290

V. István utóda fia, László lett, ki atyja halálakor tíz éves gyermek volt, miértis nagykorúságáig az országot Erzsébet királyné és néhány főúr kormányozta. László, magyar királynak Boszniára vonatkozó fennhatósági joga azzal bizonyittatik, hogy 1280-ik évben kelt okmányában Boszniáról, mint a maga tulajdonát képező vezérségről tesz említést, mely akkori időben az eretnekség által volt beszennyezve; emez okmányt, melyben László király III. Miklós pápa által az eretnekek ellen megállapított törvényeket és büntetéseket a fennhatósága alatt lévő összes tartományokban Fülöp, fermoi¹⁾ püspök és az apostoli szék követe közbenjárása folytán végrehajtani elrendeli, alant közlöm²⁾.

¹⁾ Fermo, város Olaszországban, régi latin neve Firma, Firmana.

²⁾ „László, Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvátországok, Ráma (Bosznia), Szerbia, Galicia, Lodomeria, Kumánia és Bulgária királya. Krisztus összes híveinek, kik a jelen levelet megtekintik (olvasni fogják), üdv a mindenek Üdvözítőjében. Mindnyájoknak, mind a mostaniaknak, mind utánunk leendőeknek ezek (sorok) rendjével akarjuk nyilvánossá tenni, hogy mi, szent őseinket követve, őseink szolgálatkészsége által terjesztett és megerősített katolikus szent hitet országunkban Isten segítségével királyi tekintélyünk és hatalmunk által terjeszteni kívánjuk, elvonván és semmivé tevén a tévelyeket és elkergetvén s elűzvén onnan bármely tévelyhez vagy felekezethez tartozó eretnekeket, kik a katolikus egyházat és hitet megrontani törekszenek és különösen a mi vezérségünkből és a boszniai megyéből (dioecesis) és némely szomszéd tartományokból, melyek a mi joghatóságunk és uralmunk alatt vannak s amelyekben a téves felekezet különböző eretnekségei bűneik követelményei szerint a teremítő méltatlanságára és a keresztyén hit kárára, a mi s országunk botrányára és nyilvános szégyenére tudomás szerint már régen szánandó módon terjednek és kárhóztató módon növekednek; miértis az apostoli szék által bármely néven nevezett eretnekek és eretnek tévely ellen kiadott, elfogadott és jóváhagyott határozatokat, intézményeket, törvényeket, jogokat és rendeleteket tisztelendő atyának, Fülöpnek, Isten kegyelméből fermói püspöknek, az apostoli szék követének megkeresésére és intésére buzgóan elvállaljuk, elfogadjuk és jövő is hagyjuk; ezen levélben megállapítva, hogy eme határozatok, intézmények, törvények, jogok és rendeletek országunkban és a nekünk alárendelt összes tartományokban úgy általunk és utódaink által, valamint országunk és joghatóságunk alatt lévő tartomány vezérei, grófjai, bárói, nemesei, bírái, hivatalnokai és összes népei által örök időkre sértetlenül megtartassanak; elrendelve, miszerint eme határozatok, intézmények, törvények, jogok és rendeletek áthágóit és megsértőit ugyanama határozatokban, intézményekben, törvényekben, jogokban és rendeletekben foglalt törvényes és szá-

Miután pedig László király Boszniát Erzsébet anyakirálynénak engedé át, hasonlóképen ez is ugyanazt fogadta a pápai követnek a közvetlen kormánya alatt lévő részekre, Boszniára, a macsói bánságra, Valkó és Pozsega vármegyékre nézve; mint ezt az alant közölt okmány bizonyítja¹⁾.

IV. László királyt és Erzsébet anyakirálynét eme jó

bályszerű büntetéseknek kell alávetni; magok a büntetések pedig és egyebek, melyek eme határozatokban és törvényekben foglaltatnak, nemkülönb az ítéletek is, melyek azok (törvények stb.) erejénél fogva létrejöttek, általunk s utódaink által és országunk bírái s hivatalnokai által és mindazok által, kik országunkban joghatósággal bírnak, ellenmondás nélkül végrehajtassanak. Ha pedig némelyek eme határozat áthágói lennének, tudják meg, hogy haragunkat és királyi bosszunkat magukra vonják. Kelt Bertalan mester, a kedves férfiú, udvarunk alcancellárjának keze által. Az Urnak 1280-ik, uralkodásunknak pedig nyolcadik évében. — Katona István: histor. critic. reg. hung. tom. VI. pars II. 838. — Fejér György: Codex diplom. Hungariae ecclesiasticus ac civilis, tom. V. vol. III. 35.

1) „Erzsébet, Isten kegyelméből Magyarország idősb királynéja, Macsó és Bosznia vezérnöje, Krisztus összes hiveinek, kik a jelen iratot megtekintik (olvasni fogják) üdv a mindenek üdvözítőjében. Mindnyájok előtt ezek (sorok) rendjével nyilvánossá akarjuk tenni, hogy mi a katolikus szent hitet a macsói s boszniai vezérségekben és Pozsega s Valkó és a joghatóságunk alatt lévő más vármegyékben, valamint egyebekben, melyeket Isten segítségével bírnunk sikerült, királyi hatalmunk és joghatóságunk által terjesztetni óhajtjuk, elvonván a tévelyeket és elkergetvén s elűzvén innen az eretnekeket, kik a szent egyházat és hitet kárhóztató módon megrontani törekszenek; miértis tisztelendő atyának, Fülöpnek, a fermói püspöknek és az apostoli szék követének megkeresése és intése folytán a jelen levéllel megígérjük és fölfogadjuk, hogy bármely néven nevezett eretnekek és eretnek tévely ellen az apostoli szent szék által kiadott, jóváhagyott, vagy elfogadott összes határozatokat, jogokat és rendeleteket meg fogjuk tartani és azokat a római szent egyház parancsára királynői hatalmunk alatt lévő vezérségekben és a többi megyékben alattvalóink által is sértetlenül megfogjuk tartatni; elrendelve, hogy ezentul eme határozatok és rendeletek áthágói és megsértői törvényes és szabályszerű büntetésekkel fenytessenek meg és azon büntetéseknek alávetessenek. Ha pedig valaki eme üdvös határozatok és a katolikus hit szent rendelete ellen vétenei merészelne, tudja meg, hogy a mindenható Isten haragját és méltatlanságunkat vonja magára. Hogy tehát eme ígéretnek örök érvénye legyen s hogy soha érvényen kívül ne helyeztethessék: a kettős pecsétünkkel megerősített jelen levelet adtuk (kibocsátottuk). Kelt Luka mcsternek, az esztergomi egyház prépostjának, udvarunk cancellárjának, a mi hívünknek keze által, az Urnak ezerkétszáznyolcvanadik évében, augusztus hó 19-ik napján.“ — Katona Stephani, histor. critic. regum hungar. tom. VI. pars II. 840. — Fejér György: Codex diplom. tom. V. vol. III. 37.

1280.

terveinek keresztülvitelében megakadályozá a szerb háború, melyre okot szolgáltatott ama körülmény, hogy mind a magyar király, mind pedig a szerb uralkodó Boszniát birni akarta. Eme háborúnak eredménye az lett, hogy Dragutin István, szerb király, Boszniának egy részét 1289-ben elfoglalta és, az így megnagyobbított országot két részre osztván, a tulajdonképeni Szerbiában ő maga uralkodott, míg ellenben Bosznia elfoglalt részét öcsésének, I. Uros-István-Milutinnak engedé át¹⁾.

1289.

Bosnyákország
egy részét a
szerb király el-
foglalja.

Mindkét testvér a görög szakadár felekezethez tartozott, sőt a téves elvektől sem volt ment; mindazonáltal anyjoknak, Franciaországból és királyi sarjadékból származott Ilonának, intései és példai folytán a királyi testvérek hajlandók lettek a keresztény katolikus vallást felvenni. IV. Miklós pápa is leveleket intézett a szerb királyi testvérekhez, valamint anyjokhoz, Ilona királynéhoz, melyekben buzdítá őket, hogy az eretnek elvekkel hagyjanak fel és a keresztény katolikus tant fogadják el²⁾; ugyyszintén a pápa két szt. Ferenc-rendű szerzetest, Marinust és Cyprianust küldte a szerb királyi testvérekhez, hogy őket a keresztény katolikus tanban oktassák és a római egyházzal egyesítsék.

E közben IV. (Kún) László, magyar király, midőn Kőrösszeg várának közelében kúnjaival sátorok alatt tanyázott, három kúntól, kik a krónika szerint³⁾ Árbocz, Törtel és Kemenesnek neveztettek, 1290-ik év július havának 10-ik napján éjnek idején orozva megöletett.

1) Farlatus Dániel: Illyricum sacr. tom. IV. 54.

2) Vadding: Annales fratrum Minorum, tom. II. IV. Miklós pápa három levele: egyik „Viro magnifico Urosio illustri regi Slavorum“, másik „Stephano illustri regi Slavorum“, harmadik „Charissimae in Christo filiae Helenae Reginae Slavorum“ címezve.

3) Turóczy: II. cap. 81. Chron. Budense 1838-iki kiadás 210.

III.

III. Endre magyar király fennhatósága alatt 1290—1301.

IV. (Kún) László halála után csak egyetlen férfit élt még Árpád nemzetségéből az ugynevezett velencei Endre, István hercegnek, II. Endre utolsó fiának velencei előkelő származásu nejétől, Morosini Thomasina Katalintól született fia, ki III. Endre név alatt László utóda lett. Miután III. Endre Magyarország kormányára lépett, a szerbekkel Bosznia miatt háboruba keveredett, azonban e tartománynak a szerbek által elfoglalt részét vissza nem hódíthatta¹⁾.

III. Endre, magyar király.

III. Endre, magyar király, pár hónapi synylődés után 1301. január 14-én meghalt. Budán a Ferenciek sz. János templomában temettetett el. Benne kihalt a honalapító Árpád nemzetségének férfi ága; mert első házasságában Fennenától csak Erzsébet leánya, a másodikban Ágnessel egy gyermeke sem született.

1) Wadding: *Annales fratrum Minorum*, P. V. 260—1. — Fejér György: *Codex diplom. ecclesiasticus ac civilis tom. VI. vol. II. 407.*

MÁSODIK RÉSZ.

**Bosnyákország történelme a vegyes házból
származott magyar királyok fennhatósága alatt.**

ELSŐ FEJEZET.

Róbert Károly, magyar király, fennhatósága alatt 1301—1342.

I.

III. Endre halálával Árpád-ház utolsó férfiága sirba—1301.
szállott, miértis a királyválasztás joga a nemzetre vis-
zaszállott, mely jognak gyakorlása többször véres villon-
gásokra adott okot, melyek már III. Endre uralkodása alatt
kezdődtek meg, de halála után még inkább folytattattak,
midőn a nemzet Endre utódjának megválasztása körül
több pártra oszolt. A már megkoronázott és a pápa által
pártfogolt nápolyi királyfinak, Róbert Károlynak volt ugyan
nagy pártja az országban, mindazonáltal a magyar nem-
zet nagyobb része nem akarta őt elismerni királyának.
Több főúr tehát követeket küldött Csehországba, hogy II.
Vencel cseh királyt a magyar trónra meghivják, ki azon-
ban maga helyett hasonló nevű fiát ajánlá, mely ajánlat
készséggel elfogadtatott s az ifju Vencel Magyarországra
hozatott és Székesfehérvárott 1301. augusztus 27-én szt.
István koronájával János kalocsai érsek által megkoro-
náztatott. Vencel négy évig tartózkodott az országban,
miután pedig több főpap és főúr tőle elpártolt és Róbert
Károly pártjához csatlakozott, apjával, a cseh királylyal,
ki ezek hallatára 1304. egy sereggel Magyarországra jött, 1304.

1304. Csehországba visszatért, magával vivén a magyar szent koronát is. Vencel távozásával igényeiről tényleg lemondott. Ekkor IV. Béla, magyar király, egy másik unokája, Ottó, a bajor herceg, választotta meg magyar királylyá és Székesfehérvárra is koronáztatott. Azonban Ottó sem élvezhette sokáig a dicsőséget, mivel már 1307. tavaszán Apor László erdélyi vajda által, kihez Erdélybe személyesen látogatás végett ment, miután leányát nőül kérte, elfogadott, Gyulafehérvárba szigorú őrizet alá helyeztetett és koronájától is, melyet magával hordott, megfosztatott. Immár végre a magyar nemzet megunt a sok kellemetlenséget és zavart és közóhaj volt egy erélyes királylyal birni; s valóban ily király fel is találtatott Róbert Károly személyében, ki 1308. november 27-én Pesten tartott országgyűlésen a rendek által magyar királylyá megválasztatott és a magyar rendek ősi szokás szerint vállaikra emelték az ifjú királyt¹⁾.

1309.
Brebiri Pál,
Bosnyákország
bánja.

Robert 1309-iki június 15-ikén Budán harmadszor is megkoronáztatott, de nem a szent István koronájával, melyet Apor László erdélyi vajda Ottótól elvett és azt magánál tartotta, hanem az ezen célra készített és megáldott új koronával.

Róbert Károlynak a világi részről hatalmas pártját képezték a Brebiri grófok. Miután pedig Brebiri Pál gróf, Horvát- és Dalmátországok bánja, Boszniának a szerbek által elfoglalt részét visszaszerezte a magyar királyok részére, Róbert Károly ezt neki a báni méltósággal jutalmul adta. Brebiri Pál gróf már 1303-ban „Banus Croatarum et Dominus Bosnae“ címmel élt. Pál bán Bosznia tekintélyét emelé és határait kiterjeszté azáltal, hogy eme tartományhoz csatolá Chulmiát²⁾, mely „Hercegovina“, vagy „Chelmi grófság“, sőt „Szent Száva vezérség“ nevezet

¹⁾ Fejér: Cod. dipl. VIII. 1. 264. — Péterfy: Concil. S. Hung. I. 150.

²⁾ Luccari Annal. Rag. lib. II. p. 45. — Lucius J.: De regno Dalmat. et Croat. lib. IV. c. XIII. 196. — Carolus du Fresne: Illyric. v. et n. 162.

alatt ismeretes¹⁾. Pál, a reá bizott tartományok kormányzásával annyira el volt foglalva, hogy, jöllehet a ker. kath. egyház hive és buzgó védője volt, a boszniai patarén eretnekek kiirtására a süükségnek megfelelő erélyt ki nem fejthette, miértis VIII. Bonifác pápa a boszniai patarének ellen Istvánt, a kalocsai érseket, 1303-ban szólította fel alant közölt levéllel²⁾.

E levél azonfelül nyilvános bizonyítéka annak, hogy a boszniai egyházmegye püspöke már a XIV-ik század elején a kalocsai érseknek suffraganeusa volt s így valószínű, hogy a boszniai egyházmegye a XIII-ik század vége felé jutott a kalocsai érsek joghatósága alá.

Nagy szolgálatot tett Brebiri Pál bán 1311. Róbert Károlynak. Miután IV. Béla, magyar király, mindjárt a tatárjárás után kénytelen volt Zárá Velencének átengedni, határozottan kikötetett, hogy Zára város kapuinál szedett vámnak kétharmada a magyar királyé legyen és e végett a magyar király folytonosan tisztviselőket tartson ott, kiknek élén állott ez időben Brebiri Pál bán, ki nem jó szemmel nézte a velenceiek uralmát Zára felett, ennél fogva a zárai polgárokat fellázította 1311. március havában a velenceiek ellen s reá birta őket, hogy az ő s általa

¹⁾ Lucius J.: De regno Dalmat et Croat. lib. IV. cap. III. 249.

²⁾ „Bonifác — Fősztelendő testvérnek, Istvánnak, a kalocsai érseknek üdvöt. — Az eretnek tévely ragályos járványának mindenünnen való kiirtására annál serényebben fordítunk segítyt és segítséget, mennél inkább nem tetszenek azok nekünk, mint amelyek a lelkek veszélyét idézik elő, amelyeket minden kívánságunkkal kerülünk. Mithogy pedig, mint hiteles értesítés folytán ki tudtuk, a boszniai bánságban és a kalocsai (érseki) tartomány egyéb különböző tengermelléki vidékein eme tévely nagyon lábra kapott: mi, hivatalos kötelességünknel fogva annak kiirtására buzgón törekedve és bölcs belátásodba az Urban teljes bizalmat helyezve, kedveltségednek ezek (ezen sorok) erejénél fogva teljes hatalmat adunk, hogy a kánoni törvények szerint a mi tekintélyünkkel lépj fel a nevezett tartományok vidékein lakó eretnekek- és patarének, hiveik és befogadóik ellen és, ha süükség lesz, ellenök a világi karhatalmat híjad segélyül. Kelt „Anagni“-ban május hó 30-ik napján, pápaságunk kilencedik évében.“ — Katona Steph. histor. critic. reg. hung. tom. I. ordine VIII. 55. Fejér György: Codex diplom. Hungariae, tom. VIII. vol. I. 137. Pray G.: Specimen hierarc. hungar. pars II. 427.

1311. — a magyar királyok uralma alá hajoljanak. A magyar király hűségére visszatért zárai polgárokat Robert Károly mindazon kiváltságokban részesíté, melyeket azok előbb a magyar királyok alatt élveztek. Velence azonban ebbe egyáltalában nem akart beleegyezni, sőt igényeinek kivására fegyvert is ragadott; ekkor Károly V. Kelemen pápához fordult 1311. október 10. kérve őt, hogy utasítaná rendre a velenceieket.¹⁾ Ezalatt pedig Brebiri Pál bán egy jól szervezett szárazföldi hadsereggel megerősíté Zárát, önerejébe azonban teljesen még sem bízott, azért ő is hasonló levelet intézett a pápához²⁾. Azonban a velenceiek egyre követelték előbbi birtokukat, midőn végre igényök kivivására fegyvert ragadtak és Zárát egy nagyobb hajóhaddal ostrom alá vették. Nagy reményök volt a velenceieknek, hogy törekvésüket siker fogja koronázni, mert Brebiri Pál bán 1312. május hónapban elhalt; azonban reményök egyhamar nem teljesült.

1312. Brebiri Pálnak utóda lett fia, Mladin, ki szintén erélyesen védte a várost a zárai polgárokkal egyesülten, kik minden eszközt felhasználtak, hogy a velenceieknek ártsanak; így egy alkalommal, midőn a szélvész a velencei hajóhadakat egymástól messze szétszórta úgy, hogy csak kettő ezek közül maradt Zára város mellett, melyek egyike a vezérnek admirál hajója volt, a záraiak ez alkalmat felhasználták s éjnek idején az említett két hajóra fellopóztak s a legénységet vezérökkel, Beletto Justiniánnal, együtt foglyokká tették. A beteg vezér rövid idő alatt fogságában meghalt. A velencei herczeg, Georgio Marinus, látván, hogy így nem boldogulhat, Brebiri Mladin bánt nagy összeg pénzzel és patriciusi méltósággal megvesztegette s így a velenceiek ismét Zárának birtokába jutottak. Brebiri Mladin bán testvéreivel együtt ezután nagyon elbizakodott Velence barátságában, az összes

Brebiri Mladin,
Bosnyákország
bánja.

1313.

¹⁾ A bécsi császári levéltárban lévő velencei Cop. de Comm. I. 417.

²⁾ U. o. 418.

tengermelléki városokat saját önkénye szerint kormá-^{1313.}
nyozta, azokat szokatlan adókkal terhelte, a horvátokat
és a tengermelléki városokat folytonosan nyugtalanította,
a raguzaiaknak ellensége volt; Trau és Sebenico város-^{1315.}
okat pedig haddal támadta meg, mert azok zsarnoki pa-
rancsának nem engedelmeskedtek. Trau csak tizezer
font lefizetése által szabadulhatott meg a rabló zshivá-
nyoktól¹⁾).

Mladin bán eme zsarnokoskodása idézte elő azt, hogy
Boszniában alatta az igazságszolgáltatás a legelhanya-
goltabb állapotban volt; sőt a folytonos rablás és fosz-
togatás következtében a személy- és vagyonbiztonságról
is alig lehetett gondolni. Az egész Bosznia egyenetlen-
kedés és elégtelenség színhelyévé lett s e bajokat a
patarén eretnekek elhatalmaskodása csak növelé, miértis
XXII. János pápa Mladint, a boszniai bánt, 1319-ben elle-^{1319.}
nök szolítá fel²⁾).

Brebiri Mladin bán a pápa kívánságának nem tehe-
tett eleget, mivel egyrészt egyéb zavargásokkal volt el-
foglalva, másrészt pedig kicsapongó élete miatt komoly
ügyekkel nem igen volt képes foglalkozni. Ő ugyan ke-
resztény katolikusnak szinlelte magát, sőt, mielőtt a pápa
a most közlött levelet intézte volna hozzá, ő anyja
Orsola (Ursa) által épített és sz. Jánosról nevezett egy-
házat az ahhoz tartozó kolostorral és más épületekkel
együtt a skardói egyházmegyéhez tartozó sz. Ferencz-
rendü szerzeteseknek átadta, mely adományozást a pápa
helybenhagyta 1319-ik évi június hó 21-én kelt leve-
lével³⁾).

Brebiri Mladin bán, hogy Robert Károly, magyar
király, kegyét annál jobban megnyerje, 1319-ik évben
vele együtt harcolt Milutin Uroz szerb fejedelem ellen;

¹⁾ Lucius János: Lib. IV. cap. 13. Farlatus: Illyr. s. IV. 371. V. 406.

²⁾ Raynaldus: tom. XV. 191. Nro. 14. 1319. évhez.

³⁾ Fejér György: Codex diplom. Hungariae ecclesiasticus ac civilis:
tom. VIII. vol. II. 215. Farlatus Dániel: Illyricum sacrum, tom. IV. 17.

1319.

e háboruban részt vett tarentói Fülöp, albaniai fejedelem is. Ez alkalommal a szerb fejedelem legyőzetett és a macsói bánság a hozzá tartozó várakkal és városokkal a szerbektől ismét visszafoglaltatott és Magyarországhoz visszakapcsoltatott¹). A macsói bánság a középkori magyar birodalom erős védbástya volt, mely Szerbország nyugati részében, Bosznia szomszédságában feküdt és, ettől a Duna folyó által elválasztatván, egészen a Kolubár vizéig terjedett. Alkotója IV. Béla magyar király volt. IV. László végévében és III. Endre alatt és után beállott zavarokat Milutin Uroz szerb fejedelem hasznára fordította és a macsói bánságot magához ragadta és bitorolta Robert Károly idejéig.

II.

Trau és Sebenico városok
Mladin bán ellen fellázadtak.

1322.

Brebiri Mladin bán rövid idő alatt magára vonta Robert Károly, magyar király, haragját. Előbb emlitém, mennyire zsarolta a féktelen úr a dalmát városokat; 1322-ik évben ismét fenyegette Trau és Sebenico városokat, melyeknek polgárai most szövetkeztek Mladin és testvérei ellen. Mily zsarnoki tetteket vitt véghez Mladin, előadja Madius²).

Minthogy tehát ily zsarnok volt Mladin bán, Sebenico és Trau városok polgárai ellene fegyvert ragadtak; mivel pedig saját erejükbe nem bíztak, Robert Károly pedig azonnal nem mehetett segélyökre, a velenceiektől kértek segítséget. Superantio János, velencei herceg, 1322. március 1. védelmébe vette a két várost és levelet intézett a nevezett két város polgáraihoz, valamint Robert Károlyhoz, melyekben kijelenti, hogy épségben tartja Magyarországnak királyának jogait, melyekkel bir vagy birnia

¹) Fejér György: Codex diplom. Hungariae eccl. ac civil. tom. VIII. vol. II. 200. Horváth Mihály: Magyarország történelme, (Pest 1871.) II. köt. 189. l.

²) Madii Michae: Historia de Barbazanis, Spalato etc. cap. XVIII. Lucius János: De regno Dalmatiae et Croatiae, lib. IV. cap. XII. 198. Katona István: Histor. critic. reg. hung. tom. VIII. 442.

kell a nevezett városokra nézve¹⁾. Károly viszont levelet intézett a velencei herceghez, melyben köszönetet mond nemes tetteért és egyuttal értesíté őt, hogy rövid idő múlva fegyverrel megy a tartományba.

Hogy pedig a sebenicói és a traui polgárok még nagyobb haderővel viselhessenek háborut Mladin bán ellen, magát Brebiri Pál grófot, Mladin egyik testvérét, is bevonták a szövetségbe.

Mladin bán, amint meghallotta, hogy e két város polgárai ellene fellázadtak, sereggel jött Sebenico alá, a mezőket és szántóföldeket pusztította, a gyümölcstermő fákat és szőlőtőket kivágdaltatta, majd pedig magát a várost ostromolta. Miután pedig az ostrom sikertelenségéről meggyőződött, innen Trau város falai alá vonult, de itt is az ostrommal felhagyni, kényszerült.

Mladin bán ezután a horvát urakat igyekezett maga részére megnyerni, ezek azonban, értesülvén R. Károly magyar király közeledtéről, Mladin ellen ragadtak fegyvert, hozzájuk csatlakozott Brebiri Pál, Mladin egyik fitestvére, kik a Frangepánok alatt egyesülve mindent elkövettek a zsarnok bán ellen. Miután pedig Mladin látta, hogy mindenkitől elhagyatott, másik fitestvérét, Brebiri Györgyöt, Robert Károlyhoz küldé segélykérés végett, maga pedig Bliszkáig futott, folytonosan üldöztetve Baboneg János bán által, ki őt egy kemény ütközetben megverte és Klissza bérc várába szalasztotta. Ezalatt Trau és Sebenico város polgárai Velence gályái által támogatva egy éjjel Trau városból kimentek és Almissát és Skardonát elfoglalták, elrontva és elpusztítva mindent, mit utjokban találtak, majd pedig nagy zsákmánynyal hazatértek. Rövid idő multával visszatért Mladinhoz öccse, György, azon hirrel, hogy Robert Károly a tartományba

¹⁾ Cop. de Commemor. II. 387. —!Lucius: de regno Dalmatiae et Croatiae, lib. IV. cap. XIV. 200. — Katona Steph. histor. critic. reg. hungar. tom. VIII. 443. — Fejér György: Codex diplom. tom. VIII. vol. II. 376.

1322.

megérkezett. Ekkor Mladin bán a Knin (Tinen) mellett táborba szállott magyar király elé kegyelemkérés végett ment, azonban nemcsak, hogy kegyelmet nem nyert, sőt a király azonnal őrizet alá tette és hazatérve Mladint is mint foglyot Magyarországra vitte és egy várba bezáratta, hol bizonyos idő múlva megszűnt élni¹⁾.

Ezzel vége szakadt Mladin bán uralkodásának.

III.

1323.

Kotromán István,
Bosnyákország bánja.

Brebiri Mladin után Robert Károly, magyar király, Bosnyákország bánjává sógorát, Kotromán Istvánt, az 1310-ben elhalt Kotromán István bosnyák bán fiát, tette meg Bosnyákország bánjává 1323-ban. Az új bánnak meg két fivére volt: Vladiszláv és Ninoszsláv²⁾.

1324.

István bán a legnagyobb eszélyességgel és erélylyel fogott Bosznia igazgatásához; ellenségei rettegetek tőle; miután pedig a Branivói grófokat legyőzte, a chelmi grófságot Boszniához kapcsolta; címe ez volt: „István, Bosznia, Usora, Sala és több más hely ura, valamint chelmi gróf³⁾”. István bán, jóllehet a görögkeleti felekezet tagja volt, a katolikusoknak nem volt ellensége, sőt a latin szertartástól sem idegenkedett. Miután pedig a patarén eretnekek Boszniában ismét elhatalmasodtak, XXII. János pápa Fábián sz. Ferenc-rendű szerzetes, mint boszniai és szlávon főinquisitor, vezetése alatt ezen szerzet tagjaira az inquisitori tisztséget ruházta és őket egyuttal 1325-ben István boszniai bánnak és Erzsébet nejének, valamint Robert Károly magyar király pártfo-

1325.

1) *Madii Michae, historia de Barbazanis, Spalato etc. Cap. XIX.* (Schwandt-nernél: III. 646—648). *Katona Steph. histor. critic. tom. VIII. 440—454.* — *Lucius: de regno Dalmat. et Croat. lib. IV. Cap. XIII. és XIV.*

2) *Lucius: de regno Dalmat. et Croatiae, lib. V. cap. III. 247.* (Schwandt-nernél: III. tom. 413.)

3) *U. o. Farlatus Daniel: Illyricum sacrum, tom. IV. 57.* — *Carolus du Fresne: Illyricum nov. et vet. 119.*

gásába és védelmébe ajánlotta, mindegyikökhöz külön-külön levelet intézvén¹⁾. 1325.

Hihető, hogy István bán a pápa parancsainak és intéseinek engedelmeskedett, biztos azonban az, hogy Robert Károly, magyar király, a pápa óhajának eleget tett, miértis a pápa 1327-iki augusztus hóban Avignonban 1327. kelt levelében köszönetet mond Károlynak, hogy Fábiánt és a többi inquisitorokat a boszniai fejedelemségben kegyesen fogadta; egyszersmind felkéri őt, hogy az említett inquisitorokat működésök közepette segítse.

Ezen időben a Ferenc-rendű és Domonkos szerzetesek között viszályok fejlődtek ki, mivel mindkét szerzet az inquisitori hivatalt Boszniában elnyerni óhajtotta. Miután ez ügy Avignonba a pápa elé terjesztetett, XXII. János ezt a spalatói és a zárai érsekeknek adta ki megvizsgálás végett²⁾.

A nevezett érsekek ez ügyet behatóbban megvizsgálták s annak mibenlétéről a pápát értesíték, ki a Ferenc-rendű szerzetesekre nézve kedvező határozatot hozott. Eme pápai határozat közöltetett a magyarországi és szlavoniai predikátor (Domonkos-rend) tagjaival és azok tartományi perjelével; határozottan megtiltatott nekik ezen határozat alapján egy pápai levél folytán reájok bízott inquisitori hivatal viselése Szlavoniában, Boszniában és más vidékeken, mivel IV. Miklós és VIII. Bonifác pápák által e hivatal viselésével a minorita (a mérsékeltebb Ferenc-rendű) szerzetesek sokkal előbb bizattak meg; a Domonkos (predikátor) szerzeteseknek e hivatal viselésére adott felhatalmazás visszavonatot³⁾, miről XXII. János pápa Robert Károlyt valamint a magyarországi püspöki kart értesíté⁴⁾.

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. VIII. vol. II. 631. Raynaldus: tom. XV. 307. nro. XXVIII. 1325-ik évhez.

²⁾ Farlatius Daniel: Illyricum sacr. tom. IV. 57.

³⁾ U. o. 58. — Fejér György: Codex diplom. tom. VIII. vol. III. 243.

⁴⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. VIII. vol. III. 244—246. Vadding: tom. III. 1327. évhez.

1330.

Fábián tehát társaival teljes hatolmat nyert az inquisitori hivatal viselésére, miértis a legnagyobb erélylyel látott hozzá a nagy munkához; miután pedig Robert Károly magyar király és István boszniai bán által tetemes segélyben részesítettett, igen sok eretneket üzött ki Boszniából és Péter boszniai püspökkel karöltve a boszniai ker. katolikus hiveket visszatartotta az eretnek-tévelytől¹⁾.

1334.

Ezután Péter boszniai püspök 1334. Lorándy Lőrinc boszniai székesegyházi kanonok kíséretében Avignonba ment, hol ez időben a pápa székel, hogy a boszniai egyház bizonyos ügyeit a pápánál személyesen elintézzé. Azonban Péter püspök, Avignonba érkezve, itt ez évben elhalt, ekkor a boszniai székesegyházi kanonokok Péter helyébe egyhangulag Lőrinczet, a boszniai székesegyházi kanonokat, választották meg boszniai püspökké.

1335.

Lorándy Lőrinc
boszniai püspök.

A pápa a választást érvénytelennek nyilvánítja ki azon oknál fogva, mivel Péter püspöknek a római kuriában történt halála folytán utódának kinevezésére vonatkozó jog az apostoli székre szállott; mindazonáltal, hogy a boszniaiak kívánságának eleget tegyen, az általok megválasztott Lőrincz kanonokot 1335. kinevezte püspöknek és őt e méltóságra fel is szentelte. Lőrincz, az új boszniai püspök, visszament székhelyére, de alig hogy elfoglalta trónját, egyházmegyéjének megsértett jogai őt arra kényszerítették, hogy Avignonba a pápához visszatérjén azoknak orvoslása végett. Ez utazás elé akadályokat gördített Robert Károly, magyar király, aki a boszniai püspöki javak kezelését egy laikus emberre bízta; miértis a pápa 1336-ik évi junius hava 13-ikán Avignonban kelt és Robert Károlyhoz intézett levelében figyelmeztetvé a királyt, hogy hárítson el minden akadályt,

1336.

¹⁾ Vadding. tom. III. 1330-ik évhez. — Fejér György: Codex diplom. hung. tom. VIII. vol. III. — Farlatus Daniel: Illyric. sacr. tom. IV. 58.

melyeknél fogva az említett püspöknek Avignonba való ^{1336.} utazása hátráltatik¹⁾.

Egyébiránt, míg Lőrincz püspök a boszniai egyházat kormányozta, úgy XII. Benedek pápa gondoskodása, valamint a Ferencz-rendü szerzetesek szorgalma folytán a boszniai ker. kath. hívek meg voltak mentve az eretnek tévelytől. Miután pedig István, boszniai bán, ki előbb ép ^{1337.} oly ellensége volt az eretnekeknek, mint aminő barátja volt a katolikusoknak, ez utóbbiaknak védelmében most már kevésbé buzgólkodott, sőt az eretnekekkel tartott: ennél fogva XII. Benedek pápa 1337-ik évben a szomszéd fejedelmeket felszólítá, hogy lépjenek fel fegyverrel az eretnek bán ellen; a többi közt Nilipics knini, Budiszláv, Gergely és Pál corbáviai, Daymo és Bertalan segniai, ifjabb Mladin és György klisszai grófok felszólítottak a pápa által, hogy hatalmukkal és tekintélyökkel a boszniai inquisitorokat t. i. Fábiánt és társait támogassák²⁾.

István bán rövid idő múlva észre tért és a legna- ^{1338.} gyobb buzgósággal hozzá fogott a ker. kath. egyház védelméhez, a pápa pedig, hogy a boszniaiakat a patarén-eretnek tévely örvényébe való eséstől visszatartsa, a következő évben megújítá mindazon átkokat, amelyeket ^{1339.} elődjei a patarénokra gyakrabban szórtak.

Ez idő-tájban a boszniai patarénok megtérítésében igen nagy érdemeket szereztek magoknak a sz. Ferencz-rendü szerzetesek, kik között különösen kitűnt Gerárd ^{Gerárd Ottónak Boszniában viselt dolgai.} Ottó, az egész sz. Ferencz-rend generálisa, ki, midőn a ^{1340.} magyarországi sz. Ferencz-rendü szerzeteseket 1340-ik évben meglátogatta, Robert Károly, magyar király kérésére Boszniába ment, hogy a patarén eretnekek mérge

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. hungar. tom. VIII. vol. IV. 188. Farlatus Daniel: Illyricum sacr. tom. IV. 59.

²⁾ Vadding. annal. tom. III. 1337-ik évhez. — Farlatus Daniel: Illyric. sacr. tom. IV. 59. — Raynaldus: continuatio annal. Caesari Baronii, tom. XVI. 58. Nro. 30. 1337-ik évhez.

1340.

ellen ellenszert nyújtson. Ez alkalommal István, boszniai bán, Gerárd elé ment és őt tiszteletteljesen fogadta. Gerárd bizonyos ideig Boszniában maradt, mely idő alatt a keresztény katolikus egyház érdekeit igen előmozdította, mert tanítása folytán István bán a ker. kath. egyház hive lett és alattvalóit is az igaz vallás felvételére serkentette, míg ellenben az eretnekeket Boszniából kiüzte. Miután erről XII. Benedek pápa értesült, Gerárd Ottót levélben üdvözölte¹⁾.

Minthogy pedig a boszniai patarénok kiirtása végett első sorban a magyar király segélyére volt szükség, ennél fogva XII. Benedek pápa Robert Károlyt a nevezett eretnekek ellen levélben szólította fel²⁾.

Hasonlóképen a pápa egy másik levelében Istvánt, a bosznia bánt, is feltett szándékában megerősíteni törekedett és őt felszólítá, hogy minden áron törekedjék a keresztény katolikus egyház érdekeit támogatni; egyszersmind szemei elé tárta, mily káros, sőt vészthozó volna reá és örököseire nézve, ha a patarénokat Boszniában megtűrné; míg ellenben, ha ezeket tartományából kiüzi, Isten és emberek előtt nagy dicsőséget szerezne magának³⁾.

1342.

Robert Károly, magyar király, 1342-ik évi július hónap 16-ikán megszűnt élni. Gyermekei közül hárman, Lajos, Endre és István maradtak életben. Holt tetemeit Visegrádról a temetésre összejött nagyszámu egyházi és világi urak nagy pompával előbb Budára, innét Székesfehérvárra vitték. Halála hírére Kázmér lengyel király és Károly morva herceg is Székesfehérvárra siettek, hogy a végtisztesség megadásában részt vegyenek.

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. VIII. vol. IV. 449. Raynaldus: tom. XVI. 131. Nro. 73. 1340-ik évhez. Farlatius Dániel: Illyric. sacr. tom. IV. 59.

²⁾ Fejér György: Codex diplom. hungar. tom. VIII. vol. IV. 448. Raynaldus: continuatio annalium Caesari Baronii, tom. XVI. 131. Nro. 73. 1340-ik évhez.

³⁾ Raynaldus: continuatio annal. Caesari Baronii, tom. XVI. 131. Nro. 73. 1340-ik évhez.

MÁSODIK FEJEZET.

I. (Nagy) Lajos, magyar király, fennhatósága alatt 1342—1382.

I.

Robert Károly halála után legidősb fia, a 17-ik esztendejét élő Lajos, 1342. július 21-ikén magyar királylyá 1342. ünnepélyesen megkoronáztatott.

Miután Robert Károly uralkodása vége felé Horvát- és Dalmátországgal keveset gondolt, a tengerparti városok Velence uralma alá hajoltak; a két tartomány más részeit pedig Nilipics knini, Cziriák és Gergely corbáviai, Banics Pál osztrovicai és Mladin klisszai, nemzetségek szerint Brebiri grófok foglalták el, megtagadva a magyar királynak az engedelmességet. Lajos Miklóst, a tótországi bánt, 1344-ben négyezerből álló haddal Horvát- 1344. országba küldé, hogy részint Nilipics grófot, ki, Danduló Endre velencei vezérrel 1343. szeptember hónapban békét kötven, a királyi tekintélyt megvetette, részint pedig a többi engedetlen urakat és az egész Horvátországot engedelmességre bírja. Miklós bán 1344-ben Horvátországba jött, hol Knint, melyet az időközben elhalt Nilipicsnek özvegye védelmezett, ostrom alá vette, miután pedig az ostrom sikertelenségéről meggyőződött, onnan eltávozott.

A következő évben maga Lajos ment Horvátországba 1345.

1345.

husz ezerből álló haddal; július hónapban Bihácsig jött, hol tábort ütött; hozzácsatlakozott István boszniai bán is. Az engedetlen urak annyira megijedtek, hogy már maga a félelem engedelmességre hozta őket; így János, Nilipics fia, Knint önként átadta; ugyszintén a corbáviai grófok és a többiek a kezeiken lévő várak kulcsait, a záraiak pedig hűségök jeléül követeket küldtek a király elé. A brebiri grófok azonban, kik részint a spalatói, traui és sebenicói polgárokkal voltak összeköttetésben, részint pedig a velenceiek hatalmába elbizakodtak, Osztrovicát, Scardonát és Klisszát megtartották és sem a várakat nem adták át, sem pedig a király iránt való engedelmesség jelét nem mutatták. Lajos ezután hirtelen hadseregével visszatért Magyarországra, István boszniai bán szintén a maga tartományába távozott.

Dusán István,
szerb cár Bosz-
niába tör.

Alig hogy haza érkezett István bosnyák bán, leányát, a szép Erzsébetet, nőül kérte Dusán István, szerb cár, hozományúl pedig a chelmi grófságot kívánta. Miután Dusánnak eme kérése megtagadtatott, ötvenezer lovas- és harmincezer gyalogosból álló haddal Boszniába tört. István bán összeszedé seregét, de e nagy haderővel szembe szállani még sem bizakodott, miértis nagy fákat vágatott ki és minden járható utat azokkal betorlaszoltatni rendelé, maga pedig a nagy és sűrű erdőkbe és magas hegyekbe rejtőzött. A szerb cár be sem jöhetett volna Boszniába, ha a bosnya főurak hozzá nem pártolnak, kiknek árulása folytán Dusán Boszniába tört és azt tüzzel vassal pusztította; majd pedig Travnik alá jött, hol István bán leánya, Erzsébet, tartózkodott és azt ostrom alá vette, de be nem vehette, mivel igen meg volt erősítve, miértis az ostrommal felhagyni kényszerült és a város falai alól eltávozott 1346-ban. Dusán nagy zsákmánynyal nem sokára hazájába visszatért¹⁾.

1346.

¹⁾ Раичъ, Иоанъ: Исторія Сербовъ, часть II. книга VII. гл. XII. 764—767. — Carolus du Fresne: Illyric. vetus és novum. cap. VIII. 60. §. 61. lap.

Mig István boszniai bánnak a szerb cárral volt baja, ^{1346.}
 Lajos, magyar király, a nápolyi ügyekkel volt elfoglalva, ^{Velencei és nápolyi ügyek.}
 hol öcsce, Endre, a nápolyi király, kevéssel megkoronáz-
 tatása előtt megöletett. Emlitém, hogy még a mult év-
 ben Zára a magyar király hűségére tért, e miatt a ve-
 lenceiek Zárát ostrom alá vették, melynek polgárai ré-
 szint Lajostól a magyar királytól, részint pedig öcscsé-
 től, Endrétől, a nápolyi királytól, kértek segílyt, mely
 utóbbihoz a záraiak követe épen akkor érkezett meg, mi-
 dőn a szerencsétlen ifju király megöletett. Lajos Istvánt,
 a boszniai bánt, küldé a záraiak segílyére, azonban ez,
 valamint a horvátországi bán, mely utóbbi szintén Zára
 részére küldetett, velencei arany által megvesztegetve, a
 segílylyel sokáig késnek s utóbb ütközet nélkül távoztak.
 Zára, Lajos király segílyigéretébe bizakodva, folyton védte
 magát a velenceiek ellen; végre Lajos 1346-ik év ta-
 vaszán a megígért segílylyel megérkezett Zára alá. A
 velenceiek követeket küldtek a magyar királyhoz, kiket
 azonban a király el nem fogadott; ekkor a velenceiek
 Istvánt, a boszniai bánt és Laczfy vajdát megveszteget-
 ték és, velök barátságot kötven, a királyi ítéletet egyaránt
 megvetették. Miután itt Lajos fegyverének a szerencse
 nem kedvezett, de másrészt öcscsének, Endrének, halálát
 akarta megboszulni, ennél fogva seregével átment Ná-
 polyba. Zára, magára hagyatva, a folytonos ostromlás ál-
 tal zaklatva, végre 1347-ben a velenceiek birtokába ju- ^{1347.}
 tott. Midőn ezt Lajos meghallotta, annyira megboszanko- ^{1348.}
 dott, hogy 1348-ik év május havának vége felé Nápoly-
 ból a barlettai kikötőbe ment és, itt hajóra szállván, se-
 besen a dalmát tengerpartokra hajózott, hogy Zárát a ve-
 lenceiektől visszafoglalja. Azonban Lajosnak Nápolyból
 való távozása után a nápolyi ügyek oly fordulatot vettek,
 hogy neki okvetlenül Nápolyba ismét vissza kellett men-
 nie; miértis 1348-ban Velencével nyolc évi fegyver-
 szünetre lépett, ezután pedig 1350-ben másodizben Ná- ^{1350.}

1350. — polyba ment, itt ügyeit rendbe hozván, visszatért hazájába.

1352. — Még meg sem pihent Lajos a nápolyi hadjáratok fáradalmi után, már is sógora, Kázmér, lengyel király, a lithvánok ellen hívta őt segítségül. Lajos engedett a lengyel király kérésének és a lithvánokon fényes győzelmet vívott; ezek azonban eme megverettetésök után a tatárokkal egyetemben háborgatták Kázmért, ki ismét Lajostól kért segílyt. Lajos e kérésnek nemt ehetett eleget, mivel házassági ügyekkel volt elfoglalva.

1353. — Ezen időben a magyar királyi udvarban Erzsébet anyakirálynénak, Robert Károly özvegyének, oldala mellett két fejedelmi leány neveltett: Anna, a schweicunizti herceg közeli rokona és Erzsébet, Kotromán Istvánnak, a boszniai bánnak, leánya. Annát IV. Károly császár vette nőül, Erzsébetet I. (Nagy) Lajos vezette oltárhoz Budán 1353-ik évi junius hava 20-ik napján pápai engedély mellett, mivel Erzsébet Lajossal közeli vérrokonságban volt. Ugyanis Kázmér kiewi vezérnek volt két fia t. i. Zemomislus és Lokotek Ladiszláv¹⁾, lengyel király, ez utóbbinak volt egy leánya Erzsébet, ki Robert Károly magyar királyhoz ment férjhez, mely házasságból született Nagy Lajos; Zemomislus fiának, Kázmérnak a leánya, Erzsébet nőül ment István boszniai bánhoz, mely házasságból született egy leány, Erzsébet, Nagy Lajos neje²⁾.

Lajos háboruja
Velencével.

Lajos még mézes heteit élte, midőn a genuai köve-
tek nála megjelentek, kik őt a velenceiek ellen háborura
szólíták fel. Lajos felhasználta az alkalmat s felszólítja
Velencét, hogy Dalmátiáról mondjon le, ellenkező eset-

1) Lokotek Vladiszláv, lengyel király, korának egyik legbölcsebb fejedelme, előnevét „Lokotek“ eme szláv szótól: „локоть“ (локотекъ) olv.: lokoty (lokotek) = könyök, nyerte rendkívül kis termete miatt. Uralkodni kezdett 1295-ben, meghalt 1333-ban. Nejétől, Hedvigtől, egy fia volt Kázmér (nagy), ki utóda lett a lengyel királyságban; ugyszintén egy leánya, Erzsébet, Robert Károly, magyar király neje. (Ladvocat: historiai dictionariuma, IV. köt. 391.)

2) Lucius J. de regno Dalmat. et Croat. 279. (Schwandtnernél III. 462.)

ben elfogadja a genuai szövetséget. Velence tagadó választ adott. Lajos a következő években a lithvánok és ^{1354—1356.} Dusán, szerb cár, ellen intézett háborúkkal volt elfoglalva, miértis Velence ellen jogainak védelmére nem léphetett fel fegyverrel. Miután pedig eme hadjáratait bevégzé és a Velencével nyolc évre kötött fegyverszünet ^{1356.} 1356-iki augusztus hava 5-ik napján letelt, Lajos háborut üzent Velencének, majd pedig összeszedte seregét s annak egyik részét Dalmátiába küldé, a másikat pedig maga vezeté Istrián át a velencei területre. Ez alkalommal a dalmát és a velencei városok egymás után visszafoglaltattak. A háboru a következő évben is folyt; Lajos ^{1357.} Velence békeajánlatait visszautasította, azonban ^{1358.} 1358-ik év február 18-án VI. Ince pápa közbenjárása folytán a béke megkötetett a következő feltételek mellett: Velence lemondott egész Dalmátországról a quarnerói öböl közepétől Durazzó határáig; lemondott minden várossal, várral, kikötőről és szigetről s minden jogairól azokat illetőleg; lemondott különösen Nona, Zára, Spalató, Scardona, Sebenico, Trau és Ragusa városokról a száraz földön, ugyszintén Cherson, Vegla, Arbo, Pago, Brachiano, Lesna és Corsula városokról a szigeteken; lemondott továbbá Horvát- és Dalmátország címéről és megígérte, hogy annak ügyeibe soha nem avatkozik.

Miután Lajos a velencei ügyeket rendbehozta, ^{1359.} 1359. év nyarán egy nagyobb hadsereget gyűjtött össze, melynek egy részével ő maga Szervia belsejébe hatolt, egy hadosztályt pedig Kont Miklós nádor és Miklós esztergomi érsek vezérlete alatt Bosnyákországba küldött némely lázangó urak megfékezésére. István, boszniai bán, Lajos ipa, a keresztény kath. egyház védoszlopa Boszniában, 1357-ben elhalt, Lajos, magyar király, Bosznia bánjává Tvardkót, az elhunyt István bán öccsének, Vladiszlávnak, a fiát nevezte ki. Tvardkó huszankét éves volt, midőn Bosznia bánjává lett s mint ilyen István nevet is

^{1359.} Tvardkó István bán és a bosnyákországi zavargások.

1359.

viselt elődje nagybátyja iránt való tekintetből. Tvartkó István, anyjának, a nagy tehetségű Brebiri Ilonának, tanácsaival segítettve, eleinte bölcsen vezette a tartomány ügyeit. Ezt irigy szemmel nézte Klusics (Kulizics) Pál, ki több bosnyák ur élén fellázadt Tvartkó István bán ellen. Klusics állítólag Kotroman családból származott s így a bánnak rokona is volt. Klusics annyira bátor volt, hogy magát Bosznia bánjának nevezte és a törvényes bánnak minden rendeleteit megvetette.

Tvartkó István, boszniai bán, összeszedvén katonáit és Kont Miklós nádor, valamint Miklós esztergomi érsek hadai által megsegítettén, a lázangókat megtámadta. Kulisics Pál Usorában keresett menhelyet, azonban a bán itt is felkereste őt és Usorát elfoglalta, őt magát pedig élte fogytaig fogva tartá¹⁾. Mások a lázangók közül az erős Zvornik várába zárkóztak és sokáig dacoltak az ostromlókkal, a magyar sereg végre is tetemes veszteséggel a vár alól távozni kényszerült²⁾. Miután Lajos király a szerb cár ellen intézett hadjáratát bevégezé, a Zvornikba zárkózott, lázangó, bosnya urak sem mertek dacolni a magyar király hatalmával és önkényt engedelmességet fogadtak.

1360—1363.

A szerb háboru bevégezése és a boszniai lázangók lecsillapítása után Lajos visszatért Magyarországra, meghívta egyuttal királyi udvarába Tvartkó Istvánt is, ki itt huzamosabb időn át mulatott, midőn már hazájába visszatérni készült, Lajos tőle a chelmi grófságot kívánta, melyet mint neje, Erzsébet, nászhozományát magáénak tartott s nem is engedé őt addig eltávozni, mig e területről le nem mondott. Tvartkó István végre ebbe beleegyezett, kárpótlásul nyervén a Naronai vidékét Imos és Novi várral együtt³⁾.

¹⁾ Carolus du Fresne: *Illyric. Vet. et Nov.* 120.

²⁾ Küikülei János, *Turócynál*: III. cap. 33.

³⁾ Carolus du Fresne: *Illyric. Vet. et Nov.* 120.

Tvartkónak Magyarországon töltött ideje alatt Bosz-^{1364.}nia ismét újabb lázongás színhelyévé lett. Egy nagy párt élén Tvartkó István apja egyik fivérének, Miroszlávnak, a fia, Dabiscia (Dabissa), valamint ez utóbbinak a fiai, Ladiszláv, Purchia, Wk (olv. Vuk), továbbá Brebiri Mladinnak, volt boszniai bánnak, a fia, Brebiri Szenko, Tvartkó István ellen fellázadtak és ez utóbbinak fivérét, Vucsikot, boszniai bánná kiáltották ki. Tvartkó István rögtön összeszedé seregét, a lázangókat szétszalasztotta, fivérét pedig Boszniából elűzte, ki Magyarországra Lajos királyhoz ment. Lajos a két testvért kibékíteni igyekezett, azonban eme törekvését nem koronázta siker. Eközben Tvartkó István, Ladiszlávt és Vukot elfogván, előbbinek szeméit kiszuratni rendelé, utóbbit pedig őrizet alá tette; Purchia pedig Magyarországra menekült. Ezután Tvartkó István Dabissa ellen indult, ezt birtokaitól megfosztván és a chelmi grófságon áthaladván, Brebiri Szenko birtokait pusztította. Szenko Ragusába menekült, de Tvartkó seregével őt itt is felkereste, kinek közeledtéről Szenko értesült s csakhamar Altomán Miklóshoz, uzsiczai grófhhoz, futott. Végre Tvartkó István és Brebiri Szenko között létrejött a béke. Tvartkó ez alkalommal bizonyos birtokot engedett át Szenkónak; mindazonáltal sehogy sem tudta elfelejteni azt, hogy Szenkót az uzsiczai gróf pártfogásába vette, midőn ez hozzá menekült; miértis Altomán Miklós gróft haddal megtámadta ^{1366.}1366-ban, mely alkalommal a gróf életét veszté, összes birtokait pedig Tvartkó elfoglalta. Eme, valamint a zetai fejedelemség birtokai Boszniához csatoltattak¹⁾.

II.

Az említett zavarok igen sok bajt okoztak Bosznia lakóinak; e bajt azonban még inkább növelték a patarán

1) Carolus du Fresne: Illyric. vetus et nov. 120.

1368.

eretnekek, kik, miután őket Tvartkó István bán pártfogása alá vette, igen elhatalmasodtak.

Nagy Lajos mű-
ködése a pata-
rénok ellen.

Azonban nemcsak Boszniában, hanem Rásciában és Bolgárországban is igen elterjedtek a patarénok. Lajos, magyar király, ezek ellen erélyesen fellépett, buzgó minorita szerzeteseket küldött eme tartományokba, kik a patarénok közül igen sokat megtérítettek. Miután V. Orbán pápa erről értesült, köszönetét nyilvánítá Lajosnak a keresztény katolikus egyház ügyeinek előmozdítására irányzott törekvéseiért; egyszersmind felszólítá őt, hogy pártfogásába vegye a kalocsai érseket és a csanádi püspököt, kik szintén ez ügyben fáradoznak s akiknek megparancsolta, hogy mennél több papot küldjenek e tartományokba a Ferencz-rendű szerzetesek segélyére¹⁾.

Miután pedig Boszniában a Minorita-rendű (mérsékeltebb sz. Ferencz-rendű) szerzetesek igen sok érdemet szereztek magoknak a boszniai patarén eretnekek megtérítése körül, V. Orbán pápa eme szerzeteseket Péter boszniai püspöknek pártfogásába ajánlotta levélben²⁾.

Lajos magyar király és V. Orbán pápa erélyes intézkedései folytán a patarénok oly helyzetbe jutottak, hogy sokan közülök Boszniából a szomszéd tartományokba vándoroltak; miután pedig erről V. Orbán pápa értesült, a spalatói és ragusai érsekeknek, valamint suffraganeus püspökeiknek meghagyta, hogy átkot szórjanak mindazokra, kik a boszniai eretnekeket befogadják, vagy velök üzleti összeköttetésbe lépnek³⁾.

1369.

Midőn pedig ezek után Boszniában a keresztény katolikus vallás napról-napra terjedten-terjedt, Tvartkó

1) Fejér György: Codex diplom. tom. IX. vol. IV. *Farlatus Daniel: Illyric. sacr. tom. IV. 62.*

Raynaldus: *continuatio annal. Caesari Baronii*: tom. XVI. 477. nro. 18. 1378-ik évhez.

2) Fejér György: Codex diplom. hungar. civil. ac eccl. tom. IX. vol. IV. 143. — *Farlatus Daniel: Illyricum sacr. tom. IV. 62.*

3) Raynaldus: *continuatio annal. Caesari Baronii*, tom. XVI. 481. nro. 13. 1369-ik évhez

István boszniai bán, ki a görög szakadár felekezethez tartozott, öcscsét, Istvánt, ki a keresztény katolikus egyház híve volt, nagyon bántalmazta. V. Orbán pápa a bántalmazottat felkarolta és őt Nagy Lajos magyar király oltalmába ajánlotta; egyuttal hozzáadta a pápa azon kérését, hogy Lajos vegyen méltó bosszút Tvártkó Istvánon elkövetett jogtalanságok miatt¹⁾.

1369.

Ugyanekkor egy más levelet Istvánhoz is intézett V. Orbán pápa, melyben buzdítja őt, hogy állhatatos legyen és bátyjának gyűlöletét nagylelkűséggel viselje, ugyszintén azon ígérettel kecsegtetve, hogy Lajos magyar király sem fogja őt elhagyni, kihez ő ajánló levelet küldött²⁾.

Ezalatt a sz. Ferencz-rendű szerzetesek Péter boszniai püspökkel együtt folytonosan működtek a patarén eretnekek megtérítésében, azonban a kívánt sikert még sem érhatték el, mivel eme tartomány nagyságához képest aránylag kevesen voltak. Ennélfogva 1372-ben az aragoniai királyi családból való Berengarius küldetett Avignonba XI. Gergely pápához Lajos magyar király és a boszniai minorita-szerzetesek főnöke által, hogy tudassa a pápával, hogy az aratás sok, azonban a munkások kevesen vannak, hogy továbbá az ott működő szerzetesek részére több lakóhely szükséges, mint amennyivel bírnak; ugyszintén az elegendő számu lelkészek és egyház-kormányzók hiánya miatt a lelkek üdvére vonatkozólag sok kétely támadt. Miután pedig a pápa a követet kihallgatta, szigorú parancsot adott, hogy ne akadályoztassanak azok, kik Boszniába mennek avégett,

1372.

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. hungar. tom. IX. vol. IV. 186. — Farlatus Daniel: Illyric. sacr. tom. IV. 61. — Raynaldus: continuat annal. Caesari Baronii, tom. XVI. 481. Nro. 12. 1369-ik évhez.

²⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. IX. vol. IV. 187.

Farlatus Daniel: Illyric. sacr. tom. IV. 61.

Raynaldus: continuatio annal. Caesari Baronii, tom. XVI. 481. Nro. 12. 1369-ik évhez.

1372. — hogy a lelkeket Krisztusnak megnyerjék; végre pedig megengedte, hogy a szerzetesek részére Boszniában új lakhelyek építtessenek.

1373. — A boszniai Ferencz-rendü szerzetesek igen óhajtották ugyan, hogy az egyházak igazgatása és az ezekkel összekötött javadalmak kezelése alól felmentessenek és hogy helyökbe világi papok alkalmaztassanak parochusoknak, hogy így ők ne legyenek egy helyhez kötve, hanem szabadon beutazhassák az egész Boszniát, hogy annál sikeresebben működhessenek a patarénok ellen. Azonban világi papok e célra nem voltak, miértis XI. Gergely pápa a Ferencz-rendü szerzetesekre bízta a lelkeszeti hivatalokat Boszniában¹⁾.

Ugyanezen évben XI. Gergely pápa felhatalmazta a minorita-szerzeteseket, hogy magoknak lakóhelyeket szent épületekkel együtt építtessenek Bosznia azon helyein, melyekben oláhok, szakadár lelkészek vannak elszórva, hogy így eme vidékeken a kath. hivek a keresztény katolikus tanban oktattassanak²⁾.

1374. — A következő évben XI. Gergely pápa a minorita-szerzeteseket felhatalmazta, hogy Boszniában hét kolostort építhessenek magok részére ugyanannyi templommal³⁾.

III.

1376. — Tvardkó István boszniai bán a katolikusoknak nem volt barátja, sőt ellensége. Miután bel- és külellen-ségeit legyőzte, Nagy Lajos magyar király őt, hogy a hála kötelékeivel is szorosabban magához kapcsolja, Bosznia királyi címével adományozta meg. Miután pedig ama háborukban, melyeket Nagy Lajos a szerb királyok-

Nagy Lajos
Tvardkó Istvánt
királyi címmel
ruházta fel.

1) Fejér György: Codex diplom. tom. IX. vol. IV. 509. Farlatus Daniel: Illyricum sacr. tom. IV. 63. Archivum vaticanum.

2) Fejér György: Codex diplom. tom. IX. vol. IV. 510. Farlatus Daniel: Illyricum sacr. tom. IV. 63.

3) Fejér György: Codex diplom. tom. IX. vol. IV. 584.
Farlatus Daniel: tom. IV. 63.

kal viselt, segélyhadaival a magyar királynak nagy szolgálato-
 gátokat tett és Rásciát elfoglalta, Lajos beleegyezésével
 a „Ráscia királya“ címet is felvette, miután a szerbek
 utolsó királya, Valkásin, elhalt, Szerbország, részint a
 törökök, részint pedig a szomszéd hatalmak által elfog-
 laltatván, saját királyával nem birt. Így tehát Tvartkó
 ez időtől okmányaiban ily címmel élt: „Tvartkó István,
 Isten kegyelméből Ráscia, Bosznia királya“¹⁾. Mindazon-
 által Nagy Lajos magyar király fenntartotta a maga
 részére a legfőbb (felségi) hatalmat, miértis a római
 pápák, V. Orbán és XI. Gergely, valahányszor a
 boszniai eretnekek ellen lépést tettek, Lajoshoz for-
 dultak leveleikkel, hogy ez ügyben részt vegyen és
 Bosznia uralkodóját a szakadárság elhagyására tekinté-
 lyével rábírtja²⁾. Ezen a módon Lajos Magyarország
 tekintélyét oly magas fokra emelte, hogy az ő uralma
 kétszerte szélesebben terjeszkedett ki, mint maga Ma-
 gyarország. Ezért Aeneas Sylvius Piccolominaeus Lajos
 utáni században Magyarország leírása alkalmával Panno-
 niának a Duna és az Alpések között foglalt régi ha-
 tárait most már sokkal szélesebb kiterjedésűeknek
 mondja eme szavakkal: „Ezentul a Dalmaták, kiket Szlá-
 voknak és az Illyrek, kiket Boszniaiknak-, a Triballok,
 vagy Mysiaiak, kiket majd Szerbeknek, majd pedig Rá-
 czoknak neveznek és Geták, kiket részint oláhoknak,
 részint erdélyieknek (Transsylvania) hívnak, a Magyarok
 uralma alá hajoltak“³⁾. Igen bizonyos, hogy Magyar-
 országnak soha sem voltak szélesebb kiterjedésű határai,
 mint I. Lajos alatt, ki annyi országnak egészen Adria
 partjáig törvényes és békés birtokosa volt és akinek
 uralkodása alatt Görögország rettegett, Velence elnémult,

1) Fejér György: Codex diplom. tom. IX. vol. V. 88. — Farlatus Daniel: Illyricum sacrum tom. IV. 63.

2) Carolus du Fresne: Illyricum vetus et novum, 120.

3) Aeneas Sylvius de rebus sub Frid. III. in Germania gestis, inter Freheri Script. Rer. Germ. tom. II. p. 84. edit. Struv.

1382.

a török pedig nyikkanni sem mert. Jogait pedig élte utolsó pillanataig serényen gyakorolta, mint aki ugyanazon évben, melyben megszűnt élni, Dalmát- és Horvátországok bánjává Bubel Imrét tevő meg Lucius bizonyossága szerint, aki Lajos által adott majd őhöz ez évben intézett több okmányt sorol elő, melyek között előfordulnak a zárai polgároknak ez évi szeptember 9-én és 10-én kelt levelei. Nyilvánvaló tehát, hogy I. (Nagy) Lajos, magyar király 1382. évi szeptember 12-ikén hajnalban halt el és pedig Nagyszombatban, honnan tetemei Székesfehérvárra vitettek, hol a székesegyház mellé általa épített kápolna sirboltjába tétettek le.¹⁾

¹⁾ Memoriale Pauli de Paulo 1382-ik évhez (Schwandtnernél tom. III. 724.)

Turóczy: Chronica Hungarorum, III. 55. (Schwandtnernél I. 198.)

HARMADIK FEJEZET.

I. Mária, II. Károly pártkirály és Zsigmond magyar király fennhatósága alatt 1382—1395.

I.

Nagy Lajos halála után idősb leánya, Mária, Magyarország királyának koronáztatott meg, nagykorúságáig pedig az ország kormányá anyjára, Erzsébet királynéra, bízott, kinek tanácsosává Garay Miklós nádorispán lett. Mindjárt a koronázás után Horvát-, Dalmát- és Bosnyákország állapota aggályokra adott okot. Jóllehet a brebiri- és a corbáviai grófok a zárai polgárokkal együtt hűséget esküdtek Máriának, azonban a Horváthy testvérek, János tengermelléki bán, Pál zágrábi püspök s László és anyai nagybátyjok, Palisnay János vránai perjel, a női uralom ellen fellázadtak és minden törekvéseiket oda irányozták, hogy Mária megbuktatásával Kis-Károlyt, a nápolyi királyt, a magyar trónra juttassák. Minthogy pedig a lázadásnak mind világosabb jelenségei mutatkoztak, Bubek Imre bánnak Halics kormányára való áttétele után egy erélyes bán kinevezése vált szükségessé, a királyné tehát e tisztségre Aport, más néven Laczfy Istvánt, az erdélyi vajdát, nevezte ki, kit a horvátok Laczkovicsnak hítak. Laczfy azonban titkon a Horváthyakkal és Palisnayval szövetkezett Kis-Károly nápolyi király meghívására. Így

1382.

1383.

A horvát-, dalmát- és bosnyákországi lázadás.

1383.

tehát a lázadás akadálytalanul terjedten terjedt. Erzsébet királyné Garay tanácsára ez év őszén Máriával és Hedviggel együtt nagy számu kísérettel a forrongó tartományokba utazott. A Horváthyak hűséget szinleltek a királynéknak, Palisnay azonban, ki már nem menthette magát, perjelségétől megfosztatott, ő maga pedig Boszniába menekült Tvartkó István királyhoz, vára, a vránai erősség is megadta magát. A királynék ezután Zárába

1384.

mentek, majd pedig Vránát is meglátogatták, ezután Magyarországba visszatértek. Amint a királynék a forrongó tartományokból eltávoztak, Laczfy István bán nyiltan a lázadást újra megkezdett Horváthyakhoz csatlakozott. Erzsébet, Laczfy elpártolásáról értesülvén, az 1384-iki májusban Szent-Györgyi Tamást nevezte ki bánná. Ezalatt Horváthy Pál zágrábi püspök szent zarándoklat szine alatt Rómába, onnan pedig Nápolyba utazott s Károlyt pártja nevében meghíta a magyar trón elfoglalására. Kis-

1385.

Károly e meghívást elfogadta, hajóra szállt és az 1385-ik év szeptember hava 12-én Zengbe, onnan pedig Zágrábba ment, honnan három hónap mulva párthivei kíséretében Buda felé indult. Miután pedig a fővárosba érkezett, pártja által előbb kormányzónak, majd pedig királynak kiáltatta ki magát, majd pedig ez év utolsó napján Székesfehérvárott meg is koronáztatott.

Kis Károly magyar királyt a koronáztatik és megöletik.

1386.

A koronázás után Károly és a királynék Budára mentek vissza a királyi palotába, hol az előre elkészített boszúterv szerint Kis-Károlyt február 7-ikén, vagyis megkoronáztatásának 39-ik napján Garay Miklós intésére Forgách Balázs főpohárnokmester csákányával lesujtotta, koponyáját betörte és félszemét kiütötte; másnap pedig Visegrádra vitetett és börtönbe záratott, hol azután február 24-ikén, midőn sebei gyógyulni látszattak, megfojtatott.

Kis-Károly meggyilkoltatása után párthivei boszútervet forraltak, kikhez csatlakozott Tvartkó István, Bosznia királya, is dacára közeli rokonságának a magyar királyi

házzal és dacára annak, hogy 1385-ben Garaynak lekötözte magát, fenntartva Erzsébet és Mária királynék iránti hűséget¹⁾.

1386.

Tvartkó István eme kötelezettségének nem tett eleget, mert rövid idő múltával a magyar királyi udvar nyílt ellenségévé lett és a lázadókkal szövetkezett, kiknek csel-szövényei folytán Erzsébet királyné és Mária királynő, midőn Garay nádor tanácsára a déli tartományokban dühöngő lázadás lecsillapítására másodizben is lementek, elfogattak és a zágrábi püspök Gomnech nevű várába vittetek, innen pedig a tengerparti Novigrádba zárattak. Erzsébet királyné 1387 elején a börtönben leányának, Máriának, szemeláttára megfojtatott. Földi maradványai febr. 9-én Zárába vitettek és egy monostor sirboltjába adattak át az örök nyugalomnak²⁾.

Erzsébet (királyné és Mária királynő) fogsága.

1387.

Zsigmond három hónappal később sem tudott semmi bizonyost Erzsébet királyné haláláról. Hogy pedig a foglyokat kiszabadítsa, összegyűjtött hadával Horvátországba ment, azonban a királynékat kiszabadítani nem volt képes, sem pedig a lázadók ellen sikerrel nem működhetett, mert serege erre gyenge volt. Zsigmond tehát visszatért Magyarországra, hogy seregét szaporítsa és az ország rendivel tanácskozzék; midőn pedig Buda felé visszaindult, az ország rendeit is felszólítá, hogy oda gyűljenek össze. A rendek ez évi március hónapban Budára összegyűltek és, a fejetlenségtől és az ezzel járó zavaroktól szabadulni óhajtván, Zsigmondot egynémi feltételek alatt Mária mellé királylyá kiáltották ki március 31-én, virágvasárnapon Székesfehérvárott ünnepélyesen megkoronáztatott.

Zsigmond királylyá választása.

Zsigmondnak ezután főgondja volt, hogy nejét, Máriát, a lázadók kezeiből megszabadítsa, ezek ellen tehát háborút indított. Hadai Garay Miklósnak, a meggyilkolt nádor

Mária megszabadulása.

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. I. 260.

²⁾ Paulus de Paulo — Schwandtnernél III. 726.

1388.

fiának, vezérlete alatt több csatában győzedelmeskedtek; minek következtében ezután Barbadico János vezérlete alatt álló velencei hajóhad által folytonosan körülzárt Novigrád parancsnoka Máriát szabadon bocsátá.

Tvartkó István
a dalmát városokat háborgatja.

Mária királynő megszabadult ugyan, de a lázadás nem lett elfojtva, mert a lázadók, jóllehet több ízben megverettek, Boszniában menhelyre találtak, sőt Tvartkó István, Bosznia királya, őket pénzzel és fegyverrel nagyban segítette. Azonfelül Tvartkó, ki a múlt év óta Cattarónak s a Hortváthy Jánostól átvett Klisszának urává lett¹⁾, a lázadást önhasznára fordítván, Palisnay János vránai perjellel együtt a Dalmát városokat, főképen pedig Spalatót folytonosan háborgatta. A spalatóiak eme szorult helyzetben követeket küldtek Zsigmond- és Máriához, hogy segílyt kérjenek Tvartkó István, Bosznia királya és Palisnay János, vránai perjel ellen, kik Spalató vidékét kegyetlenül pusztítják és magát a várost feldulással fenyegetik. A követek visszatértek anélkül, hogy segílyt hoztak volna. Ezalatt Tvartkó és Palisnay János kegyetlenségeiket tovább üzték; a város körül mindent tüzzel-vasal pusztítottak; kiket pedig a spalatóiak közül foglyokul ejtettek, azokat éhséggel, szomjúsággal és másféle kegyetlenségekkel kinozták. Ehez hozzájárult, hogy Tvartkó király parancsára ama hír terjesztetett Spalató városban, hogy sok három evezőjü gálya szereltetik fel, melyekkel a várost megszállják és minden tengeri közlekedéstől elzárják, miután a szárazon ugyis annyira körül van véve a város, hogy semmi élelmiszer vagy pedig segítség oda be nem vihető. Ekkor a megrettent spalatóiak ismét követet küldtek a magyar királyi udvarba, hogy segílyt kérjen az ellenség ellen. Eme második követség tisztsége Miklós, Ferenc-rendü szerzetesre bízott, ki igen okos, tudományos és vallásos férfi volt; megyhagyatott egyuttal a követnek, hogy, ha segílyt nem kap, legalább azt

1) Lucius: Lib. V. cap. 3. Schwandtnernél: III. 415.

eszközölje ki, hogy királyi levélben felhatalmazás adassék a spalatóiak részére, mely szerint ők a hűtlenség büne nélkül másképen gondoskodhassanak magokról, amint tehetik; végre pedig, ha ily felhatalmazást sem nyerne, akkor előszóval nyilvánítsa ki, hogy, ha a spalatóiak valamit tenni fognak saját védelmükre, ami a magyar kormánynak nem tetszenék, ne számíttassék be nekik hibáú!').

A követ pusztá igérettel tért vissza, miértis a spalatóiak, a magyar segélyre nem remélve, a sebenicóiakkal, scardoneiekkal és brebirieikkel szövetkeztek Tvartkó ellen. A travi polgárok, kik. ezideig Bosznia királyával barátságban éltek, semlegesek maradtak, sőt a boszniaiak és a spalatóiak között mint békebirók léptek fel. Midőn pedig Hervója, Bosznia királyának követe, Kninbe jött és a trauí polgárokat felszólítá, hogy küldjenek hozzá követeket, kikkel a szövetségről értekeznek, a trauí polgárok küldtek követeket, ezek azonban Hervója azon követelésébe, hogy hódoljanak meg, beleegyezni nem akartak, minek következtében egyezés nem jöhetett létre, Hervója pedig haraggal telve tért vissza Boszniába. A trauiak ezután a spalatóiakkal, sebenicóiakkal és másokkal folytattak huzamosabb ideig tárgyalásokat²⁾.

Ezalatt az Európába nyomult törökök nagyobb és nagyobb hódításokat tettek. Szizmán, bolgár- és Lázár szerb fejedelem csak évi adófizetés kötelezettsége és a török felsőség elismerése mellett menthették meg tartományait a törökök becsapásaitól. A szerb fejedelem, hogy lerázza a török igát, Oláhország vajdáját, a maga unokaöcscsét, továbbá Albánia fejedelmét és Tvartkó Istvánt, Bosznia királyát, felszólítá, hogy szövetkezzenek és együttes erővel lépjenek fel a török uralom ellen. A fejedelmek könnyen beleegyeztek ebbe, különösen pedig

1389.

A szövetséges fejedelmek háborúja a török ellen.

¹⁾ Farlatus Daniel: Illyric. sacr. tom. VIII. 331.

²⁾ Lucius J.: De regno Dalmat. et Croat. l. V. c. III. 248. (Schwandt-
nernél III. 415.)

Pray G.: Annales reg. hung. pars II. 187.

1389.

Tvartkó bosszút óhajtott állni a törökökön, kik gyakran zsákmányoltak Boszniában. A szövetséges fejedelmek 1387-ben huszezerből álló török sereget annyira megverték, hogy e sokaságból csak ötezeren menekülhettek meg¹⁾. E vereség boszúra ingerlé I. Murád szultánt, ki 1389-ben háborút intézett a szövetséges fejedelmek ellen. Össze-
gyűjtött hadseregének egy részét Szizmán bolgár fejedelem ellen küldte, a másik részét maga vezette Lázár szerb fejedelem ellen. Tvartkó István jól tudta, hogy Lázár legyőzése után neki gyűl meg a baja a törökkel, miértis a szerb fejedelem segítségére sietett; hasonlóképen tett Garay Miklós macsói bán is, kinek leányát birta nőül a magyar felsőség alá visszatért Lázár. A döntő ütközet 1389-iki június 20-án a Rigómezőn vitatott, mely alkalommal a törökök bal szárnya szétveretett úgy, hogy a győzelem biztosan a szövetségeseké, ha Bajezid, I. Murad szultán fia, látván öveinek veszedelmét, a törökök megzavart csatarendjét az ellenséggel szemben kiváló vitézséggel fel nem tartja, mig nem az éj a nagy harcot, mely már majdnem a kétségbeesett öldöklésbe ment át, félbe szakítja. Ez ütközet mind I. Murad szultánra, mind pedig Lázár szerb fejedelemre halált hozott; amazt némelyek szerint Kobilovics Milos, midőn a török táborba lopódzott, meggyilkolta; mások szerint pedig Murad az ütközet után a hullákkal borított csatatéren végig lovagolt, mely alkalommal egy szerb, kit holtnak hittek, felugrott és a mellette ellovagló szultánt leszurta. Lázár pedig, vejétől, Brankovics Vuktól, elárultatván, elfogatott s a haldokló Murad előtt megfojtatott. A boszniai sereg ez ütközetben vitézül és részben diadalmasan harcolt, sőt a katasztrófa után a legnagyobb rendben vonult vissza Tvartkó katonáival és az utána Boszniába nyomuló törököket nagy veszteséggel visszaverte.

Tvartkó, ez ütközetből hazatérvén, fennen hirdette a

1) Hammer : I. 171.

traui polgároknak a törökök felett vívott győzedelmét, hogy így ezeket, elismervén fegyvereinek szerencsáját, maga iránt hódolatra bírja¹⁾.

1389.

Miután pedig Collucius, florenci kancellár, értesült Tvardkó Istvánnak a törökök felett kivivott eme győzelméről, üdvözölte őt²⁾.

Miután pedig Tvardkó István a törökök ellen intézett hadjáratát bevégezte, egész haderejével ismét a dalmát városok meghódítására indult. A boszniai sereg november 15-én érkezett Zára területére, hol borzasztó pusztítást vitt véghez, mely alkalommal 1600 nagyobb állat, 700 ekevonó ökör és ugyanannyi tehén, 300 szamár, továbbá 3000 apró állat és sok más értékes tárgy az ellenséges sereg zsákmányává lett. A megrettent dalmát városok követeket küldtek Zsigmondhoz gyors segélyért, kijelentvén egyuttal azt, hogy, ha tőle segélyt nem kapnak, kénytelenek lesznek Tvardkó István alá hajolni. Zsigmond Bubek Detre tótországi bánt és Nagymihályi Albert vránai perjelt küldé Dalmátországba, kik először is Vránát vették ostrom alá, melyet Palisnay János védelmezett; a szorongatott Palisnaynak segélyére mentek Tvardkó és Horváthy János és, Zsigmond vezéreit megvervén, Nonába visszavonulni kényszerítették. Tvardkó ezután Klisszát, Horváthy János pedig Osztroviczát hódoltatta meg a maga részére. E hadjárat alkalmával Palisnay János súlyos sebet kapott, melynek következtében 1390-ben meghalt; halála meghozta volna a dalmát városoknak a várva várt békét, ha Tvardkó István új zavarokat nem idézett volna elő, mivel nagy vágya volt tovább terjeszteni birtokait, melyeket a pártosok közreműködésével szerzett. Tvardkó

Tvardkó István ismét a dalmát városok meghódítására vezeti seregét.

1390.

¹⁾ Lucius János: De regno Dalmát. et Croat. lib. V. cap. III. 248. (Schwandtnernél: III. 415.)

Pray György: Annales reg. hung. pars I. 185. — Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. I. 566.

²⁾ Pecz: Cod. diplomatico historici epist. pars III. nro. 12. p. 89. — Fejér György: tom. X. vol. I. 567.

1390.

István, az elmúlt évben kivívott győzedelem által elragadtatva és a dalmát városok meghódításának reményével kecsegtetve, seregét a spalatóiak földjére vezeté, azzal fenyegetőzve, hogy mindent elpusztít, hacsak azonnal meg nem adják magokat. A spalatóiak a sebenicóiakkal Trau városában sokszor összejöttek és tanácskoztak arról, hogyan háríthatnák el magoktól a veszélyt. Végre abban állapodtak meg, hogy követeket küldenek Zsigmondhoz segélykérés végett, ha pedig a magyaroktól segélyt nem kapnak, Tvardkó alá hajolnak; addig pedig, míg követeik Magyarországból visszatérnek, fegyverszünetet kértek Bosznia királyától. Miután pedig a követek segély nélkül tértek vissza, a spalatóiak eleget téve a hűségnek, melylyel a magyar királynak tartoztak, Tvardkónak meghódoltak oly feltétel alatt, hogy erősítse meg és biztosítsa részökre mindazon kiváltságokat, melyeket Nagy Lajos magyar királytól nyertek. A záraiak azonban Zsigmond és Mária iránt táplált hűségben továbbra is megmaradtak. Tvardkó István ezentul nemcsak Ráscia és Bosznia királyának címazte magát, hanem a „tengervidéék királyá“ címét is felvette, melyben bennfoglaltatott mindaz, mit azelőtt Chulmia cím alatt birt és most eme német szótól „Herzog“ Hercegovinának neveztetik, mi vezérséget jelent és latinul „Ducatus Sancti Sabae“, szent Száva vezérségnek mondatik, mihez hozzájárult mindaz, mit a tenger-melléken ugy Horvát- mint Dalmátországban birt, tudni-illik Klissza és Osztrovicza Horvátországban, Trau, Sebenico, Pharó, Brachia és Catáro (Kattaró) Dalmatiában¹⁾. Zsigmond már nem türhette tovább Tvardkó István hűtlenségét és a pártosokkal való szövetségét, miértis, hogy a sérelmeket megboszúlja, a moldvai hadjárat bevégezése után Tvardkó ellen tervezett háborút, ezt azonban ennek halála megakadályozta, ki 1391-iki március 23-ikán meg-

Zsigmond háborút tervez Tvardkó ellen; ez utóbbi halála és nejei.

1391.

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. I. 561. — Lucius J. de regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. III. 249. (Schwandtnernél 416.)

szűnt élni. Tvartkó Istvánban a pártosok anyagi segítő-1391.
jüket vesztették el, valamint Palisnayban egy évvel előbb
szellemi vezetőjük hunyt el, mely veszteség folytán ezen
időtől fogva ügyeikben nagy változás állott be.

Tvartkó Istvánnak két neje volt, az egyik Dorottyá, Sándor Bolgárország királya fiának, Strazimirnak, a leánya, ki, mielőtt férjhez ment volna, a magyar királynő udvarában tartózkodott. Dorottyának magtalan halála után Jallizával, egy boszniai előkelő nővel, lépett második házasságra, azonban ettől sem született gyermeke. Végre a második törvényes nejének halála után Vukosava nevű ágyasától született egy törvénytelen fia, Tvartkó Sura, ki később Bosznia királyává lett¹⁾.

II.

Tvartkó István utóda lett Dabissa István, Tvartkó atyai nagybátyjának, Ninoslávnak, vagy más néven Miroslávnak, törvénytelen fia, kit azonban mindnyájan el nem ismertek királynak. Dabissának tehát saját ellenfeleivel kellett megküzdenie, különösen pedig vetélytársával, Tvartkó Surával, gyűlt meg a baja, miértis a pártosok nem igen nyerhettek tőle támogatást; azonban pártfogásába vette őket az ifju nápolyi László, ki 1392-ben márZsigmond a pártosokat legyőzi.
1392.
arról is gondoskodott, hogy sereggel Dalmátországba jöjjön, de e szándéka nem teljesedett be.

Zsigmond 1393-ban sereget gyűjtött a törökök ellen,1393.
kik azonban most nem háborgatták a magyar birodalmat, miértis e sereget a pártosok ellen vezetése és Boszniának usorai részében fekvő Dobor várát, a pártosok főfőszékét körültáborolta. Ezen vár élén állott Pál zágrábi püspök, ki gyakran háborgatta innen a magyar határszéleket. A vár nem sokáig állhatott ellen, a Garay testvérek és Maróthy János által intézett ostrommal bevételre, felgyuj-

¹⁾ Carolus du Fresne: Illyricum v. et n. cap. X. 121.

1393.

— tatott és földig lerontatott. A foglyok a megszökött, de bujdosása közben elfogott Horváthy János egykori bánnal együtt Pécsre vitettek, hol az előbbieket lefejeztették, az utóbbi pedig ló farkához köttetett s így hurcoltatott a város utcáin keresztül, utóbb tüzes fogókkal csipdestetett s hullája, négy részre vágatván, a város kapuira függesztetett. Pál zágrábi püspök nem öletett meg ugyan, de püspöki székébe soha többé nem helyeztetett vissza.

Dabissa hűséget esküszik Zsigmondnak.

A pártosokon nyert győzelem Dabissát, Bosznia királyát, annyira megfélemlítette, hogy ez Zsigmond táborába jött és neki hűséget esküdött¹⁾ és ígérte, hogy Dalmátországot visszaadja. Azonban Vasics Vuk boszniai bán a pártosokkal szövetkezett és együttesen Dalmátiába özönlettek, e tartományt pedig Zsigmondnak átadni nem akarták. Zsigmond azonnal a táborból Garay Miklóst, az új horvát bánt, elegendő sereggel a pártosok ellen küldé, ki Vukot Kninnél megverte, a pártosokat pedig szétszalasztotta; a várost a szomszéd városokkal együtt elfoglalta²⁾. Vuk ekkor Zsigmondhoz jött, neki engedelmességet esküdött és a hűtlenség szennyfoltját utóbb állandó hűséggel és kiváló vitézséggel letisztítá.

1394.

Zsigmond újabb szövetséget köt Dabissával

A következő évben Zsigmond még szorosabb barátságot kötött Dabissával, mivel tudomást szerzett arról, hogy Horvát- és Dalmátországnak nagy rokonszenvet ápol nápolyi László iránt, kit Mária halála után a maga királyává tenni óhajtana. Hogy pedig e párt majdan ne ta-

¹⁾ Zsigmondnak Garay Miklós és fivére, János, részére szóló adománylevele: Fejér Györgynél, codex diplom. tom. X. vol. IV. 666-ik lapon: „Quo audito (hogy t. i. Dobor vára a királyi sereg által bevétetett) Dabissa rex Bosniae ad nostram personaliter accedens Majestatem, se et suos subditos restituerit obedientiae et servitiis, nobis et sacrae coronae nostrae debitis et observandis.“

²⁾ U. o. „Et cum demum ipsos Nicolaum Palatinum, et Joannem fratrem suum, ad reoccupanda Regna nostra Dalmatiae et Croatiae praedicta, per violentes manus Wolk bani, et dictorum utriusque Joannis nostrorum infidelium occupata transmissemus, iidem solitae fidei sinceritate suffulti, cum exercitu ipsius Wolk bani prope castrum Tinin devicto praescripta duo regna nostris manibus et Domino cum aliis castris civitatibus et fortalitiis in iisdem habitis recuperarunt.)

láljon Boszniában támaszra, Zsigmond oly szerződésre birta Dabissát, hogy halála után Bosznia egyenesen Zsigmondra szálljon. Sőt több bosnyák úr ünnepélyes esküt tett le Zsigmond kezébe arra nézve, hogy Dabissa halála után őt természetes királyuknak és uruknak ismerik el és neki mindenben engedelmeskedni fognak; Zsigmond pedig viszont ígérte, hogy ősi szabadságukban, jogaikban, szokásaikban, törvényeikben stb. sértetlenül fogja őket hagyni, miről az alant közölt okmány tanúskodik¹⁾.

1394.

Dabissa könnyen beleegyezett eme szerződésbe részint azért, mivel mindenki által nem ismertetett el királynak, részint pedig azért, mivel gyermekei nem voltak s így inkább akarta azt, hogy országa Zsigmondra szálljon, mint vetélytársára, Tvartkó Surára.

Ezalatt a törökök ismét mozogni kezdtek és Bodont, Nikápolyt és Szilisztriát elfoglalták. Zsigmond követeket küldött Bajezid szultánhoz és felszólította őt, hogy e városokat adja vissza. A követek tagadó válaszzal tértek vissza, ekkor Zsigmond elhatározta magát arra, hogy a törökök ellen egy nagy hadjáratot fog intézni és Kanihsay Miklós főtárnokmester mint követe által Francia-

Török háború.
Mária halála.

1395.

¹⁾ „Zsigmond, Magyarország stb. királya, kitűnő és nemes hűveimnek, nagyságos Wokmernek, Zeme fiának és fivéreinek, nemkülönben fiverei fiainak, üdvöt és malasztot az Urban. Ámbár bármely erényt jutalmától nem kell megfosztani, mégis a hűség annál inkább felmagasztalandó és ideiglenes jutalmakkal annál készségesebben megjutalmazandó, mennél inkább felülmulja az a többi *politikai* eredményeket és mennél jobban felülhalad minden ideiglenes (földi) bővelkedést. Mivel pedig ti a híres fejedelem, Dabissa István, Bosznia királya, igen kedves barátunk és Ilona királyné, az ő neijének beleegyezése és akarata mellett nekünk őszintén megígértétek, hogy irántunk állandóan hűségesek lesztek és nekünk megesküdtek és közvetítő leveletekben készségesen lekötöztétek magatokat, hogy minket a nevezett Dabissa István úr, Bosznia királyának halála után természetes uratoknak elfogadtok és tartani fogtok, sőt nekünk mindenben engedelmeskedni fogtok: ennél fogva mi akarunk benneteket ősi szabadságotokban, jogaitokban, joghatóságotokban, szokásaitokban és törvényeitekben sértetlenül megtartani. Kelt Diakováron a boldogságos szűz és vértanu Margit ünnepe előtt eső szombaton, 1394-ik évben.“

Fejér György: Codex diplom. hungar. tom. X. vol. II. — Lucius J. de regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. III. 249. (Schwandtnernél: III. 416.) — Pray György: Annales reg. hungar. pars II. lib. III. 192.

1395.

ország, Burgund, Német- és Olaszország uralkodóit felkérte, hogy e hadjáráshoz ők is hozzájáruljanak. Maga Zsigmond pedig, miután Mircse oláh vajdával szövetséget kötött, az elfoglalt városok visszavétele végett Oláhországon keresztül a törökök ellen vezeté hadait, kiktől Kis-Nikápolyt visszavette. Még a vár megvétele előtt értesült arról Zsigmond, hogy neje, Mária királyné, 1395. május hónapban elhalt, midőn tehát a törökökön vett győzelem után visszatért, Máriát már nem találta az élők között. Kanizsay János esztergomi érsek Mária meghült tetemeit időközben Nagyváradon sz. László lábai mellé *temettette* el.

NEGYEDIK FEJEZET.

Zsigmond, magyar király, egyedüli országlata alatt 1395—1437.

I.

Mária halála után egyik párt Hedviget és férjét 1395.
Jagyellót, a lengyel királyt, egy másik párt pedig Kis
Károly fiát, a nápolyi Lászlót, óhajtotta az ország trón-
jára emelni. E pártok Zsigmondot Mária kormánytár-
sának tartották és ennek halála után a trónt megürültnek
mondták ki; hogy pedig nagyobb zavart nem idéztek elő,
ettől őket egyedül a török háboru és a külfejedelmek
segélyhadai tartották vissza.

Ezalatt Zsigmond nagyszerű előkészületeket tett a 1396.
török háborura. Midőn pedig a segélyhadak megérkeztek, A nikápolyi
ütközet
a magyar fegyveres erő is csatakészzen állott és a nyár végén
Zsigmond mintegy hetven-nyolcvanezerből álló sereggel
a törökök ellen indult. Miután Orsovát és Bodont a tör-
rököktől visszavette, Nagy-Nikápoly¹⁾ alá vezette hadait
és azt ostromolni kezdte. Egy hétig ostromlá a szövet-
séges had Nikápolyt, midőn hírül hozatott, hogy Bajezid,

¹⁾ Három várost neveztek Nikápolynak: egyik a Duna partján Bolgár-
országban Nagy-Nikápolynak nevezetett; a másik Haemus hegység mellett
létezett; a harmadik pedig Rumeliában a Nestus folyó mellett feküdt. A két
utóbbi közül melyik volt a Kis-Nikápoly, biztosan nem tudni. (Pray György:
Annales reg. hung. pars II. lib. III. 190.)

1396.

szultán közeledik roppant seregével; e tudósításnak sokan hitelt sem akartak adni. Midőn pedig e hír megvalósult, a franciák minden áron azt kívánták, hogy a francia hadé legyen az első támadás dicsősége. Amint pedig Bajezid szeptember 28-ikán kétszázezerből álló fegyveressel megérkezett, a franciák csakhamar megrohanták a török előcsapatokat, azután pedig a derék hadat oly erővel támadták meg, hogy rövid idő múlva a törökök egész közép hadteste is futásnak eredt. Ekkor a franciák, nem várva be a hátrahagyott magyar hadat, a törököket üldözőbe vették és őket szünet nélkül kergették, midőn egyszerre csak azt vették észre, hogy a futamlókat az ellenség elrejtett negyvenezerből álló tartalékserege magába felvette és nagy rendben ellenök halad, hátuk mögé pedig a szultán erős lovascsapatokat küldött. A franciák, ily módon két tűz közé kerülván, részint leölettek, részint pedig fogságba kerültek. Ezalatt Zsigmond megindult volt ugyan a hátrahagyott magyar haddal, azonban ez is a törökök erős rohanásai folytán futásnak eredt; maga Zsigmond is csak álruhába öltözve egy kis csolnakon nagy nehezen menekülhetett meg és hosszas tévelygés után Konstantinápolyba érkezett, honnan Dalmátországba Raguzába ment, innen pedig Magyarországra tért vissza. Ez ütközetben a törökök közül, mint állítják, hatvanezeren, míg ellenben a keresztények közül csak husz ezren estek el.

1397.

A törökök
Bosznia-
török.
Dabissa halála.

A törökök ezután Bosznia-ba is bevitték gyűzedelmes fegyvereiket, hol mindent tüzzel-vassal pusztítottak. Zsigmond igyekezett ugyan e tartományt a törökök pusztításai ellen megvédeni, de hasztalan volt minden fáradozása, részint azért, mivel Bosznia főbbjei Zsigmondtól elpártoltak, részint pedig azért, mivel, amint a szerencsétlen nikápolyi ütközet után Dabissa István magtalanul elhalt és neje, Heléna, a görög keleti nőszerzetbe lépett, Bosznia a királyválasztás miatt pártokra szakadt; Zsigmond

Zsigmond
Bosznia kor-
mányzatát
Hervojára
bizza.

a magyar korona jogánál fogva, valamint Dabissa István1397.
 vánnal, az elhalt boszniai királylyal, 1394-ben kötött
 szerződés folytán Boszniát magához tartozónak nyilván-
 nitotta ki, mennélfogva annak kormányzását Hervója
 vajdára bízta. Azonban Tvartkó Szura, az 1391-ben
 elhalt Tvartkó István boszniai királynak törvénytelen fia,
 egy párt által Bosznia királyává kiáltatott ki. Ekkor
 Osztója Krisztics, Tvartkó Szurának, mint törvénytelen
 (fatiyu) gyermeknek, születési jogát el nem ismervén és
 a nápolyi László király pártjához szegődven, mind Her-
 vójának, mind pedig Tvartkó Szurának elébehelyezte
 magát. Így tehát Bosznia ez időben három részre oszlott: az
 alsó részek, melyek Szervia felé esnek, Tvartkó Szurá-
 hoz tartoztak; a középző részek, melyek Horvátországgal
 szomszédosak, Hervója birtokában voltak; végre a ten-
 germelléki részek felett Osztója Krisztics uralkodott¹⁾.

Tvartkó Szura
és Osztója
Krisztics ellen-
királyok.

Hervója nem sokáig volt Zsigmond hive, már 1398-
 ban a törökökkel kezdett cimboráskodni, majd pedig egé-
 szen azok pártfogásába adta magát. Miértis Zsigmond el-
 határozta magát fegyveres erővel fellépni a hűtlen Her-
 vója ellen, mint ez kitűnik a traui polgárokhoz intézett
 leveléből, melyben meghagyja nekik, hogy e hadjáratra
 ostromszereket küldjenek és azokat Dubicza felé irá-
 nyozzák²⁾.

1398.
Zsigmond a
a hűtlen Her-
vója elleni
hadjáratra
ostromszere-
ket kér Trau
várostól.

A traui polgárok el is küldték május 15-én Dubicza
 felé a balistariusokat, azonban, vette-e hasznát ezeknek
 Zsigmond, vagy sem, semmi bizonyost nem tudni. Va-
 lószínűbb, hogy Hervója ellen tervezett hadjárat1398.
 tal ez al-
 kalommal Zsigmond felhagyott, mivel egyrészt egyéb
 érdekei őt másfelé szőlítették, másrészt pedig tartott az
 új vetélytársától, a nápolyi Lászlótól, a megölt Kis-Károly

¹⁾ Kercselich: de regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae notitiae praeli-
 minares, 249.

²⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. II. 563—5. Pray György:
 Annales reg. hung. pars II. lib. III. 198. Lucius János: De regno Dalmat. et
 Croat. lib. V. cap. III. 249. (Schwandtnernél: III. 417.

1398. fiától, kit pártfelei a magyar trón elfoglalására hívtak. László azonban, miután a megölt atyjának szerencsétlen sorsa lebegett szemei előtt, vonakodott személyesen jönni az országba. Ezalatt Zsigmond uralkodásával elégületlenek száma nőtön nőtt, kik végre a végső eszközökhöz nyultak és 1401. ápril 28-án Zsigmondot saját palotájában Budán elfogták és előbb Visegrádon, utóbb pedig Siklóson őriztették. Azonban Zsigmond párthiveinek sikerült fogságának tizennyolcadik hetében őt kiszabadítani oly feltétel mellett, hogy fogsága miatt senkin sem fog boszút állani.

Zsigmond fogsága és megszabadulása.
1401.

Hervója, Bosznia vajdája, szerződést köt a záraiakkal.

Mig ezek történtek Hervója, Bosznia vajdája, mint a nápolyi László és Osztója Krisztics királyok helyettese, rábirta Dalmátia és Bosznia több városát, hogy Zsigmondtól pártoljanak el és a nápolyi László pártjához szegődjenek, különösen a záraiakkal erre nézve oly szerződést kötött, hogy mig ezek a nápolyi László zászlaját fogják lobogtatni, addig őket minden ellenség ellen védelmezni fogja¹⁾.

Nápolyi László Dalmát-országba jön.

1402. Ekkor nápolyi László harmincezer aranyért átengedte Velencének Corcyra szigetét, hogy biztos átmenelete legyen az adriai tengeren, azután pedig Aldemariscus tengernagyot öt három evezőjű- és egy két evezőjű galijával Dalmátországba küldé. Aldemariscus 1402-k augusztus utolsó tizedében Zára alá érkezett, miután pedig Hervója boszniai bánnal és más urakkal Szemelnichben tanácskozott, a dalmát városokat felszólítá, hogy Lászlóhoz pártoljanak. Eme felhívás folytán Zára szeptember 3-án fogadott hűséget László iránt; október 11-én Vrána, később Trau, Sebenico és Spalató meghódoltak neki, végre december 27-én a dalmát városok részéről egy küldöttség menesztetett, hogy Lászlót az országba meghívják.

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. IV. 73. Pray György: Annales reg. hung. pars II. lib. IV. 201. Lucius János: De regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. IV. 250. (Schwandtnernél III. 218.)

Ezalatt Zsigmond ügyét Bessenyei Pál horvátországi bán védelmezte, azonban Hervója, Bosznia vajdája, által Bihácnál megveretett és elfogatott, majd pedig mint fogoly Zarába küldetett Aldemariscushoz, kit nápolyi László a maga megérkezéseig helytartójává nevezett ki.

1403.

Végre László is átjött Dalmátországba, hol magát nagyszámu egyházi és világi urak jelenlétében Kanizsay János esztergomi érsek által Zarában augusztus 5-dikén megkoronáztatta. Zsigmondnak azonban sikerült erélyes fellépése által László párthiveit részint legyőzni, részint pedig október 8-án Budán kelt kegyelemlevél által megtéríteni. László látta, hogy párthivei őt elhagyogatják, Hervóját, Bosznia vajdáját, spalatói hercegnek s Horvát- és Dalmátországban a maga helytartójának nevezvén ki, maga visszament Apuliába.

II.

Lászlónak távozása után Zsigmond 1404-ben erélyesen fellépett azok ellen, akik Nápolyi Lászlót királylyá választották meg és, miután Magyarországon a rendet helyreállította, Maróthy János bánt egy hadsereg élén Boszniába küldé, ki Hervója és Tvardkó Szura által elűzött és Zsigmond segélyeért folyamodott. Osztója Kriszticset fejedelemségébe visszahelyezte, minek következtében Boszniában ismét helyreállított a magyar korona fennhatósága.

1404.

Zsigmond Boszniában a magyar korona fennhatóságát helyreállítja.

Osztója Kriszticsnek ezután sem volt állandó békéje, mert Tvardkó Szura és Hervója bán nem szüntek meg őt háborgatni. Osztója ismét Zsigmondtól kért segélyt, ki e kérésnek annál inkább helyt adott, mivel Bajezid török szultán, kit Tvardkó Szura évi huszezer arany lefizetése mellett segélyül hívott, Timur, vagy más néven Tamerlán, a mongolok fejedelme, által legyőzetett és fogságba vitetett s így Tvardkó Szura a törökök részéről segélyt nem kaphatott. Zsigmond tehát hatvanezerből álló sereget

1405.

Zsigmond Boszniába hadjáratot szervez.

1405. gyűjtött össze és e hadjárat költségeinek fedezésére pénzt szerzendő, nemcsak a városokra vetett adót, hanem a Dráva-Muraközt Csáktornya és Strigo várakkal és a bednyai uradalommal együtt, melyek Laczkovics István kivégzetése után a koronára szálltak, az 1405-iki aug. 21-ikén negyvennyolcezer aranyért örökáron eladta. E hadjáratról azonban Zsigmondot más ügyei rövid ideig visszattartották.

1406. Ezalatt Nápolyi László, értesülvén Zsigmond terveiről, Tvartkó Szurával szövetséget kötött, hogy ezt maga iránt annál jobban lekötölte¹⁾.

1408. Végre Zsigmond is rendbe hozta ama ügyeket, melyek őt Boszniába tervezett hadjáratától eddigelé visszattartották és most már semmi sem gátolta többé Zsigmondot, hogy a háborút megindítsa Tvartkó Szura ellen, ki a törökkel is szövetségben és nápolyi Lászlóval is folyton összeköttetésben állott. Zsigmond személyesen vezetett 60 ezer fegyverest e háboruba, mely a magyarokra nézve szerencsésen végződött. Zsigmond teljes győzelmet aratott, Dobor vára több más várral a győzedelmes magyar király hatalmába jutott, maga Tvartkó Szura pedig és a boszniai előkelők közül százhuszonhatan elfogattak, az utóbbiak mind lenyakaztattak és Dobor várából a Bosnya vizébe vették²⁾, a lázadó bosnya király pedig mint fogoly Budára vitetett. A bosnya háboru szerencsés befejezésének emlékére létesült a Sárkány-rend is, melyet Zsigmond 1408-iki decemberben nejével együtt alkotott.

E győzelem után Bosznia ismét egészen a magyar fennhatóság alá jutott, mely tartományt Zsigmond részben Maróthy János macsói bán igazgatására bizta, részben

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. IV. 549. Pray György: Annales reg. hung. pars II. lib. IV. 223. Lucius János: De regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. IV. 252.

²⁾ Windeck cap. XVIII. Menkennél: Script. Germ. I. Dlugoss lib. X. 194.

Horvátországhoz kapcsolta, Osztója Kriszticsnek régi birtokai továbbra is meghagyattak. 1408.

Zsigmond által Tvartkó Szurán és pártján kivivott győzelem eredményezte továbbá azt, hogy Hervója vajda, ki azelőtt mint a lázadók feje szerepelt, félvén, hogy a nápolyi Lászlótól nyert spalatói hercegségtől megfosztatik, Zsigmondnak meghódolt, ki őt továbbra is meghagyta a spalatói hercegségben, mint ezt bizonyítja Zsigmondnak a traui polgárokhoz intézett levele¹⁾.

Brebiri Jakab gróf rábeszélése folytán a traui polgárok is követték Hervója példáját, azután pedig a többi dalmát városok is meghódoltak Zsigmondnak Zára kivételével, mely László birtokában maradt még rövid ideig. Amint mindezekről László értesült, többé nem volt reménye, hogy Dalmátországot fenntarthassa, minélfogva Záráat is százezer aranyért átengedte Velencének²⁾. A következő évben pedig Hranics Szandal, bosnya bán, hercegovinai dynasta és Volk, boszniai bánnak örököse, Osztrovica várát ötezer aranyért adta el Velencének³⁾. Ennélfogva Velence hatalma napról-napra nagyobbodott, főképen, miután több görög város is a törököktől való félelem miatt védnöksége alá helyezte magát. Mialatt Zsigmond részint a lengyel háborúval, részint pedig Bosznia megfékezésével volt elfoglalva, mely utóbbi tartomány királya, Osztója Krisztics 1411-ben a törökökkel szövetkezett és Zsigmondnak megtagadta az engedelmességet. Ennélfogva Zsigmond meghagyása folytán Hervója vajda Osztója Kriszticset minden birtokaitól megfosztottak nyilvánítá⁴⁾. 1410.

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. IV. 762. Pray György: Annales reg. hung. pars II. lib. IV. 227. Lucius János: De regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. IV. 253. (Schwandtnernél: III. 423.)

²⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. IV. 766. — Lucius J. de regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. V. 253. (Schwandtnernél III. 424.)

³⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. V. 185. — Lucius J. de regno Dalm. et Croat. lib. V. cap. V. 254. (Schwandtnernél III. 425.)

⁴⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. V. 184.

1412.

A dalmát városok Velence alá hajolnak.

Mióta László Zárát és Dalmátia birtokjogát Velencenek eladta, ez nem szünt meg abban fondorkodni, hogy e tartományt tényleg is hatalmába ejtse. Velence eme törekvésének lett is eredménye, mert 1412-ben Sebenico az ő hatalma alá hajolt, azonfelül Trau és a többi dalmát városok folytonos zaklatásokat szenvedtek Velencétől azért, hogy a magyar királytól hozzá pártoljanak. Zsigmond eme és más sérelmek miatt Velence ellen háborút indított, melynek kimenetele azonban bizonytalan volt. Végre Sebenico példáját követték Trau, Spalató, Cattaró és majdnem az egész tenger mellék Velence hatalma alá hajolt.

III.

1413.

Zsigmond Hervóját hűtlensége miatt javától megfosztja.

A dalmátországi zavarokhoz nyomban hozzájárultak a bosnyákországi zavargások, hol Hervója megfélemedkezett a kegyelmekről, melyekkel őt Zsigmond elhalmozta, midőn őt nemcsak a nem régen alapított Sárkány-rend tagjává kinevezte, hanem még Erzsébet leányának keresztapjává is választotta, mint elfogott leveleiből kitűnt, ő is a törökökkel összeköttetésben állott. Sőt a törököket Boszniába hita, hogy e tartományt szállják meg; ő maga Hranics Szandal, boszniai bán várait foglalta el, azoknak lakóit pedig leöldöste. Hervója e hűtlensége nem maradt megboszulatlanul, ki ellen Borbála királyné több megye nemeseit fegyverre szólítá fel; Csupor Pál, tótországi bán, Garay Jánossal egyesülvén, Pozsega várat s Hervója többi birtokait elfoglalta, Zsigmond pedig Hervóját a spalatói hercegségtől és a Sárkány-rendtől fosztotta meg¹⁾.

1415.

Hervója s a török elleni hadjárat.

Hervója, miután minden kérelmei dacára sem nyerhetett kegyelmet Zsigmondtól, a boszú dühétől lihegve egészen a török karjaiba vetette magát. Az elvesztett

¹⁾ Lucius: de regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. V. 259. (Schwandtnernél III. 432.) — Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. V. 404—411. — Pray György: Annales reg. hung. pars II. lib. IV. 246.

magyarországi javakért és a spalatói hercegségért Boszniában igyekezett magának kárpótlást szerezni, e végett a törököket e tartományba híta s a lakosságnak felette sok bajt okozott. Lelkesíté pedig Hervóját e tetteire Zsigmond hosszas távolléte, ki ez időben a Constancban tartott zsinaton működött. Garay János, Maróthy János, monoszlai Csupor Pál és mások, kiknek gondjára volt bizva az ország királyi megbizással, tetemes magyar haderőt Boszniába vezettek Hervója és a török szövetségesei ellen. Ime az ellenséges haderők harckészen állnak; megadatván a jel az összeütközésre, borzasztó láрма, zaj és a trombiták harsogásai közepette az ütközet megkezdetik; törnek a lándzsák és ezeknek törései alatt mindkét részről hullanak a megölteknek holttetemei. Midőn pedig a bosnyákok és a törökök látták, hogy a magyar haderő sokkal erősebben áll és a győzelem már-már a magyarok részére hajlott, cselhez folyamodtak: némi csapatokat küldtek a legközelebbi dombokra, kik nagy lármával kiáltozták a völgyben harcoló törököknek és bosnyákoknak, hogy legyenek türelmesek, a magyar had a másik szárnyon már megveretett és megfutamlott és onnan tetemes segély jön támogatásukra. Eme szavak oly zavarba hozták a magyarokat, hogy egy része, e hirt társaik veszedelméről valónak tartván, futásnak iramodott, a többiek, kik a harcot folytatták, megfosztva minden segélytől, majdnem mindnyájan leölettek; néhányan foglyokul ejtettek, ez utóbbiak között volt a három vezér. Garay János a fogságból szökéssel szabadult meg, Maróthy János pedig négyezer arany váltságdíjjal megszabadított¹⁾. De mi történt Csupor Pál boszniai bánnal, ki Hervóját egy alkalommal dévaj gunyból ökörböggéssel fogadta, midőn ő mint Zsigmond hive a királyi udvarba jött? Eme

¹⁾ Zsigmond 1427-ben kelt két okmányában Garay Jánost és Maróthy Jánost Hervója és a török szövetségesei ellen vívott harcban szerzett érdemeikért gazdagon megjutalmazta és Boszniát Magyarországhoz tartozónak mondta ki. (Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. VI. 860—867. és 886—892.)

1415.

gúny annyira megsebzé Hervója szívét, hogy azt évek múlva sem tudta elfeledni; midőn pedig most Csupor az ő kezébe került, a boldogtalant ökörbőrbe varratván, e szavakkal a vízbe fulasztotta:¹⁾ „Ixe imogta vo obraszsje cselevecsestjem glas volovi upotrebivi, vosprini ninje paki so glasom sim volovi obraz.“ Magyar értelme ez: ki néhanapján emberi alakban az ökör hangját utánoztad, most már e hanghoz ökör-alakot is öltösz fel magadra²⁾).

Ezen győzelem után Mohammed szultán Bosznia kiváló részét elfoglalta és annak igazgatását Ikak nevű bégre bízta. Hervója, ki maga is vágyott e tisztségre, annyira szívére vette ez intézkedést, hogy rövid idő múlva Kattaróban, mely várost örökség útján nyert el, ez évi szeptember hónapban buskomorságban elhalt³⁾.

1416.

A törökök
kiűzetnek
Boszniából.

A törökök ezután Stájerországba törtek, majd pedig a Temesközt dulták, azonban amott is megverettek, emitt pedig Péterfy Miklós Ikak boszniai béget, ki eme vidéket pusztította, aránylag kisebb haddal megtámadta. Csatározás közben magát a béget lándzsájával leszúrta, ki súlyosan megsebesülve lováról leesett. Azonban a dühös katona nem volt kiméletes a földre terített áldozat iránt, hanem, maga is leszállván lováról, lábát nyakára téve megölte. Ennek láttára Ikak egész hadserege futásnak iramodott. Ekkép Péterfy Miklós Boszniát megszabadította a törökök hatalma alól⁴⁾.

IV.

1416–1422.

Boszniának
három királya
egy időben.

Osztója Krisztics, mint említém, 1411-ben Zsigmond iránti hűtlensége miatt minden birtokaitól megfosztatott, 1415-ben pedig a bosnyákok is fellázadtak ellene, mivel a legnagyobb mérsékletlenségre és bujaságra adta magát

1) Turóczy: Chron. IV. cap. 16. (Schwandtnernél I. 229.)

2) Ráttkay de Nagy—Thabor, memor. reg. et ban. Dalm. et Croat. lib. III. 87.

3) Luccari, annali di Rausa lib. III. 82.

4) Turóczy: Chron. hung. IV. cap. XVIII. (Schwandtnernél I. 232.)

olyannyira, hogy előkelő férjes nőket és szűz leányokat ^{1416–1422.} is meggyalázott és ezáltal a bosnyákok gyűletét és haragját vonta magára, kik helyébe Osztója (Osztolics) Istvánt választották királyul. Ezalatt Tvardkó Szurus, visszanyervén szabadságát¹⁾, Boszniába jött és Osztója (Osztolics) Istvánnal szövetekezett Osztója Krisztics ellen, ez pedig ellenök a törököket nyerte meg szövetségesekül, kiknek huszezer arany évi adót ígért és Radivoi nevű fiát kezésül adta. És most megkezdődött a háború az ellenkirályok között; Osztója Krisztics tizezer török lovassal Boszniába jött s néhány várost elfoglalt. Az ellenfelek a háborut változó szerencsével és kölcsönös öldökléssel majdnem hét évig folytatták, melynek tartalma alatt az egész Bosnyákországot tüzzel, vassal pusztították. Végre Bosznia vezérférfiainak közbelépése folytán a hadakozó ^{1422.} felek között egyezés jött létre oly alapon, hogy, Bosznia több tartományra osztatván, azokat Osztója (Osztolics) István, Osztója Krisztics és Tvardkó Szurus külön-külön királyi címen kormányozzák. Eme egyezés létrejötte után rövid idő múlva Osztója (Osztolics) István elhalálozott; miután pedig gyermekei nem voltak, tartományát részint Tvardkó Szurusnak, részint pedig Osztója Kristicsnek hagyományozta.

Osztója (Osztoivics) István halála után Tvardkó Szu- ^{1432.} rus és Osztója Krisztics együtt uralkodtak Boszniában, kiknek uralma alatt IV. Jenő pápa akarata folytán a minorita szerzetes-rend akkori generalisa által Piceno Jakab, híres szerzetes férfi, az inquisitori hivatal minden jogaival felruházva Boszniába küldetett. Eme szerzetes férfi, mint inquisitor, három évig időzött Boszniában, amely idő alatt a boszniai szerzetesek között a meglazult fegyelmet helyreállította, a feslett erkölcsöket megjavította, a viszályokat lecsillapította, a jövedelmet szétosztotta s mindazt,

¹⁾ Tvardkó Szurus az 1412-ik évi budai fejedelmi congressuson részt vett mint Bosznia királya.

1432. — mi szabályellenes volt, kiküszöbölte. Ama szerzeteseket, kik Jajca városnak egyes házaiban és mezei majorjaiban szétszórva voltak és jövedelemmel birtak, akik egyébiránt azt állították, hogy a különféle tévelylyel beszenyezett nép között másképen nem élhetnek meg, onnan visszatérni kényszeríté. Mindezen rendszabályokat Tvardkó Szurus roszt néven vette, miértis panaszt emelt Piceno Jakab ellen a pápánál és Zsigmond királynál, végre azonban rábíratt, hogy a szerzetesek részére alkalmas épületekről és egyéb szükséges dolgokról gondoskodják. Azonfelül a minorita-rend generálisa Piceno Jakab óhaja folytán a többi szerzetesek közül néhányat neki segélyül küldött; hogy pedig valaki az újítások ellen a generalis által adott kiváltságokat ne hozza fel mentségül, mindezeket semmiseknek hirdette ki és visszavonta. Piceno Jakab, a

1434. — rábizott boszniai küldetésének eleget tévén, 1434 Bosznia-ból távozott, de a következő évben a pápa által ismét Bosznia-ba küldetett, hogy ez országban Krisztus lankadó hitét az égi tan szellemével föléleszsze és az újítást teljesen befejezze. A visszatérő pápai követet Tvardkó Szurus színlelt tisztelettel fogadta, ki egyébiránt a keresztény katolikus hitnek ellensége volt, de, az időhöz és a körülményekhez alkalmazva magát, mást akart titokban elérni és mást szavakkal és külsőleg fejezett ki. Ő ugyanis a szerzetesek erkölcsének javítása és a hitterjesztés elé titokban akadályokat gördített és így azoknak ellentállt, nyilvánosan azonban azokba beleegyezni látszott, mivel részint félt, hogy Zsigmond király haragját magára vonja, másrészt pedig a törökök részéről fenyegető veszély ellen a pápa barátságát akarta megnyerni¹⁾.

Miután Osztoja Krisztics 1435-ben elhalt, az egész királyi hatalom Tvardkó Szurusra szállott. Ekkor Osztoja Krisztics fia, Radivoi, ki a török szultán udvarában tartózkodott, hová mint kezes még atyja által küldetett,

¹⁾ Wadding ad annum 1432 és 1435.

ennek halála után némi török csapatokkal Boszniába jött és itt mint trónkövetelő lépett fel, rövid idő alatt Tvartkó Szurus által legyőzve, Raguzába menekült, hol az előkelők közé vétetett fel. Azután Tvartkó Szurussal békét kötve, tőle némi birtokot kapott. Végre nagy részségre adta magát, minek következtében, alig érvén el a férfi kort, elhalt. 1435.

Tvartkó Szurus ezen időtől fogva egyedül uralkodott és Zsigmondot, Magyarország királyát, elismerte urának, továbbá lekötölte magát, hogy a keresztény katolikus vallást és annak hirdetőit t. i. a Ferencz-rendü szerzeteseket védelmezni fogja¹⁾. 1436.

Marchiai Piceno Jakab, pápai követ, miután meggyőződött, hogy Tvartkó Szurusnak emez ígérete csak színlelt, megdorgálta őt és, tudomást szerezve magának az ellene szőtt csel felől, hogy ezt kikerülje, Boszniából távozott. Ekkor Tvartkó Szurus a következő levelében kérte Piceno Jakabot, hogy jöjjön vissza Boszniába: Mi Tvartkó István (stb.). Hallottuk, hogy tisztelendő atya, talán ellenségeink által buzdítva, országunkból haraggal távozott. Most pedig szent atya ez felette nem tetszőleg hat reánk és ön felőlünk igen rosszul ítél, nem kereszténynek, hanem mintegy kereszténység hírében lévő pogánynak számítva minket. Miértis atyaságod előtt alázatosan esedezünk, hogy a Mindenható Isten iránti tekintetből méltóztassék hozzánk visszajöni és minket személyesen kihallgatni stb. Kelt stb. az Úrnak 1436-ik évében²⁾.

Piceno Jakab ezután is buzgóan fáradozott hivatalának teljesítésében; nagyban segíté őt ebben József, boszniai püspök, ki ekkor Diakovárott székelt; nemkülönben IV. Jenő pápa is nagy erélyt fejtett ki a boszniai eretnekek megtérítésében, mely célra a Ferencz-rendü

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. VII. 791.

²⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. VII.

1436. szerzetesek közül kitűnő hitszónokokat küldött Boszniába.

1437. Így álltak az ügyek Boszniában Zsigmond országlata alatt, ki 1437-ben december 8-ikán, mások szerint 9-ikén magyar királyságának 51-ik évében megszűnt élni. Holt teste kívánsága szerint első hitvesének, Máriának, hamvai mellé Szent László lábaihoz Nagyváradon temetett¹⁾.

¹⁾ Turóczy: Chron. IV. cap. 24. Chron. Bartosii Dobnernél I. 199. Dlugoss: Lib. XII. 699. Windeck: Cap. 219. Aeneas Sylvius: Hist. Boh. cap. 53.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Albert és I. Ulászló magyar királyok fennhatósága alatt 1437—1444.

Zsigmond halála után az ország rendei az ő leányát, Erzsébetet és ennek férjét, Albert osztrák herceget királyukká választották és 1438-ik év első napján ünnepélyesen megkoronázták; azonban koronáztatása előtt megígérték vele, hogy tudtok nélkül a császári koronát el nem fogadja, miért viszont gyermekeinek örökösödést biztosítottak. Rövid uralkodása alatt II. Murad szultán arra törekedett, hogy hatalmát véglegesen megalapítsa a Balkán félszigeten. Mindenek előtt pedig Boszniát igyekezett hatalma alá hajtani, jól ismervén e tartomány fontosságát; ámbátor e tervét keresztül vinni ez idő szerint nem sikerült is, mindazonáltal 1439-ben Albert ellen szerencsésen

vívott harc után Bosznnyakország királyát, Tvartkó Szurát, évi adó fizetésére kényszerítette. Albert ez ütközetben maga is részt vett, midőn pedig onnan haza felé jött, Neszmélyben vérhas következtében ez évi október 27-kén megszűnt élni és eltemettetett Székesfehérvárott.

Albert kora halála után Ulászló Lengyel király hivattott meg a magyar királyi trónra, ki alatt a magyarok kiváltképen a hős Hunyady János vezérlete alatt a törökökön több fényes győzedelmet vívtanak, másrészt pedig a híres Casztriota György albán fejedelem vitézsége nagy-

Albert.

1438. _____

1439. _____

I. Ulászló
1440. _____

1440. — ban hozzájárult, hogy a szultán terveit Bosnyákországot illetve elodázza. Bosznia lakói tehát egy ideig a békének örvendhettek és királyuknak igazságos kormánya alatt mindinkább megerősödhettek.

1443. — Miután pedig Tvartkó Szura 1443-ban meghalt, a bosnyák előkelők a legrégibb és a legelőkelőbb Krisztics vagyis Jablanovics nemzetségből származó Tamás (Tamáska) Istvánt, Pál fiát, kiáltották ki Bosznia királyává és, mert nem a magyar király adományából nyerte el trónját, őt Hunyady János már csak szövetségés által birhatta a magyar korona iránti engedelmességre. Ily szövetségés 1439-ben június 3-án jött létre, melyben Ulászló iránti engedelmességre s évi 3000 arany fizetésére kötelezte magát. Istvánnak (Stephanus) neveztetik ugyanis III. Kalexixt pápának őhöz intézett levelében¹⁾, Tamáska (Thomasculus) névvel pedig illetetik fiának régi sírfeliratában, ki, midőn tizennégyéves korában anyjával a szent Benedek-rendű atyák Meledánai szent épületéhez, melyben a bosnyákoknál a legnagyobb tiszteletben álló Isten anyjának képe tiszteltetett, fogadalmi zárandoklat végett mint kísérő ment, itt meghalt és a szent Benedek-rend kolostorában eltemettetett; siremlékére eme szavak vésettek: „Itt fekszik Tamáska, Bosznia királyának fia“²⁾.

Tamás István már nagy koru volt, midőn a bosnyák trónra jutott, azonban megkeresztelve nem volt; jóllehet pedig a görög nem egyesült felekezethez tartozó családból származott, mindazonáltal nem lehetett biztosan tudni, melyik felekezethez tartozik. Gyanu volt, hogy patarén, de később ő maga szóval és tettel is bebizonyította, hogy a patarénokkal semmi összeköttetésben nincsen.

¹⁾ Luc. Wadding. Annal. Minor. a. 1457. n. 45. 46. Innen Gobellinus (lib. III. commentar. Pii II.) azt véli, hogy a bosnyákok királyait Istvánoknak (Stephani) nevezték, mint a rómaiak Caesaroknak és Augusztusoknak, az Aegyptiaiak pedig Pharaoknak és Ptolomaeusoknak hívták.

²⁾ „Hic jacet filius Thomasci, Regis Bosnae“. Mauro Orbini Regno degli Slavi pag. 370.

Még 1439-ben Jenő pápa Tamás püspököt a szent
szék követeül Boszniába küldé, amely időben Tvardko
Szura birta a főhatalmat e tartományban, kinek halála
után az új bosnyák király alatt a ker. kath. egyház ügyei-
nek előmozdításához jobb reményeket kötöttek, mivel Ta-
más István király a pápai követet kellő tisztelettel fogadta
s az apostoli szék iránti tiszteletének több fényes jelét
adta. Jenő pápa felhasználva az alkalmat, meghagyta kö-
vetének, miszerint szólítsa fel a boszniai királyt, hogy
fogadná el a római pápától a királyi címet és jelvényeket,
másképp pedig, hogy engedné meg országában több, vagy
legalább két latin szertartású püspökség felállítását. E célra
a pápa már előre kinevezett két püspököt: Istvánt és
Antalt, kik Boszniát egymás közt két részre osztanák fel
és kiki a magáét kormányozná. Azonban Tamás István
boszniai király sem az előbbibe, sem az utóbbiba nem
egyezett be. A királyi címet és jelvényeket azért nem
fogadta el, mivel félt, hogy magára fogja vonni a törökök
haragját, kiknek adófizetője volt; ugyanis II. Murad szul-
tán a várnai ütközet után vagy előtt Boszniába tört és
azt tüzzel-vassal pusztította, hogy pedig a szultán pusztító
seregét innen kivezesse, a boszniai király huszonöt-
ezer arany évi adófizetés mellett békét kötött. A latin
szertartású püspökségnek Boszniában való felállításába
Tamás István király azért nem egyezett be, hogy a sza-
kadárokat és az eretnekeket, kikkel telve volt tartománya,
magától el ne idegenítse. Így tehát a boszniai egyházat
továbbra is egy István nevű püspök kormányozta. Végre
sikerült a pápai követnek rábírní Tamás István boszniai
királyt, hogy a keresztséget a latin szertartás szerint fel-
vegye.

Eközben I. Ulászló magyar király 1444-ben a várnai
ütközetben elesett, kinek utóda lett V. László.

V. László magyar király fennhatósága alatt 1444—1457.

I. Ulászló halála után V. László választatott meg magyar királynak és ennek kiskorúsága miatt Hunyady János országhormányzónak, ki a török hatalom árja ellen hazájának, sőt egész Európának és a kereszténységnek védőfala volt.

1446.
Conjicai
országgyűlés.

Ezalatt Tamás István boszniai király, hogy országában a rendet helyreállítsa, 1446-ban Conjicán országgyűlést tartott, melyen a keresztény vallásra s a közügyekre vonatkozó sok üdvös törvény hozatott.

A conjicai országgyűlésen alant közölt határozatok hoztattak:

„Mi Tamás István, Isten kegyelméből Rácország-, Szerbia-, Bosznia-, vagyis Illyria-, Primorja-, Dalmátia s Horvátország királya, ezennel tudtára adjuk mindazoknak, kiket illet, hogy Conjica székhelyünkön az általános gyűlésen összejöve az összes hű főpapjaink-, báróink-, vajdáink- és főurainkkal, valamint országunk összes megyéinek választott előkelőivel, kik mindannyian azokat tárgyalták, amik országunk hasznára és nyugalmlára vonatkoztak. Ugyanama előbb említett főurak egyéb dicséretre méltó határozataik között nekünk bemutatták és elénk terjesztették az alantirt cikkelyeket, alázatosan esedezve, hogy azokat megerősíteni méltóztassunk: melyek közül az — —

I. hogy a manicheusok (patarénok) új templomokat nem építhetnek, sem a roskadozó régieket ki nem javíthatják.

II. Az egyházaknak adományozott javak el ne vétessenek.

III. Ha valaki kivont karddal embert ölne, királyi ítélet folytán a börtönbe zárassék és összes javai két részre osztassanak: az egyik rész a királyi

kincstár részére-, a másik rész pedig a megölt gyermekeinek, vagy rokonainak, vagy szüleinek adassék.

IV. Hogy a tanácsosok, titkárok, vajdák és udvari grófok az alkalmaztatás után a királynak ünnepélyesen esküt tegyenek.

V. Szent Száva hercege törvénytelen legyen azon esetben, ha ő nem a Rácország, Bosznia vagyis Illyria királya által választatnék meg és a megválasztás után a királyi felségnek esküt tegyen. Ha pedig hivatalt viselni merne, mielőtt az esküt letette volna, a királyi felség büntesse meg őt.

VI. A vérfertőzők és vérszerinti rokonaiknak megrontói halállal büntetessenek meg.

VII. A várak vagy saját uraik elárulói a hűtlenség büntetésével sújtasanak, hasonlóképen a hamis pénzverők is. Minek örök megemlékezéseül és erejéül eme oklevélbe összeirt és letett határozatokat főpapok, vajdák, nemesek és az egész ország akarata s tanácsa folytán közös pecsétünkkel megerősíteni határoztuk. Kelt Conjicán Krisztusban tisztelendő atyának Vladimirovics Villemirnek, cresovai s narentai egyházak görög szertartásu püspökének, udvarunk titkárának és a görög tudományok és törvények tudorának, kedves hívünknek keze által az Üdvözítő 1446. évében, keresztelő szent János ünnepén, uralkodásunk harmadik évében. Krisztusban tisztelendő atyák: Tamás püspök, az apostoli szék követe, diocleai vagy ipeki Theophán, Rácországunk görög szertartásu Metropolitája, János, marnai (Mozua) görög szertartásu Metropolita, Theodor, pangnai Metropolita s országunk többi görög szertartásu püspökeinek és urainak jelenlétében. Ugyszintén Krisztusban tisztelendő franciscanus atyák: Summo Jenő, Rácországunk nunciusa s apostoli biztosa s fő inquisitora, Zárai Mihály boszniai szent Ferencz-rendű szerzetesek vicáriusa jelenlétében. Továbbá tekintetes és nagyságos Szent Száva Hercege s fiai, igen kedves fivérünk Radivoja, Jajcza bánja, gróf Vladimirovics Radivoi curiánk bírja, Vlatkovics István, tanácsosunk és Uszora bánja, Kovácsics János, dalmát birtokainknak vajdája, Paulovics Péter, Glasinac vajdája s fő tálnokmesterünk, Cubretics Pál, Zvornik vajdája s fő pincemester, Altomanovics Miklós vagliávi vajda s szerbországi részeink prefectusa, Zamometovics Vellemir, Rácországunk vajdája s prefectusa, s országunk több más vajdái s vajdaságai és egyébbb tisztségek birtokosainak jelenlétében.*

Farlatus Dániel: Illyric. sacr. tom. IV. 68.

Tamás püspök és pápai követ Boszniából távozva Tamás István boszniai királyt, mint a patarén-eretnecségtől tisztát és a római egyház iránt kiváló jó érzületű fejedelmet hagyta el, ki azonfelül felette vágyott a katólikus vallást és a keresztséget a latin szertartás szerint felvenni.

Jenő pápa, e jó hírről értesülve, a boszniai király megtérése felől értesíté Magyarország püspökeit és főurait, kiknek különösen ajánlotta Tamás István királyt¹⁾.

¹⁾ Farlatus Dániel: Illyric. sacr. tom. IV. 70.

1446.

Hasonlóképen IV. Jenő pápa 1446-ik évi július hó első napjaiban Fábián kitűnő szerzetes férfit Boszniába a patarén eretnek-tévely ellen inquisitorrá nevezte ki, egyszersmind felhatalmazta, hogy az ágyasságban élő boszniai lelkészek és szerzetesek ellen szigorú inquisitiót indítson meg és a bűnösöket a megérdemelt büntetéssel sujtsa¹⁾.

1449.

Három évvel később V. Miklós pápa Tamás püspököt ismét újabb követséggel ruházta fel Boszniában, kinek intései folytán Tamás István boszniai király elhatározta magát, hogy a törököknek, valamint a patarénoknak hadat üzen; ami megérthető V. Miklós pápának őhozzá intézett leveléből, ki Tamás Istvánt és mindazokat, kik az ő seregében Krisztus mindkét ellensége ellen fegyvert fognak, a legnagyobb kedvezményekben részesíté²⁾.

1451.

Azonkívül Tamás István, Bosznia királya, a szent Ferenc-rendű szerzetes atyákat üdvös munkálkodásuk közepette mindenben gyámolította, mint ezt megerősíti Tamás püspök és pápai követnek Kapisztrán Jánoshoz intézett levele, melyben a pápai követ előadja, hogy a minap a ker. kath. vallásra tért bosnya király a sz. Ferenc-rendű szerzetesek iránt igen jóindulattal viseltetik és ezek részére többfelé lakóhelyeket épített. Egy más levélben pedig Zárai Mihály, Bosznia vikáriusa, Kapisztrán Jánost igen kéri, hogy jőne el meglátogatni a boszniai szerzeteseket, továbbá megbérmálni Bosznia királyát és eme tartomány többi katolikussait.

Remélni lehetett, hogy a megtért boszniai király példáját mennél többen alattvalói közül követni fogják, azonban az eretnekek ellentörekvései miatt e remény kevésbé valósulhatott meg, habár Tamás püspök és pápai követ, valamint ennek a boszniai követségben utóda, a constanci püspök, mindent elkövettek, hogy a patarénokat az igaz vallásra megtérítsék. Emez eretnekek megtérítésében nagy

¹⁾ Farlatus Dániel: Illyric. sacr. tom. IV. 70.

²⁾ U. o. 71.

dicsőséget szereztek magoknak ez időtájt a Dominikánus atyák, kik között különösen kitűnt Olearikus János atya, ki több szerzetes társával beutazta Szerbiát és Boszniát és e tartományok főbbjeit és előkelőit az igaz vallásra megtérítette.

1451.

Midőn 1455-ben V. Miklós pápa utódává III. Kálixt pápa lett, Tamás István, Bosznia királya, Teszta Jakab Miklóst, mint követet, Rómába küldé, hogy a pápának a boszniai király fiúi hódolatát fejezze ki és a törökökkel való viszonyról adjon kimerítő értesítést. A pápa, hallván ezeket és megdicsérvén a boszniai királynak a ker. kath. hit ellenségei ellen indítandó háborura vonatkozó óhajait, apostoli levelében tudtára adta neki, hogy ő már pápaságának kezdetétől fogva Isten segélyével akarja a törököket tengeren és vizen háborura fölszerelt seregeivel üldözni s hogy reményt nyert Konstantinápoly visszafoglalására és más városok megszabadítására, melyek a barbár uralom alatt vannak, továbbá elősorolta az ígéreteket, tudniillik, hogy a háboru szerencsés befejezése után Boszniától a törökök által elfoglalt városok, falvak, tartományok és más helyek visszafoglaltatnak és Boszniának visszaadatnak¹⁾.

1455.

Azonfelül III. Kálixt pápa a boszniai királyt és fiát Istvánt, valamint az egész országát pártfogásába vette s kijelentette, hogy Bosnyákország egyedül az apostoli székeknek van alávetve, továbbá kinyilvánította, hogy Bosnyákországot bármely ellenség ellen védelmezni fogja. Ugy szintén buzdította a boszniai királyt, hogy Krisztus ellenségei, a törökök, ellen fegyvert fogjon.

Tamás István boszniai király buzgólkodott is a törökök ellen indítandó hadjárat mellett, miértis ez ügyben két évvel későbbben t. i. 1457-ben Teszta Jakab Miklóst, mint követet, a római pápához, a keresztény királyokhoz

1457.

¹⁾ Rajnaldus: continuatio annal. Caesari Baronii: tom. XVIII. 438. nro. 24. 1455. évhez.

1457.

és fejedelmekhez küldte, hogy a törökök ellen segílyt kérjen, kik, miután 1453-ban Konstantinápolyt elfoglalták, minden alkalmat felhasználtak, hogy Boszniát elfoglalhassák. Hogy pedig követének mindenütt biztos átmenetele legyen, királyi utlevéllel látta el¹⁾.

Azonban Tamás István boszniai király gyanut ébresztett maga iránt, mintha ő török kém volna. E gyanura azon körülmény adott okot, hogy Mohamed szultán huza-mosabb időn át bejárta Boszniát barát ruhába öltözve, kikémlelte erős várainak fekvését, a nép hangulatát és haderejét; midőn pedig Goják boszniai gróf Suttiska szék-városában a szultánra ismert, az minden habozás nélkül bevallotta kilétét és méltóságteljes léptekkel ment Tamás István boszniai király elé. Ez a helyett, hogy a kezében levő szultánt fogva tartotta volna, a legnagyobb kitüntetésekkel fogadta, majd pedig barátságosan váltak el, fényes kíséretet rendelve mellé országa határáig. Ez eljárása nemcsak rokonaira és a bosnyák főurakra volt rossz hatással, hanem a külföldi hatalmakra is.

V. László magyar király 1457-ik évi november havában elhalt Prágában, hová 1457. szeptember végén utazott, a fogoly Hunyady Mátyást is maga után vitetvén a guttensteini várba. Midőn azonban ott jegyesének, VII. Károly francia király leányának, megérkezésére várakozott, november 22-én megbetegedett és harminchat órái kínos hasrágás után a következő napon meghalt; mint sokan állítják, V. Lászlót Podjebrád György kormányzó és Rokyczana huszita érsek megmérgezték²⁾.

¹⁾ Farlatius Dániel: *Illyricum sacrum*, tom. IV. 72.

²⁾ Chron. der Gr. v. Cilly e. h. Aeneas Sylv. Hist. Boh. Cap. 71. Opera 142.

I. Mátyás magyar király fennhatósága alatt 1458—1490.

V. László magyar király halála után a dicső emlékü Hunyady János ifjabb fia, Hunyady Mátyás, emeltetett a magyar trónra, erélyes kormányra, igazság-szeretete, tudománykedvelése, kitűnő hadismeretei s különösen fényes győzelmei által nevének elenyészhetlen dicsőséget szerzett.

Még V. László magyar király alatt Tamás István, a hűbéres bosnyák király, elhatározta magát, hogy a törökök ellen egy nagyobb háborút intéz, e végett Szebenicói Miklóst, sz. Ferenc-rendü szerzetest, Rómába küldé III. Kálixt pápához azon kérelem kifejezése mellett, hogy küldene részére egy általa megszentelt zászlót és keresztet, melyek mintegy jelei volnának a jövő győzelemnek. A pápa, megdicsérve a jámbor király óhaját, Carvajal, sz. angyal bibornoka és az apostoli szék magyarországi követe, által átadatta a kért zászlót és keresztet; azonfelül az összes magyar-, bosnyák- és dalmát papokra tizedet rótt, melyet három részre osztott szét és egy részét László magyar királynak mint segélyt ajánlá fel a török elleni háborúra, másik részét István boszniai hűbéres királynak, harmadik részét pedig Scanderbeg epirusi királynak adta. Tamás István bosnyák király most már

1458.

1458.

a hatalmakat és vezéreket az egyetemes hadsereggel Cossovo mellett lévő igen nagy terjedelmű sikságon való

1459.

megjelenésre szólítá fel levéllel¹⁾).

Hogy továbbá mily buzgósággal fogott hozzá Tamás István bosnyák király az eretnokség kiirtásához, annak fényes tanúbizonyságát adta 1459-ik évben, midőn királyi rendelettel a legszigorúbb büntetés terhe alatt megparancsolta, hogy az összes patarénok vagy menjenek ki az egész országból, vagy pedig a keresztény katolikus hitet vegyék fel. Állítólag két ezer eretnek a ker. kath. egyház kebelébe tért át, negyvenezer patarén pedig inkább hazáját odahagyni kész volt, mint az eretnokséggel felhagyni; ez utóbbiak közül legtöbben menedékhelyet kaptak Cossacia Istvánnál, Hercegovina vezérénel, ki állítólag a patarén-eretnek tévely elveit vallotta. Három kiváló boszniai főurat, kik a patarén-eretnek tévely elveit vallották, miután semmi módon, sem intés, sem ijesztgetés által nem lehetett őket téves elveik elhagyására bírni, összekötözve Rómába küldött Tamás István, hogy őket III. Kálixt utóda, II. Pius pápa, vagy megtérítse, vagy pedig megbüntesse. A pápa az eretnek főurakat kegyesen fogadta s őket a ker. kath. hitben való tanítás végett átadta igen okos és tudós férfiaknak, kiknek bölcs vezetése s oktatása alatt csakhamar a ker. kath. egyház kebelébe tértek át; közülök ketten visszatértek hazájokba s a ker. kath. hitben állhatatosan megmaradtak, egy pedig az utban ismét a patarén-eretnek felekezethez szegődött és a patarénok pártfogójánál, sz. Száva hercegénél, keresett menedékhelyet.

Azonban Tamás István bosnyák király a jól megkezdett ügyekben nem maradt állhatatos és kitartó. Mig otthon a belellenséget, a patarénokat, üldözte, azalatt II. Mohameddel, a török szultánnal, titkos szövetséget és barátságot kötött és neki Rácországban Szendrő nevű

1) Farlatus Dániel: Illyricum sacrum, tom. IV. 72—73.

igen erős várost átadatni parancsolta; hogy pedig a szent-ségtörő gaztettet szinleléssel eltakarja, miként a többi királyok és keresztény fejedelmek, így ő is követeket küldött a mantuai gyülekezetre 1459-ben; e gyűlést II. Pius hita össze, hogy a keresztények fegyvereit és hadseregeit a törökök ellen szövetség által egyesítse. A boszniai követek e gyűlésen a pápától két dolgot kértek, t. i. hogy Thomasevics Istvánnak királyi címet és jelvényt adományozna, továbbá, hogy állitana fel Boszniában két vagy három latin szertartásu püspökséget; eme püspökök tisztjéhez tartoznék e tartományban a ker. kath. vallást védeni s terjeszteni, azonfelül a bosnyák uralkodók tőlök vennék át a királyi jelvényeket. Mindkét kérelem ellen hevesen kikeltek Mátyás magyar király követei, mivel mindkét kérelem a magyar királyok fennhatósági jogaival ellenkezésben lenni látszott; Tamás Istvánt, a bosnyák királyt, pedig azzal vádolták a pápa előtt, hogy a törökökkel szövetséget kötött és nekik Szendrő várát adta át¹⁾, mely vádat a bosnyák követek tisztázni törekedtek azzal, hogy a bosnyák király azokat, amikkel őt vádolják, sürgőségtől kényszerítve tette, hogy a törököket Boszniától távolartsa. Azonban Mátyás magyar király előtt nem volt titok Tamás István bosnyák király és II. Mohammed között létrejött szövetség: ennél fogva a maga s a keresztény ügy érdekében előmozdítása végett jónak látta Tamás Istvánt, a bosnyák királyt, láb alól eltenni s trónjától megfosztani. E cél elérése végett Mátyás felbőszítette Tamás István ellen ennek hasonnevű fiát és Radivoi fivérét, akik, midőn Tamás István Horvátországba ment és Vukmant, a horvátországi bánt, háborúval megtámadta, Biláj előtt 1460-ban a bosnyák királyt saját sátrában az ágyban megfojtották²⁾; közhírré tették pedig azt, hogy a bosnyák király családi betegségben halt el, holttestemei pedig

Tamás István
hasonnevű fia
és Radivoi
fivére által
megöletik.

1) Pray György: Annales reg. hung. pars III. pag. 255.

2) Luccari Annali di Rausa lib. III. pag. 107.

1460. — A megölt bosnyák király fia elfoglalja a trónt. Suttiskán a bosnyák királyok sirboltjában tétettek örök nyugalomra; ezalatt a Vojaccia ágyasától született természetes fia, az apagyilkos István, a bosnyák királyi trónt elfoglalta. Ámde a meggyilkolt bosnyák király özvegye, Cossaccia Istvánnak, sz. Száva hercegének, leánya, Katalin, felfedezvén fiának és sógorának csalárd tettét, kik a megölt királyról, kit megfojtottak, azt hiesztelték, hogy természetes halállal mult ki, Mohammedet Boszniába hita, hogy férje meggyilkolásában közreműködött bűnrészeseken méltó boszút vegyen. Mohammed tehát megragdva Bosznia megszállására szolgáló alkalmat, Izsák pasát igen erős hadsereggel Boszniába küldé, azonban nem azon szándékkal, hogy a király-gyilkosságot megboszúlja, hanem inkább, hogy zsákmányolhasson; miután Katalin ezt átlátta s megértette Mohammed csalárdságát, először Dalmátországba menekült, később pedig Rómába ment¹⁾. Ezalatt Izsák pasa Bosznia erőtlenebb városait és várait elfoglalta, azokat iszonyu módon pusztította, sőt 1462-ben a dalmát Raguzát is kemény ostrom alá fogta és, midőn annak bevétele nem sikerült, megelégedett környékének elpusztításával. Sok ezer keresztényt rabszíjra fűzött, az elfogott ifjakkal a jancsárok seregét nagyította s mindaddig Boszniából seregét ki nem vezette, míg a bosnya király tetemes hadi sarcot le nem fizetett és évi adó fizetésére magát le nem kötelezte.

Amint a török sereg Boszniából távozott, Thomasevics István bosnyák királynak első gondja volt, hogy Mátyás királytól a törökök ellen segílyt kérjen. Ez időben a bosnyák király udvarában mint az apostoli szék követe Miklós modrussi püspök működött, kinek rábeszélése folytán a bosnyák király megtagadta a török Quaestornak az évi adót lefizetni. Midőn pedig ez II. Mohammed török szultánnak tudomásul adatott, haragra lobbant és elhatározta, hogy a vett sérelmet tüzzel-vassal

¹⁾ Orbinus pag. 370—371.

fogja megboszulni. A török részről jövő fenyegetés hallatára Thomásevics István követeket küldött Romába II. Pius pápához, hogy tőle a törökök elleni hadjáratra segélyt kérjenek, mely abban állana, hogy a pápa küldjön egy koronát a bosnyák királynak, miből megtudná a bosnyák nép, hogy a pápa részéről is támogattatik és így nagyobb bátorságot nyerne¹⁾.

Amint Magyarország követe meghallotta, hogy a bosnyák követek koronát kérnek királyuk részére, azonnal Magyarország véduri jogainak sértetlen fenntartása tekintetéből ellentmondott. Miután pedig a pápa közölte ez ügyet a bíbornokokkal, azzal válaszolt a bosnyák követeknek, hogy Mátyás beleegyezése nélkül koronát a bosnyák királynak nem küldhet, mivel hűbérese a magyar királynak és így a bosnyákoknak inkább oda kell törekedni, hogy az ebből náramló veszélyt kikerüljék és nem arra, hogy a magyar királyt magok ellen ingereljék, kitől pedig legnagyobb segélyt nyerhetnének.

A bosnyák követek még vissza sem tértek hazájukba, már is II. Mohammed török szultán junius derekán 150 ezerből álló seregével Boszniába tört és rövid idő alatt Bobovacot Radacestől, ki előbb patarén volt, később kereszténynek szinlelte magát, árulás útján bevette. E város természetes fekvésénél igen meg volt erősítve s hadászati szempontból két évre volt felszerelve minden szükségesséssel²⁾. Szokolyi Péter, kit a király egy dandárral a Szávához küldött, azt tanácsolta a bosnya fejedelemnek, hogy vonuljon vissza minden haderejével a hegyek közé, míg az alakulóban lévő magyar hadsereg segedelmére érkeznek, de ő e tanácsra nem hajtva, hanem garadába összegyűjtött kincseivel Jajcába menekült, midőn pedig II. Modammed szultán Mamuth beglerbéget a török hadsereg egy részével utána küldte, ő Kljucs várába vonult.

1463.

A törökök
Boszniát
elfoglalják.

1) Gobellinus: Lib. XI. Pray György: Annales reg. hung. pars III. 275.

2) Orbinus pag. 374. Luccari: Annal. Ragus. lib. III. pag. 108.

A török beglerbég ide is utána nyomult és e várost körüláborolta; végre négy napi ostrom után éhségtől és szomjúságtól kényszerítette a bosnyák király összes kincseivel, melyeket öt bosnyák király annyi éven összegyűjtött, megadta magát; előbb azonban esküvel erősített szerződést kötött a győzőkkel, mely szerint a bosnyák király és Kljucs városnak lakosai részére szabad elmenetel biztosított. A legyőzött bosnyák királyt a szultán maga elé vezetteté és sok reménynyel kecsegtetve, könnyen rábirta, hogy a városokat, melyek az ő hatalmában voltak, neki átadatta; azonfelül a szultán felszólítására az összes boszniai várak praefectusainak írnia kellett, hogy a várak kulcsait adják át az ellenségnek, mi meg is történt és így nyolc nap alatt a természettől és mesterségesen megerősített hetven város az ellenség kezébe jutott¹⁾.

Több mint egy millió arany értékű, keresztény vagy az ellenség kezébe ment át, az asszonyok és szűz leányok elraboltattak, a szentek templomai leromboltattak, a szerzetes férfiak mindenféle meggyalázó méltatlansággal illettettek, az összes előkelők rabszolgaságra Ázsiába hurcoltattak. De még eme áldozatokkal sem elégedett meg Mohammed szultán, hanem a szerencsétlen bosnyák király vére után is szomjuzott és, miután István királynak minden személyét és tekintélyét teljesen felhasználta, a főmufti egy fetvája által semmisnek nyilvánítá a Kljucs várában Mamuth beglerbég által megállapított békefeltételeket. II. Mohammed török szultán a bilai mezőn mondta ki a halálos ítéletet Thomasevics István bosnyák király felett, hol ez néhány évvel előbb saját atyja ellen emelte fel gyilkos fegyverét. Kivégeztetése felől elágaznak a vélemények: Luccari csak általánosságban mondja, hogy kivégeztetett²⁾; Leunclavius, Bonfinius és Istvánfi szerint

II. Mohammed szultán Thomasevics Istvánt lefejezi.

¹⁾ Laonic. de rebus Turc. lib. X. pag. 224. edit. Venet. Orbinus pag. 375—377.

²⁾ Luccari: Annal. Ragus. lib. III. pag. 108.

elevenen megnyuzták¹⁾; Laonicus, Orbinus és Spanduginus azt állítják, hogy lefejeztetett²⁾; Matthias Michoviensis, Boterus és Cromerus azt írják, hogy karóhoz köttetett és nyilakkal keresztül szurattott³⁾. Mindezek felett leghitelesebb II. Pál pápának 1464-ben kelt bullája, melyben Lajost, Franciaország királyát, buzdítja, hogy a szent hadjáráshoz segélyhadaival hozzájáruljon, Istvánról ez alkalommal azt mondja, hogy II. Mohammed szultán sajátkezüleg ölte meg őt⁴⁾. Hasonlóképen ugyanezt erősíti meg II. Pius pápának 1463-ban kelt bullája, melyben a keresztényeket a hitetlenek elleni közös ügy felkarolására buzdítja, mely alkalommal a többi közt ezeket mondja: „Az emberi vérrel jóllakhatatlan Mohammed Boszniában a királyt, ki, sértetlenséget kötvén ki magának, megadta magát, nagybátyjával együtt állítólag saját kezüleg lefejezte⁵⁾).

II. Mohammed szultán által folytatott eme vérengző üldözés közepette a meggyilkolt István bosnyák király özvegye, Mária, Lázár az utolsó szerb deszpota leánya, midőn Bosznia a török kézre került és férje az ellenség foglyává lett, a törökök dühe elől menekülve Pál Szlavonia bánjának kezébe került, ki őt ellenséges módon mint foglyot letartóztatta, összes kincseitől, melyeket magával hozott, megfosztotta, jöllehet hozzá mint vendégszerető gazdához ment. Eme elbizakodottságának és a vendégszeretet megsértésének méltó büntetését vette a bán, midőn a tartományát pusztító törökök elé ment,

¹⁾ Leunclavius: Pandect. Histor. Turc. cap. 54. — Bonfinius Dec. III. lib. X. pag. 534. — Istvánfy: lib. VI. pag. 58.

²⁾ Laonicus: I. c. lib. X. — Orbinus: I. c. p. 376. — Spandugino Orig. de Princ. Turchi lib. I. pag. 55.

³⁾ Matthias de Michovia: Rer. Polon. lib. IV. cap. 67. in Joh. Pistorii Corp. Hist. Pol. Tom. II. pag. 228. Basil. 1582. — Giov. Botero Relaz. Univerz. dell'Europa, pars I. lib. I. pag. 79. Venezia 1604. 4. — Martin. Cromerus de rebus Polonorum lib. XXV. pag. 374.

⁴⁾ Regest. Memorial. Camerae Comput. Paris. Lign. M. F. — Du Fresne Illyric. vet. et nov. 123—124. Iapon közli a kérdéses pápai bullát.

⁵⁾ Regest. Memorial. Camerae Comput. Paris. Sign. M. F. 38. Gobelin.

ezek által körülvéttetett és megöletett¹⁾, Mária özv. királyné pedig most már a zsarnok kezeiből megszabadult és Magyarországba anyjához ment.

II.

A törökök
elfoglalják
Hercegovinát.

Bosnyákország elfoglalása után II. Mohammed török szultán elhatározta, hogy azzal egybekapcsolt Hercegovinát vagy más néven Szent Száva hercegséget is hatalmába ejti; csakhamar eme tervét valósította is. Miután a szultán hadseregével Hercegovinába nyomult, először is Szent Száva vezérének székvárosát szállotta körül, azután a többi fejedelmek tartományait szállotta meg és előre küldött hírnökök által tudokra adta nekik, hogy összes tartományaikat Mohammednek adják át, ellenkező esetben a bosnyákokéval hasonló sors vár rájuk. Ezen fenyegetés folytán némelyek, félrevezettetvén, mások, kétségbe esvén és semmi segílyt nem remélvén és látván azt, hogy a törökök már a vezér székhelyét is körülvették, rögtön megadták magokat²⁾; István vezér Wlatkó nevű fia pedig Raguzába menekült és a köztársaság előkelői közé vétetett fel, de nem sokára Dracovizában nem messze Castronovótól 1466-ban elhalt. Így rövid idő alatt a törökök Boszniát és Hercegovinát elfoglalták, jöllehet II. Mohammed István vezér fiainak, felosztván egymás között az atyai örökséget, bizonyos részeket adófizetés mellett hagyott ugyan, azonban II. Bajazid szultán csakhamar megfosztotta őket az atyai örökségtől; Wlatkó, mint említém, Raguzába menekült és ott meghalt; Vladisláv pedig Magyarországba ment³⁾.

Bosznia és
Hercegovinát a
Magyarok által
vissza-
foglaltatik.

Mátyás király, miután Mohammed elfoglalta Boszniát, észrevette azt, hogy őt a törököktől egyedül a Száva folyó választja el, azonnal Péterváradon, hol az 1463.

¹⁾ Joh. Gobellini Commentar. Pii Papae II. Rer. memorabil. sui temporis lib. XI. pag. 311. Francof. 1614. f. Luccari: III. könyv 108. lap.

²⁾ Laonic. de reb. Turc. lib. X. pag. 290. Orbinus: pag. 376.

³⁾ Mauro Orbino: Regno degli Slavi, pag. 388.

szeptember elejét tölté, a most említett év és hónap 12-én szövetséget kötött Velencével¹⁾ mely szerint a felek arra kötelezték magokat, hogy a török ellen azonnal és egyszerre megkezdik hadi munkálataikat: Mátyás Boszniát támadja meg; Velence a Peloponnesusba küld némi hadjáratot, békét pedig egyik fél a másik fél beleegyezése nélkül nem fog kötni; Mátyás be is váltotta szavát és, miután megtudta, hogy Jajcza városnak lakói nehezen viselik a török igát, azonnal erős hadsereggel átkelt a Száva folyón, ez évi szeptember végén már Jajczát körülvette mintegy 25 ezerből álló seregével, október 1-én pedig a várost megvíván, Harambég török vezért a belső várba szorította. Itt azonban Harambég kétségbeesetten védte magát úgy, hogy Mátyás király csak nagy nehezen három hónapi ostrom után tudta bevenni a várat; Harambég december 25-ikén kegyelemre adta magát a hétezerből 400-ra olvadt őrségével. A főváros megvétele után a bosnyák nép, melyet szent Ferencz-rendű szerzetesek mindenütt felkelésre izgattak, nagy segélyére voltak a magyar seregnek; rövid idő alatt mintegy 60 város, erősség jutott Mátyás király hatalmába. E vár ostrománál különösen kitüntette magát Gerebi Mátyás, Mátyás magyar király vészerinti rokona. Az ostrom folyama alatt egy óriás erejű török pasa felszólítá a magyar hadsereg vitézeit, hogy vele valaki párbajban mérkőzzék meg; midőn pedig a magyar vitézek közül senki sem vállalkozott erre, az ifju Gerebi szállott ki a küzdőterre, hogy megvívjon a gőgös pasával. A hosszú és heves küzdés után végre Gerebi meggyőzte a gőgös török pasát, kinek fejét a magyar király lábai elé tévé. Mátyás király az ifju vitézt eme dicső tettéért egy pár aransarkantyúval és fényes szerszámmal ékített paripával ajándékozta meg, ugy szintén az egész magyar hadsereg előtt nyilvánosan nagy dicséretekkel halmozta el.

¹⁾ Leibnitii: Codex diplom. pag. 426.

1463.

Mátyás király, miután a háborút tovább nem folytathatta, mert a hirtelen beállott nagy hideg lehetetlenné tette azt, a visszahódított tartomány kormányzójává Szapolyay Imrét, Jajca kapitányává Székely Jánost tevé meg, maga

1464.

pedig Harambéget és őrségét magával vivén, 1464-ik évi február közepén diadalmenetben Budára tért vissza.

E hadjáratban nagy érdemeket szereztek magoknak a boszniai sz. Ferencz-rendü szerzetesek, miértis II. Pál pápa 1467-ik évi augusztus 13-ikán őket nagy kiváltságokkal és dicséretekkel halmozta el¹⁾.

Mátyás király ez idő szerint Boszniában viselt dolgairól a pápát értesíté levelében²⁾.

III.

A törökök
Jajcát
ostromolják.

Mohammed szultán, értesülván Jajcának s vele majdnem az egész Bosnyákországnak oly gyors elfoglalásáról, haragra gyuladt, roppant nagy előkészületet tett a téli idény alatt, mondhatni a kelet minden erejét talpra állítá, hogy e tartományt visszavegye. Egy erős hadat már a tavasz végén küldött a kisebb erősségek megvívására, majd pedig maga is megjelent hatalmas hadseregével és Jajcát nagy faltörő ágyukkal lövöldöztette. Mátyás magyar király, értesülván a török terveiről, csakhamar felkérte II. Pius pápát, hogy rábírná Europa uralkodóit, hogy a törökök ellen intézendő hadjáráthoz hozzájáruljanak. A pápa mindent megtett, mit tőle várni lehetett, azonban Európa fejedelmeinek, kiket a törökök ellen intézendő hadjáráthoz való hozzájárulásra felszólított, nem igen volt kedvök erre. Az olasz hatalmak, főképen Velence ígértek is egy hajóhadat; ezért a pápa értesíté Mátyás magyar királyt, hogy eme hajóhad junius hónapban fog kiindulni Anconából, halaszsza el tehát ez ideig ő is szárazföldi hadjáratát. Ámde az ígért hajók lassan gyűltek, kivált-

¹⁾ Luc. Wadding. Annal. Minor. anno 1467. nro. XI. tom. XIII. p. 405.

²⁾ Pray György: Annales reg. hung. pars III. pag. 302—307.

képen nagyon elmaradt volt Velence a maga gályáival. A pápa betegen ment Anconába, hogy a készülődést siettesse, naponkint zselyeszékben vitette magát a kikötőbe. Végre megérkeztek a velencei hajók is; de a pápának betegségét e közben az aggodalom és a boszúság halálossá tette, minek következtében augusztus 14-ikén meg is halt és így a keresztes hadjárat is abba maradt.

Mátyás e közben nagy szorgalommal szerelte fel hadseregét és augusztus közepén Futaknál táborba szállott. Az olasz hajóhad kiindulását és a többi megígért segélyhadak megküldését minduntalan sürgette. Midőn pedig hiába várakozott oly soká a megígért segedelem után és Mohammed Jajcát már igen keményen ostromolta, Mátyás király, félvén, hogy szövetségeseinek hosszas késedelmezése folytán a város megadja magát, önkényt jelt adott az indulásra s hogy miért tette ezt, arról értesíté II. Pius pápát levelében¹⁾.

Mátyás király levele már halva találta II. Pius pápát és nem érkezett más segedelme, mint ama 20 ezer arany, melyet Velence adott s azon 40 ezer arany, melyet a haldokló pápa végrendelete szerint a cardinálók küldtek neki²⁾. Mátyás király így magára hagyatva sem veszté el bátorságát szembeszállani a nagyobb ellenséggel. Miután pedig tudomására jutott, hogy a török ágyúk Jajca falait annyira megrongálták, hogy azok sokáig ellentállani képelenek, augusztus végén gyorsan a Szávához ment és áthaladva a folyón a törökök ellen vezeté seregét. Mohammed már tovább 20 napnál ostromolta Jajca falait mindenféle faltörő gépekkel, midőn pedig Mátyás már csak pár napi járatra volt Jajcától, Mohammed az ifju király jöttének hírére annyira megijedt, hogy az ostrommal rögtön felhagyott, maga pedig visszavonult, hátrahagyván ágyui s podgyászai nagy részét³⁾.

1) Pray György: *Annales regum hung.* pars III. 312—313.

2) Campanus: *Vita Pii II. Muratorinál* III. 290. *Teleki Okmánytár* XI. 124.

3) Bonfin: *Dec. IV. lib. I.* 537.

1464.

Mátyás ekként harc nélkül győztes, Bosnyákországot Ujlaki Miklós kormányára bízván, Szreberník alá szállott és, miután azt rohammal bevette, Zvornikot vette körül. Azonban hiába ostromolta az erős sziklavár falait két hónapon keresztül, midőn végre a vár fölmentésére siető Mamuth basa közeledtének hírére a vívók az ostromszerek egy részének hátrahagyásával rendetlenül visszavonultak.

Miklós bosnyák király és fia Lőrincz.

Az így meghódított tartományt Mátyás helytartói által kormányoztatta, így 1464-ben Szapolyay Imre mint Bosnyákország kormányzója említették az évkönyvekben;¹⁾ azután pedig, hogy jótéteményekkel maga iránt lekötéllezze Miklóst, II. Mohammed által megölt Thomasevics István bosnyák király fiát, neki Bosznia koronáját ígérte oda, midőn pedig ez Várady István kalocsai érsekkel, Vitéz püspök, Palóczy László, Szapolyay Imre, Lamberger és Thuróczy Benedek követekkel III. Frigyes császárhoz a magyar korona visszaváltása végett küldetett,²⁾ nagy kitüntetésekkel halmozta el őt Mátyás, végre pedig Bosznia királyi jelvényével ajándékozta meg és Lőrincz fiát „Bosznia s a szerémség vezére“ címével ruházta fel;³⁾ ez a Lőrincz az, akiről sok magyar történetíró egészen hallgat, az általa viselt dolgokat pedig Mátyás és Ulászló korában gyakrabban emlegetik, akiről továbbá Bonfin⁴⁾ azt írja, hogy eme igen bátor ifju vitéz Mátyás király udvarában neveltetett és őt Mátyás igen kedves egyéniségként, sőt mint fiát tartotta, ki apjával, Miklós bosnyák királylyal, jelenvolt Mátyás magyar királynak Beatrixsal, Ferdinánd Sicília s Aragonia királya leányával, tartott lakadalmán,⁵⁾ azonfelül pedig II. Ulászló

1) Georg. Ráttkay Memor. Reg. et Ban. Dalm. Croat. lib. III. p. 96.

2) Gerh. a Roo Annal. Austr. lib. VII. p. 249. — Schmeitzel de Orig. et fatis Coronae hung. c. V. p. 223.

3) Ráttkay de Nagy Thabor pag. 98. és 112.

4) Bonfin in vita Matthiae 1483-ik évhez pag. 570—577.

5) Description. Nuptiarum Regis Matthiae et Coronation. Reginae, inter scriptor. rerum hungar. a Wechelio pag. 354.

magyar király Lőrinczet több más főúrral és főpappal Velencébe küldötte 1502-ben, hogy jegyesét, XII. Lajos francia királynak egy távoli rokonát, Candalei Annát Magyarországba hozzák, mint ez a menyegzői ünnepélyeknek kéziratban közlött leírásában említettik Carolus du Fresne bizonyítása szerint¹⁾.

1464.

1465-ben Mátyás király hirül vette, hogy a szultán mind Velencének békét ajánlott, mind pedig hozzá követeket kíván e végett küldeni s hogy ezek már a határszélen várják tőle a menvédet. De ugyanezen időben kémeitől is értesült Mátyás, hogy Mahommed nagy hadjáratot tervez Magyarország vagy Bosznia ellen; ezért a török követeket nem is engedte be Magyarországra; azonfelül pedig a velencei hercegnek tudtára adta, hogy a törökök békeajánlataira semmit se adjon, mert ők csak meghasonlást akarnak eszközölni a keresztények között, hogy azután egyenkint annál könnyebben meggyőzhessék. Ez évi március vége felé Mátyás király ismét arról értesült, hogy II. Mahommed szultán a prófétára megesküdött, hogy addig az élet örömeit sem akarja élvezni, míg Jajcát és Belgrádot be nem veszi; de e közben Ázsiában és Görögországban lett elfoglalva, békében hagyta Boszniát.

1465.

Török ügyek.

A török szultán ezentul bizonyos időn át békében hagyta Boszniát, sőt 1473-ban késznek nyilatkozott egész Szerb- és Bosnyákországot átengedni Mátyás királynak, ha a török csapatoknak, midőn más keresztény tartományokba zsákmányolni mennek, a maga déli tartományain szabad átmenetet enged. E követség híre még Rómába is elhatott és a pápa tartott is attól, hogy Mátyás ama körülményei közt, melyeket Fridrik császár és Kázmér király fondorkodásai idéztek elő, az ajánlott szövetséget elfogadja; ennél fogva őt erről minden áron lebeszélni igyekezett. Mátyás, ki csak ellenségeinek ijesztése végett

1473.

¹⁾ Carolus du Fresne de Famil. Dalm. Slavon. pag. 259.

1473.

bocsátá maga elé a követséget, ügylátszik, már a pápa levelének vétele előtt visszautasítá a török ajánlatát.

1474.

Török háboru.

Midőn pedig Mátyás király a cseh ügyekkel volt elfoglalva, II. Mohammed, szultán ez alkalmat felhasználta és Assam béget, a boszniai helytartó basát, nagy hadsereggel látta el, hogy azzal egészen Olaszországig hatoljon. Assam bég egész magyar Boszniát, Szerbiát, Horvátországot és Karinthiát tüzzel-vassal pusztítá s a legnagyobb kegyetlenségeket követte el eme tartományok védtelen lakóin. Ujlaky Miklós bosnya király alig volt képes a Szerémséget megvédeni az ellenség ellen. Szlavóniát a Száva folyó áradása mentette meg a törökök pusztításától. A bosnyák törökök hatalma a horvát határokon túl egész Dalmáciát, Stíriát foglalta magában, komoly ellenállásra nem találtak. Végre az elpusztított tartományok szerencsétlen lakóinak jajveszékélése Magyarország főrendeit is meggyőzte arról, hogy mennyire jobb lett volna a keresztes hadat a törökök ellen vezetni. Ezért az elégtelenség Magyarországon nőttön nőtt, terjedten terjedt, mi tudomására adatott Mátyás királynak, ki rögtön, amint a lengyelekkel békét kötött és a cseh ügyeket kiegyenlítette, hazájába visszatért és most minden igyekezetét a törökök ellen fordította, kik 1474-ik év vége felé Chadim Szulejmán rumeliai basa vezetése alatt mintegy százhuszezerből álló haddal Moldva ellen indultak. A fenyegetett István moldvai vajda, a magyar király iránt hódolatot ígervén, Magyar Balázst, az erdélyi vajdát, hita segítségül s ez Mátyás király meghagyásából mintegy huszezerből álló haddal, melyben 5000 székely számláltatott, Moldva felé tartott. Az egyesült magyar-moldvai sereg a törököket teljesen tönkre tette¹⁾. István moldvai vajda ezután hálából hódolatát mutatta be Mátyás, ki-

¹⁾ Dlugoss XIII. 526. — Epist. Math. Corv. IV. 15. — Pray György: Annal. IV. 96. — Hammer, I. 522. — A magyar hadak részvételéről ezen ütközetben id. gróf Teleki: Hunyadyak kora III. 422. 6. jegyzet alatt.

rállynak, ki által a magyar korona pártfogásába vétetett¹⁾. 1474.

Miután Mátyás király eme fényes győzelemről értesült, attól tartott, hogy a szultán ezt meg fogja boszulni, ezért a török elleni készülétek megtétele végett 1475-ik 1475. évi ápril 24-ikén országgyűlést hirdetett, melyen a magyar rendek egy arany frtot ajánlottak minden telektől, de egyuttal határozottan kimondatott, hogy e pénz egyedül a törökök ellen fordíttassék, a nemesség pedig ez évben fölkelni ne tartozzék, kivéven azon esetben, ha a szultán maga támadná meg Magyarországot; a jövőre pedig minden rendkívüli adó megszűnjék és az ország védelme annak törvényei s szokásai szerint intéztessék²⁾.

Amint Mátyás király a hadjáratra teljesen felkészült, ez évi októberben tíz ezerből álló válogatott sereggel indult az alvidékre. Hadjáratának célja volt Szabács várát bevenni, mely a törököknek támaszul szolgált a Tót- és Horvátországba intézett becsapásaiknál. A szultán e várba öt ezerből álló őrséget küldött és, hogy ezeket fellelkesítse, a forgót saját kezeivel tüzte turbánjaikra. A törökök sokáig védték a várat, míg végre 1476-iki február 1476. elején Mátyás király kezére jutott³⁾.

A téli s tavaszi idény alatt Mátyás király még nagyobb készüléket tett Szendrő ostromára, e célra a pápa s Velence kilencvenezer aranyat küldtek neki. Tervét azonban megzavarta a szultán, ki a nyár derekán nagy hadsereggel megtámadta Istvánt, a moldvai vajdát. István vajda Mátyás királytól is kért segílyt, ki küldött is egy hadsereget Báthory István országbíró vezetése alatt a moldvai vajda segélyére; de a magyar segély-had csak már azután érkezett meg, miután egy elhatározó ütkö-

1) Gróf Teleki József: Hunyadyak kora. Okmánytár XI. 540.

2) Kovachich: Suppl. ad Vest. Comit. II. 240.

3) Bonfin: Dec. IV. lib. III. 578. — Turóczy: IV. cap. 67. — Dlugoss: XIII. 539. — Heltay: Magyar Kron. II. 142.

1476.

zetben a törökök István vajdát megverték; minélfogva csak a sietve visszavonuló szultánnak utóhadát érhetette el és verhetette meg a magyar hadsereg.

E közben Mátyás király egy nagyobb hadjárat eszméjével foglalkozott, melynek célja lett volna nemcsak Szendrő visszavétele, hanem a déli tartományok teljes felszabadítása is. De minthogy e hadjárat minden kilátások szerint hosszabb ideig vala tartandó, menyegzője pedig Beatrixsal ez évi október 16-ikára már meg volt állapítva, nehogy hadi munkálatait félbeszakítani kényszerítettessék, azoknak megkezdését a jövő évre halasztván, most már minden gondjait menyegzőjére fordította, melyet Ferdinánd Szicília s Aragonia királyának leányával, Beatrixsal, tartott. A fényes nászünnepeken jelen voltak az összes országnagyok és bánok, Ujlaky Miklós bosnyák király Lőrinc fiával és fényes bosnyák kísérettel és mások számosan.

1477.

A menyegzői vigalmat gyász váltotta fel, mert a törökök, észrevevén, hogy mindenki a királyi menyegzővel van elfoglalva, Szendrő mellett emelt várdákra törtek negyvenezerből álló sereggel és, miután azokat bevették, Erdélybe csaptak át, annak nagy részét feldúlták és tömérdek zsákmányt és foglyot vittek el magukkal. Ezután egész Dalmáciát, Horvátországot, Stíriát és Szerbiát ismét bebarangolták; a kemény tél nagyon kedvezett nekik, mivel a befagyott folyókon könnyen átszállíthatták csapataikat. Wuk rác deszpota 1477-ben tíz ezerből álló seregével ellene ment, de egész hadseregével felkoncoltatott. Wuk családjával és az egész rác nemességgel a törökök áldozatává lett. Mátyás király ez alkalommal nem küldhetett nagyobb segílyt a törökök által megtámadott vidékre, mivel a német császár ellen vezetett nagyobb hadjáratot. Azonban Wuk özvegyét pártfogásába vette s neki Gradiska környékét adta, személyes őrizetét pedig Báthory Istvánra s Draghfy Tamásra bízta. A magyar bosnya vidéknek,

valamint az összes déli tartományoknak egyedüli szerencséje az volt, hogy a szultán hadserege 1478-ban a velenceiekkel volt elfoglalva, különben sorsuk most már véglegesen el lett volna döntve.

1478.

Mátyás király, hogy a törökök ez újabbi pusztításait megboszulja, békét kötött Kázmér lengyel királlyal, Frigyes német császárral pedig fegyverszünetre lépett. És most, amint értesült arról, hogy egy török sereg Horvátországon keresztül Stájerbe tört és ennek elpusztítása után, átcsapván Magyarországra, Zala és Vas megyéket egészen Vasvárig dúlja, Szapolyay Istvánt és Geréb Pétert a törökök ellen küldi, majd pedig maga is hirtelen összegyűjtött hadakkal az alvidékre siet. A törökök azonban, értesülvén a magyarok közeledtéről, zsákmányukkal és foglyaikkal sebesen kitakarodtak. Egy elmaradt csapatjukat Szapolyay és Geréb utolérték és majdnem egészen levagdalták úgy, hogy a három ezerből alig kétszázan menekülhettek meg. Mátyás ezután a Szávánál még több erőt vont magához és Jajcán túl a grebeni mezőkön táborba szállt, seregének egy részét pedig a török földre küldte, hogy Magyarországból kivitt zsákmánynak és foglyoknak legalább egy részét visszavegye. E hadosztály eleinte szerencsével harcolt, Verbászt bevette, az ottani basát a városból kiűzte s tömérdek zsákmányra tett szert, azonban midőn haza felé indult, a basa rögtön nagyobb haderőt gyűjtött össze s a gondtalanul hazatérőket oldalba fogta. Ekkor kegyetlen öldöklés keletkezett. Minthogy pedig a magyarok nemcsak lovaikat, hanem önmagukat szerfelett megrakták zsákmánnyal, az így túlterhelteknek pedig természetesen igen alkalmatlan volt harcolni; sokan közülök inkább meghalni akartak, mint a magukkal vitt értékes tárgyakat átadni, miértis ezek, megvetvén a halált, a legkeményebben harcoltak; nagy része közülök pedig, letevén a zsákmányt, harcolt és már-már a legcsunyábban tértek volna vissza, hacsak mintegy 300 le-

1479.

1479. gényből álló horvát csapat nem érkezett volna segélyökre. A segítségre érkezett vitézek oldalról dühösen megtámadták a törököket, kik azt hitték, hogy ez a 300 vitéz az ellenök jövő nagyobb hadseregnek előőrsei, miértis annyira megrettentek, hogy futásnak eredtek; a magyar hadsereg pedig zsákmányával szerencsésen hazaérkezett. Mátyás király ezután a török Bosznia s Hercegovina nagy részét egész Szerborszáig feldulatta seregével és csak késő ősszel tért vissza Zágrábba¹⁾.

A kenyérmezei
ütközet.

Eme nagy vereség jóvátétele végett tizenkét basa és a hűtlen oláh vajda negyven, mások szerint hatvan ezerből álló sereggel ez évi október elején Erdélybe tört és azt keresztül-kasul pusztította. Mátyás király, amint a törökök betöréséről értesült, Báthory István vajdát és Kinizsy Pál temesi főispánt felszólította, hogy a törökök garázdálkodásának véget vessenek. Azonban Báthorynak már nem volt ideje oly erőt összegyűjteni, hogy a törökök betörésében és a tartomány pusztításában megakadályozhassa és azért, miután Kinizsynek a veszélyről jelt adott és őt segélyre szólította, hogy vele annál előbb egyesülhessen, hadaival a Kenyérmezőn Szászvárosnál szállott táborba. Ámde, mielőtt Kinizsy megérkezett volna, a törökök foglyokkal és zsákmánnyal haza felé indultak és útjokat a Vaskapu felé vették és így Báthory tábora felé mentek, melyet 1479. október 12-én egy mértföldre megközelítettek. Báthory István, miután értesült Kinizsy közeledtéről, kedvező fekvésében bevárta a törökök támadását. A következő napon, október 13-án hajnalban a szintoly vallásos, mint vitéz hadvezér, Báthory István misével, áldozással és ezt követő rövid étkezéssel készült e nap nagy munkájára.

Igy lelkileg és testileg ellátott vitézeit hacrendbe helyezte és úgy fellelkesítette, hogy mindnyájan megesküd-

¹⁾ Bonfin: Dec. IV. lib. V. — Mátyás levele a pápához és sógorához, az aragoniai bibornokhoz. Epist. Matth. Corv. IV. 68. és 84.

tek, hogy vagy győznek, vagy meghalnak. A jobb szárnyat a székelyek és néhány vármegye zászlóalja, a bal szárnyat a szászok és oláhok foglalták el; a vezér maga a vajdai dandárral, mely jobbára páncélos lovasokból állott, a közepet képezte. A harc a balszárnynon indult meg. A szászok, kik kívánságuk szerint az első rendben állottak, az ellenség első rohanását vitézül visszaverték; de utóbb a sokaságtól elboritva, szintugy, mint az oláhok is, hátrálni kezdtek; sokan közölők a Marosba fultak. Ezalatt a jobb szárnyon is kezdetét vette a harc, ámde a tulnyomó számban lévő ellenség rohamait mindig pihent csapatokkal újította meg és így a székelyeket is visszanyomta és a közép háta mögé kényszeríté menekülni. Ekkor Báthory, hogy a harc tüzét a szárnyakon gyöngítse, vasas dandárával az ellenségre rohant és annak első harcrendét megszalasztotta; ámde a török vezérek négy újabb dandárt vezettek ellene és a harcot az eddiginél hevesebben megújították. A szárnyakról lassan a közép felé vonult a harc heve, mert Báthory iszonyatos pusztitást vitt véghez a tulnyomó ellenség sorai között. Ámde az ellenség számereje mégis kicsikarni kezdé az elszánt kis magyar dandártól a győzelmet; Báthory István már hat sebtől vérzett és végre leszurt lovával a földre rogyott; már minden elveszettnek látszott. E végső szükségben vágatott le a hegyekről seregével Kinizsy és a már-már diadalmas törököket oldalba fogta. Hatalmas szava, melylyel Báthory István nevét kiáltotta és holléte felől kérdezősködött, felülmulta a harc zajos viharát és új erőt öntött a hat sebe dacára is küzdő és inkább a török vérétől, mint a saját vérétől ázott Báthoryba; majd pedig két karddal harcolva utat tört magának Kinizsy Báthoryhoz és őt megszabadította. A törökök mindezeknek láttára a legnagyobb zavarba jöttek és dacára annak, hogy tulnyomó számban voltak, még sem birták sokáig kiállani a mieink rohamait, minek folytán kénytelenek voltak futásban ke-

1479.

resni szabadulást. Harmincezer török több basával és más főemberrel fedte a csatátért; számtalan török pedig futás alkalmával öletett meg a mindenfelől feltámadt földnéptől. A mieink közül nyolcezeren vérzetek el a magyar hazáért a kenyérmezei ütközetben.

A fáradt magyar sereg a csataterén töltötte az éjet vig lakoma mellett általános jó kedvvel borral telt kupák forgása közt. A törökök hullái egymásra helyezve asztalokul szolgáltak. Kinizsy a török holtak közül a földről egyet fel kapott fogai közt és viharos jó kedvében lejté azzal a harci toborzót.

Később Báthory István a csataterén elesett magyarok sirja mellett kápolnát emeltetett, melynek romjai századok múltán is emlékeztették az arra menőket a kenyérmezei dicső győzelemre¹⁾.

1481.

Ismét keresztes had terveztetett a törökök ellen, azonban II. Mohammed szultánnak 1481-ben bekövetkezett halála az általános félelmet eloszlatta s annál inkább békét lehetett reményleni, mivel II. Mohammednek az örökség felett civódó két fia, Bajazed és Dsem a török haderőt egymás ellen fordították. Miután azonban Bajazed szultán Dsem öcscsét Nissza vidékén az 1481-iki június 20-ikán elhatározó ütközetben megverte s Egyiptomba, onnan pedig Rhódusz szigetére a keresztúrakhoz futamította. Trónján így megerősödvén, még azon évben megkezdte a becsapásokat az éjszaki tartományokba. Iszkan-der basa, a meghódolt Szerbország beglerbégje, miután Velencét egy, Dalmátiába intézett betörése által a békekötés megújítására kényszerítette, október végén készülteket tett Magyarországra is betörni. Mátyás király, amint erről értesült, Kinizsy Pál országos főkapitányt 32 ezerből álló sereggel ellene küldte, kinek sikerült a törököket teljesen

¹⁾ Bonfin : Dec. IV. lib. VI. 612. Oláh : Hungaria, cap. 15. A brassai egyház felirata Schwandtnernél : I. 886. Mátyás levele a pápához. Horváth Mihály : Magyarország történelme, III. köt. 179—181. Pest 1871.

megverni; ez alkalommal magát a török basát is lefejezte, ezután sok török fogolylyal visszatért Magyarországra.

1481.

1483-ban a törökök ismét folytatni kezdték éjszak felé hódításait. Egy török had a tavaszon Hercegovinára csapott és annak fejedelmeit, Kosszarics herceg fiait, Ulászlót és Wlatkót megtámadta s elűzte. Előbb Ulászló éjszaki országrésze, azután Wlatkó déli tartománya esett a győző csapatok birtokába. Ulászló Magyarországbán keresett menedéket, Wlatkó pedig Raguzába menekült. Ulászló rábirta Mátyás magyar királyt, hogy seregeinek egy részét az alvidékre küldje. Ezen esemény eléggé meggyőzte Mátyást, hogy országának érdekei a török ellen kívánják fordítani fegyvereit. Erre most maguk a törökök igen kedvező alkalmat nyújtottak. A múlt évben Bajazedtől megvert és a rhodusi lovagokhoz menekült Dsemnek egy párthive, előkelő basa, Magyarországra jött és Bajazed zsarnoki kormányával több elégületlen basa megbízásából arra ösztönzé Mátyás magyar királyt, hogy segítse ki Dsemet a rhodusi nagymester fogságából és aztán vele együtt támadja meg Bajazedet. A háboru sikere nem volna kétséges, mivel a gyűlölt szultán ellen sokan készek Dsemhez pártolni, mihelyt arról értesülnek, hogy Mátyás király őt segélylyel támogatja, jutalmúl pedig Mátyás a török Boszniát, Szerb- és Bolgárországot kapná Dsemtől. Azonban ezen alkudozások szomorú eredményre vezettek, amennyiben Bajazed Hercegovinát még ez évben elfoglalta s ezután a török Boszniához csatolta és azt már akkor kezdte oly módon berendezni, felosztani és kormányozni, mint azt később is gyakorolta, midőn Boszniának egyedüli, korlátlan úrává lett.

1483.

A törökök Hercegovinát elfoglalják.

Mindazon vidékeken, hol a török volt az úr, a nemesség legnagyobb része az izlam vallásra tért át, hogy a jog és vagyon birtokában megmaradhasson, őt követé a köznép egy része. Azok, kik apáik vallásához hívek

maradtak, „Rajah“ névvel illettettek, mely eredetére arab szó s tulajdon érteményében csordát jelent, de e névvel illették egyszersmind a zsidókat és a görögöket, sőt a cigányokat is. A keresztények üldözése a legnagyobb kegyetlenséggé fajult. A rajah megfosztatott minden jogaitól. A fegyverviselés- és építkezésben, sőt sok tekintetben emberi jogaiban is korlátoztatott. Kiszabták a türelmi s fejadót; ha pedig valamelyik rajah sorsán könnyíteni akart, ezt csak a török vallásra való áttérés vagy pedig nagyobb megvesztegetés által volt képes keresztülvinni.

Bosznia hasonló sorsban részesült, mint Bulgária és Szerbia; azonban a bosnya rajah sorsa volt a legnehezebb, mivel Bosnyákországban századokon át folyt a legkegyetlenebb vallási küzdelem, város város ellen, család család ellen folytatott küzdelmet, miáltal a kölcsönös ellenséges indulat már régtől fogva fennállott. Most pedig mindazok, kik boszut venni óhajtottak ellenfeleiken, áttérvén a török vallásra, elérkezettnek vélték az időt, hogy sérelmeiket visszatorolhassák, melyeket a multban eltűrni voltak kénytelenek azok részéről, kik most őseik vallásában megmaradtak. A keresztény vallásból a török vallásra áttért mohamedánok az uralkodó török elemmel vetekedtek a keresztények üldözésében, hogy így a vezér és a basák kegyeit kinyerjék.

Jövedelem és birtok tekintetében az egész ország három részre osztatott fel, vagyis az összes jövedelem egyharmada a szultáné, egyharmada a holt kézé (Evkafs, egyházé), egyharmada a hűbéres főuraké lett (Timars, spahiliks).

Bosznia kormányzására egy három lófarku basát neveztek ki Stambulban. Itt is, mint mindenütt, ama rendszert követte a török kormány, hogy az ilyen basát teljhatalommal ugyan, de csak ideiglenesen és rövid időre nevezte ki. Ilyen méltóságra pedig a basa csak nagy meg-

vesztegetés mellett juthatott, miértis hivatalának elfoglalása után főtörekvése volt nemcsak a megvesztegetésre fordított pénzösszeget alattvalóin roppant zsarolás által megvenni, hanem azonfelül a legrövidebb uton nagy vagyona szert tenni. A zsarolásra alkalmat nyújtott az ily basáknak a korlátlan hatalom, melylyel felruháztattak. A porta pedig az ily basák zsarolásait megtorolni nem volt képes, mivel ezek már előre megvesztegették a diván összes hivatalnokait és így szabadon zsarolhattak kényökedvők szerint, a gondjukra bizott tartomány vagy ország bajaival mitsem törődtek, hanem kényelemben ott-hon éldegéltek.

A teljhatalmu vezir (helytartó) majd Szerajevóban, majd Banjalukában, majd pedig Travnikban lakott és az országot felosztotta banjalukai, klissai, skopoljei, zvoniki, mostári s novibazári szandzsákokra. A szandzsákok ismét felosztattak 38 kapitányságra. Minden kapitány fel volt hatalmazva a hozzá tartozó rajah fölött élet-halál-ítéletet hozhatni minden felelőség alá vonhatás nélkül. Minden kapitány és bég egy nagyobb birtokkal vagy kerülettel láttatott el, a spahik pedig a nekik kitűzött spahilikban a deretinát vagyis a tizedet szedték, amiért köteleztettek mint lovasok teljes felszerelésben a táborban megjelenni. A spáhi nem élvezett szabad egyéni birtokjogot, hanem a földet inkább az általuk teljesítendő katonai szolgálatuk kötelezettsége fejében kapták a szultántól hűbér gyanánt. Bármilyen lett légyen is eme spáhik birtoklásának jellege, a többi lakosokkal és pedig nemcsak a keresztény rájával, hanem a többi mohamedánokkal szemben ők alkották az egyedüli kiváltságos földbirtokos osztályt. Alig lehetett találni vidékeket, melyek kivételt képeztek a spáhik birtoklása alól. Ezeket a szultán önmagának tartotta fenn, midőn a földek a spáhik között megosztattak. E spáhik nem mindnyájan voltak valóságos ozmanlik, hanem többnyire szerb és horvát eredetűek, kik még ősi nyelvüket

1483. beszélték és régi szláv hangzású családi neveiket is legnagyobb részt megtartották. A spáhik nem saját falvaikban, hanem városokban és palánkkal körülvett nagyobb helyiségekben laktak menten minden adózástól, miután a kiváltságos hódító osztályhoz tartoztak. Birtokaikat nem kezelték önmaguk, hanem a rája által műveltették azokat és csak őszi szel jelentek meg falvaikban személyesen, vagy pedig megbízottjaikat küldték el oda a rájától beszédni a tizedet és más különféle adókat.

Minden fegyverfogható nemes háboru idején a szandsák bég vezénylete alatt harcolt. Ezen behozott rendszer által a szultán nemisokára Bosznia leigázása után képes volt hadseregét 25 ezer harcossal nagyobbítani.

Mig Mátyás magyar király élt, a szultán megelégedett Boszniának azon részével, melyet eddig birt. Azonban Mátyás királynak 1490-iki ápril 6-ikán életének 47-ik évében bekövetkezett kora halála után a szultán hozzáfogott nagyobb haditerveinek valószínűsítéséhez.

II. Ulászló magyar király fennhatósága alatt 1490—1516.

I.

A hatalmas Mátyás magyar király halála után trónját a gyenge s tehetetlen II. Ulászló foglalá el, ki alatt az elfoglalt tartományok elszakadtak, Magyarországon belül viszálykodások támadtak, a törökök mind közelebb-közelebb nyomultak Magyarország felé. Azonban a törökök átlátták azt, hogy addig Magyarország és Németország belső részeibe nem hatolhatnak, míg Boszniának teljes uraivá nem lesznek. Mindenekelőtt pedig a törökök arra törekedtek, hogy a magyarok kezében lévő boszniai várakat elfoglalják, különösen pedig Jajcát, mely hadászati szempontból igen nagy nevezetességű volt. A törökök eme törekvéseit azonban mindenkor megghiúsította a magyar őségek hősiessége s az ostromlások alkalmával a vár segédelmére jött horvátok vitézsége.

A törökök, midőn valamely vidéket elfoglalni akartak, azt előbb megnépteleníteni törekedtek apró csatározások által. Erre a célra alkalmas eszközül szolgáltak a hitehagyott régi bosnyákok, kik jól ismerték a bennlakók buvóhelyeit; ezek segédkezet szolgáltattak arra, hogy a családok nőtagjait megbecsteleníthessék, a férfiakat pedig el-

1490—1500.
Török rablások
és pusztítások.

1490–1500. fogdoshassák. Borzasztó tetteiknek gyászhirei mindinkább terjedvén, a tervbe vett ostromlandó vár környékbeli lakói igyekeztek jókor onnan eltávozni. A törökök harcaikat felosztották téli s nyári műveletre; télen megnéptelenítették a vidéket, nyáron az ostromokat és a harcokat folytatták. Így tettek főképen a boszniai természeti erősségű várakkal.

1500.

Corvin János
Jajcát felsza-
badítja.

Végre a törökök elérkezettnek vélték az időt, hogy Jajcát, a magyarok erődjét elfoglalják. E végett 1500-ban ősszel roppant haderővel ostrom alá fogták Jajcát, mely a védelemre egyáltalában nem volt felszerelve. Azonban Mátyás természetes fia, Corvin János, kinek tartományában vette kezdetét a háború, a magyar királynak tetszeni óhajtván, ama tartomány védelmét ismét magára vállalta, Ulászlót gyorsan értesíté s tőle segélyt kért, ki rögtön meghagyta, hogy az összes nemesség fegyvert fogjon és az ostromlott vár segedelmére siessen. Minthogy pedig a készülődés a veszedelem nagyságához képest lassan és késedelmezve történt, Ulászló király elküldte Czobor Imrét, hogy az ellenszegülőket erőszakkal kényszerítse fegyvert fogni s rövid idő alatt Corvin János táborába nem megvetendő számú katonaságot rendeljen. Gerebi Péter nádor szintén küldött 200 lovast és bizonyos számú gyalogost; maga Corvin János is úgy az övéiből, valamint a Frangepánok, Karlovichiak és Zrinyi grófok seregeiből nem csekély számú katonaságot a legnagyobb gyorsasággal gyűjtött össze s így rendes hadsereget vezethetett az ellenség ellen. Katonáit tehát Corvin Jajca elé vezette, ő maga, valamint a többi vezérek el voltak szánva élni vagy halni, haladék nélkül csendesén négyszögben összecaptak és sokáig több órán keresztül vitézül harcoltak. A törökök azonban mieink támadásait feltartani nem voltak képesek, igen sokan közölök mieink nyilaitól és kardjaitól megsebezve elestek, a többiek futamlásban kerestek menekvést és részint a hegyekre, részint a sűrű erdőkbe.

részint pedig a hegyektől elzárt völgyekbe menekültek. De a mieink üldözőbe vették a menekülőket és nagy öldöklést vittek véghez közöttök, még pedig részint lemészárolták őket, részint fogságba ejtették, részint pedig a legközelebbi folyóba ugrálni kényszerítették, ahol, midőn észrevették, hogy a folyó mindkét partján akadályra találtak, hogy továbbá a mieink őket üldözik, vagy a folyó hullámai között elvesztek, vagy pedig a habozók, amint a folyó medrét érintették, a mieink által elfogattak és megölettek. Végre a mieink, teljes győzedelmet aratván, az ellenség hadiszállásait elfoglalták és kizsákmányolták, melyekben nem nagy fontosságú hadikészlet találtatott, minő a gyűlevész seregnél szokott lenni; ezt Corvin János néhány gépen kívül, melyeket a várban helyeztetett el, a katonaságnak zsákmányolás végett átengedte. A törökök közül mintegy négyezeren veszték el. Azonban a mieink közül is elvesztek sokan; így Corvin csapataiból több mint ezer vitéz az első csatarendben elveszett és nem sokkal kevesebb megsebesült. Miután Jajca ily módon az ostrom alól felszabadított, Corvin János, ki mindenki által a legnagyobb dicsőretekkel halmoztatott el, az ellenség faltörő gépei által megrongált várat kijavíttatta s minden szükséges hadi eszközökkel ellátta s azt Giulán (Gyulay) János, a vitéz és serény hadfi, a maga meghitt barátja, parancsnokságára bízta, maga pedig Budára visszatért¹⁾.

Ezen időben az egész alsó Bosznia a magyar fennhatóság alatt állott, mi kitűnik II. Ulászló magyar királynak Albert lengyel királylyal 1498-iki december 8-án²⁾ és XII. Lajos francia királylyal 1500-ik évi július hónapban kötött szerződésből³⁾, melyeken alá van írva Gábor

¹⁾ Nicolai Istvánfi Pannoni. *Histor. de rebus hung. libri XXXIV. lib. IV.* pag. 30. — Ráttkay: *Memor. reg. et banor. Dalm. t. III.* pag. 111.

²⁾ *Diplomatarium M. S. Poloniae, Sommersbergnél, tom. II.*

³⁾ Frederic Leonard *Recueil des Traités de Paix, tom. I. p. 436.*

1500. — boszniai püspök mint tanu II. Ulászló magyar király részéről.

1502.

A törökök
Jajcát
fenyegetik.

1502-ben nagy aggodalmat ébresztett Jajca állapota, mert a törökök leginkább Bosznia táján mozogtak és eme végvár nagy hiányt szenvedett: élelmi szerekben. Ennek megsegélését a Dunán inneni megyéknek köté szívékre Ulászló. A megyéknek nem volt ugyan kedvök a fölkelésre; Geréb nádor és némely urak zászlóaljai mindazonáltal e fontos végvárat a szükségességekkel idején ellátták. Ez volt talán oka, hogy a törökök ez évben nem bántották Jajcát, hanem, a Száván Malomfalvánál átkelven, a Szerémséget, Valpót és Pozsegát dúlták és zsákmányolták.

1503.

1503. évi aug. 20-án Magyarország és a törökök között kötött béke a fegyverszünetet hét évre biztosította, mely béke 1510-ben Budán három évvel meghosszabbított. Ezen békekötésben a következő erősségek: Jajca, Imoski, Prolasac, Ljubuski, Mostar, Pocsitelj, Blagaj, Prozor, Livno, Vienac, Komotin, Vratnik, Travnik, Novi, Kliucs, Dobojs, Maglaj, Dubrovnik (Sarajevótól csak 6 órányira) és Zvornik Magyarország birtokául elismertetnek.

Jajcát ez időben igen nehéz volt élelmezni és védelmezni. Ugy állott ott magában, mint az oáz a kihalt sivatag pusztá közepén; a környékbeli lakók elhurcolkodtak és az egész kerületben nem természetettek semmit. Az élelmet nagyon messze földről kellett oda szállítani, ami a nagyon rossz közlekedési utak miatt rendkívül sok pénzbe került és miután pénzt és élelmet a magyar udvartól vagy hivatalnokaitól kaptak, a kincstár akkori szorult állapotában nagyon természetes volt, hogy mindez igen szűken folyhatott be. Azonfelül hiányzott a szükséges munkacső arra nézve, hogy a főerődöt és azt környező apróbb erődöket folyton javítsa s jó karban tartsa.

Innen magyarázható, hogy valamely főúr oly nehezen akarta elvállalni a parancsnoki állást egy-egy végvár-

nál és valóban nem csekély önfeláldozás kellett hozzá, tudva azt, hogy a magyar kormány mily tehetetlen állapotban, milyen szegény és hogy a várőrségekre szükségelt zsoldosok díjai mily pontatlanul és hiányosan érkeznek. Nem volt ritka eset, hogy a végbeli hadak nagy szükségükben, mintha csak idegen földön volnának, a lakosok között zsákmányolni voltak kénytelenek, ami ugyan nagyon szegényesen üthetett ki, mivel, ami zsákmányolható volt, azt a törökök már mind elvitték. Sőt megtörtént, hogy szorultságukban alkudozni kezdtek külföldi udvarokkal, látva teljes magukra hagyatottságukat, idegen hatalmak alá kívánván helyezni a várakat.

II.

Corvin János trónkövetelőségét Ulászló magyar király oly módon egyenlítette ki, hogy neki a Dráván tuli illyr-tartományokat, Boszniát, Dalmáciát és az összes tengerparti városokat korlátlan hatalommal átengedé. A dalmátokat, szlávokat és horvátokat ez eljárás nagyon sérté, mert ezáltal függetlenségüket látták megtámadva, ők e miatt kezdetben a római császár fennhatósága alá kívánták magukat helyezni s csak az a veszély, mely a folyton barangoló bosnya beglerbég, Jakupp basa, részéről őket fenyegeté, bírta őket arra, hogy egyelőre Ulászló kívánságának engedjenek, bár erélyesebb és nagyobb buzgalmu kormányzójuk alig volt, mint a hősslelkű Corvin János. Dacára annak, hogy Budán 1492-ben tartott országgyűlés törvényileg kimondta, hogy a horvátok és szlavoniaiak azonfelül, hogy régi szabadságaikat megtartják, felét fizetik a magyar alattvalók által fizetett adónak, izgatott kedélyüket nem nyugtatta meg mind ez, sőt Oswald zágrábi püspök és pártja fenyegetésére Ulászló király kénytelen volt Corvin Jánostól az illyr hercegi címet megvonni.

Corvin János.

1503.

Kanizsay
László.

A nagy zavarok, melyek Horvát-Szlavoniában uralkodtak, szükségessé tették, hogy egy népszerű erélyes bánt nevezzenek ki, miértis e méltóságra Zeng és Jajca vitéz parancsnokát, Kanizsay Lászlót emelték. Első tette a kinevezett bánnak az volt, hogy az eddig mindenféle nyugtalankodó Oswáld püspök pártját eddig folytatott izgatásai megszüntetésére szorítá. A népet ezáltal maga részére megnyerte s a nyugalmat Horvátországban helyreállítá. Kanizsay négyezer válogatott lovassal Bosznia keleti részén át Szerbiába tört és ott Ali bég által emelt rablóvárakat elpusztítá, Drághfy vajda által a magyar király parancsára eszközölt vizsgálatban hathatós részt vett, melynek értelmében Horváth János auraniai perjel, Ujlaky Lőrincz szerémi herceg, kik rajta kaptak a törökökkel folytatott cimboráskodásban, rangjuk- és hivataluktól és eddig viselt címeiktől megfosztattak és mindazok, kik ez árulásban részesek voltak, halállal lakoltak. Kanizsay keresztülvitte, hogy ezután minden végvár számára két várparancsnok neveztessek ki, kik közül az egyik mindenkor a várban tartózkodni volt köteles és egymásnak dolgait szigoruan ellenőrizni köteleztettek, hogy így a fontosabb végváraknál a további árulkodásnak eleje vétessek. Ugyanekkor Ulászló király Verőcére országgyűlést hirdetett, melynek főtárgyát az képezte, hogy a törökök elhatalmaskodásának valahára határt szabjanak. Határozatba hozatott, hogy évenként a magyarok 40,000 aranyat fizessenek hadi adót és 10,000 harcost állítsanak sikra. A velenceiekkel szövetség kötöttetett, melynek értelmében ők 10,000 arany segélydíjt voltak kötelesek mindaddig a magyar királynak fizetni, míg összes haderejét a közös ellenség megfékezésére fordítandja. Miután időközben Kanizsay meghalt, a hősiessége által oly fényes névre szert tett Corvin Jánost nevezték ki egyhangulag újból illyr bánná, egyuttal őt bizván meg az összes magyar hadak fővezérségével, IV. Sándor pápa szintén leköte-

lezte magát 40,000 arany évi díj lefizetésére, valamint 1503. annak kieszközlésére, hogy a franciákat, a spanyolokat és a velenceieket rábírandja, hogy ők egy nagyobb szerű hajórajt fognak egyesülten Konstantinápoly megvívására vezetni. Terve az volt, hogy a török egyszerre szárazon és vizen támadtassék meg, hogy így uralma az egyesült erők ellenében megtöressék. Azonban bármily üdvösek voltak ezen intézkedések, legjobb és legőszintébb akarat mellett is mindez nagyrészt csak irott malaszt volt és maradt, mert a török jó kémei által minden ellene indítandó mozzanatról jó előre értesült és aztán mindenfelől az ellenkészületeket bámulatos erélylyel megtette.

Hozzájárult még a baj öregbitésére az a körülmény, 1504. hogy a derék Corvin János, a jajcai hős, október 2-án 1504-ben elhalálozott. Vele a Hunyady-család utolsó sarja szállott a sirba s amennyire elszomorítá ez eset minden igaz hazafit, annyira emelé a törökök harcvágyát.

Bár utóda, Both Endre, szintén nagy tevékenységet fejtett ki a magyar korona alá tartozó szláv lakók érdekében, azonban hátrányára voltak ugyanakkor Magyarországon uralkodó zavarok és a főurak által szított egyetlenségek és pártoskodások a király ellen, kinek örökösödési intézkedései országszerte általános ellenszenvet keltettek oly mértékben, hogy a német császár fegyveres erővel volt kénytelen beavatkozni a király és főurak között fennforgó ügyek kiegyenlítésébe. Both Endre.

Eme zavarok alkalmat adtak a törököknek, hogy a rablást tovább folytassák. Jóllehet pedig a magyar király 1507-iki április 22-ikén tartott országgyűlésen elhatározta, 1507. hogy Jajca, Szendrő, Belográd, Sabác és Zvornik ismét felszereltessék és védelmi helyzetbe hozassék, azonban mindez a velenceiek elleni hadikészületek miatt abbamaradt. Eme velencei mozgalom volt leginkább oka annak, hogy a velenceiek szabad utat és átmenetelt engedtek a törökök

1507. — rablócsapatainak, ha szándékuk a magyar helységek vagy várak ellen volt irányozva.

1512. — 1512-ben Ulászló magyar király horvát- és szlavon-
 Beriszló Péter. országi bánná Beriszló Pétert nevezte ki. Bánsága alatt különösen a boszniai végvárak sokat szenvedtek, de a derék bán az ellenséges áramlatnak mindenkor bátran szembe szállott. Egy rabló török hadat Dubicánál megtámadott és azt egészen Banjalukáig üldözte, hol a menekülési vonalat elvágta és az egész sereget teljesen tönkretette. Beriszló Péternek eme győzedelme miatt a boszniai basa haragra lobbant és 1513-ban összegyűjté seregét, Tesajut elfoglalta, Sokol és Kotorszkit ostrom alá vette s rövid harc után elfoglalta. Ekkor Beriszló Péter útját állta a felfuvalkodott basának, őt legyőzte s az elfoglalt várakat visszavette. A boszniai basa katonái közül mintegy kétezeren estek el, a többiek részint fogságba ejtettek, részint pedig üldözés közben a Száva folyóba kergettettek.

Beriszló Péter bánsága alatt Jajca ismét ellátatott minden szükséges élelemmel és őrséggel.

1515. — Ezen időben Szapolyay János vajda, hadi hírnevét és tekintélyét gyarapítani vágyván, júliusban Török Imre s Paksy Mihály nándorfehérvári bánok társaságában tizezerből álló sereggel Szerbiába tört és Nándorfehérvár és Szendrő közt fekvő Sarnó várát, melynek őrsége a magyar birtokban gyakran pusztított, szállotta meg. De hadjárata nem ütött ki szerencsésen. A szendrői basától megtámadtatván, dicsőség helyett kudarcot vallott és ágyúinak és táborszereinek elvesztésével kénytelenített visszavonulni¹⁾.

Nemsokára ezután II. Ulászló magyar király elhalt
 1516. — Budán 1516-ban március 13-ikán. Eltemettetett Székesfehérvárott.

1) Istvánfy: lib. VI. 80. Verancsics: Magy. Kron. Történelmi Eml. II. 13.

II. Lajos magyar király fennhatósága alatt 1516—1526.

I.

II. Ulászló eltakarítottása után fia, a már 1508-ban megkoronázott, tíz éves II. Lajos, ült a magyar királyi székbe 1516-ban. Nemsokára Szelim szultán követeket küldött Magyarországra 1517-ben, meghosszabbítani kívánván a békét, mivel a szyriai s egyiptomi háborujával volt elfoglalva; de, mert X. Leo pápa a keresztény népek és fejedelmek egy közönséges hadjáratát tervezé, miértis a keresztényeknek öt évre közbékét parancsolt, a magyar országtanács megragadta ez alkalmat egy állandóbb béke megalapítására. A szultán e miatt haragra lobbant és Musztafa bég által Jajcát ostrom alá vétette. A magyar országtanács az ostromlott vár megsegülésére szükséges költségek megszerzése végett ez évi május 3-ára országgyűlést hirdetett¹⁾, de erről a nemesség végzés nélkül oszlot szét²⁾. Az országtanács ezután a városokat adóztatta meg³⁾ és némely királyi várakat zálogosított el, hogy Beriszló Péter horvátországi bánnak Jajca felszabadítására némi segílyt küldhessen. A bán aztán meg is felelt tisz-

1516.

1517.

Viszonyok a törökökkel.

1) Pray G. Annales reg. hung. V. 26. — Epist. Proc. I. 121.

2) Szapolyay levele Báthoryhoz Katonánál XIX. 72.

3) Wagner: Annal. Scepus. II. 136.

1517. — tének: öcscsével Ferenczcel és Zrinyi Miklóssal a törököket Jajca alól elűzte, vezéroket Musztafa béget megölte¹⁾.

1518. — A pápa 1518-ik év elején egy haditervet közölt Lajos királylyal, mely szerint a keresztény fejedelmek ez év nyarán több oldalról egyszerre közös erővel támadnák, meg a törököket és felhívta őt, vizsgálatná meg azt tanácsában és közölné vele észrevételeit, ha Magyarország részéről abban talán némi módosítások volnának teendők²⁾. A kormánytanács hihetőleg nagy örömmel fogadta a közlést, mert épen e tájban érkezett tudósítás Bélay Barnabástól, élénken ábrázolva a veszedelmet, melylyel a béke megtagadása által felboszantott és Egyiptomban és Szíriában győzedelmes Szelim az országot fenyegeti³⁾. Értesítése annál nagyobb benyomást tett az országtanácsra, minthogy a törökök Jajcát valóban ismét körül táborolták és vivni kezdték; azonban a pártviszályok közt megállapodásra jutni nem lehetett. A hazának önző fiaí vakon rohantak a veszély felé, mely később az egész magyar hazát elnyeléssel fenyegette; végre a jul. 15-ikén tartott tolnai országgyűlés komolyan vette az ügyet és oda nyilatkozott, hogy Jajca s Banjaluka is elvesz, ha őrséggel és eleséggel idejekorán el nem láttatik; ha pedig egyszer Jajca az ellenség hatalmába esik, vége lesz nem sokára Tótországnak, vége Valkónak és Pozsegának; ezek elvesztése pedig az egész Magyarországot végveszélybe helyezné. Határozottatott tehát, hogy az urak és megyék zászlóaljai haladék nélkül leküldessenek, a jajcai őrség 200 fegyverrel szaporíttassék és élelmi szerekkel kellőképen elláttassék. Ezen végzések azonban foganatba nem vették.

1520.

A magyarok
balsorsa
Boszníában.

Szelim szultánnak 1520-ban szept. 1-én történt ha-

1) Hammer: Gesch. d. Osm. R. I. 795.

2) Pray, Annales reg. hung. V. 31. — Katonánál, XIX. 63.

3) Verancsics: Magy. Tört. Eml. írók, III. 14. azt állítja ugyan, hogy Bélay 1518-ban jött haza; de Verancsics időszámítása tele van hibákkal. Istvánfy szerint, de ugylátszik szintén hibásan, Bélay 1519-ben tért meg lib. VI. 87.

lála után fia, Szulejmán vette át a török birodalom kormányát; midőn uralkodni kezdett, körülbelül husz éves volt. Atyja őt Kappadociának Amasia nevű városában neveltette. Az ifju szultán jeles hadvezérnek tünt ki s a nagyravágyás a legmagasabb fokig izgatta. Nemsokára trónralépte után, felzavartatván a boszniai ügyek, háboru tört ki. A törökök ugyanis kémeik által értesítették, hogy Szrebernik (ma Zvornik) praefectusa, Mathusznay Tamás a gondjaira bízott Szrebernik, Teszszen és Szokol várak felett nem igen őrködik, nem tart azokban kellő őrseget, sem pedig elegendő eleséggel nem látja el, sőt mi több, II. Lajos magyar király, valamint a nádor parancsa nélkül Magyarországba utazott, katonáit a legnagyobb rendtelenségben hagyván, Balibég szendrői s Musztafa verbosánjai basák vezérlete alatt lovasokból és gyalogosokból álló erős hadsereggel Szrebernik várost éjjel megtámadták azon reményben, hogy az első támadásra azt hatalmukba ejtik. Azonban a város csekély őrsege által visszaüzettek; ekkor a törökök a várat ostrommal körülvették és szigoruan őrködtek azon, hogy senki onnan ki ne mehessen, sem pedig oda élelmiszereket be ne vihesen, minek következtében az ostromlottak tiz napi éhség folytán kimerülve, eleség- és segélytől megfosztva, szabad elmenetel kikötése mellett megadták magukat. De a törökök szokásuk szerint adott szavuk ellenére mindnyájukat lefejezték, kivéven azon keveseket, kiket a gyermekkor vagy pedig a testi szépség megmentett.

Teszsen és Szokol várak lakói, értesülvén Szrebernik város lakóinak szerencsétlenségéről, mivel igen kevesen voltak és módjukban sem állott magukat megvédeni, felgyűjtván váraikat, futásnak iramodtak. Mivel pedig az utak, melyeken menekültek, a törökök által voltak megszállva, valamint azon idegenek által, kik nagy részt a törökökhöz pártoltak át, kevesen menekülhettek el sértetlenül. Így a magyarok által több mint száz évig vé-

delmezett várak a praefectus gondatlansága folytán elvesztek. II. Lajos magyar király ezeknek elvesztése miatt Tamás praefectust, kire az elveszett várak voltak bízva, száműzte s összes javait a kincstár részére lefoglalta, melyek közül Valkó vármegyében lévő Niuna várát ifjabb Queserio Istvánnak, Mihály boszniai püspök fivérének adományozta.

A törökök, miután Szreberniket könnyen bevették, elhatározták, hogy Jajcát is hasonló csellel körülveszik és, ha az igen magas hegyen fekvő Jajca várát nem lehetne elfoglalni, legalább Jajca várost feldulják. Jajca élén állott Keglevics Péter, a bátor harcférfi, ki 1493-ban a Derencsényi-féle vereségben súlyos sebeket kapott; később azonban felgyógyult és 200 lovassal és valamivel nagyobb számu gyalogossal Jajca védelmére állott. Miután pedig kémei által értesült, hogy felső Boszniában vagyis Hercegovinában lévő Verbosanja nevű városban igen sok láptó készítették, az ellenség cselszövényeitől félvén, megparancsolta, hogy katonái minden alkalomra készen legyenek, a lovak folytonosan felnyergelve álljanak, az őrséget két akkorává emelte fel, Jajca alacsonyabb kőfalainak őrizetére lovas katonákat rendelt. Amint a törökök hegyeken és erdőkön keresztül Jajcától nem messze eső egyik völgybe értek, ahol az éjet eltölteni akarták, hogy azután, amint tervezték, hajnal hasadta előtt támadást intézhessenek: Keglevics Péter, Jajca parancsnoka, kémei által értesülvén az ellenség cselszövényeiről, Kéry Balázs vezérlete alatt 100 lovas katonát állított fel csendben a törökök által elfoglalt völgyön túl és az általa ágyudörgéssel adott jelre az ellenséget hátulról megtámadtatta. Ő maga pedig cselhez folyamodott, igen sok asszonyt és leányt küldött ki szürkület előtt a városból, kiknek megparancsolta, hogy táncoljanak és énekeljenek, biztosítván őket arról, hogy semmi bajuk nem lesz, mert ő alkalmas időben segedelmökre megy. A törökök, amint

észrevették, hogy az asszonyok a várostól messze eltávoztak, megváltoztatván a támadásra irányzott tervöket és hátrahagyván a láptókat, az asszonyokra rohantak, hogy őket elragadják. Ekkor Keglevics nyomban kirohan a várból és az ellenséget homlok egyenest megtámadja, a völgyön túl lesben felállított lovas katonák által pedig hátulról intéz támadást. Ez által oly csapást mért a törökökre, hogy ezek mind vagy leölettek, vagy pedig fog-ságba ejtettek ama kevés kivételével, kik otthon övéiknek előadhatták a szenvedett vereséget.

Ezáltal Jajca, mely oly sokszor ki volt téve a veszedelemnek, ismét kivéttett a törökök kezéből; hogy pedig a többi végvárakkal együtt védtelenül ne maradjon, II. Lajos a magyar országtanács megegyezésével követeket küldött sógorához, az osztrák Ferdinándhoz, Mária királyné fivéréhez, később Magyarország királyához, kik az ő nevében kérjék fel sógorát, hogy Zenget, Klisszát, Krupát, Szkradint, Likát, Osztrovicát, Jajcát és több más várat és várost védelmébe vegye. Ferdinánd készséggel helyt adott e kérelemnek és az említett várakat és városokat védszárnyai alá fogadta, azokat német őrséggel látván el, Katzianer János, laibachi kapitány hatósága alá helyezte¹⁾.

1520.

1522.

Jajca több há-
társzéll. várral
az osztrák Fer-
dinánd védel-
mére bízatik.

II.

Jóllehet a törökök a szerémségben teljesen megve-
rettek, mindazonáltal nem veszítették el bátorságukat, ha-
nem elhatározták, hogy Jajcát, melyet annyiszor ered-
ménytelenül elfoglalni megkísérlettek, nagyobb erővel fog-
ják megtámadni, remélvén, hogy, miután a magyarok II.
Lajos királylyal egyenetlenkedésben vannak, ezeknek gon-
datlansága folytán könnyű szerrel be fogják vehetni, ezu-
tán pedig az egész Bosnyák- és Illyr-országot könnyen
elfoglalják. Miértis Usref, a felső Boszniában lévő Ver-

A törökök Jaj-
cát ostromol-
ják.

1) Istvánfy, lib. VII. 67.

bosanja tartomány parancsnoka, Ferhat basa utóda, Szi-
nán epiruszi s Balibég szendrői basákkal Jajca elfogla-
lására szövetkeztek, mely célra több mint huszezerből
álló török hadsereget gyűjtöttek össze s mindennemű hadi
szerekkel ellátták magukat. Azonban Keglevics Péter, ki
Jajca parancsnokságáról még le nem mondott, az ellen-
ség minden szándékát kileste, Jajca falait kijavíttatta s
idejekorán hadikészletről gondoskodott. Egyuttal segély-
kérés végett követül küldé II. Lajos magyar királyhoz a
hős és bátor magyar férfit, Kéry Balázst, ki néhány hó-
nappal azelőtt Gem nevű török főnök által párbajra szó-
lítottatott, miután pedig vivás közben véletlenül lováról
leesett, mint gyalogos harcolt a török lovassal, de oly vi-
téztől, hogy csakhamar egy erős vágással ellenfelének bal
lábszárát, szörnyű sebet ejtve azon, megcsonkította úgy,
hogy a legalsóbb láb a sarúval és sarkantyúval együtt
leesett, a török pedig abban a pillanatban megszűnt élni.

Kéry Balázs tehát, amint II. Lajos elé jött, értesíté
őt a törökök terveiről és tőle idejekorán segélyt kért. La-
jos király csakhamar levelet és hírnököket küld Frangepán
Kristófhoz és felszólítja őt, hogy Jajca védelmezőinek se-
gélyt nyújtson. Frangepán a haza s a király iránti sze-
retet érzelmeitől indítva s Karloviczzal és Batthyanyval
szövetkezve mindenünnen hadsereget gyűjt, a régi vezé-
reket és parancsnokokat névszerint Kruzich Pétert, Orlouty
Györgyöt, továbbá a maga rokonait, a Frangepánokat szá-
mos hűbéresekkkel, nemkülönben Blagay György és Zrinyi
János grófokat, Baráthy Mátyás vránai perjelt felszólítja,
hogy fegyvert fogjanak és Jajca védelmezőinek segélyt
nyújtsanak és a felfegyverzett nemességet, a táborba
vezessék. Miután pedig Frangepán rövid idő alatt ele-
gendő számu hadsereget gyűjtött össze és azt elegendő
lőszerezellel és minden hadikészlettel ellátta, utnak indult
Jajca felé: elől mentek Karlovicz és Batthyány katonáikkal,
mint azon tartományok főnökei, melyekben a háboru

történt; ezek után a középen a hadi gépek és az élelemmel megrakott teher szállító szekerek; ezeket követte maga Frangepán; végre hadi szokás szerint a hadsereg menete a hizlalt barmok őrizetére rendelt lovasok és gyalogosok által bezáratott. Ily rendben indult el Frangepán tizenhatezerből álló hadseregével Dubicáról és két nap alatt az ellenség szeme láttára Jajca előtt táborba szállott. Miután Usref basa a várat már több hete ostromolta s az összeütközést Frangepánnal kerülte, ennek minden gondja oda irányult, hogy a várórség számára élelmet szállítson. E végett seregének egy részét hadi rendbe állította, a másik részét a táborban hagyta azon meghagyással, hogy míg ő a török haddal megverekszik, addig Kruzich Péter a várba élelmet szállítson. Terve fényesen sikerült, mert mihelyt a várbeli őrség meglátta, hogy Frangepán az ellenséggel összeecsapott, kirohantak ők is és míg a törökökkel heves harcot folytattak, az alatt Kruzich Péter szerencsésen a várba behatolt és az élelmet ott lerakta; miután pedig ott elegendő őrséget hagyott, maga sértetlenül öveihez visszatért, amidőn is Frangepán és a többi társak által nagy örömmel fogadtatott.

Ezután, jóllehet a törökök Jajca bevételére szolgáló alkalmat önvallomásuk szerint majdnem elveszteni látszattak, mindazonáltal arra számítva, hogy a mieink, megelégedvén azzal, hogy a városba élelmet szállítottak, amaz úton fognak visszatérni, amelyen jöttek, ezeknek távozása után, folytatván az ostromot, Jajcát vagy erőszakkal, vagy csellel, vagy mieink megadása által be fogják venni, semmiképen sem akartak eltávozni, hanem gyorsan a legnagyobb erővel törekedtek mindent beszerezni, ami az ostrom folytatásához szükséges volt. Azonban a mieink részéről Frangepán és a többi vezérek is hasonló kitartással arra törekedtek, hogy jajcabeliket, kik minden reményüket ezekbe helyezék, a veszélyből kimentsék.

A napok hosszú sora mult el, amint a mieink Jajcához

oly közel jutottak, hogy azt már jól láthatták, e távolban a pompás zöld réteken három napon és ugyanannyi éjen át pihentek; ezután pedig Jajcához oly közel ütötték fel a táborn, hogy a városban és a táborban lévők kölcsönösen hallhatták a tábori zajt és lármát; a mieink pedig és az ellenség ugyanazon folyóban itatták lovaikat és barmaikat, mely körülmény naponkint kisebb csatározásokra szolgáltatott alkalmat. Már annyira haladt előre az ügy, hogy, ha az ellenség csatarendbe lép, Frangepán biztos győzelmi reménnyel kecsegtette magát vitézeinek szokatlan és hihetetlen harckövetelő bátorsága folytán. Sőt mi több, Frangepán elhatározta magát, hogy az ellenséget elhatározó ütközetre híja ki, mivel kémei által, kik, gazdagon megjutalmaztatván, az ellenség minden egyes terveit kikémlelték, nemkülönben az ellenségtől a mieinkhez átjött szökevények által megtudta, hogy a törökök ereje napról-napra fogy. Miértis katonáinak megparancsolta, hogy a következő napon csatakészen álljanak, hajnal hasadta előtt pedig buzditotta övéit, hogy emlékezzenek meg ama dicső harcokra, melyeket azelőtt gyakran vívtanak, ugyszintén a biztos győzelem reményétől lelkesüljenek; továbbá az annyi éveken át szerzett hadidicsőséget ne engedjék át a legdühösebb ellenségnek, melyet annyiszor és legközelebb a szerémségben legyőztek; ezután dobpergés és trombitaharsogás mellett jelt adott az ellenség megtámadására.

Midőn a törökök meghallották a harci zajt és a trombiták harsogását, kételkedtek afelett, vajjon a mieink haza távoznak, vagy pedig harcra indulnak; hogy pedig minden eshetőségre készen legyenek, pajzsait magokra véve fegyvert ragadtak, lovaikat felnyergelték és így várták vezéreik parancsait. Midőn pedig világos nappal a törökök észrevették, hogy a mieink egész lepettekkel és a lovasok kifeszített sereg-szárnyaival csatarendbe állanak, hirtelen a táborba kezdének özönlenni, alig nyer-

vén időt a csatarend felállítására, hacsak Usref és Balibég basák a rendetlen zavarban lévőket rendbe nem szedték volna. Ekkor a mieink a tömött ellenségre kemény támadást intéztek, az öldöklő harc makacsul és változó szerencsével több órán át folyt. Frangepán alkalmas időben két közép hadtestet a legközelebbi dombokra rendelt, ezek által az ellenség oldalról támadtatott meg, kiknek vas golyóitól már az összecsapás előtt sokan a törökök közül elesetek, kik között volt Usref basának követe és rokona, ki lovastól elesett, kinek eleste miatt a csatarend ingadozni kezdett. Frangepán, ezt észrevevén, öveit lelkesíteni kezdé, példáját utánzák a többi vezérek is.

1522.

1524.

Végre, miután a zászlótartók leöletése után több zászló elvétellett, a törökök, amerre csak lehetett, az erdőkbe s a hegyek közé szanaszét futottak. Usref és Balibég basák, kik a helyeket és az utakat jól ismerték, a menekülőknél nagy segítségére voltak. Színán basa, miután lova, amelyen ült, megöletett és a mieink üldözése folytán másra nem ülhetett fel, gyalog és könnyen megsebezve menekült el, sokáig járatlan ösvényeken és úton bolyongva, midőn nagy bajjal öveihez ért. Az egész gazdag tábor nagy kincseivel, az összes hadiszerral a győzők birtokába esett. Több zászlót, drága sátort és egyéb győzelmi jelvényt Budára küldött Frangepán a királynak, ki e hős tettének annyira megörült, hogy őt „Horvát-, Dalmát- és Szlavonországok védője” címmel tisztelte meg. Frangepán, miután az ostrom alól felszabadított Jajcát elegendő élelemmel és egyéb hadi készlettel bőven ellátta, seregét Magyarországra visszavezette¹⁾.

A törökök legyőzetnek.

1527.

Annyira kivergődött már Bosnyákország a veszedelemből, hogy annál elszomorítóbban hatott a Magyarokra annak Magyarországtól való elszakítása. Mig Ferdinánd Magyarország belügyeivel volt elfoglalva, az alatt Bosnyák- és Illyr-földön isszonyu veszedelmet idéztek elő a török-

Bosnyák- és Illyr-földön a törökök nagy veszedelmet idéznek elő.

¹⁾ Istvánfy: lib. VII. 67–69.

1527.

kök. Miután ugyanis az előbbi években Keglevics Jajca parancsnokságát Ferdinándnak átadta, ez a vár parancsnokságát Kacziáner tábornok és némely német úrak ajánlatára Garbonok Istvánnak engedte oda. Mahommed Belgrád és Szendrő-, valamint Usref Verbosanja basái a többi vezérekkel együtt, miután értesültek, hogy a magyarok belháborúkkal vannak elfoglalva, Jajcát gyönges gondatlan parancsnoka alatt, mely sem élelemmel, sem pedig egyéb hadi készlettel ez alkalommal nem volt ellátva, ostrom alá vették. Néhány napi ostromlás után Garbonok István, miután önerejében nem bizott, sem pedig Ferdinándtól sem kaphatott segílyt, ki egyéb háborúkkal volt elfoglalva, a törökökkel a vár és a város megadásáról kezdett tárgyalásokat folytatni. A törökök könnyen beleegyeztek abba, hogy Garbonok István az őrséggel és az összes lovakkal szabadon távozhassék a városból, csak az élelmet és a hadigépeket hagyja ott¹⁾. Jajca megadásának hírére a többi bosnyák várak is a törökök hatalmába jutottak és így végképen megszűnt a magyar uralom Boszniában, melyre a magyarok négyszázhuszonöt éven keresztül annyi pénzt és oly sok emberélelet áldoztak, most pedig a keresztény társadalom nagy kárára ezen ország teljesen a török uralom alá jutott.

1) Istvánfy: lib. IX. 93—94.

HARMADIK RÉSZ.

FÜGGELÉK.

Rövid visszapillantás Bosnyákország történelmére a török uralom alá jutásától az 1878-ik évi osztrák-magyar megszállásig (invasióig) 1527—1878.

A törökök Bosnyákország elfoglalása után tüzzel-1527—1688.
vassal terjesztették a mohamedán-vallást. E föld lakói közül azok, kik az anyagi boldogulást előbbre helyezték a lelki életnek, könnyen áttértek Mohamed vallására. Főképen a patarén-eretnekek (bogumilok) valamennyien felvették az iszlám-vallást, hogy előbbi üldözőiket, a keresztény katolikusokat, annál jobban üldözzék és kinozzák.

A török uralom alatt Bosnyákország felett egy helytartó basa uralkodott, ki a legnagyobb hatalommal volt felruházva és előtte mindazok, kik nem voltak mohamedán-vallásuak, hanem megmaradtak ősi vallásukban, az elnyomott és üldözött ráját képezték, kik semmiféle jogokkal nem voltak felruházva, de mind a terheket ők viselték; ezeknek leányait, asszonyait csoportosan mint a barmokat hajtották a mohamedánok a piacra elárusítás végett, az ifjakat és férfiakat pedig örökös rabszolgaságra vitték. Fegyvert egyedül a mohamedán-vallásuak viselhettek. A basák, bégek, kapitányok, spahik és agák képviselték az örökölhető nemességet. Ezek voltak a rája urai és birái, kik a leigázott tartományokban a ráját (a

nem mohamedán vallásuakat) különböző adónemekkel és nehéz kényszerszolgálatával irgalmatlanul a legnagyobb mérvben sanyargatták. A panasztételt még nagyobb elnyomás követte.

Bosnyákországban ezen elviselhetetlen állapot csak akkor kezdett enyhülni, midőn a félhold szerencséje és hatalma lealkonyodni kezdett. A mohácsi és eszéki szerencsés ütközetek után badeni Lajos vitéz hadvezér volt az első, ki csapataival Boszniában megjelent és 1688-ban Zvornikot, Krapavát, Jaszenovacot, Gradiskát, Kazavát, Breskát és Banjalukát rohammal bevette és elfoglalta. A következő évben 1689-ben Brod parancsnoka a zvorniki szandzsák bég seregét Tuzla tájékán tette tönkre. Ugyanez évben gróf Draskovich horvát bán Kostajnicánál ötvenezer főből álló török sereg felett vívott ki fényes győzelmet. Gróf Batthány Ádám 1693-ban három erődöt foglalt el, ugymint Todorovo, Vranegrác és Kladus erősített helyeket és minden területet az Unnáig hatalmába kerített.

Mindezen győzelmek felett kimagaslik a zentai győzőnek, savojai Jenő hercegnek, Bosnyákországban véghezvitt geniális hadi tette. Jenő herceg 1697-ben őszkor (szeptember 11.) öt lovas ezreddel és kétezeröttszáz gyalogossal Brodnál a Száván átkelt és a Bosna folyó mentén Szerajevo felé haladt, hadseregének nagyobb részét téli szállásra küldte. Dobojs, Maglaj, Zepcse, Vranduk elfoglalása után Bosnyákország fővárosa, Szerajevo, előtt állott meg Jenő herceg vitéz seregével. Miután azonban az általános felkelés a bosnyákországi keresztények részéről elmaradt és a beállott tél is katonáinak nagyon ártott, Jenő visszavonult seregével. Visszavonulása alkalmával útközben Varost felégette és lakóit leölette Jenő, mivel egy hírnökét a szerajevói őrség leölette. E hadjáratnak fényes eredménye volt, mert a tömérdek zsákmányon, ágyun és fegyveren kívül negyvenezer üldözött kereszt-

1688.

1689.

1693.

1697.

Savojai Jenő
herceg geniális
hadi tette Bos-
nyákország-
ban.

tényt szabadított fel Jenő herceg és ezeket Brod tájékán telepitette le¹⁾. 1697.

Rövid idő múlva megkezdődtek a békealkudozások. A békefeltételekkel 1698. április hónapban érkezett Bécsbe az angol követség titkára. Három hónapi tanácskozás után a békepontok felett az egyezség létrejött és így a a békét megkötötték Karlócán 1699. január 26-án. A békepontok tartalma következő: Erdély régi határaitban a császáré, a temesi bánság a szultáné marad; Karánsebes, Lippa, Csanád, Becse és Becskerek erősítése lerontatnak; Titel és a Bácska Leopold birtokában marad. A hajózás a Tiszán és a Maroson mind a két félnek nyitva áll. A határokat a Titeltől a Boszut folyam torkolatáig húzandó egyenes vonal, a Száva és az Unna fogják képezni, azaz Bosnyákország északi határául a Száva és Unna folyók vették. A keresztény vallás a török birodalomban szabadon gyakorolható és a bosnyákországi keresztények protectorául (pártfogójául) az osztrák császár és magyar király ismertetett el. A foglyok mind a két részről szabadon eresztetnek. Tököli és mindazok, kik e háboru elején a császártól elpártoltak, ezután török alattvalóknak tekintendők; de, hogy a békét meg ne háborítsák, a török birodalom belsejében és ne a határszéleken tüzessenek ki lakhelyeik. A béke huszonöt évig tartson²⁾. 1698.

A zentai, péterváradai és belgrádi diadalok teljesen megtörték a törökök erejét. Elvesztették magyarországi birtokaikat, Szerbia egy részét, a Havasalföldet az Aluta folyóig és 1718-ban megkötötték a passzarovici békét. 1718.

¹⁾ Wagner: Hist. Leop. II. 389. Hist. des révolut. de Hongrie I. 409. Repiczky által közlött török források. Új Magyar Muz. 1851. VIII. füz. Ferrari: De reb. gest. Eugenii. Tyrnaviae. 1750. 42. stb.

²⁾ Horvát Mihály: Magyarország történelme, VI. köt. 239. lap. Pesten. 1872. Wagner: II. 448. Katona István: Codex diplom. XXXVI. 73. Tököli naplói. M. Tört. Emlékek XXIII. köt. Hammer: III. 909. Arneth: Das Leben Quido Stahremberg's 208.

1718.

Ezt megelőzőleg 1718. évi június 5-én az alkudozó biztosok Passzarovic és Kosztelica között találkoztak először, mely helységek az alkudozó biztosok táborhelyeiül szolgáltak. A császári biztosok ezen találkozás alkalmával követelték, hogy Rákóczy és vele lévő bujdosó társai: Bercsenyi, Forgách Simon, Csáky és Vay kiadassanak. A törökök válasza erre vonatkozólag az volt, hogy e követelés felől kérdést intéznek kormányukhoz. A török szultán kijelentette, hogy inkább elveszti fővárosát, de magát a vendégszeretet megsértése által így meg nem gyalázza. Végre az egyezség létre jött és a békét 1718. július 21-én megkötötték, melynek főbb pontjai következők: a két birodalom határait az Olt, a Duna, a Timok, a Kis-Morava, a Drina, a Száva és az Unna folyamok képezik; minélfogva Oláhország öt kerülete Szerb- és Bosnyákország északi részével Károly császáré, mint Magyarország királyáé legyen; a határszélek bátorsága, a keresztény vallásnak az ozmán birodalomban való szabad gyakorlata, a foglyok kölcsönös kiadása újabban is oly módon biztosittatik, miként az már a karlócai békepontok által meg volt határozva. A magyar bujdosókra nézve kikötetik, hogy a határszélektől távolabb beljebb ne menjenek. A béke tartama huszonöt évre határoztatik. A kereskedelmi szerződés szerint a két fél alattvalóinak kölcsönösen szabad közlekedés biztosittatik, mi végett a szerződő felek egymásnak konszulságok és ügynökségek felállítását is kikötik mindazon helyeken, hol azokat a közlekedés előnyei szükséglik¹⁾.

Passzarovici
békekötés.

1790.

Laudon tábornok 1790-ben ismét meghódította Nándorfehérvárt Szerbia nagyobb részével, Szabácsot, Drez-

1791.

niket, Cetint, Novit, Dubicát és Gradiskát; ámde 1791-ben augusztus 4-ikén Szisztovában kötött béke mindent

¹⁾ Horváth Mihály: Magyarország történelme: VII. köt. 84—85. lapon. Budapest. 1873. Katona István: Codex diplom. XXXVIII. 371. Dumont: VIII. 1. 520. Hammer: IV. 162. Arneth: II. 448. 529.

a régi kerékvágásba terelt vissza és Bosnyákország határait ismét a Száva és Unna képezték. A szisztovai béke következő feltételek alatt kötött meg véglegesen: az 1739-iki belgrádi békekötéstől fogva kelt minden szerződések, különösen az 1741-iki, 1747-iki, 1775-iki, megerősítetnek; azonkép az 1784-iki Szined is megújítván, a kereskedelem szabadsága az egész török birodalomban biztosittatik. Leopold minden foglalmányokat visszaereszt az 1788-iki február 9-ikéig létezett állapotok szerint. Kocim vára mindaddig osztrák kézen marad, míg a fényes kapu Oroszországgal is meg nem köti a békét. A foglyok mind a két részről szabadon bocsáttatnak; a keresztények minden háborgatás nélkül gyakorolhatják vallásukat a török birodalomban stb. A békét a porosz, angol és hollandi hatalmak biztosítják¹⁾.

1791.

Szisztovai
békekötés.

Nándorfehérvár ezután a többi foglalmányokkal együtt visszatartott a töröknek, *nem kevés fájdalomra a magyaroknak, kik a háboru folytatására és hasznosabb békekötésre kétszer is minden kitelhető segélyöket ígérték királyuknak.* A bécsi udvar azonban még így is, mint megkötetett, meglelégedéssel fogadta a szisztovai békét, mert figyelmét és gondjait másfelé vonták az európai bonyodalmak.

Végre a tizenkilencedik század második felében *Felséges Urunk, I. Ferencz József dicsőséges uralkodása alatt* az 1878-ik évi július 13-án kötött berlini szerződés értelmében *Bosnyákország újra összeszövődik Magyarország történelmével.*

1878.

A berlini szerződésnek Bosnyákországra vonatkozó részét szószerinti fordításban itt közlöm:

¹⁾ Horváth Mihály: Magyarország történelme: VIII. köt. 124. lapon. Budapest. 1873.

1878.

Berlini szerződésnek Bosznia-hercegovinára vonatkozó része.

Berlini szerződés.

XXV. CIKK.

Bosznia s Hercegovina tartományokat Ausztria-Magyarország fogja megszállani s kormányozni. Minthogy Ausztria-Magyarország kormánya Szerbia s Montenegro közt délkeleti irányban egész Mitrovicán túl terjedő novibazári sandzsak kormányzatával nem kívánja magát terhelni, az ottomán kormány ott továbbra is fog működni. Mindazonáltal, hogy az új politikai állapot, valamint a közlekedési utak szabadsága és biztonsága biztosíthatassék, Ausztria-Magyarország fenntartja magának a jogot, hogy a boszniai régi vilajet azon részének egész területében helyőrségeket tartson és katonai s kereskedelmi utakat birjon.

E célból Ausztria-Magyarország és Törökország kormányai fenntartják maguknak a részletek feletti egyezkedést.

LXI. CIKK.

A fényes kapu kötelezi magát, hogy minden további haladék nélkül megvalósítja a javításokat és reformokat, melyeket az örmények által lakott tartományok helyi viszonyai megkívánnak és hogy azon lakosok biztonságáról a cserkeszek és kurdok ellen szavatoskodik. Az e célból tett intézkedéseket időszakonként tudomására fogja adni a hatalmaknak, melyek azoknak alkalmazására fel fognak ügyelni.

LXII. CIKK.

Miután a fényes kapu kifejezte akaratát, hogy a vallás-szabadság elvét fenntartja, a legbővebb kiterjedést adván ennek, a szerződő felek hivatalos tudomásul veszik ez önkénytes nyilatkozatot.

Az ottomán birodalom egyetlen részében sem lesz szabad senki ellen felhozni a vallási különbséget mint

indokot arra, hogy kizárassék vagy képtelenítették polgári s politikai jogai élvezetére, közhivatalok, tisztségek és méltóságok viselésére, vagy a különféle üzletek és iparok folytatására.

Valláskülönbség nélkül mindenki bíróság elé bocsátatik tanúság tételre.

Minden hitvallások szabadsága s külső gyakorlása biztosítva lesz mindenki részére s a különféle vallásfelekezetek sem egyházrendi szervezkedéseinek, sem lelki főnökeikkel való viszonyaiknak útjába akadályt gördíteni nem lesz szabad!

Minden nemzetségbeli papok, zárandokok és szerzetesek, kik európai vagy ázsiai Törökországban utaznak, azonos jogokat, előnyeket és kiváltságokat élvezendének.

A hivatalos védnökség joga a hatalmak diplomáciai s konzulsági ügynökeinek részére Törökországban elismertetik úgy a fennnevezett személyekre, mint akár a szenthelyeken, akár egyebütt létező vallási telepeikre, jótékonysági s más intézeteikre vonatkozólag.

Franciaország által megszerzett jogok világosan fenntartatnak és magától értetik, hogy a szent sirokat illetőleg semminemű változás sem tehető a status quon.

Az Athos-hegyi szerzetesek, bármely ország legyen hazájok, korábbi birtokaikban és előnyeikben meghagyatnak és minden kivétel nélkül teljesen egyenlő jogokat és kiváltságokat élveznek.

LXIII. CIKK.

Az 1856-iki március 30-iki párisi szerződés, ugyszintén az 1871-iki március 13-iki londoni szerződés fenntartatnak mindazon határozataikban, melyek a fennebbi megállapodások által el nem töröltettek vagy nem módosítottak.

Bosznia-Hercegovina megszállására mozgósított és összpontosított osztrák-magyar csapatok csak július hava

A Boszniát megszálló osztrák-magyar csapatok felhívása.

29-ikén lépték át a bosnyák határt; mielőtt pedig ezt tették volna, a bosnyákok közt a következő felhívást terjesztették szét török és szerb nyelven:

„Bosznia-Hercegovina lakói! Az osztrák császár és magyar király csapatai országotok határát szándékoznak átlépni!

Nem ellenséggként jönnek, hogy országotokat erővel elfoglalják. Mint jó barátok jönnek, hogy véget szakítsanak mindazon bajoknak, melyek évek hosszú sora óta nemcsak Bosznia-Hercegovinát, de az osztrák-magyar birodalom szomszédos tartományait is nyugtalanítják. A császár és király fájdalmasan értesült, hogy a polgárháború e szép országot elpusztította; hogy ez ország lakói egymás ellen harcolnak; az ipar és kereskedelem megszakitva, legelő marhák a rablásnak kitéve, mezőit vetetlenek és hogy város és faluszerte a nyomor ütötte fel tanyáját. Kormányotoknak nem sikerült nagy és terhes események után a békét és nyugalmat, mely a nép jólétének alapját képezi, tartósan helyreállítani.

A császár és király nem nézhette ezt tovább, hogy erőszak és békétlenség az ő tartományai közelében uralkodjék és hogy a legnagyobb szükség és nyomor legyen az ő országának közvetlen szomszédságában otthonos. Az európai birodalmak figyelmét ő a ti állapototok felé irányítá s a népek tanácsa egyhangulag elhatározta, hogy Osztrák-Magyarország adja vissza a jólétet és nyugalmat, melyet ti oly régóta nélkülöztök.

Ő Felsége a szultán, ki a ti jóléteteket szintén a szívéen hordja, jónak találta azt, hogy titeket az ő hatalmas barátja, a császár és király védelme alá helyezzen. A császári és királyi csapatok tehát a ti körötökben megfognak jelenni. Ők számotokra nem a háborút, hanem a békét hozzák. Fegyvereink mindenkit oltalmazzanak meg és senkit se üldözzenek. A császár és király parancsolja, hogy ez ország minden fia törvény szerint egyenlő

jogban részesüljön; védelmezve legyen mindenkinek élete, vallása s vagyona. Intézkedéseitek és törvényeitek ne legyenek önként elvetve, szokásaitok és erkölcsseitek ki-méletben részesüljenek. Semmi se változtassék meg erőszakkal annak érett megfontolása nélkül, hogy az reátok nézve valóban szükségessé vált. A régi törvények érvényben maradjanak mindaddig, míg újak lesznek al-kalmazva. Az összes világi s egyházi hatóságoktól elvá-ratik, hogy ők a rendet fenntartják és a kormányt tá-mogatni fogják.

Az ország összes jövedelme csakis ez ország szük-ségleteire fordittassék. Az utolsó évből hátralékos adó többé be nem hajtatik. A császár és király csapatai az országot ne terheljék. Amit a lakosoktól vesznek, azt pénzzel fogják megfizetni. A császár és király ismeri panaszaitokat és javatokat kívánja. Az ő hatalmas jogara alatt számos nép lakik és mindenik a maga nyelvén beszél. Ő számos vallásfelekezet fölött uralkodik és min-denki vallását szabadon üzheti.

Bosznia-Hercegovina lakói! Vessétek magatokat biza-lommal a dicsteljes osztrák-magyar zászlók védelme alá. Fogadjátok katonáinkat mint barátokat. Engedelmeskedjétek az előljáróságnak, kezdjétek el újból rendes foglalkozáso-tokat és meg lesztek védelmezve munkásságotok gyümöl-csének élvezetében.“

II.

Pár futó pillantás Bosnyákország történelmére az 1878-ik évi osztrák-magyar megszállástól (invasio-tól) az 1908-ik évi visszacsatolásig (annexióig).

Az 1878-ik évi osztrák-magyar megszállás forduló 1878—1908.
pontot képezett Bosnyákország történelmére vonatkozólag. Ezen ország a megszállás után minden tekintetben teljes átalakuláson ment keresztül. Az ott folyton uralkodó za-

1878—1908.

vart és bonyolult viszonyok helyébe mind politikai, mind pedig társadalmi szempontból egyöntetű, rendszeres és békés állapot megteremtésén fáradozott az ezen országba helyezett kormány, mely eleinte tisztán katonai, később a polgári közigazgatással vegyítve működött. Ezen átalakulás a kereskedelmi életre volt a legnagyobb mértékben jótékony befolyással. Erélyes kormány, vagyon- és személybiztonság, célszerű és használható fontos közlekedési utak megteremtése, vasutak létesítése, posta- és távirdaforgalom rendszeresítése, az igazságszolgáltatás pontossága mind megannyi érezhető hiány volt azelőtt Bosnyákországban; a megszállás után pedig Ausztria-Magyarország áldozatkészsége folytán mind e bajokon segítve lett úgy, hogy ezen ország rövid időn belül egész más jelleget öltött. A civilizáció (a műveltség), mely elől Bosnyákország el volt zárva, az osztrák-magyar megszállás után boldogító világosságának melengető sugaraival lassan-lassan áthatotta ezen országot. A földművelés, ipar és kereskedelem, melyek minden országnak anyagi létalapját képezik, harminc év alatt (1878. óta) folyton a tökélesbülés útján vannak. De ám mindez Ausztria-Magyarország áldozatkészségének az eredménye.

Bosnyákország
visszacsatolása
(annexiója).

1908.

Politikai szempontból nem maradhatott e szép és kies ország oly állapotban, aminőben harminc éven keresztül az 1878-ik évi osztrák-magyar megszállás óta volt. Elérkezett most az idő, amikor *Felséges Urunk, a dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József, ő cs. és apostoli királyi Felsége szuverén jogait Boszniára és Hercegovinára kiterjesztette. Ez nem más, mint Bosnyákországnak visszacsatolása (annexiója), amely a török alkotmányadásnak a következménye.* Ez ideig (az annexióig) Bosnyákországban is fennállott a török szultán szuverénitása, de ám ezen országnak tényleges birtokosa Ő Felsége a magyar király. Most azonban, amint a török szultán valamennyi alattvalója megkapta az alkotmányos

önkormányzatnak egy német, nem történhetett meg, hogy az osztrák-magyar hatalom által megszállott Bosnyákországban lakó, de a török szultán szuverénitása alatt élő nép ily alkotmányos önkormányzat nélkül maradjon, mert ez épen olyan politikai, mint erkölcsi lehetetlenség. De ám, hogy a török szultán adjon alkotmányt annak a népnek, amely tényleg az osztrák-magyar hatalom kormányzása alatt van és e kormányzás folytán az egész művelt világ által elismert emelkedést mutat fel e nép, ez ismét lehetetlenség. Minden szabadságot és minden közjogi intézményt egyedül a tényleges kormányzó-hatalom adhat a népnek; alkotmányt pedig ismét egyedül a felség, a szuverén adhat népének: épen azért, hogy minden közjogi képtelenség és lehetetlenség ki legyen küszöbölve és Bosnyákország lakói is alkotmányos önkormányzat áldásaiban részt vehessenek: szükséges volt, hogy Felséges Urunk, a dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József, Magyarország királya szuverénitását és öröklési jogát a családja örökösödési törvényei értelmében az osztrák-magyar hatalom által megszállott Bosnyákországban érvényre emelje és proklamálja (kihirdesse). Ez most meg is történt.

Valamint harminc évvel ezelőtt (1878-ban) a megszállást (az okkupációt), úgy most (1908-ban) a visszacsatolást (az annexiót) is kiáltvány útján tudatta a magyar király Bosznia és Hercegovina népével. A proklamációval egy időben a két miniszterelnökhöz (magyar és osztrák), a közös külügyminiszterhez és a megszállott tartományok kormányzásával megbízott közös pénzügyminiszterhez külön kéziratokat intézett az uralkodó, amelyekben értesítette őket uralkodói cselekedetéről, melylyel teljesen birtokba vette a négyszázhuszonöt éven át (1102—1527.) a magyar államhoz tartozott két tartományt (Boszniát és Hercegovinát). E történelmi documentumok (okiratok) sok mérlegelés és nagyon alapos megfontolás útján jöttek

1908.

létre. A közzététel módját 1908-ik évi október 5 én állapították meg Bécsben a külügyminisztériumban egy értekezleten, melyen a magyar kormány is képviselve volt. A magyar és osztrák miniszterelnököknek szóló királyi kéziratok azonos tartalmuak. A történelmi nevezetességű okiratok a következő sorrendben jelentek meg a hivatalos lap, a „Budapesti Közlöny“, 229-ik számában 1908-ik évi október 7-ik napján :

I.

Kedves dr. Wekerle! Elhatároztam, hogy *szuverén jogaimat* Boszniára és Hercegovinára kiterjesztem és hogy a Házamra nézve érvényben álló *örökösödési rendet* ezekben az országokban is hatályba léptetem, valamint, hogy ezeknek egyidejűleg *alkotmányos intézményeket engedélyezek.*

Midőn Önnel egyuttal azoknak a kézirataimnak másolatait közlöm, a melyeket ebből az alkalomból Házam és a külügyek miniszteréhez, valamint közös pénzügy-miniszteremhez intéztem, fölhivom Önt, hogy az 1880. évi VI. törvénycikk 5. §-a értelmében az e tekintetben szükséges *törvényjavaslatnak* az országgyűlés elé terjesztése iránt a megfelelő kezdeményező lépéseket tegye meg.

Kelt *Budapesten*, 1908. évi október hó 5-én.

Ferenc József, s. k.

Wekerle Sándor, s. k.

II.

Kedves Bárá Aehrenthal! Rendületlen meggyőződésem lévén, hogy azok a magasabb kulturális és politikai célok, amelyek végett Bosznia és Hercegovina megszállását és kormányzását az osztrák-magyar monarkia magára vállalta, csak úgy valósíthatók meg s az eddigi kormányzásnak nagy áldozatok árán elért eredményei maradandóan csak úgy biztosíthatók, ha ezen országok

igényeiknek megfelelő alkotmányos intézményeket nyerne, ezek engedélyezésének azonban államjogi helyzetöknek tiszta és kétségtelen megállapítása elengedhetetlen előfeltételét képezi, szuverén jogaimat Bosznia és Hercegovinára kiterjesztem és a Házamra nézve érvényben álló örökösödési rendet egyidejűleg ezekben az országokban is hatályba léptetem. Hogy nyilvánvaló bizonyosságát szolgáltassam annak a *békességes szándéknak*, mely ezen elkerülhetetlen intézkedésem megtételénél vezérel, egyidejűleg elrendeltem, hogy *a novibazari szandzsákból elhelyezett csapataim onnét vonuljanak ki*.

Kelt *Budapesten*, 1908. évi október hó 5-én.

Ferenc József, s. k.

Aehrenthal, s. k.

III.

Kedves Bárány Burián! Elhatároztam, hogy szuverén jogaimat, valamint a Házamra nézve érvényben álló trónöröklés rendjét Boszniát és Hercegovinát illetőleg is hatályba léptetem.

Együttal kézbesítek Önnek egy, ezen országok lakosságához intézett *fejedelmi szöveget* és meghagyom Önnek, hogy kihirdetése ügyében tegye meg a szükséges intézkedéseket.

Megdönthetetlen célként lebeg szemem előtt és szilárd akaratom, hogy Bosznia és Hercegovia lakosainak teljes mértékben adassanak meg és biztosítsanak polgári jogaik.

A személyes és vallásszabadságon, a tulajdonnak, a becsületnek, a szokásoknak és erkölcsöknek védelmének, a magánlak sértetlenségének és a sajtószabadságnak oltalmán kívül, melyeknek mindannyiát a már fönnálló törvények hatékonyan biztosítják, tételes törvények kifejezett oltalma alá lesznek helyezendőek a szabad költözködés joga és a

1908.

levéltitok védelme, melyeket a törvényes gyakorlat már ez idő szerint is szoros figyelemben részesít, továbbá az illetékes bíróság általi jogszolgáltatás, a kérvényezési, egyesülési és gyülekezési jogok is.

Áthatva ama meggyőződéstől, hogy a lakosság műveltségi állapota, hogy a törvényesen elismert és még elismerendő polgári jogok hathatós biztosításának a szüksége sürgősen megköveteli az alkotmányos berendezkedést, ezennel elrendelem, hogy a lakosság abbeli szükségletének kielégítésére, mely szerint az országos ügyek intézésében megfelelő mértékben részt vegyen, *országos képviselet létesíttessék* oly módon, hogy a felekezeti viszonyok, valamint a lakosság átöröklött társadalmi tagozata kellő figyelemben részesüljenek.

Ez a megalkotandó képviselő testület az *érdekképviselet alapjára fektetendő* és a két országban fönnálló nemzeti, felekezeti és politikai állapotoknak legyen lehetőleg hű képe. Ennélfogva részök lesz a képviseletben a méltóságuknál fogva hivatottaknak, a műveltségüknel és vagyonuknál fogva kiváló elemeknek, a városok és falusi községek képviselőinek különleges kuriák szerint és pedig olyképen, hogy a választók minden kuriában hitfelekezetük szerint szavaznak, megóvatván ekként a felekezetek közti jó egyetértés s hogy minden felekezetnek számaránya szerint megfelelő számban legyen képviselője.

A *bosnyák-hercegovinai tartománygyűlés* hatásköre az egyidejűleg életbeléptetendő járási képviselletek hatáskörének épségben tartásával *csak a Bosznia és Hercegovina külön közigazgatása és igazságszolgáltatása körébe vágó törvényhozást és ellenőrzést ölelendi föl*.

E két ujonnan szerzett ország lakossága iránt, a jogállapotuk és belső ügyeik megfelelő rendjének biztosítására irányzott komoly törekvésemnek bizonyosságát akarván nyújtani, ezennel fölhivom Önt, hogy az ezen alapelvek értelmében kidolgozandó előterjesztéseit sürgősen

terjeszsze Elém, hogy az új *tartományi alkotmány* mielőbb 1908.
hatályba léphessen.

Kelt *Budapesten*, 1908. évi október hó 5-én.

Ferenc József, s. k.

Burián, s. k.

IV.

Fejedelmi szózat Bosznia és Hercegovina népéhez.

Mi I. Ferenc József, ausztriai császár, Csehország királya, stb. és Magyarország apostoli királya.

Bosznia és Hercegovina lakosságához.

Midőn egy emberöltővel ezelőtt csapataink átlépték országaitok határait, biztosítást nyertetek az iránt, hogy nem ellenségként, de barátokul jönnek azzal az eltökélt akarattal, hogy végét vessék ama bajoknak, melyekben hazátok sok esztendőn át oly nehezen synylődött.

Ez a komoly pillanatban adott szó becsülettel beváltatott. Kormányunk folyton arra törekedett, hogy az országot higgadt törvényszerűséggel, ernyedetlen tevékenységgel jobb jövője elé vezesse.

Nagy örömmel mondhatjuk, hogy a felturt talaj barázdáiban elvetett mag gazdagon fizetett. S magatoknak jótettként kell éreznetek, hogy az erőszak és elnyomás helyébe rend és biztonság lépett, folytonos fejlődésnek indult az anyagi élet, a nagyobb műveltség nemesítő hatása érvényesülőben van s hogy a rendezett közigazgatás védőszárnyai alatt kiki nyugodtan élvezheti munkája gyümölcsét.

Megannyiunknak komoly kötelessége, hogy ebben az irányban fáradhatatlanul haladjunk előre. Szem előtt tartván e célt, elérkezettnek látjuk azt az időt, hogy *e két ország lakosai politikai érettsége iránt való bizalmunknak újabb bizonyítékát adjuk.*

Boszniát és Hercegovinát a politikai élet magasabb fokára akarjuk emelni, minélfogva elhatároztuk, hogy e két országnak olyatén alkotmányos berendezkedést engedélyezünk, mely — számot vetvén viszonyaikkal és az általános érdekekkel — ezenképen kívánságaik és szükségleteik képviselőjének törvényes alapja legyen. Hozzászólhattok ezentul hazátok ügyeinek intézéséhez, *melynek elkülönített igazgatása, úgy mint eleddig, megmarad.*

Eme tartományi alkotmány létesítésének elengedhetetlen előfeltétele, hogy a két ország jogállása világos és kétséget kizáró módon megállapíttassék.

Ezen okból, valamint *tekintettel azokra az ősi kötelekekre, melyek dicső Elődeinket a magyar trónon ezen országokhoz fűzték*, szuverén jogainkat kiterjesztjük Boszniára és Hercegovinára s akarjuk, hogy a Házunkra nézve érvényben álló trónöröklés rendje ezen országokra is alkalmaztassék.

Ezen országok lakosai imigy részesei lesznek minden jónak, amit az eleddig főnnállott kapcsolatnak állandó megszilárdítása nyújthat. Az új rend biztosítéka lesz annak, hogy hazátokban a kulturának és jólétnek biztos a helye.

Bosnyákok és Hercegovinaiak!

Ama nagy gondok közepette, melyek trónunkra nehezednek, ezentul is kiváló helyet fog elfoglalni anyagi és szellemi jólétek gondozása. Élvezni fogjátok a törvény előtti egyenlőség nagy jogát, részetek lesz az országos ügyek törvényhozásában és igazgatásában, az összes vallásfelekezetek egyenlő oltalomban részesülnek, teljes mértékben megóvatik nyelvek s nemzeti sajátságaitok. Az egyéni szabadság s a közjó lesz kormányunknak vezérlő csillaga e két országban.

S ti mindenesetre méltóak lesztek a belétek helyezett bizalomhoz, ragaszkodásotokat és hűségteket tanusítván Irántunk s Házunk iránt.

Éltet Minket a remény, hogy a minden állami haladás legbecsessebb záloga, a fejedelem s nép közt való összhang vezetend mindenha közös utainkban.

Ferenc József, s. k.

Kézirat és kiáltvány alakjában ezen okiratok hajtották végre a visszacsatolást (az annexiót). „Annexió” szó csak rövidség kedvéért van itt használatban. Bosnyákország nem volt sem Magyarországhoz csatolt rész (pars annexa), sem Magyarország társországa, *hanem Bosnyákország a magyar szent koronának teljesen alávetett része* (pars subjecta) *volt*, ahol Magyarország apostoli királyai felségjogokat gyakoroltak.

Az annexió becikkelyezése.

Törvényjavaslat Bosznia-Hercegovina annexiójáról.

Wekerle Sándor miniszterelnök a képviselőház 1908. évi november 11. ülésén nyújtotta be a Bosznia-Hercegovina becikkelyezésére vonatkozó törvényjavaslatot. Alább közlöm a javaslatot indokolásával egész terjedelmében. Elismeréssel kell méltányolni, hogy *Wekerle* a törvényjavaslat szövegében s annak indokolásában is szigorú pontossággal lerakta mindama pilléreket, melyeken Bosznia-Hercegovina Magyarországhoz való tartozandóságának ősi joga nyugszik. Igaz, hogy a javaslat kénytelen az 1880: V. t.-c.-et figyelembe venni s ezért az annektált tartományok hovatartozásának rendezését is a két állam törvényhozásainak megegyezésére bízni, addig pedig ideiglenesen az 1880: V. t.-c. rendelkezéseit fenntartani, addig is azonban a magyar törvényjavaslat leszögezi ő felsége szuverén jogai kiterjesztéseinek alapjaként a magyar ősi jogot, a *trónöröklés* hatályának Bosznia-Hercegovinára való kiterjesztése pedig *egyszerűen a trónöröklésre vonatkozó 1723. évi 1. és 2. törvénycikknek hatályba lép-*

1908.

tetése formájában történik, mert hiszen az 1723. évi törvény értelmében a trónöröklés rendje nemcsak Magyarországra és kapcsolt részére, hanem a visszaszerzendő tartományokra is érvénynyel bír. A magyar közjogi szempontok e teljes érvényesítéseért Wekerle miniszterelnököt külön elismerés is illeti.

A törvényjavaslat a Ház határozata szerint egy külön kiküldött huszonegy tagu bizottság elé került előzetes tárgyalásra.

A törvényjavaslat és az indokolás itt következik:

Törvényjavaslat

8 cs. és apostoli királyi felsége szuverén jogainak Bosznia és Hercegovínára való kiterjesztéséről.

1. §. Az országgyűlés tudomásúl veszi, hogy ő császári és királyi felsége Bosznia és Hercegovínának alkotmányos autonómiát adandó, tekintettel azokra az ősi kötelezettségekre, melyek dicső elődeit a magyar trónon ezen országokhoz fűzték, — szuverén jogait ezen országokra is kiterjesztette.

2. §. A trónöröklésre vonatkozó 1723. évi 1. és 2. törvénycikknek rendelkezései ezen országokra nézve is hatályba lépnek.

3. §. Tekintettel arra, hogy Boszniának és Hercegovínának viszonya a magyar államhoz sem régebb, sem újabb törvényeinkben megállapítva nincs, s hogy e tekintetben az 1880. évi VI. törvénycikk 5. §-ának rendelkezései érvényben vannak, utasítatik a kormány, hogy addig, míg eziránt a magyar szent korona országai és a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok törvényhozásainak egyetértő jóváhagyásával változás történik, az idézett 1880-ik évi 6. t.-c. rendelkezései értelmében járjon el.

4. §. Jelen törvény, azon feltétel alatt, hogy ennek megfelelő határozmányok a birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban is törvényerőre emelkednek, kihirdetése napján lép életbe.

Indokolás.

Az ő cs. és apostoli királyi felsége szuverén jogainak Bosznia és Hercegovinára való kiterjesztéséről szóló törvényjavaslathoz.

Érdekeink megóvása és maradandó biztosítása Bosznia és Hercegovinára nézve újabb intézkedéseket tesz szükségessé.

Eldöntöttnek kell tekintenem azt a kérdést, hogy annak a nyugtalanságnak és bizonytalanságnak, amelyet a balkáni események visszahatásukban déli határaink megvédésénél korábban felidéztek, csakis Bosznia és Hercegovina birtoklásával vehetjük elejét s hogy épen ezért e tartományoknak a berlini szerződéssel magunkra vállalt megszállását és kormányzását nem ideiglenesnek, hanem állandó jellegűnek kell tekintenünk.

Állandó jellegűnek tekinti e birtoklást Európa egész közvéleménye, állandónak tekintheti ezt saját jól fölfogott érdekében maga a török birodalom, de mindenesetre állandónak kell azt tekintenie Bosznia és Hercegovina lakosságának.

A berlini szerződéssel magunkra vállalt megszállás és kormányzás egyáltalán nincs ugyan időhatárhoz kötve, de maga az a körülmény, hogy állandó jellege határozottan megállapítva nincsen, a bizonytalanság elemét rejt magában s kétségtelenül bénítólag hat nagy áldozatok árán létesített civilizatorius működésünk hatályának teljes érvényesülésére. Sokban alkalmas arra, hogy az ideiglenesség bélyegét süsse alapvető intézkedéseinkre is, fogékonnyá tegye a lakosságnak egy részét érde-

1908.

keinkkel ellenkező politikai törekvésekre s tért engedjen kalandos politikai tervezgetéseknek és külbefolyásoknak.

Ezekkel a jelenségekkel szemben nem érhetjük be azzal, hogy egyedül az osztrák-magyar monarchiának a megszállott tartományokra nehezedő súlyában keressük a viszonyok konszolidáltságának biztosítékát, az ottani lakosság belső érzületére kell a súlyt fektetnünk s a biztosítékot abban keresnünk, hogy önerejéből álljon ellent az érdekeinkkel ellenkező politikai törekvéseknek.

Ennek a célnak elérése indított bennünket az egyházi autonomiáknak, a községi és városi rendtartásoknak s a kerületi tanácsoknak engedélyezésére s ezek által az országok egészére kiterjedő alkotmányos autonomiának előkészítésére.

Ha a lakosság vágyódásának és érzületének megfelelni kívánunk, ma, midőn a török birodalom is alkotmányos alapokra helyezkedik, gyorsabb ütemben kell ezt az alkotmányos autonómiát megadnunk.

A lakosságnak alkotmányos intézmények iránti vágyódása oly mértékben föl van keltve, hogy valóban közszükségletet képez annak mielőbbi kielégítése. Ennek azonban mellőzhetetlen előfeltételét képezi az uralkodó szuverénitásának kimondása és ezáltal a birtoklás ideiglenes jellegének állandóvá tétele.

Csak ez adhatja meg az intézmények állandóságába vetett bizalmat, ez irányíthatja határozottan a lakosság politikai érzületét, ez vethet véget a kalandos politikai terveknek, ez szabhat határt annak, hogy a megszállott tartományok lakói vágyaiknak és törekvéseiknek kielégítését itt és ne kívülről keressék. Csak a kapcsolat állandósága képes rendes viszonyokat képezni és előidézni azt, hogy a megszállott tartományok ne hatalmunk kifejtésének lekötöttséggel és folytonos áldozatokkal járó nehézei legyenek, hanem nemzetközi helyzetünk újabb erőforrásaivá váljanak.

A tétel tehát úgy áll, hogy a megszállott tartományok birtoklásának állandó jellegét eloldázzhatatlanul megkivánja érdekeink megóvása, sürgőssé teszi az alkotmányos intézmények megadhatása. A birtoklás állandó jellegének kimondására ez a kényszerűség adja meg a jogcímet, de az erkölcsi jogosultságot is megadja az a körülmény, hogy csak ilyképen vagyunk képesek annak a magunkra vállalt feladatnak megfelelni, hogy Európának ebben a szögletében a rendet fenntartva s a kulturális fejlődést biztosítva, ezáltal a többi balkáni tartományok helyzetének békés kibontakozását is elősegítsük.

Erkölcsi jogosultságot vélek merithetni még abból az *ősi kötelékből* is, mely ezeket a tartományokat a magyar szent korona országaihoz fűzte. Ez a kötelék csak a hadi jog alapján lett megbontva, de igényünket azokra nemcsak hallgatag, hanem a *királyi* cimben nyilván is fenntartottuk és *a királyi hitlevelekben és a koronázási esküben* biztosítottuk. A koronázás és hasonló nyilvános ünnepek alkalmával a cimert és zászlót elővitetjük, a régi egyházi méltóságok címét királyunk adományozza. *Ezek a biztosítékok adják meg a jogcímet, hogy azt a megszállott tartományok viszonyának végleges rendezésénél a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országokkal szemben érvényesítsük.*

Az a régi jogállapot és kötelék, amely ezeket a tartományokat a magyar szent korona országaihoz fűzte, királyaink ott gyakorolt szuverén jogában állott. Azok nem voltak kapcsolt részek (*partes adnexae*), hanem a régi Horvátországhoz tartozott északi rész kivételével alávetett részek (*partes subjectae*), amelyek váltakozva külön kormányzattal, fejedelmekkel, bánokkal birtak, egy és több tagban kezeltettek, részben elszakadtak, majd ismét a magyar szent korona fennhatósága alá kerültek, de alávetettségük *mindent a magyar királyok szuverén jogának* ottani gyakorlásából s ebből folyó rendelkezéseiből állott.

Ezeknek a jogviszonyoknak megfelelőleg *ő felsége szuverén jogainak* Boszniára és Hercegovinára való kiterjesztését állapítja meg a javaslat 1. szakasza.

A javaslat 2. szakasza a *trónöröklés rendjét* lépteti hatályba a megszállott tartományokban. Folyománya ez az 1723. évi II. t.-c. 5. szakaszában foglalt annak a rendelkezésnek is, hogy *a trónöröklés rendje nemcsak Magyarországra és kapcsolt részeire, hanem a visszaszerzendő tartományokra is érvénnyel bír*, úgy, hogy az állandó kapocs létesítése alkalmával ezen virtuális jognak hatályba lépését kell csak a törvényben kimondani.

Bosznia és Hercegovinának viszonya a magyar korona országaihoz sem régi, sem újabb törvények által szabályozva nincsen, úgy, hogy önmagában véve is szabályozást igényel; de szabályozást igényel Ausztriával való viszonyunk szempontjából is, még pedig annál a lekötöttségnél fogva, amelyet az 1880. évi VI. t.-c. 5. szakasza állapít meg, e szabályozás csak *Magyarország és Ausztria törvényhozásának egyetértésével* történhetik.

Miután az Ausztriával e tekintetben folytatandó tárgyalások kétségtelenül *évekig* el fognak húzódni, a Boszniával való állandó kapcsolat kimondása pedig a főntebb kifejtett indokokból halasztást nem tűr, de mivel másfelől is, különösen, ha alkotmányos intézményekre térünk át — a kormányzás folytonossága zökkenéseket, megfelelő előkészítés nélküli változásokat nem bír el — a viszony újabb szabályozásáig *arra kell a kormányt utasítani, hogy az 1880: V. t.-c. rendelkezései értelmében járjon el*. A törvényjavaslattal kapcsolatos intézkedések ismertetése végett, még *Boszniának és Hercegovinának adandó alkotmányos intézményekről* s a novibazári szandsák megszállásának elhagyásáról kell megemlékezniem.

A Boszniának és Hercegovinának adandó alkotmányos jogok csak a *belkormányzati ügyekre* fognak szorítkozni.

A novibazári szandsák megszállásának felhagyásánál az a szempont volt irányadó, hogy érdekeink megóvása nem teszi a megszállást szükségessé.

A novibazári szandsák megszállását annak idején az tette indokoltá, hogy kelet felé irányuló összeköttetéseinket biztosítsuk s a berlini szerződés végrehajtását az akkori viszonyok közt ezáltal is elősegítsük.

Miután a Kelet felé irányuló összeköttetésünk jelenleg a megszállás nélkül is biztosítható, azok a jelentékeny áldozatok, amelyekkel ez a megszállás immár közel 30 éve jár s még inkább az a lekötöttség, amelylyel az reánk nehezedik, arra kell, hogy indítsanak, hogy a megszállással felhagyva, kézzelfogható bizonyítékát szolgáltatassuk annak, hogy Bosznia és Hercegovina birlálásán túl messzebbmenő területi aspirációink nincsenek. Habár ennek a mindig hangoztatott politikai állapotnak ily kétségbe nem vonható ténynyel való igazolása nem is veheti elejét egyes félreértéseknek s még kevésbé a célzatos félremagyarázásoknak, de kétségtelenül közre fog hatni a Törökbirodalom megerősödésére s a Balkán viszonyok konszolidációjára irányuló békés politikánk őszinteségébe s determinált külpolitikánk határozottságába vetett hitnek megerősítésére.

Budapest, 1908. november hó 11-ikén.

Wekerle Sándor miniszterelnök.

III.

Bosnyákország tényleges jogviszonya a magyar szent koronához.

(Rövid kivonatban.)¹⁾

A magyar szent koronának joga Bosnyákország felett sok alkalommal nyilvánult.

¹⁾ Terjedelmesebben előadva lásd e művemben, az első és a második részben.

1. Így az *Árpád-házból származott magyar királyok alatt* e jog a többi közt a következőkben nyilvánult:

a) E jog kezdetét vette Kr. u. 1102-ben, amikor Kálmán magyar király Boszniát elfoglalta, a magyar szent koronának alávetette és magát Ráma azaz Bosznia királyának címezte¹⁾.

b) E jogot 1198-ban Imre magyar király öccse, Endre Chulmiára, a mai Hercegovinára is kiterjesztette és Endre magát azontul Dalmát- és Horvátország, Ráma (Bosznia) és Chulmia (Hercegovina) vezérének címezte²⁾.

c) A magyar királyok királyi okmányaikban magokat Ráma vagy Bosznia királyainak címezték, melyhez 1198. óta Chulmia más szóval Hercegovina is tartozott.

d) A római pápák sokszor fordultak Magyarországi királyaihoz, hogy a bosnyákországi bánokat, ha ezek a római katolikus egyház ártalmára vittek véghez valamit, királyi hatalommal fenyítsék meg. Így p. o. a patarénok már 1199-ben annyira elszaporodtak Bosnyákországban, hogy III. Ince pápa kénytelen volt felkérni Imre magyar királyt, hogy üzze ki a patarénokat birodalmából, tudniillik Bosnyákországból. Együttal III. Ince pápa felkérte Imre magyar királyt, hogy Kulint, a bosnyákországi bánt, királyi hatalmánál fogva erősen fenytse meg, ha a patarénoknak kedvezni meg nem szűnik³⁾. Imre magyar király Kulint, a bosnyákországi bánt, Rómába küldte, hogy az apostoli szék előtt téves elveit vonja vissza. Kulin kénytelen volt engedelmeskedni a magyar király parancsának és Rómába ment, hol a pápa előtt magát hú

¹⁾ Virág Benedek: „Magyar Századok“ I. köt. 200. lap.

Fejér György: Codex diplom. II. köt. 39. lap.

Farlatius: Illiricum sacr. tom. III. 164.

Katona István: Historia critic. reg. hung. tom. III. 169.

Kercselich Ádám: Notitiae praeliminaries de regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae 137. lapon.

²⁾ Fejér György: Codex diplom. II. 311. Lucius: De regno Dalmat. et Croat. IV. k. 3. f. 155. lapon.

³⁾ „Magyar Századok“ I. köt. 318. lapon.

ker. katolikusnak vallotta és váltig erősítette, hogy a patarén eretnek felekezetnek nem hive¹⁾.

e) II. Endre magyar király Ugrint, a kalocsai érseket, Bosnyákországba küldte, hogy a patarénokat megterítse. Jutalmúl Endre azt az ígéretet tette Ugrinnak, hogy mindazon helyeket, melyeket Ugrin Bosnyákországban a patarénoktól megszabadít, az ő hatalma alá helyezi. Ugrin eleget tett királya hívó szózatának és Endre magyar király is beváltotta ígéretét, melyhez III. Honor pápa is hozzájárult²⁾.

f) II. Endre magyar király fiának, Kálmánnak, Horvát-, Dalmát-, Bosnyák- stb. Szlavonországok kormányzójának átengedte Bosnyákország jövedelmét. II. Endre magyar király eme bőkezűségét IX. Gergely pápa is megdicsérte és megerősítette³⁾.

g) IV. Ince pápa okmányilag biztosította IV. Bélát, a magyar királyt, hogy Bosnyákország ügyeire vonatkozólag az ő tanácsa és beleegyezése nélkül egyáltalán semmiféle határozatot nem fog hozni a jövőben⁴⁾.

Azonfelül fel lehet találni e művemben számos ily és hasonló példákat, amelyekből a napnál világosabb a jogviszony, mely az Árpád-házból származott magyar királyok alatt a magyar szent korona és Bosnyákország között létezett. Mindezekből mindenki meggyőződhetik, hogy az Árpád-házból származott magyar királyok alatt Bosnyákország a magyar szent koronának teljesen alávetett része volt (*pars subjecta*). Ebben a meggyőződésben

¹⁾ *Farlatus: Illiricum sacr.* IV. köt. 45. lapon.

²⁾ *Pray György: Specimen Hierarchiae hung.* II. 405.

Katona István: *Historia critic. reg. hung.* V. köt. 466.

Fejér György: *Codex diplom. tom. III. vol. II. 32.*

³⁾ *Regestum IX. Gregorii anni VIII. epist. 251. és 252.*

Katona István: *Historia critic. reg. hung. tom. V. 733.*

Fejér György: *Codex diplom. tom. III. vol. II. 449.*

⁴⁾ *Regestum IV. Innocentii anni IV. epist. 38.*

Katona István: *Historia critic. reg. hung. tom. VI. pars I. 89.*

Fejér György: *Codex diplom. tom. IV. vol. I. 461.*

voltak a római pápák is, mint a felhozott példákból láthatja mindenki.

2. De ám *a vegyes házból származott magyar királyok* is megőrizték fennhatósági jogaikat Bosnyákországra vonatkozólag.

a) Róbert Károly magyar király Bosnyákországot jutalmúl a bosnyák báni méltósággal Brebiri Pál grófnak adta, ki Bosnyákország tekintélyét emelte és határait kiterjesztette¹⁾.

b) Brebiri Pál gróf, bosnyákországi bán halála után utóda fia, Brebiri Mladin gróf lett 1312-ben. Brebiri Mladin gróf, bosnyákországi bán eleinte jól viselte magát; sőt, hogy Róbert Károly magyar király magas kegyét annál jobban kiérdemelje, 1319-ben vele együtt harcolt I. Uros-István-Milutin szerb király ellen, kinek legyőzése után a macsói bánság az ahhoz tartozó várakkal és városokkal a szerbektől ismét vissza lett foglalva és a magyar szent koronához vissza lett kapcsolva²⁾. De ám Brebiri Mladin gróf, bosnyákországi bán nem sokára magára vonta Róbert Károly magyar király haragját és ennek az lett a vége, hogy, mikor Róbert Károly magyar király 1322-ben Knin (Tinen) mellett táborba szállott, Brebiri Mladin gróf, bosnyákországi bán a magyar király elé kegyelem-kérés végett ment, azonban nemcsak, hogy kegyelmet nem kapott, sőt a magyar király azonnal őrizet alá tétette és hazatérve Brebiri Mladint, a bosnyák bánt, mint foglyot Magyarországba vitte és egy várba záratta, hol bizonyos idő múlva Mladin megszűnt élni³⁾.

¹⁾ Luccari : Annal. Rag. lib. II. p. 45. Lucius J. de regno Dalmatiae et Croatiae lib. IV. c. XIII. 196.

²⁾ Fejér György : Codex diplom. Hungariae eccl. ac civil. tom. VIII. vol. II. 200.

Horváth Mihály : Magyarország történelme Pest. 1871. II. köt. 189. lapon.

³⁾ Madii Michae : Historia de Barbasanis, Spalato etc. cap. XIX. (Schwandtnernél).

Katona István : Historia critic. reg. hung. tom. VIII. 440—454.

Lucius J. de regno Dalmat. et Croat. lib. IV. cap. XIII. és XIV.

c) Róbert Károly magyar király Brebiri Mladin gróf, bosnyákországi bán helyébe sógorát, Kotromán Istvánt, az 1310-ben elhalt Kotromán István bosnyákországi bán fiát tette meg Bosnyákország bánjává 1323-ban, ki a chelmi grófságot Boszniához kapcsolta és címe ez volt: „István, Bosznia, Usora, Sala és több más hely ura, valamint chelmi gróf).

d) Kotromán István bosnyákországi bán, I. (Nagy) Lajos ipa, a keresztény katolikus anyaszentegyház védőszlopa Bosnyákországban, 1357-ben elhalt. Ekkor I. (Nagy) Lajos magyar király Bosnyákország bánjává Tvardkó Istvánt, az elhunyt Kotromán István bán öccsének, Vladislávnak, a fiát nevezte ki, sőt 1376-ban Nagy Lajos Tvardkó Istvánt „Bosnyákország királya“ címmel ruházta fel²⁾.

e) Tvardkó István bosnyák király Zsigmond magyar király iránt hűtlen lett. Zsigmond e miatt háborút tervezett Tvardkó István bosnyák király ellen, ezt azonban megakadályozta Tvardkónak 1391-ik évi március 23-ikán bekövetkezett halála.

f) Tvardkó István után Dabissa István, Tvardkó István atyai nagybátyjának, Ninoslávnak vagy más néven Miroslávnak törvénytelen fia lett Bosnyákország királya. Dabissa István bosnyák király 1393-ban hűséget esküdött Zsigmond magyar királynak³⁾, ki 1394-ben oly szerződésre birta Dabissát, hogy (ennek) halála után Bosnyákország egyenesen őreá (Zsigmondra) szálljon⁴⁾.

¹⁾ Lucius J. de regno Dalmatiae et Croatiae lib. V. cap. III. 247. (Schwandtnernél III. tom. 413.)

Farlatus Dániel: Illyricum sacrum. tom. IV. 57. Carolus du Fresne: Illyricum vet. et nov. 119.

²⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. IX. vol. V. 88.

Farlatus Dániel: Illyricum sacrum, tom. IV. 63.

³⁾ Zsigmondnak Garay Miklós és fivére János részére szóló adománylevele Fejér Györgynél: Codex diplom. tom. X. vol. IV. 666-ik lapon.

⁴⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. II.

Lucius J. de regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. III. 249. (Schwandtnernél: III. 416.)

Pray György: Annales reg. hung. pars II. lib. III. 192.

g) Dabissa István bosnyák király a szerencsétlen nikápolyi ütközet után magtalanul elhalt. Zsigmond magyar király Bosnyákország kormányzását 1397-ben Hervója vajdára bízta, ki nem sokáig volt Zsigmond hive, mert már 1398-ban a törökökhöz pártolt. Zsigmond e miatt a hűtlen Hervója ellen hadjáratra készült és e célból Trau várostól ostromszereket kért¹⁾. A traui polgárok el is küldték Dubicza felé az ostromszereket, de Zsigmond magyar király e hadjáratral ez alkalommal felhagyott. Ez időtájban Bosnyákország birtoklása felett hárman vetekedtek: Hervója, Osztója Krisztics és Tvartkó Szura, mindegyik Bosnyákország királya akart lenni és kiki közülök felvette a királyi címet és ezek mindegyike az ország egy-egy részének birtokában volt. Az egész Bosnyákország a legaljasabb pártoskodások színhelyévé lett. Zsigmond magyar király, miután Magyarországon a rendet helyreállította, Maróthy János bánt egy hadsereg élén Bosnyákországba küldé, ki Hervója és Tvartkó Szura által elűzött és Zsigmond segélyéért folyamodott Osztója Kriszticset bosnyákországi fejedelemségébe visszahelyezte, minek következtében Bosnyákországban ismét helyre lett állítva a magyar szent korona tényleges fennhatósága.

h) Osztója Kriszticsnek ezután sem volt állandó békéje, mert Tvartkó Szura és Hervója bán nem szüntek őt háborgatni. Osztója Krisztics ismét Zsigmond magyar királyhoz folyamodott segélyért. Zsigmond magyar király e kérésnek helyt adott és, miután Magyarországon rendbe hozta ügyeit, 1408-ban maga személyesen vezetett hatvan-ezer fegyverest Bosnyákországba. Zsigmond magyar király teljes győzelmet aratott²⁾ ez alkalommal és e győzelem után Bosnyákország ismét egészen a magyar szent

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. II. 563—5.

Pray György: Annales reg. hung. pars II. lib. III. 198.

Lucius J. de regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. III. 249. (Schwandt-nernél III. 417.)

²⁾ Windeck cap. XVIII. Menkennél: Script. Germ. I. Dlugoss lib. X. 194.

korona fennhatósága alá jutott. Zsigmond magyar király Bosnyákországot részben Maróthy János macsói bán igazgatására bízta, részben Horvátországhoz kapcsolta, Osztója Kriszticsnek régi birtokai tovább is meghagyattak. Hervója, ki ezelőtt mint a lázadás feje szerepelt, e győzelem után Zsigmondnak meghódolt, ki őt továbbra is meghagyta a spalatói hercegségben¹⁾, melyet Hervója nápolyi Lászlótól kapott. Tvartkó Szurát mint foglyot Zsigmond magyar király Budára vitette.

i) Osztója Krisztics rövid idő múlva (1411-ben) a törökökkel szövetkezett és Zsigmond magyar királynak megtagadta az engedelmességet; ennek az lett a következménye, hogy Osztója Krisztics birtokaitól meg lett fosztva²⁾. Nem sokára (1413-ban) Hervója is a legnagyobb hálátlansággal viszonzta Zsigmond magyar királynak a kegyelmeket, melyekkel Zsigmond Hervóját elhalmozta. Hervója ugyanis a törökökkel összeköttetésben állott és ezeket Bosnyákországba híta, hogy ezt szállják meg. Hervója ezen hűtlensége miatt javaitól meg lett fosztva, ugyyszintén Zsigmond magyar király a spalatói hercegségtől és a Sárkány-rendtől is megfosztotta Hervóját³⁾.

j) Az 1411-ben Zsigmond magyar király által birtokaitól megfosztott Osztója Krisztics ellen a bosnyákok is fellázadtak 1415-ben és helyébe Osztója (Osztóics) Istvánt választották királyul. Ezalatt Tvartkó Szura, visszanyervén szabadságát,⁴⁾ Boszniába jött. Most megkezdődött a háború az ellenkirályok között, mely hét évig folyt. Végre egyezés jött létre és Bosnyákország

¹⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. IV. 762. Pray György: Annales reg. hung. pars II. lib. IV. 227. Lucius J. de regno Dalmat. és Croat. lib. V. cap. IV. 253. (Schwandtnernél III. 423).

²⁾ Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. V. 184.

³⁾ Lucius J. de regno Dalmat. et Croat. lib. V. cap. V. 259. (Schwandtnernél III. 432.) Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. V. 404–411. Pray György: Annales reg. hung. pars II. lib. IV. 246.

⁴⁾ Tvartkó Szura az 1412-iki budai fejedelmi congressuson részt vett mint Bosnyákország királya.

több tartományra osztatott és azokat Osztója (Osztoics) István, Osztója Krisztics és Tvardkó Szura külön-külön királyi címen kormányozták. Ezen egyezség létrejötte után rövid idő múlva (1422.) Osztója (Osztoics) István elhalt. Ezután Tvardkó Szura és Osztója Krisztics együtt uralkodtak Bosnyákországban. Miután pedig 1435-ben Osztója Krisztics elhalt, ezen időtől Tvardkó Szura egyedül uralkodott Bosnyákországban és Zsigmondot, Magyarország királyát, elismerte urának és kötelezte magát, hogy a keresztény katolikus vallást és annak hirdetőit t. i. a Ferenc-rendű szerzeteseket védelmezni fogja¹⁾.

k) Tvardkó Szura 1443-ban elhalt és utóda a bosnyákországi királyi trónon Tamás (Tamáska) István lett, ki 1439. évi június 3-án I. Ulászló magyar király iránti engedelmességre és évi 3000 arany lefizetésére kötelezte magát.

l) Tamás (Tamáska) Istvánt, a bosnyák királyt, 1460-ban Horvátországban Biláj előtt saját sátrában az ágyban saját természetes fia, Thomasevics István és saját fivére, Radivoi megfojtották²⁾. A meggyilkolt Tamás István bosnyák király utóda lett az apagyilkos fiú, Thomasevics István, ki trónra lépte után követeket küldött II. Pius pápához, hogy a pápa küldjön neki királyi koronát³⁾ stb. Amint Magyarország követe meghallotta, hogy a bosnyák követek koronát kérnek királyuk részére, azonnal Magyarország véduri jogainak sértetlen fenntartása tekintetéből ellenmondott. Erre II. Pius pápa azzal válaszolt a bosnyák követeknek, hogy Mátyás magyar király beleegyezése nélkül koronát a bosnyák királynak nem küldhet, mivel a bosnyák király hűbérese a magyar királynak.

m) Thomasevics Istvánt, a bosnyák királyt, II. Mo-

1) Fejér György: Codex diplom. tom. X. vol. VII. 791.

2) Luccari Annali di rausa lib. III. pag. 107.

3) Gobellinus lib. XI. Pray György: Annales reg. hung. pars III. 275.

hammed török szultán 1463-ban Horvátországban a bilai mezőn saját kezűleg kivégezte¹⁾. Mátyás magyar király, miután a törökök által 1463-ban megszállott Bosnyákországot még ugyanebben az évben visszafoglalta²⁾, ezen ország kormányzójává Szapolyay Imrét, Jajca, Bosnyákország akkori fővárosa, kapitányává Székely Jánost tévé meg, maga pedig, Harembéget, a török vezért és őrségét magával vivén, 1464-ik évi február közepén diadalmenetben Budára tért vissza.

n) Moḥammed szultán, értesülvén Jajcának és ezzel majdnem az egész Bosnyákországnak elfoglalásáról, nagy előkészületeket tett e tartomány visszafoglalására és mindjárt 1464-ik évi tavasz végén erős hadat küldött Bosnyákországba; majd pedig maga is megjelent hatalmas hadseregével és Jajcát ostrom alá vette. Mátyás magyar király, amint a törökök terveiről értesült, minden előkészületet megtett és seregét a törökök ellen vezette. Midőn Mátyás már csak pár napi járatra volt Jajcától, Mohammed az ifju magyar király közeledtének hírére annyira megijedt, hogy az ostommal rögtön felhagyott, maga pedig visszavonult, hátrahagyván ágyui és podgyászai nagy részét³⁾. Mátyás ekként harc nélkül győztes Bosnyákországot Ujlaky Miklós kormányára bízta; majd 1464-ben ismét Szapolyai Imre mint Bosnyákország kormányzója emlittetik az évkönyvekben⁴⁾. Azután Mátyás magyar király, hogy jótéteményekkel maga iránt lekötölezze Miklóst, II. Mohammed által megölt Thomassevsics István bosnyák király fiát, neki Bosnyákország koronáját ígérte oda, végre pedig Mátyás őt Bosnyákország királyi jelvényével ajándékozta meg és Lőrincz fiát „Bosznia és a Szerémség vezére“ címével ruházta fel⁵⁾.

¹⁾ Regest. Memorial. Camerae Comput Paris Sign. M. F. — Carolus du Fresne: Illyric. vet. et nov. 123—124. lapon közli a kérdéses pápai bullát.

²⁾ Leibnitii codex diplom. pag. 426.

³⁾ Bonfin: Dec. IV. lib. I. 537.

⁴⁾ Georg. Ráttkay: Memor. Reg. et Ban. Dalm. Croat. lib. III. p. 96.

⁵⁾ Ráttkay de nagy Thabor: pag. 98. és 112.

o) Mig Mátyás magyar király élt, a szultán megelégedett Boszniának azon részével, melyet eddig birt. Azonban Mátyás magyar királynak 1490-ik évi április 6-ikán életének 47-ik évében bekövetkezett kora halála után a török szultán hozzáfogott nagyobb haditerveinek valóztatásához. A törökök átlátták, hogy addig Magyarország és Németország belsőrészeibe nem hatolhatnak, míg Boszniának teljes uraivá nem lesznek. Mindenekelőtt pedig a törökök arra törekedtek, hogy a magyarok kezében lévő boszniai várakat elfoglalják, különösen pedig Jajcát, mely Bosnyákországnak akkori fővárosa volt és mely város hadászati szempontból igen nagy nevezetességű volt. A törökök eme törekvéseit azonban mindenkor megghiúsította a magyar őrségek hősiessége és az ostromlások alkalmával a vár segedelmére jött horvátok vitézsége. Végre a törökök elérkezettnek vélték az időt, hogy Jajcát, a magyarok erődjét elfoglalják. E végett 1500-ban ősszel roppant haderővel ostrom alá fogták Jajcát. Azonban Mátyás magyar király természetes fia, **Corvin János**, kinek tartományában vette kezdetét a háború, II. Ulászló magyar királynak tetszeni óhajtván, ama tartomány védelmét ismét magára vállalta, a törökök felett teljes győzelmet aratott, Jajcát megmentette és azt Giulán (mások szerint Gyulai) Jánosnak, a vitéz és serény hadfinak, a maga meghitt barátjának a parancsnokságára bízta, maga pedig Budára visszatért¹⁾. Ezen időben az egész alsó Bosznia a magyar szent korona fennhatósága alatt állott, amint kitűnik ez II. Ulászló magyar királynak Albert lengyel királylyal 1498-ik évi december 8-ikán²⁾ és XII. Lajos francia királylyal 1500-ik évi július hónapban kötött szerződéseiből³⁾ melyeken alá van írva Gábor boszniai püspök mint tanú II. Ulászló magyar király részéről.

1) Nicolai Istvánfi Pannoni: Histor. de rebus hung. libri XXXIV. lib. IV. pag. 30. Ráttkay: Memor. reg. et banor. Dalm. I. III. p. 111.

2) Diplomatarium M. S. Poloniae, Sommersbergnél tom. II.

3) Frederic Leonard Recueil des Traités de Paix tom. I. p. 436.

p) 1503-ik évi augusztus 20-án Magyarország és a törökök között kötött béke a fegyverszünetet hét évre biztosította, mely béke 1510-ben Budán három évvel meghosszabbított. Ezen békekötésben a következő erősségek: Jajca, Imoski, Prolasac, Lyubuski, Mostar, Pocsitelj, Blagaj, Prozor, Livno, Vienac, Komotin, Vratnik, Travnik, Novi, Kliucs, Dobojs, Maglaj, Dubrovnik (Serajevótól csak hat órai távolságra) és Zvornik Magyarország birtokául elismertetnek.

r) 1503-ban II. Ulászló magyar király Corvin Jánosnak a Dráván tuli illyr tartományokat, Boszniát, Dalmáciát és az összes tengerparti városokat korlátlan hatalommal átengedte. A dalmátokat, szlávokat és horvátokat ez eljárás nagyon sérté, mert ez által függetlenségüket látták megtámadva: Ulászló magyar király kénytelen volt Corvin Jánostól az illyr hercegi címet megvonni. A nagy zavarok, melyek Horvát-Szlavóniában uralkodtak, szükségessé tették, hogy egy népszerű, erélyes bánt nevezzenek ki; azért e méltóságra Zeng és Jajca vitéz parancsnokát, Kanizsay Lászlót, emelték, ki négyezer válogatott lovassal Bosnyákország keleti részén át Szerbiába tört és ott az Ali bég által emelt rablótáborokat elpusztította. Miután időközben Kanizsay meghalt, a hősiessége által oly fényes névre szert tett Corvin Jánost nevezték ki egyhangulag újból illyr bánná, egyuttal őt bizván meg az összes magyar hadak fővezérségével.

s) Corvin János, a jajcai hős 1504-ben meghalt; utóda Both Endre szintén nagy tevékenységet fejtett ki a magyar szent korona alá tartozó szláv lakók érdekében.

t) 1512-ben II. Ulászló magyar király horvát- és szlavonországi bánná Beriszló Pétert, a veszprémi püspököt és aurániai perjelt nevezte ki. Bánsága alatt különösen a bosznia végvárai sokat szenvedtek, de a derék bán az ellenséges áramlatnak mindenkor bátran szembe szállott. Bánsága alatt Szelim török szultán Musztafa bég által

Jajcát ostrom alá vétette. Beriszló Péter bán öcscsével, Ferencsel és Zrinyi Miklóssal a törököket Jajca alól elűzte, vezéröket, Musztafa béget megölte¹⁾.

u) 1520-ban Mathusznay Tamás praefectus gondjaira bízott Szreberník (ma Zvornik), Teszszen és Szokol várak a nevezett praefectus gondatlansága folytán a törökök hatalmába jutottak. II. Lajos magyar király e várak elvesztése miatt Mathusznay Tamást száműzetésbe küldte és minden javait a kincstár számára lefoglalta. A törökök a három vár elfoglalása után Jajca meghódítására indultak. Jajca élén ez időben Keglevics Péter, a bátor harcférfi, állott, ki a törökökön teljes győzelmet aratott.

v) A törökök 1424-ben Jajcát ismét megtámadták azon reményben, hogy ezen főerősségnek bevétele után az egész Illyr- és Bosnyákországot elfoglalják, azonban Frangepán Kristóf, kit II. Lajos magyar király a fölmentő had fővezérévé nevezett ki, Batthyány Ferenc és Karlovicz János horvát bánokkal nagy vereséggel visszaűzte őket. Frangepánt e hős tetteért Lajos magyar király „Horvát-, Dalmát- és Szlávonországok védője“ címmel tisztelte meg²⁾.

z) 1527-ben a törökök újból megtámadták Jajcát, melynek akkori parancsnoka, Garbonok István szabad elmenetel mellett megadta magát³⁾. Jajca megadásának hírére a többi bosnyákországi várak is a törökök hatalmába jutottak. Ezzel megszűnt a magyar szent korona fennhatósága Bosnyákország felett⁴⁾, melyre a *magyarok négyszáz és huszonöt éven át* annyi pénzt és oly sok emberélelet áldoztak. Művem befejezésekor itt ezen alkalommal dióhéjban előadott történeti tényekből, melyeket e történeti munkában részletesebben tárgyaltam, nyilvánvaló, hogy a magyar szent korona fennhatósági joga

1) Hammer : Gesch. d. osm. R. I. 795.

2) Istvánfy : lib. VII. 67—69.

3) U. o. lib. IX. 93. 94.

4) Istvánfy : lib. IX. 93. 94.

Bosnyákország felett igen széleskörű volt. Hogy pedig a magyar uralom végleg meg nem gyökerezhetett Bosnyákországban (Boszniában és Hercegovinában), oka ennek a következőkben rejlik:

- α) A patarénok (bogumilok) eretnek tanaiban.
- β) A vallási villongásokban (a római és görög egyház közti versengésekben.)
- γ) A bosnyákországi bánok és királyok versengéseiben.
- δ) Bosnyákország saját fiainak hazaárulásában és a törökökkel való cimboráskodásaiban és összeköttetéseiben.
- ε) Bosnyákország népének pártszakadásában, mely romlására vezetett.

ε) A törökök folytonos cselszövényeiben. Bosnyákország Magyarországnak védbástyául szolgált a törökök ellen; ezért törekedtek a törökök minden áron elfoglalni Bosnyákországot. Midőn a török Kr. u. a tizennegyedik század második felében Európába jött és itt a roszakatag byzáczi birodalomnak, Bulgáriának, Szerbiának és végre Boszniának megadta a haláldöfést, ereje nem nagy számban rejtett, hanem erőteljes katonai szervezetében és az uralkodó korlátlan hatalmában volt. Így jutott végleg 1527-ben török kézre az 52102 □ klm. kiterjedésű és hatalmas háromszögű éket képező, kies fekvésű *Bosnyákország, mely négyszázhuszonöt éven át (1102—1527.) a magyar szent korona tényleges fennhatósága alatt volt.*

De ám az isteni Gondviselés úgy intézte az idő folyamát, *hogy Bosnyákország, mely háromszázötvenegy éven át (1527—1878) a török uralom alatt volt, az 1878-ik évi megszállás óta ismét összeszövődik Magyarországtörténelmével*, mert a berlini szerződés alapján 1878-ban a császári és királyi had-erő megszállta Boszniát és Hercegovinát és ezen idő óta harminc éven át (1878—1908) a civilizatio (a művelődés) fénysugaraival kezdek Bosnyákország láthatárát bevilágítani. Immár a viszonyok a balkáni félszigeten odáig fejlődtek, *hogy ennek*

következtében Felséges Urunk, a dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József Ő Felsége 1908-ban végleg annectálta Bosnyákországot.

IV.

Bosnyákország címere.

A) Török-foglalás előtt.

Bosnyákország királyai a török foglalás előtt ily cimert használtak: Égszinű pajzson aranyozott kar kivont karddal fegyverezve, melynek éle felfelé volt irányozva fenyegető állásban¹⁾.

E cimer mintegy Szlavonia cimerének felel meg, egyedül a fémnem és a színek különböznek. Szlavonia címere ez: Arany pajzson vörösbe öltött kar kivont ezüst karddal fegyverezve²⁾.

B) Török-foglalás után.

A törökök a foglalás után megváltoztatták Bosnyákország cimerét és pedig valószínűleg már az 1463-iki foglalás után ily cimert használtak: Keresztbe tett fogas pálcák³⁾, vagy Leunclavius szerint⁴⁾ keresztbe tett fogas kulcsok felső végökön egymás felé néző koronás szecsen fejekkel lelógó üstökkel hosszudad négyszögű pajzsra téve, melyen félhold és e felett csillag látható.

1) M. Gilb. Varennes Roy d' Armes pag. 322. Lutet. 1640. Bosnyákország cimerét Katalin királyné sirjából állapítja meg Oldvinus tom. III. col. 41.

2) Phil. Jac. Speneri Oper. Herald. Part. Spec. lib. I. cap. IX. pag. 52.

3) Orbinus l. c. pag. 344. innen Carolus du Fresne, de Familia Dalmat sect. I. pag. 215. edit. Venet.

4) Leunclavius. Pand. Hist. Turc. Cap. XXII.

TARTALOM.

Előszó	Lap 3
----------------	----------

ELSŐ RÉSZ.

Bosnyákország történelme az Árpádházból származott magyar királyok fennhatósága alatt.

ELSŐ FEJEZET.

I. Horvát- és dalmátországi események	9
Horvátország elfoglalása	10
Dalmátország elfoglalása	12
II. Bosnyákország elfoglalása Kálmán magyar király által	13

MÁSODIK FEJEZET.

II. István (1114—1131), II. (vak) Béla (1131—1141) és II. Géza (1141—1161) magyar királyok fennhatósága alatt.

I. II. István 1114—1131	18
II. II. (vak) Béla 1131—1141	18
III. II. Géza 1141—1161	23

HARMADIK FEJEZET.

III. István (1161—1173) és III. Béla (1173—1196) magyar királyok fennhatósága alatt.

Kulin boszniai bán	24
Theobald, pápai követ, levele Kulin bánhoz	25

NEGVEDIK FEJEZET.

Imre magyar király fennhatósága alatt (1196—1204.)

I. Imre vetélytársa öccse, Endre	27
II. Patarén-eretnekek elszaporodása Boszniában	28
III. Imre magyar királynak Boszniában elterjedt patarénok megtérítésére irányzott törekvései	33

ÖTÖDIK FEJEZET.

II. Endre, magyar király, fennhatósága alatt (1205—1235.)

I. II. Endre a boszniai egyházat a spalatói érsek joghatósága alá helyezi	40
Aconcio pápai követ boszniai működése	42
Boszniai ellenpápa és annak franciaországi helynöke	42
II. Endre, magyar király, Ugrint, a kalocsai érseket, Boszniába küldi a patarén-eretnekek megtérítésére	43
Pápai engedély keresztes hadjárat szervezésére a boszniai patarénok ellen	45
II. A bosnyák püspök eretnokség miatt a pápai követ által felfüggesztetett	48
A pápa Miklós boszniai vezért az apostoli szék oltalma alá veszi, miután az eretnokségről esküvel lemondott	49
A pápa Miklós vezért Kálmán király kegyébe ajánlja	51
A pápa meghagyja a predikátoroknak, hogy Priesda Orbánnak adják vissza az általa kezesül adott fiát	52
A pápa a kartausi rendhez tartozó szent Bertalan nevezetű kolostor perjelét az apostoli szék követeként Boszniába küldi	53
A pápa a boszniai püspököknek hatalmat ad búcsuk engedélyezésére	55
A pápa a boszniai püspököket az eretnekek elleni erőyes buzgalmaért dicséretekkel halmozza el	55
Miután II. Endre király fiának, Kálmánnak, átengedte Bosznia tartománya jóvedelmét, IX. Gergely pápa az átengedést megerősíti	56
A pápa Teutonicus János boszniai püspököket buzdítja, hogy püspöki hivatalát továbbra is viselje	57

HATODIK FEJEZET.

IV. Béla, magyar király, fennhatósága alatt (1235—1270.)

I. A pápa Zibislau bánt pártfogásába veszi	60
A pápa a hivataláról önként lemondott Teutonicus János, boszniai püspök, helyébe Pousát predikátor rendű szerzetest helyezi	61
A pápa Pousa püspökre az apostoli követséget is átruházza	62
A pápa Kálmánt, Szlavonia vezérét, buzgóságáért méltó dicséretekkel halmozza el	64
II. Kálmánnak, IV. Béla magyar király öccsének, Boszniában a ker.	
kath. vallás érdekei előmozdítása körül kifejtett törekvései	68
Tatárpusztítás Magyar-, Horvát-, Dalmát- és Bosnyákországban . .	71
Ninoszláv, bosnyákországi bán	73
Kotromán, bosnyákországi bán	75
III. IV. Béla magyar király érdeklődése Bosnyákország ügyei iránt . .	76

HETEDIK FEJEZET.

V. István (1270—1272), V. (Kún) László (1272—1290) és III. Endre (1290—1301) magyar királyok fennhatósága alatt.

I. V. István magyar király (1270—1272)	79
II. IV. (Kún) László magyar király (1272—1290)	80
Bosnyákország egy részét a szerb király elfoglalja	82
III. III. Endre magyar király (1290—1301)	83

MÁSODIK RÉSZ.

Bosnyákország történelme a vegyes házból származott magyar királyok fennhatósága alatt.

ELSŐ FEJEZET.

Róbert Károly magyar király fennhatósága alatt (1301—1342.)

I. Brebiri Pál, Bosnyákország bánja	88
Brebiri Mladin Bosnyákország bánja	90
II. Trau és Sebenico városok Mladin bán ellen fellázadnak	92
III. Kotromán István, Bosnyákország bánja	94
Lorándy Lőrinc, boszniai püspök	96
Gerárd Ottónak Boszniában viselt dolgai	97

MÁSODIK FEJEZET.

I. (Nagy) Lajos magyar király fennhatósága alatt (1342—1382.)

I. Horvát- és Dalmátországi hadjárat	99
Dusán István szerb cár Boszniába tör	100
Velencei és nápolyi ügyek	101
I. (Nagy) Lajos magyar király házassága Erzsébettel, István boszniai bán leányával	102
I. (Nagy) Lajos magyar király háboruja Velencével	102
Tvartkó István bán és a bosnyákországi zavargások	103
II. I. (Nagy Lajos) magyar király működése a boszniai patarénok ellen	106
III. I. (Nagy) Lajos magyar király Tvartkó Istvánt, a bosnyákországi bánt, királyi címmel ruházza fel	108

HARMADIK FEJEZET.

I. Mária, II. Károly pártkirály és Zsigmond magyar király fennhatósága alatt (1382—1395.)

I. A horvát-dalmát- és bosnyákországi lázadás	111
Kis-Károly magyar királylyá koronáztatik és megöletik	112
Erzsébet királyné és Mária királynő fogsága	113
Zsigmond királylyá választása	113
Mária megszabadulása	113
Tvartkó István a dalmát városokat háborgatja	114
A szövetséges fejedelmek háboruja a török ellen	115
Tvartkó István ismét a dalmát városok meghódítására vezeti seregét	117
Zsigmond magyar király háborút tervez Tvartkó ellen; ez utóbbi halála és nejei	118
II. Zsigmond a pártosokat legyőzi	119
Dabissa, Bosnyákország királya, hűséget esküszik Zsigmond magyar királynak	120
Zsigmond újabb szövetséget köt Dabissával	120
Török háboru. Mária halála	121

NEGVEDIK FEJEZET.

Zsigmond magyar király egyedüli országlata alatt (1395–1437.)

I. A nikápolyi ütközet	123
A törökök Boszniába törnek. Dabissa halála	124
Zsigmond magyar király Bosznia kormányzatát Hervójára bizza ..	124
Tvartkó Szura és Osztója Krisztics ellenkirályok Boszniában ..	125
Zsigmond magyar király a hűtlen Hervója elleni hadjáratra ostromszereket kér Trau várostól	125
Zsigmond fogsága és megszabadulása	126
Hervója, Bosznia vajdája, szerződést köt a záraiakkal	126
Nápolyi László Dalmátországba jön	126
II. Zsigmond magyar király Bosnyákországban a magyar korona fennhatóságát helyreállítja	127
Zsigmond magyar király Bosnyákországba hadjáratot tervez	127
Zsigmond magyar király Bosnyákországba hadjáratot intéz	128
A dalmát városok Velence alá hajolnak	130
III. Zsigmond magyar király Hervóját hűtlensége miatt javaitól megfosztja	130
Hervója és a török elleni hadjárat	130
A törökök kiűzetnek Bosnyákországból	132
IV. Bosnyákországnak három királya egy időben	132

ÖTÖDIK FEJEZET.

Albert és I. Ulászló magyar királyok fennhatósága alatt (1437–1444.)

Albert	137
I. Ulászló	137
Tamás István, Bosnyákország királya	138

HATODIK FEJEZET.

V. László magyar király fennhatósága alatt 1444–1457.

Conjicai országgyűlés	140
-------------------------------	-----

HETEDIK FEJEZET.

I. Mátyás magyar király fennhatósága alatt (1458–1490.)

I. Tamás István bosnyák király hasonnevű fia és Radivoi fivére által megöletik	147
A megölt bosnyák király fia elfoglalja a bosnyák trónt	148
A törökök Boszniát elfoglalják	149
II. Mohammed török szultán Tomasevics Istvánt, a bosnyák királyt lefejezi	150
II. A törökök elfoglalják Hercegovinát	152
Bosznia és Hercegovina a Magyarok által visszafoglaltatik	152
III. A törökök Jajcát ostromolják	154
Miklós bosnyák király és fia Lőrinc	156
Török ügyek	157
Török háboru	158
A kenyérmezei ütközet	162
A törökök Hercegovinát elfoglalják	165

NYOLCADIK FEJEZET.

II. Ulászló magyar király fennhatósága alatt (1490—1516.)

I. Török rablások és pusztítások	169
Corvin János Jajcát felszabadítja	170
A törökök Jajcát fenyegetik	172
II. Corvin János	173
Kanizsay László	174
Both Endre	175
Berisló Péter	176

KILENCEDIK FEJEZET.

II. Lajos magyar király fennhatósága alatt (1516—1526.)

I. Viszonyok a törökökkel	177
A magyarok balsorsa Boszniában	178
Jajca több határszéli várral az osztrák Ferdinánd védelmére bízatik	181
II. A törökök Jajcát ostromolják	181
A törökök legyőzetnek	185
Bosnyák és Illyr-földön a törökök nagy veszedelmet idéznek elő	185

HARMADIK RÉSZ.

Függelék.

I.

Rövid visszapillantás Bosnyákország történelmére a török uralom alá jutásától az 1878-ik évi osztrák-magyar megszállásig (invasióig) 1527—1878	189
Savojai Jenő herceg genialis hadi tette Bosnyákországban	190
Karlócai békekötés	191
Passzarovici békekötés	192
Szisztovai békekötés	193
Berlini szerződésnek Boszniára vonatkozó része	194
Boszniát megszálló osztrák-magyar csapatok felhívása	195

II.

Pár futó pillantás Bosnyákország történelmére az 1878-ik évi osztrák-magyar megszállástól (invasiótól) az 1908-ik évi visszacsatolásig (annexióig)	197
Bosnyákország visszacsatolása (annexiója)	198

Az annexió becikkelyezése.

Törvényjavaslat ő cs. és apostoli királyi felsége szuverén jogainak Boszniára és Hercegovinára való kiterjesztéséről	206
--	-----

III.

Bosnyákország tényleges jogviszonya a magyar szent koronához (rövid kivonatban)	211
---	-----

IV.

Bosnyákország címere	224
------------------------------	-----

SAJTÓHIBÁK.

Lap.	Alulról vagy felülről.	Hányadik sorban.	Helyett.	Javitva.
1.	alulról	2.	könyvnyomdájában	könyvnyomdájában
17.	felülről	12.	Bosniát	(Bosniát)
19.	felülről	15.	hogy	hogy,
31.	alulról	9.	cél	egély
47.	alulról	18.	fellebbezést	felebbezést
60.	felülről	5.	mindazonáltal,	mindazonáltal
60.	felülről	7.	kardott	kardot
61.	alulról	15.	valjon.	valljon.
65.	felülről	2.	a mennyiben	amennyiben
66.	felülről	5.	fiainknak	fiainknál
69.	alulról	11.	Kisztus	Krisztus
69.	alulról	9.	részesítve	részetekre
93.	felülről	12.	szőlőtőket	szőlőtőkét
93.	felülről	15.	felhagyni, kényszerült.	felhagyni kényszerült.
96.	felülről	1.	hatolmat	hatalmat
96.	felülről	16.	kanonokat	kanonokot
102.	felülről	9.	nemt ehetett	nem tehetett
102.	felülről	13.	neveltett	neveltetett
106.	alulról	16.	közülők	közölők
133.	alulról	12.	(Osztoics)	(Osztoics)
144.	alulról	9.	jegyesének.	jegyesének,
150.	felülről	11.	neki	magának
158.	alulról	4.	Mátyás.	Mátyás
165.	alulról	2.	őt	ezt
177.	alulról	7.	oszlott	oszlott
178.	felülről	5.	támadnák, meg	támadnák meg
193.	felülről	17.	visszadatott	visszaadatott

